DE

HERVORMDE PREDIKANTEN

VAN

DRENTHE,

sedert de Hervorming tot in 1861.

Met Aanteekeningen.

DOOR

T. A. ROMEIN,
Emeritus Predikant.

TE GRONINGEN, BIJ
J. OOMKENS, J. ZOON,
Boek- en Steendrukker.
1861.

f 3-00.

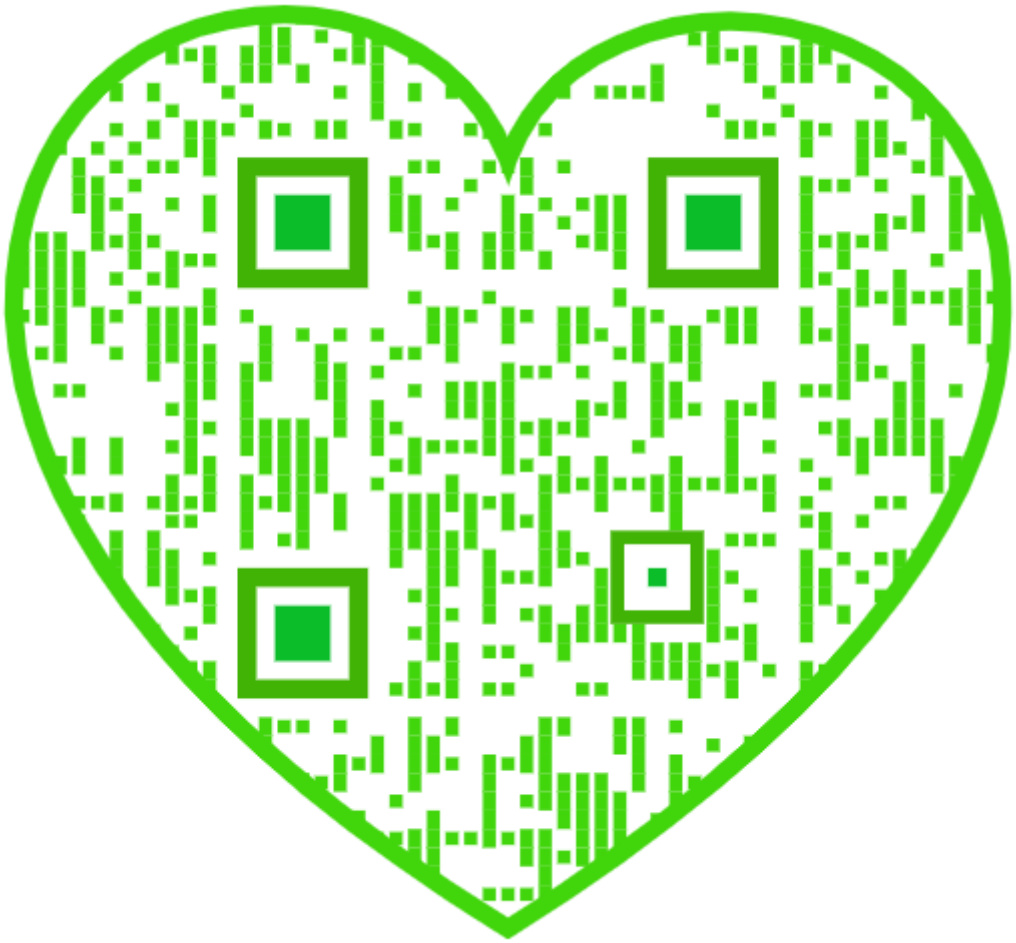

DE

HERVORMDE PREDIKANTEN

VAN

DRENTHE,

sedert de Hervorming tot in 1861.

Met Aanteekeningen.

DOOR

T. A. ROMEIN,
Emeritus Predikant.

TE GRONINGEN, BIJ
J. OOMKENS, J. ZOON,
Boek- en Steendrukker.

1861.

VOORBERIGT.

De aanleiding tot de zamenstelling van dit werkje is het volgende. Bij de bewerking van eene Naamlijst der hervormde predikanten van Friesland kwamen er velen voor, van welken het niet bleek, van waar zij kwamen noch werwaarts zij vertrokken; dit deed mij vermoeden, dat eene Naamlijst van de predikanten die in Drenthe in dienst geweest waren, omtrent sommigen wel eenige opheldering zoude geven en mij, niettegenstaande de moeite, geduld en tijd daaraan verbonden, deed besluiten, om te beproeven er eene zamen te stellen. Schoon zulks slechts ten deele aan de verwachting beantwoord heeft, is het evenwel geen geheel vergeefsch werk geweest en hoeveel er ook nog aan moge ontbreken, heb ik er eindelijk toe besloten het in het licht te geven, te meer daar datgene, wat van dien aard omtrent Drenthe (Assen en Dwingeloo uitgezonderd) bestaat, van geene beteekenis is, waarom dan ook meermalen het verlangen naar eene Naamlijst openlijk is te kennen gegeven. Ik heb gemeend mijne onzamenhangende en losse aanteekeningen op het kerkelijk gebied, zoo over Drenthe in het algemeen als over de afzonderlijke gemeenten, niet geheel te moeten terughouden, maar daaruit datgene, wat mij het belangrijkste voorkwam, te moeten mededeelen, die men als eene toegift gelieve te beschouwen, daar de Naamlijst der predikanten de hoofdzaak is.

Onder de door mij gebruikte bronnen zijn wel eenige gedrukte geschriften, maar meest en voornamelijk ongedrukte; als de Handelingen van Ridderschap en Eigenerfden op de Landdagen, — die van Drost en

Gedeputeerden, — de rekeningen van het weduwenfonds, — die der kloostergoederen en vele andere stukken op het provinciaal archief van Drenthe aanwezig, welker inzage en gebruik het vroeger en tegenwoordig provinciaal Bestuur mij op elke aanvraag goedgunstig verleend heeft; — de Handelingen van de synoden, die der onderscheiden classen voor zoover deze laatste nog aanwezig zijn, bovendien de mededeelingen der meeste predikanten, die van den vorigen en tegenwoordigen provincialen Archivaris en eenige anderen, die ik bij dezen daarvoor openlijk mijnen dank betuig.

De verkortingen, die ik mij veroorloofd heb, zullen zonder nadere aanwijzing wel verstaanbaar zijn en mogen om het doel goedgunstig verschoond worden even als de onopgemerkte drukfouten.

Bij het opgeven van familieleden, welker maatschappelijke betrekking niet vermeld wordt, is het een vaste regel, dat deze predikanten geweest zijn: zoo ook sluit de uitdrukking, dat iemand voor het eerst in dienst trad, in zich, dat hij proponent of kandidaat en nog geen predikant was, maar toen dat voor het eerst werd. In de opgave van de door de predikanten in het licht gegeven geschriften, ben ik gewoonlijk de algemeen bekende naamlijsten van boeken, schoon niet altijd volledig en naauwkeurig, gevolgd, zonder te vermelden wat van hen in periodieke geschriften met of zonder naam voorkomt. Wat de spelling der namen aanbelangt, heb ik de eigene handteekening van alle predikanten, eene zeer enkele slechts uitgezonderd, gezien en ben die gevolgd, ook al was die van dezelfde familie verschillend.

Uit vrees dat dit werk te zeer zou uitdijen, hetwelk niet in het belang van den uitgever zou zijn, heb ik gemeend van het voornemen te moeten afzien van ook zelfs maar eene beknopte geschiedenis van de hervormde kerk van Drenthe zamen te stellen, waartoe, niettegenstaande hetgeen daarover reeds geschreven is, nog genoegzame nieuwe bouwstoffen voorhanden zijn. Maar ik acht het tot opheldering en omdat Drenthe in sommige opzigten eenig is geweest, te noodzakelijker eenige mededeeling te doen van onderscheiden kerkelijke zaken en aangelegenheden, welke hier en daar met een enkel woord genoemd worden, bijv. de synoden, Nationale synode, ratificatie der synodale Handelingen, correspondentie, avondmaal en catechismus.

DE SYNODEN.

Die vergaderingen werden tot 1619 somtijds synode, doch gewoonlijk classis generalis, ook wel beide genaamd, en op last van den Stadhouder door het collegie van Drost en Gedeputeerden uitgeschreven, tot dat Ridderschap en Eigenerfden op den Landdag den 24 Februarij 1617 besloten, dat Drost en Gedeputeerden geene synode zouden uitschrijven voor en aleer hun speciale last van het Landschap daartoe was gegeven. De Stadhouder gaf bij missive van den 21 April aan het collegie zijne bevreemding te kennen over dat besluit van den Landdag, zonder voorgaande kennis en advies van hem genomen, en stelde voor, de synode te houden in Mei als op gelegener tijd en minder kostbaar; waarin door het collegie den 8 Mei gedifficulteerd werd.

De vergaderingen op last van den Stadhouder in November 1602 en in April 1608 te Assen gehouden waren van eenen bijzonderen aard; op beide waren 3 Gedeputeerden met hunnen secretaris, en op die in 1602 nog 5 predikanten van elders tegenwoordig, door den Stadhouder daartoe gecommitteerd met eene uitgebreide volmagt: zie nader daarover Ypey en Dermout, Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde kerk, I: 359, II: 112—114.

De synoden zijn gehouden in 1603 en 1604, van 1607 jaarlijks tot en in 1616, 1618, 1619 en 1620, 1622, 1623, 1624, 1626, 1627, van 1629 jaarlijks tot en in 1638, 1640, 1641, 1643, 1646, 1647, 1650, 1652, 1654, 1657, 1660, 1663, 1668, 1678,

1683, 1693, (1) 1697, 1721, 1725, 1728, 1731, 1734, 1736, 1739, van 1748 tot en in 1793 om de 3 jaren en in 1805 (2).

De synodi contractae werden op last van Ridderschap en Eigenerfden gehouden in 1753, 1758, 1759, 1779 en 1809: zie nader Magnin, Overzigt der Kerkelijke Geschiedenis van Drenthe, bl. 228. Zij werden steeds te Assen gehouden, behalve in 1603, 1604, 1607 en 1609 te Beilen, en in 1622 en 1623, uit vrees voor den vijand, te Groningen.

Op de synode in 1603 verschenen als gecommitteerden van den Stadhouder met uitgestrekte volmagt voorzien Joachim Wermerius en Johannes Acronius, predikanten te Groningen, later Acronius alleen, met magt om H. Lamberti, predikant te Farmsum, te assumeeren: na het vertrek van Acronius, in 1612 Cornelis van Hil of Hillenius, predikant te Groningen en Hiddo Lamberti, predikant te Farmsum, later Hillenius alleen. In 1620 den 10 Augustus besloten Drost en Gedeput. aan Hillenius geen berigt van de te houden synode te zenden, als hebbende thans (wegens het overlijden van den Stadhouder, den 31 Mei) geene „qualificatie, waarop Hij aangenomen zou kunnen of mogen wor„den;" zoodat er in 1620 en in 1622 geen gecommitteerde van den Stadhouder verscheen; in 1623 werd de Gedeputeerde Roelof van Echten en later in den regel de Drost afgevaardigd.

Van wege Drost en Gedeputeerden verschenen op de synode in 1604 één Gedeputeerde en de secretaris, in 1607 twee Gedeputeerden en de secretaris, in 1610 en vervolgens gewoonlijk, drie Gedeputeerden en de secretaris, in 1635 werd dat getal met den Landsschrijver nog vermeerderd, in 1636 vier Gedeputeerden, de secretaris en Landsschrijver, in 1650 vijf Gedeputeerden, de secretaris en Landsschrijver, zoodat er sedert dien tijd gewoonlijk 6 of 7 politieken van wege het Landschap tegenwoordig geweest zijn, behalve de gecommitteerde van den Stadhouder. Op de synode in 1805 ver-

---

(1) Sedert dien tijd zijn die vergaderingen minder belangrijk geworden en liepen ook spoediger ten einde.

(2) Volgens de kerkenorde van 1638 art. 56 moest er jaarlijks eene synode gehouden worden, waarop door de synode in 1650, 1652, 1668 en 1678 telkens werd aangedrongen, te meer daar op den Landdag in 1669 besloten was, dat zulks om de vier jaren zou geschieden.

scheen als commissaris politiek Mr. J. H. Oostingh, lid van het departementaal bestuur van Overijssel, daartoe speciaal gecommitteerd door het Staatsbewind der Bataafsche Republiek. De synodus contracta in 1809 bestond uit de 3 visitatoren en uit ieder classis twee predikanten als gecommitteerden.

Tot aan 1618 waren alle predikanten van Drenthe verpligt op de synode te verschijnen, doch op den Landdag den 23 Februarij 1618 werd besloten, dat ter verhoeding van kosten uit ieder classis vijf van de bekwaamste predikanten op de synode telken jare zouden gezonden worden, zonder meer. Diezelfde vergadering besloot den 12 Februarij 1622, dat uit ieder classis drie predikanten en de visitator zouden afgevaardigd worden, dus in het geheel 12 predikanten, waarin later geene verandering is kunnen verkregen worden.

De Nationale Synode.

Op de synode in September 1618 te Assen, werden onder goedkeuring van Ridderschap en Eigenerfden met eenparige stemmen tot afgevaardigden naar de Nationale synode gekozen Johannes Antonides, predikant te Havelte, en Patroclus Romeling, predikant te Ruinen, tegen het advies der politieke leden, die in plaats van Antonides, Themo van Asschenbergh, predikant te Meppel, genomineerd hadden. Ridderschap en Eigenerfden benoemden den 14 September 1618 daartoe Th. van Asschenbergh en P. Romeling, op gelijke daggelden als die van Stad en Lande, en werd den Gedeputeerden in last gegeven te onderzoeken „of men ook zwa„righeid zoude maken twee gequalificeerde politieke personen, zoo „als van andere Provincien, namens het Landschap toegang tot de „synode te geven:" de pogingen daartoe in het werk gesteld, zijn van geen gewenscht gevolg geweest, niettegenstaande er bij voorraad reeds twee leden waren benoemd, die toen om andere redenen in den Haag waren, waar hun de credietbrieven zijn toegezonden en te kennen gegeven werd, dat men zich wel met het zenden van één lid wilde vergenoegen; ook is er geen ouderling, die ook nimmer op de synode in Drenthe verschenen, tegenwoordig geweest.

Drost en Gedeputeerden besloten den 17 September de benoeming der twee predikanten aan de goedkeuring van den Stadhou-

der over te geven, welke verleend werd. Bij Gedeputeerden werd den 30 September gelezen eene copie van de instructie en credietbrieven der predikanten van Groningen en Ommelanden ter Nationale synode gaande, overgezonden door Cornelis Hillenius. Daar deze uitgegeven zouden worden, uit naam van de synode van Stad en Ommelanden alleen en het onzeker was, of zij ook eene bijzondere instructie ontvingen van de Staten van Stad en Ommelanden of hunne Gedeputeerden, werd besloten, aan de Gedeputeerde Staten van Stad en Ommelanden daarover te schrijven en om advies te vragen, ten einde op gelijken voet te handelen.

Tevens werden de twee visitatoren Tilekinck te Borger, Cuperus te Gasselte en de predikanten Bollinck te Dalen, H. Johannis te Kolderveen en van Holle te Anloo aangeschreven op den 14 October te Assen te verschijnen, om met Drost en Gedeputeerden (volgens resolutie en keus der laatstgehouden synode) den credietbrief en de instructie voor de beide afgevaardigde predikanten van Meppel en Ruinen op te maken; terwijl de Drost tevens aangeschreven en uitgenoodigd werd om die vergadering te willen bijwonen, en de secretaris Weijnichman gelast de concepten daarvan tegen dien tijd te stellen.

Door bovengenoemden werd den 15 October een credietbrief gearresteerd, die niets bijzonders behelst, ten zij het mogt zijn, dat men beloofde, „voer een synodael besluit ende regel wilde doen „houden, alle het geene in haer Hoochwaerdige vergadering, al„soe, ende nae des woerdes Godts, bij de meeste stemmen gear„resteert ende besloeten soude worden," en bovendien de volgende secrete instructie.

Instructie voer de predigers gecommitteert totte synodum Nationalem, 't welck den 1 Novemb. eerstcompstich St. N°. gehouden sal worden binnen der stadt Dordrecht, om 't selve in naeme van 't synodus der Landtschap Drenthe 't assisteeren nae den inhouden van dewelcke Instructie deselve haer sullen hebben te reguleeren.

1. In den eersten sullen de voors. beide Gecommitteerde predigers, nae dat sij haere credentbreven met behoirlick respect ende eerbieding ter vergaedering van de voers. synode nationaal oevergelevert sullen hebben ter selver vergaedering mede sessie neemen.

2. Sullen mede, indien den noet sulx vereischt, ende daertoe versocht werden, oepentlick, in naeme des synodi van de Landtschap Drenthe, verclaeren, dat de vyff controverse Articulen ende poincten, voer soo veel als uith de gehouden conferentie ende andere uithgegeeven schriften, voer als noch gebleeken is, niet oever een te comen met des woerde Godes, maer in sich te begrijpen, ongefondeerde valsche leringen.
3. Int examineeren van deselve vyff controverse poincten sullen de voers. Gecommitteerde predigers, neffens de Gecommitteerde predigers van d' andere provincien mede adviseeren ende stemmen.
4. Indien eenige saeken coemen voer te vallen, op de welcke sal dienen naerder gelet ende reces genoemen te worden, soe sullen de voers. Gecommitteerde daer op naerstelick hebben te letten, ende deselve anteeckenen, ende soe daetelick bij eenen expresse d' H. Drost en Gedeputeerde sampt den Visitatoribus ende Deputatis Synodi daer van adverteeren, ende naerder last dess angaende hebben te verwachten voer ende aleer sij haere stemmen op alsulcke saeken sullen inbrengen meugen.
5. Sullen mede helpen bevorderen, dat, soe doenlick, eene eenpaerige kerckenordning oever alle provincien ingevoert worde, midts dat de synoden van eene iegelicke provincie respective, sal moegen vrij staen, ten oeverstaen van de Gedeputeerde Staten van deselve, de geseyde kerckenordnung 't amplieeren ende corrigeeren, sulx als deselve nae natuir ende gelegentheit van iegelix provincie bevinden sullen te behoeren.
6. Ende ingevalle 't poinct vant offschaffen van de rechten *patronatus* et *collationis*, opten gemelten Synode Nationael voergestellet mochte worden. Sullen de voers. Gecommitteerde daer op goede achtinge hebben, dat niemant in sijn recht dien angaende worde benaedeelt ofte vercortet, ende oever sulx geensints daer inne condescendeeren. Maer sullen ten besten adviseeren ende procureeren helpen, dat de gemelte *Jura patronatus* et *collationum* niet hebbende *curam animarum*, in haer geheel verblijven, ende de H. Staeten van de respective provincien versocht werden, tegens de ingesloepen misbruicken ende disordren, promptelick te remedieeren ende deselve te doen cesseeren.

7. De voers. Gecommitteerde, sullen geduirende haere presentie tot Dordrecht, voerall goede correspondentie houden, met de Gecommitteerde predigers van stadt Groningen en Ommelanden, ende haer met derselver advisen en resolutien, soe veel moegelick, conformeeren, ende insonderheid haer wel neerstelick wachten haer in 't allergeringste in te laeten, in saeken, die tot naedeel van den Staet van de poltycque regieringe souden moegen strecken.
8. Sullen mede geduirichlick met H. Drost ende Gedeputeerden goede en getrouwe correspondentie houden ende naerstelick oeverschryven van 't gene haer van tijt tot tijt sal coemen te bejegenen, ten waere sulcke saeken voervielen, die bij de vergaedering goet gevonden mochten worden, secreet gehouden te worden. In welcken gevalle sij haer reguleeren sullen nae den voet die bij de Gecommitteerde predigers van andere provincien, int oeverschrijven van sulcke secreete saecken geobserveert wordt.

Beide genoemde stukken werden door de 5 predikanten, als Gedeputeerden der synode daartoe expresselijk geauthoriseerd, in haren naam mede onderteekend.

Op het verzoek van de classis van Meppel werd met de gecommitteerde predikanten besloten, dat de dienst om de 14 dagen voor de beide afwezigen zou worden waargenomen; te beginnen den 25 October e. k., eerst door de predikanten van de classis van Emmen, dan van Rolde en het laatst van Meppel; de predikantsvrouwen moesten de predikenden op dien dag de kost geven; de wagenvrachten en andere onkosten (verteering onder weg) zouden Drost en Gedeputeerden rembourseeren.

Bij de toezending van den credietbrief en de Instructie aan de beide predikanten werd eene ordonnantie groot *f* 300 op nadere verrekening gevoegd; den 15 Februarij 1619 werd hun *f* 300 gezonden; den 18 April *f* 400 door den Landschaps bode, waarbij te kennen werd gegeven, dat zij zeer kwalijk voldeden aan Art. 8 van hunne Instructie. Bij schrijven van den 14 Junij verzochten de beide predikanten, om hun te voldoen *f* 704 als rest van vacatiën voor 't bijwonen der synode, koopen van boeken, scheeps- en wagenvrachten uit en naar huis, etc. etc.; waarop Drost en Gedeputeerden den 30

Junij besloten met de uitbetaling te wachten, tot dat men geïnformeerd zou zijn, wat aan die van Stad en Ommelanden was toegelegd.

Ratificatie der Synodale Handelingen.

De besluiten der synode moesten, om kracht van wet te hebben en ten uitvoer gebragt te kunnen worden, de ratificatie of resumtie ook wel „naerder verclaeringe" genaamd, van den Stadhouder ondergaan, welke bij die gelegenheid tevens de 3 Inspectores voor de 3 classen benoemde, waarvan hun door Drost en Gedeputeerden kennis en eene instructie werd gegeven. Toen bij Drost en Gedeputeerden den 8 Januarij 1612 de ratificatie der synodale Handelingen van 1611 en de benoeming der inspectores zonder hunne kennis en advies geschied, gelezen werd, besloten zij, om de beschuldiging voor te komen, van des Landschaps reputatie en authoriteit weinig werk te maken, de uitschrijving der 3 Inspectores niet te doen en deze zaak aan den Landdag voor te stellen; te meer daar „de „Stadhouder te absoluit in de ratificatie handelde, resolutien trok, „altereerde en retracteerde."

Op het verzoek van den Stadhouder van 16 April 1612, waarbij hij tevens verlangde ook in tijds van de beroeping der predikanten verwittigd te worden; deden zij den 29 April de uitschrijving der Inspectores. Ten gevolge van het gevoelen der synode in September 1612 uitgesproken, dat in plaats van het woord Inspectores, gebruikt mogt worden „Visitatoren of Gedeputeerden der classen, „dat wat beter in dese quartieren soude connen verdraegen worden" werd bij de ratificatie het woord visitatoren geaccordeerd, en aan de synode op haar verlangen, dat jaarlijks 2 visitatoren mogten aftreden en de nieuwen, door den Stadhouder met Drost en Gedeputeerden gekozen, tot hun ambt uit beider naam geauthoriseerd mogten worden, toegestaan, en tevens vrijheid gegeven, om voor ieder afgaanden visitator twee of meer voor te dragen, waaruit door den Stadhouder benevens Drost en Gedeputeerden voor ieder classis één zou gekozen worden „mits dat Syn Genade, Drost en Gedeputeer- „den bevinden geene suffisante ende bequaeme persoenen genomi- „neert te weesen, die classis daerin deselve misgreep mocht coe- „men te vallen, gehouden sal weesen tot nieuwe nominatie ofte im- „mers amplificatie van voergaend getal te procedeeren."

Deze en de na te noemen concessie door den Stadhouder bij de ratificatie der synodale Handelingen van 1612 gedaan, was het gevolg van het uitgedrukt verlangen der synode en van het protest door de Gedeputeerden in naam van het Landschap bij het sluiten der synode in 1612 gedaan tegen de handelwijze van den Stadhouder om alleen de visitatoren te kiezen, in zijnen naam hunne instructie te doen uitgeven en de synodale Handelingen te ratificeeren zonder eenigen uit hun collegie daarbij te roepen en hun advies te hooren.

De Stadhouder gaf bij missive van 9 Januarij 1613 te kennen aan Drost en Gedeputeerden toe te staan, dat er uit hun collegie bij de ratificatie der synodale Handelingen zouden mogen tegenwoordig zijn: waartoe zij den 20 Januarij benoemden een hunner en hunnen secretaris, welke de synode hadden bijgewoond; deze leden ontvingen in last, om bij de aanstaande ratificatie den Stadhouder opmerkzaam te maken op de groote kosten der synode en vervolgens in bedenking te geven, of niet door zulk eene ratificatie der synodale resolutien, „selffs ten oeverstaen van Syne Genades Gecom-„mitteerden genoemen, gearresteerd ende geteekent, d' authoriteit „van 't generale classis ofte synodus, en consequenteliek van de ge-„heele kercke in deser Landtschap vercleinet en in disreputatie ge-„bracht en getrocken wort, te meer, alsoe by geene andere pro-„vintien desen voet en wirt geobserveert, maer dat die H. Drost en „Gedeputeerden (onder correctie) verstaen, dat alsulcke resolutien „volcoemen effect, immers by provisie behoeren te sorteren, sonder „deselve te veranderen ofte te retracteeren. Doch bijaldien bevon-„den mochte worden in eenige saecken te weinich ofte te veel ge-„daen te sijn, dat men in sulcken val daervan behoere eenige no-„tulen te stellen, om opten naest volgende synodo ofte generali „classi daerop geleth, ende die begangen abuisen alsdan (soe doen-„lick) geredresseert te worden."

Schoon de Stadhouder naar zijn oordeel volgens de commissie der Staten Generaal hem opgedragen, ook het opzigt der kerkelijke discipline had, en daarom de commissien der Deputaten (Visitatoren) synodi uit zijnen naam alleen kon uitgeschreven worden, verklaarde hij er vrede mede te hebben, indien zulks uit dien van Drost en Gedeputeerden tevens geschiedde, doch de ratificatie der synodale Handelingen bleef bestaan; waarbij meest tegenwoordig was,

behalve de gecommitteerden van Drost en Gedeputeerden, de Drost zelf en bestendig de door den Stadhouder ter synode afgevaardigde predikant of predikanten, hetwelk later meetstijds de Drost is geweest.

Op de synode in 1618 werd in een gravamen generale der classen verzocht, dat uit ieder classis eenige predikanten mogten gedeputeerd worden bij de ratificatie. Waarop die vergadering besloot, dat dit verzoek aan den Stadhouder zou opgezonden en hiervan nadere verklaring gedaan worden, bij de ratificatie van deze synodale Handelingen. Doch bij die gelegenheid verklaarde de Stadhouder dit verzoek voor impertinent. Het verzoek der synode, dat de visitatoren bij de ratificatie mogten assisteeren, werd op den Landdag den 14 Febr. 1632 afgewezen en bij de voorgaande orde gepersisteerd: den 19 Februarij 1633 persisteerden zij hierbij, alhoewel maar verzocht werd om één predikant daarbij toe te laten, en zijn de predikanten altijd daarvan geweerd geworden.

De ratificatie der synodale Handelingen van 1620 geschiedde in Februarij 1621 door Drost en Gedeputeerden, benevens gecommitteerden uit Ridderschap en Eigenerfden; van 1622 door de Gedeputeerden en Roelof van Echten tot Echten, die daartoe van den Stadhouder gemagtigd was. De Drost excuseerde zich toen de resumtie bij te wonen, denkelijk naijverig dat van Echten daartoe gecommitteerd was.

Drost en Gedeputeerden arresteerden den 19 October 1620 eene instructie voor de visitatoren, die, door hen gecommitteerd, ook geheel onder hen stonden, van alles naauwkeurig rapport aan hen moesten doen, met voorbehoud om die instructie te vermeerderen, verminderen en te verbeteren. Volgens het 5de Art. was ieder visitator gehouden (behalve bij de algemeene visitatie of kerkbezoeken van elke gemeente, welke tot aan 1669 meesttijds jaarlijks gehouden zijn, doch ten gevolge van een Landdag besluit in 1669 genomen vervolgens om het tweede jaar hebben plaats gehad), ten allen tijde als hij het noodig oordeelde, de bibliotheek van ieder predikant in zijne classis te visiteeren en bij bevinding van boeken, die met de oude ware gereformeerde leer niet overeenkwamen, dadelijk en zonder „ vertoegh" uit den weg te nemen, en andere, die zuiver waren in de plaats te stellen: indien een predikant hiertoe onwillig mogt zijn of in gebreke blijven, daarvan

Drost en Gedeputeerden dan ten spoedigsten te berigten, opdat zij daarin naar behooren mogten voorzien.

Correspondentie.

De correspondentie of het afvaardigen van leden naar andere provinciale synoden was bij de meeste provinciën in gebruik, doch is alleen aan de predikanten van Drenthe in 1602 tot in 1604 toegestaan.

Op het verlangen van den Stadhouder verschenen op de synode te Groningen in Junij 1602 ten einde het vonnis, waarbij S. J. Phileus, predikant te Meppel, van zijne dienst was ontzet, te revideeren, 2 predikanten uit Drenthe, namelijk Asueri van Emmen en Zoor van Anloo.

Toen bij de Gedeputeerden den 1 Julij 1602 gelezen werd eene missive, door de gezamenlijke predikanten van Drenthe geteekend, te kennen gevende, dat de predikanten van de stad Groningen en Ommelanden bedacht waren, hunne kerkenorde hier in te voeren en 't ministerium van dit Landschap aan hare classicale en synodale vergaderingen te submitteeren en onder zich te trekken, en aan de predikanten van Drenthe geboden, met bedreiging van sententie, om met hunne classicale vergaderingen op te houden: werd besloten de predikanten hierop schriftelijk te antwoorden, dat Gedeputeerden om daartoe moveerende reden goedvonden, dat zij met de classicale vergadering voor dit maal zouden surseeren (ophouden), tot nadere aanschrijving en wanneer predikanten van elders hun eenige perturbatie zouden willen aandoen, hun de behulpzame hand zou geboden worden; — dat men verder geenzins veroorloofde, dat de predikanten van Drenthe zich aan de synoden en classen van andere provincien zouden onderwerpen tot merkelijke praejudicie van het Landschap enz.

Op het verzoek van den Stadhouder en het Ministerie van Groningen werd op den Landdag den 11 Januarij 1603 geresolveerd „dat „de classen van deze Landschap zig conformeeren zullen met de sy„noden der predikanten van stad Groningen en Ommelanden en „eenige gecommitteerden uit haar midden aldaar op de naaste synode „binnen Groningen te holden, deputeeren, om met deselve onder „renversale acte de non praejudicando zig aldaar in te laten, en „dat voor den tijd van 2 jaren zonder praejuditie van de Landschap."

Dien ten gevolge verschenen op de synode in 1603 drie predikanten, uit ieder classis van Drenthe één.

Bij de Gedeputeerden werd den 24 Junij 1603 gelezen eene missive van Wigb. Homerus namens de synode van Groningen aan hen geschreven, te kennen gevende, dat volgens het provisioneel decreet en de toelating van de Staten van 't Landschap Drenthe eenige predikanten uit Drenthe op de synode van Groningen en Ommelanden waren verschenen: en verzoekende de onderlinge synodale communicatie met Groningen en Ommelanden voor te zetten, en alzoo aanstaande jaar één uit de Gedeputeerden Staten derwaarts te committeeren, benevens 2 predikanten uit ieder classis, met toezending der copie van de synodale Handelingen: de Gedeputeerden maakten omtrent een en ander zwarigheid en besloten zulks aan den aanstaanden Landdag te communiceeren.

In het zenden van één Gedeputeerde werd toen gedifficulteerd, maar toegestaan, dat 2 leden uit ieder classis werden afgevaardigd, die op de synode in Mei 1604 ook verschenen, uitgezonderd die uit de classis van Emmen. Intusschen besloten Drost en Gedeputeerden den 22 Maart 1604, daar de provisioneele toelating om op de synode van Groningen en Ommelanden Gedeputeerden te zenden, na het houden der synode te Groningen in Mei aanstaande, was geëxpireerd, de 3 classen te adverteeren en ernstig te vermanen, om hunne Gecommitteerden naar die synode te zenden, „wel te be„lasten en inbinden, dat zij zich geensins onderstaan met 't minis„terie van Groningen en Ommelanden, zonder voorweten, wil of „consent van 't Landschap in te laten, noch van comparitien op de „synode, noch van andere dingen, opdat bi kentenisse van Land„schap en sonder prejudicie van deselve, in alsulcke saeken gepro„cedeert worde naer behoeren."

Bij Drost en Gedeputeerden werd den 2 Januarij 1605 gelezen eene missive van Syn Genade van den 24 December 1604, „waarbij Hij adverteerde, dat tot voerkoeminge van alle repul„lulatie en nieuwe inwijtinge der kerkenordninge, geen beeter ex„pedient gevonden conde wordden, als de combinatie der Drent„schen classen an synode Groningensis gemerkt bi d' authoriteit „des synodi, niet alleene de kerkendieners des te beter in officio „geholden, maer alle voervallende swaricheiden geremedieert, ende

„all omme in de Provincie van Groningen en Omblanden en der „Landtschap Drenthe eenichheit in leere en kerckenordninge ge„conserveert kan worden: versoekende Syn Genade oversulx, dat „men de combinatie bi de Landtschap Drenthe voor den tijdt „van twee jaeren geconsenteert noch voer den tijdt van 4 naestcoe„men jaeren accordeeren wilde, off bi de Landtschap 't selve pro„cureeren."

Zij besloten den Stadhouder te antwoorden, dat men de combinatie der synode voor 4 jaren op den eersten Landdag zou remonstreeren, en zoo mogelijk, bij dezelve de continuatie van de combinatie procureeren zou. Doch op den Landdag den 15 Februarij 1605 werd dit verzoek van den Stadhouder en het ministerie van Groningen, om de kosten en consequentiën en om andere zwarigheden, die het Landschap daaruit vreesde, afgeslagen; waarvan aan den Stadhouder kennis werd gegeven door Drost en Gedeputeerden, bij missive van den 23 Maart 1605, onder toezending van een extract uit de Landschapsresolutiën.

De Stadhouder verzocht bij schrijven van den 3 Maart, dat de combinatie der synode nogmaals mogt geproponeerd en gerecommandeerd worden, en ten minste voor één jaar toegestaan worden, en tot wegneming van alle achterdenken, des verkiezende, Hij gaarne eene acte de non praejudicando wilde geven: waarop Drost en Gedeputeerden den 3 April 1605 besloten, tot vermijding van kosten geen Landdag uit te schrijven, maar deze zaak door den Drost op de lottinck „tot Anloe Pasche achte daegen te holden" mede te deelen en zooveel mogelijk het verzoek te accommedeeren: waar het evenwel schijnt geweigerd te zijn.

Toen Drost en Gedeputeeerden den 7 Mei 1607 in der-Akerk te Groningen (uit vrees voor den vijand) vergaderd waren, verscheen Acronius en 2 andere predikanten, gecommitteerd van de synode toen te Groningen vergaderd, om Drost en Gedeputeerden te herinneren, dat de classen van Drenthe voor 3 jaren bij de synode van Groningen en Ommelanden gecombineerd waren geweest; en vermits het Landschap in de continuatie daarvan zwarigheid had gemaakt, zoo dat de classen van Drenthe van de synode van Groningen en Ommelanden waren gescheiden, waardoor zware disorder in de kerk van Drenthe was ontstaan, en de predikanten de kerkenorde met

voeten traden; bijv. die van Zuidlaren en anderen, de predikant te Rolde had tweemaal tegen kerkenorde eene copulatie gedaan, niettegenstaande de inhibitie van de proclamatie hier binnen Groningen geschied was: verzoekende alzoo, dat Drost en Gedeputeerden een wakend oog op alle disorders mogten houden en verbeteren, om niet gedrongen te zijn over de disorders der predikanten in Drenthe in het Nationale concilium, hetwelk waarschijnlijk haast zou gehouden worden, te klagen. Het antwoord daarop aan de gecommitteerden gegeven, was, dat men sedert het verlies van Lingen en Oldenzaal op alles niet zoo goed acht had kunnen geven als voorheen, en het collegie deswege genoodzaakt was uit het Landschap te vertrekken, maar hoopte dat dit alles ten beste zou afloopen en zij op alles goede order zouden stellen.

Op de synode in 1627, 1629 en 1630 te Assen gehouden, werd de correspondentie met andere synoden aan de gecommitteerden aanbevolen, om op de eerstkomende Landdagen voor te stellen, met dit gevolg dat „ zulks in surceance tot betere gelegenheid, omdat „bij dezen tijd de frequentatie in deze Landschap niet vrijelijk ge„schieden mag, werd gehouden, of Drost en Gedeputeerden deze „ zaak ter gelegener tijd ten besten willen gedenken."

Op den Landdag den 22 Februarij 1631 werd zij met Groningen toegestaan; mits de predikanten zich tegen den tijd van de synode adresseerden aan Drost en Gedeputeerden, „ten einde bij „Haar Ed. ten dien fine bequame gequalificeerde personen geëli„geert en met behoirlicke commissie voorsien mogen worden."

Op de synode in 1631 werd besloten haar met Groningen, welke daartoe inclineerde, te verzoeken, en „in omnem eventum" Johannes Althusius predikant te Eelde door de synode tot correspondent benoemd; tevens werd besloten, dat de correspondent telkens in de synode zou gekozen worden, waarin Ridder. en Eigenerfden na gedane ratificatie der synod. Handelingen zouden moeten acquiesceeren; de ratificatie was „hierop zal ten aanstaande Landdag reso„lutie verzogt worden." Op den Landdag den 14 Februarij 1632 werd daarop dit besloten: door de synode verzocht zijnde, dat de correspondenten naar de synode te Groningen met geene politieke commissie mogten bezwaard en van de synode gekozen worden, is verstaan, dat de resolutie op den voorgaanden Landdag genomen

effect zal sorteeren; dat op de synode 3 predikanten zullen gecommitteerd worden, waaruit Drost en Gedeputeerden één zullen kiezen en met brieven van credentie van hunnent wege voorzien worden.

De synode in 1632, benoemde daarop een drietal, uit ieder classis één, ten einde Drost en Gedeputeerden daaruit één mogten kiezen en committeeren: doch de synode van Groningen weigerde zoodanig gecommitteerde te ontvangen op zoodanigen voet als op de synode in 1632 besloten was, maar wel op zoodanige wijze als de synode van Holland haar admitteert, namelijk alleen van kerkelijke personen gekozen en gecommitteerd: waarop de synode in 1633 besloot, nogmaals op den naasten Landdag namens de synode te verzoeken, om de correspondentie op zoodanigen voet, als de naburen doen en die van Groningen en Ommelanden verlangen, toe te staan; waartoe met meerderheid van stemmen dadelijk twee verkozen werden.

Op de synode in 1634 rapporteerde de Landsschrijver, dat op den Landdag besloten was, dat Drost en Gedeputeerden zich zouden informeeren bij die van Groningen en Ommelanden, in wat voegen de verzochte correspondentie zou kunnen tot stand gebragt worden; waarop de synode verzocht zulks te effectueeren.

Op de synode in 1657, 1663 en 1668 werd telkens besloten zich tot den Landdag te wenden om de correspondentie met andere synoden; doch werd dat verzoek op de Landdagen „in nader bedenk „gehouden om sonderlinge goede redenen ende insichten."

Toen ingevolge besluit van de synode in 1678 aangeboden werd om „op eigen kosten van 't gemeene ministerium dezer Landschap „dezer correspondentie (met Groningen) te doen" en Drost en Gedeputeerden verzocht werden zulks niet alleen op den Landdag te recommandeeren, maar alle mogelijke hulp te bieden; was het besluit van den Landdag, dat hoewel dezelve aan de zijde der kerk van Stad en Lande wel was geaccordeerd, maar dat de regering wegens de slechte tijden en omdat nog 3 andere Provincien te gelijk deze correspondentie verzochten, „so werd dese sake goet gevonden, nog „in leven en statu te sullen blijven; ter tijd toe men daertoe te „bequamer gelegenheijd en apparentie sal sien." Op de synode in 1693 werd berigt, „dat deze zaak nog in statu blijft."

Schoon ook op de synode van Groningen en Ommelanden van 1655 tot en met 1668 telken jare de correspondentie met Drenthe ter tafel kwam, en welke pogingen daartoe ook van die zijde zijn aangewend, de Drentsche kerk heeft daarin niet mogen slagen en heeft zij zich in latere jaren te vreden moeten stellen met eene schriftelijke correspondentie te voeren.

Het Avondmaal.

Dat er zelfs eenige jaren na de hervorming nog in enkele gemeenten geene en er over het algemeen zeer weinig lidmaten waren, en de avondmaalviering traag plaats had, zal later genoegzaam blijken; tevens verdient het opmerking, dat het collegie den 3 Februarij 1614 een placaat uitvaardigde, waarvan het 5° art. behelsde; dat spotten met de dienst der kerk of de personen, die ten avondmaal gingen 20 GGl. boete was, voor de tweedemaal dubbel en daarna tot arbitrage van den Drost. Op de synode in 1636 werd besloten, dat het Avondmaal door het geheele Landschap voortaan zesmaal in het jaar zou gehouden worden en wel op volgende tijden: 1° op Christdag (Kerstijd), 2° op den 8sten zondag daarna, 3° op Paschen, 4° op Pinkster, 5° acht weken daarna, 6° wederom acht weken daarna en dan weder op Christdag. Op de synode in 1637 berigtten de visitatoren, dat in eenige gemeenten het Avondmaal niet op Vastenavond was uitgedeeld en vond die vergadering toen bezwaar in het zesmaal vieren, daar dat op acht weken na Pinkster altoos viel in den hooi- en bouwtijd: waarop na rijp overleg besloten werd, dat daar de resolutie der voorgaande synode overal niet met stichting konde geschieden, het in zulke gemeenten maar viermaal zou gehouden worden, op Kersdag, Paschen, Pinkster en den 2^{den} zondag in October en daar waar het konde zoude het zesmaal gehouden worden, echter met voorafgaande communicatie en advies der classis. Op de herhaalde klagten wegens de markt te Zuidlaren en de afkondiging van de landschaps verpachtingen, werd op de synode in 1650 het Avondmaal van October in de eerste helft van September gesteld: in 1678 dat van Pinkster op den 3^{den} zondag daarna; in 1725 werd bepaald, dat het twee aaneenvolgende zondagen zou gehouden worden, behalve op Paschen en Kerstijd; in 1728, dat het ook op Paschen en Kerstijd op twee aan

eenvolgende zondagen zoude zijn, uitgezondert te Meppel, waar het nog zesmaal in 't jaar gehouden werd; ook in de kerkenorde van 1730 art. 66 zoo bepaald.

Op de synode in 1646 werd van wege den kerkeraad van Diever het speciaal gravamen voorgesteld: of men niet een oude lidmaat, op zijn verzoek, in zijne ziekte het Avondmaal mogt mededeelen; waarop besloten werd, dat het niet stichtelijk kon geschieden en daarom vooreerst bij het gebruik der gereformeerde kerk moest blijven; en in de kerkenorde van 1730 art. 64 werd bepaald, dat de private communie niet zou mogen worden ingevoerd.

Op de synode in 1663 werd voorgesteld, of men bij het Avondmaal de woorden „het brood dat wij breken is de gemeenschap enz." positief moest voorstellen, of interrogatief aldus „het brood dat wij breken, is dat niet de gemeenschap?" verklaarde men zich voor het eerste; ook in de kerkenorde van 1730 art. 65 zoo opgenomen. Op die in 1739 werd besloten, dat het niet dienstig was de vraagstukken, welke in den catechismus van Martinus staan na de proefpreek aan de gemeente voor te lezen. Op die in 1760 is zij, op het voorstel van de classis van Rolde, of een Luthersche tot het Avondmaal mogt toegelaten worden, van oordeel, dat hij vooraf de fundamenteele stukken van onze godsdienst regtzinnig moest verklaren, inzonderheid de regtvaardigmaking des zondaars voor God.

Het voorstel der synode van 1793, om de voorbereiding die des woensdags voor het Avondmaal moest gehouden worden, te stellen op den zondag te voren en de belijdenispreek 14 dagen voor het Avondmaal, werd door Drost en Gedeputeerden toegestaan.

De Catechismus.

Op de synode in 1614 werd verklaard, dat de kleine catechismus van van Marnix van St. Aldegonde nog niet ingevoerd was en het onmogelijk was, dat hij met stichting in de gemeenten, namelijk op de scholen, ingevoerd konde worden. Op de synode in 1622 berigtten de visitatoren, dat het catechismuspreken bijna vervallen was, vooral uit gebrek aan toehoorders; om welke redenen de synode in 1626 besloot, om aan Ridders. en Eigenerfden te recommandeeren order te stellen, dat die preken in alle gemeenten mogten geschieden en hun tevens in bedenking te geven, of men

den doop niet op den nademiddag behoorde te stellen, ten einde de gemeente te gewennen bij de catechismuspreek te komen. Zoodanig besluit was reeds vroeger genomen, maar na één jaar weder ingetrokken, daar het eene verkeerde uitwerking had. Op de synode in 1629 bestonden nog ten deele dezelfde klagten; te Schoonebeek en Havelte werden ze alleen des zomers gehouden, te Odoorn en Westerbork zeer slap wegens de traagheid der predikanten, te Zuidlaren, Vries en Roderwolde in den oogsttijd niet, te Vledder omdat er des nademiddags geene toehoorders opkwamen; waarom besloten werd dat waar het des nademiddags aan hoorders ontbrak, het aan den predikant vrij zou staan, de catechismuspreek op woensdag te houden; alsmede dat de kinderen op school bij den onderwijzer den catechismus moesten van buiten leeren (naderhand om ook in de kerk op te zeggen) en hij bij weigering aan den predikant de namen der onwilligen moest opgeven; in 1693 werd bepaald, dat van zulke ouders, die onder de diakonij behoorden, de bedeeling zoude ingehouden worden. Op de klagt dat het catechismuspreken nog steeds verwaarloosd werd, besloot de synode in 1630, dat ieder predikant op elke classis zou opgeven, hoever hij daarmede gekomen was, en bijaldien hij eenige preek verzuimd had en daarvoor geen voldoende reden kon opgeven, zou hij gecensureerd (geboet) worden in 1633, dat hij dan geene zitting in de classis zou hebben tot de volgende synode, die er nader over zou oordeelen; aan het verzoek van die synode, dat aan ieder predikant en onderwijzer tot gebruik een exemplaar van den Heidelbergschen catechismus met de „cortelicke verklaringe" van Gellius de Bouma, predikant te Zutphen, van landschapswege mogt gegeven worden en bij het vertrek van bovengenoemden bij de gemeente zoude blijven, werd in 1634 voldaan.

Op de synode in 1634 werden de predikanten van Oosterhesselen, Dalen, Schoonebeek en Roswinkel, wegens nalatigheid in dezen, ieder geboet met 1 pond groot (*f* 6) ten voordeele der weduwenkas, terwijl Alexander Tilekinck te Borger wegens hoogen ouderdom en impotentie van de boete werd geëxcuseerd. Op die in 1635 werd berigt, dat men te Peize, Vries en Borger de kinderen den catechismus niet liet opzeggen; in Vries klaagden predikant en onderwijzer, dat zij de kinderen er niet toe konden krijgen; dat

in Eelde menig preek daarover verzuimd werd, waarom hem eene boete van ½ pond groot zonder consequentie werd opgelegd, omdat hij een novitius was en beterschap beloofd had. In 1636 werden de predikant en de onderwijzer te Sleen beide wegens nalatigheid in dezen geboet. In 1633 werd de predikant te Eelde hierover gecorrigeerd, deze gaf als reden opgebrek aan noorders; toen werd tevens besloten, dat geen predikant zitting in de classis zou hebben, voor en aleer hij de boete betaald had. Bij de visitatie in 1648 bevond men, dat te Dalen van Paschen tot den 2^{den} zondag van Trinitatis geen catechismus gepredikt was en de predikant in al dien tijd niet eens had laten luiden, waarom de classis hem met *f* 3 geboet had: de synode in 1650 oordeelde, dat de classis al te slap in de censure was geweest en werd voor dit maal de boete gemitigeerd op *f* 18 en tevens besloten, dat het excuus van een klein getal van toehoorders volgens voorgaande resolutie niet in aanmerking mogt worden genomen, waarop ook de predikanten van Schoonebeek, Roswinkel en Gasselte zich beriepen; te Rolde was de predikant toen bijna 2 jaren in dienst en had nog geen catechismus gepredikt en in 1651 werd geklaagd, dat hij het in langen tijd niet gedaan had en die te Assen het somtijds ook had nagelaten. Bij de ratificatie der synodale handelingen van 1650 werd bepaald, dat de novitii en nieuw inkomende predikanten, terstond met het begin van hunne dienst den catechismus moesten prediken. De synode in 1693 besloot, dat elke zondag in ééne preek moest afgehandeld worden en geene splitsing of zamentrekking mogt plaats hebben; in 1721, dat bij gebrek aan antwoorders, de onderwijzer der plaats daartoe gehouden was.

Groningen T. A. R.
Junij 1861.

ALPHABETISCH REGISTER DER GEMEENTEN.

	blz.		blz.
Anloo	18.	Kolderveen	200.
Annerveen	29.	Meppel	140.
Assen	1.	Nieuw Buinen	276.
Beilen	31.	Nieuwveen	206.
Borger	259.	Norg	77.
Bovensmilde	324.	Odoorn	278.
Dalen	264.	Oosterhesselen	285.
Diever	157.	Peize	84.
Dwingeloo	164.	Roden	91.
Echten	174.	Roderwolde	101.
Eekst	39.	Rolde	111.
Eelde	40.	Roswinkel	290.
Emmen	269.	Ruinen	212.
Frederiks Oord	176.	Ruinerwold	220.
Gasselte	50.	Schoonebeek	295.
Gass. Nieuwveen	58.	Sleen	301.
Gieten	65.	Smilde	119.
Gieterveen	73.	Veenhuizen	122.
Grolloo	74.	Vledder	225.
Havelte	177.	Vries	125.
Hollandsche Veld	183.	Wapserveen	231.
Hoogersmilde	75.	Westerbork	310.
Hoogeveen	185.	Zuidlaren	133.
Koekange	193.	Zuidwolde	240.
Koevorden	249.	Zweeloo	317.

CLASSIS ASSEN.

ASSEN.

Assen bevat met de daarbij behoorende gehuchten, de Haar, Witten, Kloosterveen en Aardscheveldje, 4357 Hervormden. Het was eertijds een gehucht, bestond in het laatst der 16e eeuw uit het klooster, zeer weinige erven en huisjes (1), werd later een aanzienlijk vlek en in 1809 door Koning Lodewijk Napoleon tot eene stad verheven; had in 1752 ruim 500 inw. in 1808 ruim 700, en in 1818 op 1229, in 1828 op 1954, in 1838 op 2774, in 1848 op 4216 (2) en met 1860 op 5249 aangegeven: in 1791 waren er 177 lidmaten, in 1809 267, in 1849 ruim 1100.

Wijl de voormalige kloosterkerk, schoon meermalen vergroot, te klein voor de gemeente was, werd tot het stichten eener nieuwe besloten, waarvan de kosten werden geraamd op *f* 44,000-00. Van wege het Rijk werd daartoe bijgedragen *f* 24000, van wege de stad Assen *f* 10000, en het ontbrekende door de gemeente genegotiëerd. De laatste bijeenkomst in de oude kerk werd den 24 April 1848 gehouden, bij welke gelegenheid de predikant Pareau sprak naar aanleiding van 1 Thess. V: 18a; welke leerrede met

(1) J. S. Magnin, de voormalige kloosters in Drenthe, bl. 197.
(2) A. H. Pareau, de oude kerk te Assen, bl. 215.

vele belangrijke aanteekeningen in 1849 te Assen in het licht verscheen. De nieuwe kerk werd door den predikant Tatum Zubli den 30 April 1848 ingewijd naar aanleiding van Ps. LXXXIV: 2.

De Stadhouder, Drost en Gedeputeerde Staten bepaalden den 20 April 1731, dat er een orgel in de kerk zou worden gemaakt, en benoemden tot organist Anthonius Herborn op eene jaarwedde van *f* 100, om het te bedienen, wanneer het gereed zou zijn. Aan dit besluit schijnt geen gevolg gegeven te zijn, daar men hier eerst een orgel aantreft in 1819, hetwelk toen uit vrijwillige bijdragen van de gemeente (à *f* 2430) is vervaardigd door P. van Oeckelen te Groningen en door den predikant Reddingius ingewijd den 7 Mei 1819 met Ps. XXXIV: 4; hetzelve is in de tegenwoordige kerk overgebragt.

De in het open koepeltorentje hangende klok, die vroeger in den ouden toren heeft gehangen, heeft tot opschrift: „Io. Borchard. Fudit. Enchusae. A°. 1768.

Toen het uurwerk in den toren door ouderdom uitgesleten was, hebben Drost en Gedep. een geheel nieuw uitbesteed aan Herman Hendrik Bramsman te Oldenharen in Munsterland, op navolgende voorwaarden: dat het tegen Mei 1790 afgewerkt en in den toren moest zijn, met drie wijzerplaten voorzien, heel en half uur slaande, doch half maar met één slag; het transport tot in Koevorden was ten laste van den maker, de inkomende regten ten laste van het Landschap, hij moest 10 jaren voor alle reparatiën, behalve het schoonmaken, instaan; bij het plaatsen van hetzelve zou hij vrije verteering genieten en bovendien *f* 300 ontvangen.

Bij de avondmaalviering gebruikt men twee zilveren bekers, zonder opschrift, en waarvan de herkomst niet bekend is.

Bij de visitatie in 1627 werd bevonden, dat het arbeiden op zondag hier zoo erg was, dat men naauwelijks konde weten, dat het zondag was.

Drost en Gedep. bepaalden den 15 September 1615, dat het priesterhuis, ten noorden van de kerk staande, eene pastorij zou zijn, waartoe het nog dient, „als wesende deselve van aenloep „van vagebonden en bedelaars meer afgesonderd;" voor den tweeden predikant is in 1840 ook eene woning aangekocht.

Assen behoorde tot in 1615 kerkelijk onder Rolde, doch werd toen daarvan afgescheiden en eene afzonderlijke gemeente, maar in 1622 tot 1629 daarmede weder vereenigd; nog in 1646 is door Picardt predikant te Rolde eene poging aangewend tot vereeniging; doch op het advies van de synode, dat dit aanzoek ongegrond, strijdig tegen de usantie van dit landschap, onstichtelijk inzonderheid ten opzigte van de volkrijke en van tijd tot tijd aanwinnende gemeente van Assen was, is hiervan niet gekomen.

Ridderschap en Eigenerfden besluiten den 8 Augustus 1615, op voorstel van den Drost, tot het beroepen van eenen predikant hier „tot gerieff van inwoenderen aldaer, als den vremden passeerden „man, midsgaeders den Comparanten uyt den Landtschap, zoe op „Landtsdaegen als andere bijeencompsten" (volgens Handelingen van Drost en Gedep. den 14 September 1615, om te prediken op alle zondagen, ordinaire regtdagen en andere Landtschaps vergaderingen) uit landsmiddelen te onderhouden; als uit het convent van Assen *f* 100, uit Dikninge *f* 150, uit de rantsoenpenningen van alle verpachtingen *f* 50 en *een paye onder een compagnie te voet*, dat is, het bedrag van de soldij van één manschap, die dan in de compagnie niet aanwezig was, dit maal op naam van Roeloff Huinga, dienende onder den Hopman Polman, zoo lang hij de soldij op eenen tweeden naam, met toestemming van het Landschap, zal trekken, „verblijvende de wijdere onderholdinge tot laste van de inwoenderen." Drost en Gedep. met de uitvoering van dit besluit belast, stelden den 14 September 1615 het traktement op 300 dalers en bieden de benoeming schriftelijk aan J. Rusius, predikant te Emmen aan, met wien reeds vroeger daarover schijnt gehandeld te zijn; daar het verzoek van Judocus a Bulouw gewesen predikant te Gramsbergen, om hier beroepen te worden, toen door hen werd afgewezen, omdat men reeds eenige belofte aan eenen predikant gedaan had. In den beroepsbrief den 8 December opgemaakt staat 300 dalers à 30 stuivers, in twee of vier termijnen te betalen, naar zijne keus, ingaande met den dag van zijne komst: later is dit traktement meermalen verhoogd, waarvan eenige melding bij de predikanten zal gedaan worden.

Drost en Gedep. bepaalden den 25 November 1615 den vasten bededag om eenen predikant te benoemen op den 6 Decem-

ber, en berigtten aan de classis, dat men voornemens was Joh. Rusius te beroepen, met verzoek om één of twee predikanten op dien dag te committeeren, ten einde te presteeren en verrigten hetgeen de zaak naar kerkenorde was vereischende.

Op verzoek der gemeente werd, bij koninklijk besluit den 27 Maart 1835, n°. 96, een tweede predikant toegestaan; beide predikantsplaatsen zijn eene collatie van Z. M. den Koning.

Drost en Gedep. stelden den 2 October 1680 een reglement op het begraven en een tarief van de daarvoor te betalen recognitiën vast, om tot onderhoud der kerk en bevrediging van het kerkhof een fonds te maken, ten einde het Landschap, zoo min mogelijk, te bezwaren. De voornaamste bepalingen waren, dat van ieder ouden doode boven de 12 jaren voor ééne verrotting in de kerk betaald zou worden *f* 10, en in of onder 12 jaren *f* 5; van dezelfden op het kerkhof begraven 36 en 18 stuivers, hiervan zouden vrij zijn, die om armoede of onvermogen zulks zouden verzoeken: ééne verrotting zou 15 jaren duren; de kerkeraad zou de aanwijzing der graven doen, buiten zoodanige aanwijzing begravende, verbeurde men 25 goudguldens; het reglement zou voor het kerkhof op dien dag beginnen, en voor die in de kerk begraven waren op 1° Januarij 1670, vermits de dooden sedert dien tijd begraven waren onder de conditie, om daarvan te betalen hetgeen daarop gesteld zoude worden: om onwetendheid te voorkomen is dit reglement op de drie eerstvolgende zondagen van den predikstoel afgekondigd. Uit een antwoord door Drost en Gedep. gegeven op een verzoek om de graven met zerken te bedekken, blijkt, dat die zerken het eigendom van het Landschap werden en bleven.

De kapitein Holtsman, de deurwaarder V. Hillebrands, de bode Thurköw, de kapitein-geweldiger Grosman en verdere lidmaten en belijders der Luthersche godsdienst te Assen en omliggende plaatsen klagen aan Drost en Gedep. in 1787, dat zij, om van de bediening der sacramenten gebruik te kunnen maken, genoodzaakt zijn zich naar Groningen te begeven; waardoor het Gener. Consistorie deezer gemeentens te Amsterdam, is bewogen geworden aan den predikant te Groningen een jaarlijks douceur toe te leggen, bijaldien deze twee of drie malen 's jaars de uitdeeling en bediening der sacramenten te Assen ging verrigten: weshalve

remonstranten verzoeken, in de week op eenen tijd, dat er geene openbare godsdienst plaats heeft, het vrij en openlijk gebruik der kerk hier, tot het doen der gewone predicatien en bediening der sacramenten te vergunnen, met dien verstande, dat de aalmoezen bij gelegenheid der predicatien gecollecteerd, ten behoeve der Gereformeerde diakonie hier zouden komen, en dan diegene, welke bij de bediening der sacramenten alleen gegeven wierden, ter dispositie der remonstranten zouden verblijven. Dit verzoek werd door gemeld collegie den 31 October, voorloopig en tot wederopzegging ingewilligd, onder voorwaarde, dat de godsdienst gehouden worde zonder voorafgaand klokkengelui; dat de tijd *wanneer* vooraf met den predikant hier overlegd en geregeld worde, en dat alle gelden, welke bij het prediken en bedienen der sacramenten zouden worden gecollecteerd, ten voordeele van de armen der Gereformeerde kerk hier zullen genoten worden.

De volgende predikanten zijn hier in dienst geweest of nog.

1615—1622.

Johannes Rusius, Henr. zn., van Emmen beroepen den 6 December 1615, begon zijne dienst hier den 15 (Vrijdag) of den 17 (Zondag) daaraanvolgende (1) (Handel. van Drost en Gedep. den 3 Januarij 1616).

Op de synode in September werd ingebragt, dat H. Huizing predikant te Sleen hem van Arminianisme beschuldigd had, waarvan hij zich tot genoegen der broederen zuiverde, door de verklaring, dat hij niet had tegen de leer vervat in de Heidelbergsche Catechismus en Nederlandsche Confessie, maar dat hij bij dezelve eenvoudiglyck nae inholt der onderteekening blijft, en daarvan steeds bereid was, zoo schriftelijk als mondelijke confessie te doen, daarop rondgevraagd zijnde „off yemant weet, dat Rusius met

---

(1) A. J. van der Aa, Aardr. Woordenb. der Nederl., I. 369, zegt ten onregte, dat hij hier in 1601 is gekomen en in 1619 zijne dienst heeft nedergelegd: Pareau a. w. bl. 247 stelt zijne komst hier den 3 April 1616; of deze vergissing het gevolg is van eene verkeerde opgave, of verkeerde opvatting van hetgeen door mij aan Z. E. in der tijd is medegedeeld, durf ik niet beslissen.

„voors. dwaelinge soude ingenomen syn, en van broederen hyrop;
„Neen, verclaert synde, iss Dnus Rusius van Synodo van voors.
„anclachte libereert."

Ridd. en Eigener. verhoogden den 29 Januarij 1621 zijn traktement met *f* 50 jaarlijks „zullende door de inwooners, zoo verre „doenlijk, gefurneert worden en het overige uit des convents mid„delen gesuppleert."

Daar Drost en Gedep. „omme gevaarlykheit des tydes —" te Groningen vergaderden en er voor als nog geene apparentie scheen te zijn, om met het Collegie binnen Assen te mogen retireeren, daar ook het getal toehoorders tegenwoordig klein was en men het traktement, dat de predikant jaarlijks trok, wel noodig had tot andere zaken en om nooddruftige personen in het Landschap daarmede te helpen: is door hen den 20 November 1621 besloten, Joh. Rusius aan te schrijven, binnen een half jaar naar eene bekwame kerkdienst in of buiten dit Landschap om te zien; dat men hem echter nog na expiratie van het loopende jaar, een half jaar traktement zoude laten volgen. Hij gaf hierop aan Drost en Gedep. te kennen, nergens eene beroeping te kunnen bekomen, tenzij hij behoorlijke attestatiën en getuigenissen van Drost en Gedep. vertoonen konde, dat hij zich gedurende de 6 jaren dienst hier in leven en leer onberispelijk had gedragen; waarop Drost en Gedep. den 3 December 1621 besloten, „hem de verzogte attestatie in optima forma „te passeeren, als zijnde geene redenen voerhanden, waerom hem „sulx soude geweigert worden." Hij wendde zich om intrekking van het besluit van Drost en Gedep. tot Ridd. en Eigener., die op den Landdag den 12 Februarij 1622 deze opzegging van zijne dienst bevestigden, met bijvoeging, „dat hem brieven van recommandatie „an dien van Havelte, dewelke plaets jegenwoordig is vaceerende, „ofte elders by de Heeren Drost en Gedep. sullen verleend wor„den (1)" Eene instructie als medevisitator werd door Drost en Gedep. vervaardigd en hem toegezonden den 16 Mei 1622 en deed hij de visitatie nog mede te Vledder den 13 Junij.

Toen de synode door de predikanten van Drenthe den 18 Junij 1622 te Groningen gehouden werd, kon hij, van zijne dienst ont-

---

(1) Men vindt deze resol. bij Pareau, a. w., bl. 156.

slagen, dezelve niet als lid bijwonen; maar werd besloten, dat hij evenwel te Groningen zou blijven, totdat hij behoorlijk rapport met zijne Adjuncten (Medevisitatoren) gedaan had van de laatst gehoudene visitatie. Op diezelfde synode deed hij (Art. 22) het voorstel, „oft hem niet behoerden weder getellet te wordden syne voor„maels toegelegte ponden groot (in de Weduwenbeurs), oevermidts „hy niet voluntarie den dienst tot Assen verlaten, maer desselvige „ontslagen ware, oft dat hy mogte continueren in de betaling," ten einde zijne vrouw na zijnen dood gelijk regt als andere weduwen mogt hebben: waarop de synode antwoordde, dat hierop voor dit maal niet kon geresolveerd worden, zullende niet te min de zaak behartigen en latende het aan hem vrij om in volgende tijden om eene resolutie op de voorzegde propositie te mogen urgeren.

Bij de resumtie, van de synodale Handel. gedaan uit naam van den Prins Maurits *van Oranje*, door Drost en Gedep., werd daarop het volgende besloten. „Dit versoeck wordt gehouden in naerdere „deliberatie, ter tydt dat bevonden wordt, oft Rusius binnen ofte „buyten de Landtschap Drenthe sal comen dienst te neemen." Op zijn verzoek besloten Drost en Gedep. den 3 October 1622, hem het traktement nog voor het loopende jaar te laten volgen, en hem tot pred. te Ruinen te zullen benoemen.

In de rekening der Weduwenbeurs op de synode in 1624 werden de 4 jaren restante ponden groot van Rusius over 1619 tot en met 1622 in ontvang gebragt, als betaald door het Landschap.

De schoolonderwijzer Philippus Nicolai, welligt in 1618 aangesteld, daar Ridd. en Eigener. den 23 Februarij 1618 tot onderhoud van eenen onderwijzer hier jaarlijks *f* 75 toestonden, onderging hetzelfde lot; Drost en Gedep. besloten den 6 Mei 1622 hem aan te schrijven, tegen den winter zich te moeten voorzien van eene andere dienst, aangezien het Landschap niet geneigd was, hem „in „denzelven schooldienst langer te laten continuëren." Bij het innemen der rekening van het convent Assen door gecommitteerden van Ridd. en Eigener. oordeelden deze, dat Ph. Nicolai in de tegenwoordige tijden onnoodig gevonden wordt om de schooldienst daar ter plaats langer te verrigten, als hebbende het convent hare penningen elders in „haeren noet te emploijeeren," waarop Drost en Gedep. den 16 Mei 1622 besloten, „de meester daervan te adver-

„teeren en zich tegen aanstaanden St. Michiel van eene andere dienst „te zullen mogen voorzien."

Van 1622 tot 1629 is deze gemeente vakant gebleven en bediend door Joh. Wassenberg pred. te Rolde, aan wien, ten gevolge van een verzoek der ingezetenen, op den Landdag den 20 Feb. 1626 jaarlijks *f* 100 werd geaccordeerd, *f* 70 uit de middelen van 't kloosster Dikninge en uit die van Assen *f* 30, moetende hier ten minste om de 3 weken prediken.

1629—1626.

Samuel Brumlew, die zich meestijds Brumleuvius schreef, werd hier, op aanzoek der ingezetenen, eerst tot onderwijzer der jeugd benoemd. Op den Landdag den 20 Febr. 1626 was daartoe *f* 50 jaarlijks aangewezen uit de goederen van het klooster te Assen onder voorwaarde, dat de ingezetenen het overige zouden suppleeren en hem eene bekwame woning bezorgen; terwijl hij niet mogt aangenomen worden, dan onder approbatie van Drost en Gedep.: hij werd als zoodanig op vertooning der getuigschriften van den Ambtman van Oosterburgh, Graafschap Tecklenburg, bij de classis den 13 Dec. 1627 aangenomen. In eene buitengewone vergadering van de classis, door Drost en Gedep. alhier belegd, werd hij *tevens* tot pred. benoemd; deed daarop den 15 April 1629 zijn examen en werd den 30 April in tegenwoordigheid van de meeste leden der Regering bevestigd. Volgens eene resol. op den Landdag den 16 Febr. 1629 genomen, was zijne benoeming tot pred. hier „*bij provisie*," op een traktement van 100 daalders jaarlijks, boven de genoemde *f* 50 die hij als onderwijzer genoot; dit werd door den Landdag den 16 Febr. 1630 met *f* 100 verhoogd en den 14 Febr. 1632 met *f* 50.

Ten gevolge van het besluit der syn. in 1635 Art. 50, werd hij met Jan. 1636 bij ruiling met J. Wassenberg, naar Westerbork verplaatst op voorwaarden, die hem voordeelig waren, maar welke ten laste kwamen van Wassenberg, die hem uit de meerdere inkomsten van Assen belangrijk moest uitkeeren.

1636 en 1637.

Johannes Wassenberg, Joh. zn., Everwin. en Gerhard.

br., werd door voormelde ruiling van Westerbork hier, doch alleen voorloopig, aangesteld om de kerk- en schooldienst waar te nemen. Reeds den 24 Nov. 1637 werd hij door de syn. wegens erge dronkenschap van zijne dienst als pred. ontzet, met vergunning om tot den laatsten Febr. 1638 de schooldienst te blijven waarnemen en bijaldien hij na een of twee jaren voldoend bewijs van beterschap zou kunnen presenteeren, hij alsdan tot de kerkdienst in dit Landschap of elders wederom zou mogen geadmitteerd worden.

Bij de visitatie op den 29 Mei 1638 werd van wege de gemeente geklaagd, dat hij, sedert zijne afzetting „als een onlydelyck schan-„dael, in suipen, swelgen, idelheit, lichtveerdigheit, onkuisheit ende „lasteringe der waerheit," te Assen groote ergenis gaf: ten gevolge waarvan de syn. van dat jaar besloot, dat zijne toelating nu niet zou geschieden, „tensy met voorgaende nyen examine en sonderlinge „(bijzondere) langduyrige continuale beterschap synes leevens."

1638—1646.

Sebastiaan Kuen, vermoedelijk te Groningen geb., genoot als student van 1630 af eene jaarlijksche toelage van *f* 30, uit de kloostergoederen van de prov. Groningen. Op den Landdag den 13 Febr. 1638 gehouden waren de betrekkingen van pred. en onderw. weder gescheiden, en voor eenen onderw. *f* 50 uit de kloostergoederen van Assen jaarlijks toegestaan: hij werd hier alleen tot pred. beroepen en trad voor 't eerst in dienst den 8 Aug. 1638. Op den Landdag den 24 Febr. 1640 werd zijne jaarwedde met *f* 100 uit de kloostergoederen hier verhoogd: naar Thesinge verroepen, werd hij hier ontslagen den 26 Jan. 1646, hij overleed daar den 13 Dec. 1686 in den ouderdom van 75 jaren.

1647—1651.

Ernestus Fledder, werd te Vledder geb., zn. van Luchien Egberts, br. van Gerhard. te Vledder en Hermann. te Wapserveen. Deze brs. schreven zich naar hunne geboorteplaats meesttijds Fledder, doch ook enkele malen met den latijnschen uitgang Fledderus, dien hunne nakomelingen behouden hebben. Hij trad hier voor het eerst in dienst den 25 April 1647; naar Rolde verroepen, werd hij ontslagen den 12 Mei 1651.

1652—1669.

Timannus ter Walle, trad hier in het vroege voorjaar van 1652 voor 't eerst in dienst. Op de classic. vergad. den 20 April 1669 werd besloten de dienst voor hem om de 14 dagen waar te nemen, hij overleed echter na eene langdurige ziekte den 14 Julij 1669. Zijne weduwe Catharina Holstein overleed den 9 Mei 1674.

1670—1681.

Gerhardus Douius, geb. te Rees in het Kleefsche, trad hier voor het eerst in dienst tusschen den 18 Aug. en 6 Oct. 1670. Naar Kampen verr., werd hij ontslagen den 10 Oct. 1681, vertrok van daar naar Utrecht in 1684, waar hij den 18 April werd bevestigd en ten gevolge van eenen val aan het hoofd gewond, den 20 Nov. 1705 overleed.

Zijn eenige zoon Gerhardus D. uit Johanna Toelast, is pred. geworden te Meerkerk den 9 Oct. 1712 en daar overl. den 20 Sept. 1727, oud 40 j. 7 m. 4 d.

In de syn. van 1678 werd hij mede gecommitteerd om een *repertorium van de retroacta* op te maken, dat is, eene verzameling van de voornaamste resolutiën, sedert het arresteeren der kerkenorde van 1638 genomen. De commissie, aan wier hoofd hij stond, diende het in 1683 bij de syn. in, waarop het aan de 3 classen ter revisie werd gegeven en later ingevoerd onder den titel van *Repertorium end kort begrip van alle Synodale en Lantschapsresolutien.* Dit Repertorium is nimmer gedrukt en de kerkenorde van 1638 voor het eerst in 1855, te vinden bij J. S. Magnin, Overzigt der Kerkel. Geschied. van Drenthe, Bijlagen bl. 86 en volgg. Van beide, is aan ieder classis, op kosten van het Landschap, een geteekend afschrift medegedeeld.

1682—1684.

Johannes Foccoma, geb. te Groningen, trad hier voor 't eerst in dienst den 19 Maart 1682; naar Kampen verr., vertrok hij tusschen 22 Sept. en den 12 Oct. 1684; hij overleed daar in 1690.

1685—1695.

Hillebrand Sicman, geb. te Groningen, trad voor 't eerst te

Finsterwolde in dienst den 11 Junij 1682, kwam van daar hier den 1 Febr. 1685. Ridd. en Eigener. stonden den 3 Maart 1691 aan hem, voor het doen der lottingspredicatiën remis van capitaal, bier en slagtpagt toe. Hij overleed den 29 Jan. 1695. Zijne eerste vrouw was Alida van den Bosch, zijne tweede, Maria de Ferreris, die te Sneek den 1 Aug. 1728 overleed.

1696—1709.

Jacobus Nijloë, geb. te Deventer. Hier beroepen den 29 Julij, werd hij geëxamineerd den 26 Aug. 1696 en spoedig daarna bevestigd. Hij heeft hier weinig gezonde dagen gehad, reeds in 1701 klaagde de kerker. bij Drost en Gedep., dat er in 1½ j. maar eenmaal des zondags gepredikt was en zulks nog meest door anderen, dat er geen huisbezoek gedaan, geene zieken bezocht, geene catechisatiën gehouden, geene lidmaten aangenomen waren; hoezeer deze klagten overdreven waren, waren ze niet zonder grond. Nijloë erkende onder anderen, dat er in dien tijd 5 aangenomen waren. Drost en Gedep. besloten daarop den 28 Oct., dat zij, in hoop van beterschap, hem toestonden de dienst tot 1° Mei 1702 te laten waarnemen, hetwelk jaren geduurd heeft, totdat eindelijk door Drost en Gedep. op den 14 Junij 1709 werd besloten hem een jaarlijksch pensioen van *f* 250 als emeritus aan te bieden, half door het Landschap te betalen ên half van het traktement van zijnen opvolger af te nemen. Met dit aanbod heeft hij genoegen genomen en is daarna te Groningen gaan wonen, waar hij overleed den 21 Aug. 1714, oud in zijn 45e j. en begraven werd in de Noorderkerk onder den predikstoel, volgens nog aanwezigen grafsteen, waarnaast er een ligt, waarop men leest: „Salome Lange, Weduwe van wijlen de „Medicinae Docter Clemens Nijloë," die ongetwijfeld een zoon van hem is geweest, beide steenen zijn in 1860 met eenen houten vloer overdekt.

Van zijne taalkennis getuigt zijne: *Aanleiding tot de Nederd. Spraakkunst*, omstreeks het begin der 18e eeuw, zonder zijnen naam, maar daarna met zijnen naam uitgegeven; waarvan in 1746 te Amst. een 4de druk verscheen. Zijn dichterlijk talent blijkt uit een drietal stukjes vóór zijne *Schriftuurlijke Redevoeringen*, 1711 en Amst. 1724 en uit zijne *Stichtelijke Mengelstoffen*, ald. 1740. In zijne

exegetische schriften volgde hij de Coccejaansche rigting; daartoe behooren o. a. zijne: *Uitgezogte Bijbelstoffen*, 1703 en Amst. 1742. — *Schriftuurlijk Licht*, 1735, 2de dr. — *Schriftuurlijke Aanmerkingen*, met pl. 1709 en Amst. 1732. — Zijnen prediktrant kan men leeren kennen uit zijne XII *Predikatiën over voorname plaatsen der H. Schrift.* Gron. 1702, en uit VI *Predikat. over verscheiden texten der H. S.*, beide meermalen herdrukt. Ook gaf hij een paar onderwijsboekjes uit voor zijne catechisanten.

Men zie A. Ypeij, *Beknopte gesch. der Nederl. tale*, I. bl. 504 507 en 535. *Gesch. van de Krist. kerk in de* 18e *Eeuw*, VIII. bl. 402. — Ypeij en Dermout, *Gesch. der Nederl. Herv. kerk*, III. bl. 367 en *Aanteek.* bl. 187. — *Bekn. Biogr. Woordenb. van Nederl.* van J. C. Kobus en W. de Rivecourt, in voce.

1710—1725.

Dionysius van Helmont, trad hier voor het eerst in dienst den 30 Nov. 1710; hij was hier beroepen op een traktem. van *f* 525, dus *f* 125 minder dan zijn voorganger genoten had, doch op zijn verzoek werd hem die *f* 125 toegestaan door Drost en Gedep. bij resolutie van den 5 Aug. 1712. Verroepen naar Wormer, werd hij ontslagen den 1 Aug. 1725, ging van daar naar Hasselt in 1727, naar Haarlem met 1731, waar hij overleed den 16 Oct. 1750, oud 63 jaar en ruim 6 maanden.

1725—1774.

Gillis Erkenswijk, Joh. br. kwam hier van Zuidwolde den 26 Aug. 1725; hij werd in 1728 gecommitteerd ter visie der *autographa*, dat is, om de handschriften betreffende de Dordsche synode en die der staten bijbelvertaling na te zien; hetwelk om de drie jaren plaats had (1): emeritus verklaard, nam hij afscheid den 10 April 1774 (2), ging te Zwolle wonen en overleed daar den 28 Junij 1777, nalatende eene weduwe Aleida Carsten, die te Meppel overleed in 1803, waarbij hij 5 volwassen kinderen gezien heeft.

---

(1) Zie hierover nader Ypeij en Dermout, a. w. II. bl. 379.

(2) Zie nader Pareau, a. w. bl. 251 en over zijnen zoon Mr. Warner Hendrik E. den Drenth. Volks-Almanak 1839, bl. 75—108.

1762—1769.

Jan Walraad Erkenswijk, hier geb., zoon van den bovengenoemde en br. van Jan Albert te Zweeloo; tot adjunct en opvolger van zijnen vader ber., trad hij voor het eerst in dienst den 12 Dec. 1762, zonder bezwaar van het Landschap; doch op den Landdag den 22 Maart 1763 werd hem gedurende zijn adjunctie jaarlijks geaccordeert *f* 250 uit het Comptoir Gener., en tevens verstaan, dat geen pred. uit 's lands kas, om een proponent of adjunct te onderhouden, iets zou genieten, uitgenomen de pred. te Assen. — Hij overleed den 10 Aug. 1769 in zijn 31e jaar.

1774—1780.

Ubbo Emmius van Berchuys, geb. te 's Hertogenbosch den 12 Aug. 1746, trad voor 't eerst in dienst den 22 April 1770 te Nieuw-Hellevoet, kwam van daar hier den 6 Nov. 1774, hield den 4 Dec. 1774 eene leerr. over Col. III: 16 bij de invoering van de nieuwe Psalmberijming (1). Hij vertrok naar Groningen den 23 April 1780, nam in 1794 de dienst bij het leger waar, werd emeritus den 1 Jan. 1831 en overleed te Groningen den 24 Dec. 1831.

1780—1790.

Hendrik Crull, werd te Ulzen in het Graafsch. Bentheim geb., trad voor 't eerst in dienst in Jan. 1778 te Windesheim en kwam van daar hier den 10 Sept. 1780. Volgens resol. van Drost en Gedep. van den 22 Maart 1788 werd hem van Landschapswege twintig gouden dukaten vereerd, voor de door hem, op verzoek van het Collegie, gedane inwijding der kerk op 't Kloosterveen den 17 Febr. l. l., alsmede op gelijk verzoek, voor de gehouden redevoering in de kerk te Assen, bij het afleggen van den geampliëerden eed (te vinden in de Nieuwe Nederl. Jaarb. 1788, bl. 145) door alle staatsleden en verdere ambttenaren den 11 Maart l. l., ten blijke van hun Edel. Mog. bijzonder genoegen over de goede uitvoering van een en ander. Hij vertrok van hier naar Pieterburen, prov. Groningen, den 29 Jan. 1790: zie verder op Havelte.

---

(1) Pareau a. w. bl. 204 en 252.

1791—1808.

Lambertus Aartsen, geb. te Zunderdorp, waar zijn vader Antonius toen pred. was en als emer. overl. in 1776: hij trad voor 't eerst in dienst den 21 Aug. 1774 te Voorhout, kwam van daar hier den 6 Maart 1791 en overleed den 4 Julij 1808, oud in 't 58e jaar. Hij was lid van de toenmalige *Maatschappij der kunsten en landbouw te Cassel;* de vaderlandsche *Maatschappij ter bevordering van den Landbouw* bekroonde, toen hij te Voorhout stond, drie malen zijne antwoorden op uitgeschreven prijsvragen met eene gouden medaille (1). Het beginsel dat de Kerk gescheiden was van den Staat, trachtte hij in 1796 en 1797 te handhaven, waarover, even als over een 6tal lottingspreken van hem, men zie Pareau, a. w. bl. 109, 187 volgg. en 254.

1809—1844.

Gerardus Benthem Reddingius, geb. te Engelum, prov. Friesl., den 20 Junij 1774, zn. van den pred. Regnerus Petrus R. daar overl. in 1808, br. van de predd. Wibrandus Gerardus R. laatst te Woltersum, als emer. overl. in 1852, en Egbertus Lubely R. te Engelum overl. in 1860. Hij verdedigde aan de Hoogeschool te Franeker een *Specimen Philologiae Patriae, de vita, moribus et carminibus clariss. Poetae Frisii* Giseberti Jacobi, Fran. 1793, en verliet haar in 1795 met eene *Diss. de Psalmis bis editis*, Fran. 1795. Hij trad voor 't eerst in dienst den 1 Nov. 1795 te Minnertsga, vertrok van daar in 1796 naar Schildwolde, in 1807 naar Waardenburg en Neerrijnen en kwam van daar hier den 29 Oct. 1809. Hier staande wees hij menige aanbieding en ook beroepingen, als naar Kampen in 1810 en naar Noorddijk in 1812, van de hand, en bleef hier tot aan zijn overlijden den 27 Oct. 1844. Eervolle onderscheidingen vielen hem te beurt; door de Geldersche Hoogeschool werd hij in 1809 *honoris causa* tot *Theol. Doct.* bevorderd; daarna tot lid van het Prov. Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen; tot lid van verdiensten bij het Nederl. Onder-

---

(1) Te vinden in Deel III, IV en VI van de *Verhandell. uitgegeven door de* voornoemde *Maatschappij*.

wijzers Genootschap te Groningen en tot Ridder van de orde van den Nederl. Leeuw benoemd. Tweemalen zag hij zijne Verhandelingen door het Haagsche Genootschap ter verdediging van de Christ. Godsd. bekroond, eerst in 1804 die *over de leer des Bijbels, inzonderheid des N. T., aangaande het algemeene laatste gerigt, hetwelk* Jezus Christus *over de wereld houden zal*, en vervolgens in 1822 zijne *Beknopte en met uitlegkundige opgaven gestaafde opgave van de Chr. Geloofs en Zedeleer, volgens het Evang. van Johannes.* In 1815 was hij bij koninklijk besluit van den 28 Mei lid der consuleerende Commissie ter organisatie der Nederl. Herv. Kerk en daarbij bijzonder, met zijne ambtgenooten D. Hendriksz en N. Lobry, predd. te Groningen en Leeuwarden, belast met het ontwerpen van de reglementen op het kerkelijk procedeeren en de kerkvisitatie, waarvan hij het rapport in 1816 uitbragt, zoo als hij later meermalen omtrent andere onderwerpen deed, zie de Syn. Handel. voor 1816, 1817, 1820, 1823, 1825, 1827, 1834, 1836, 1837 en 1840. Wat hij voor de wetenschap, de beoefening van het Christendom, het Kerkbestuur en Schoolwezen gedaan heeft, en in welke belangrijke en aanzienlijke betrekkingen van die beide hij jaren achtereen geroepen is geworden, blijkt het best uit zijn *Herinnering der opleiding tot de Evangeliedienst en der ondervinding in de bijna vijftigjarige waarneming daarvan*, na zijn overlijden uitgegeven door zijnen zoon, Jodocus Henricus R., toen pred. te Franeker; te Assen in 1844. Behalve de genoemde schriften zijn door hem uitgegeven de volgende: *Over den Heidelb. Catechismus*, III dl., Gron. 1805, tweemalen, laatst in 1824 herdr., — *Uitlegk. handb. des N. T. voor ongeleerden*, ald. 1807, — *Ophelder. van sommige plaatsen van het uitlegk. handb.*, ald. 1808, — *Over de waarneming van de openb. Godsd.*, Amst. 1808, — *Over het bijwonen van godsd. onderwijs en het doen van belijdenis*, ald. 1808, — *De boerenvriend*, Gron. 1808, — *Leonard van Kleef, een vervolg van den boerenvr.*, ald. 1812, — *Mijne gedachten over het leeraarsambt*, Amst. 1809, herdr. Gron. 1838, — *Over den Doop en het Avondm.* Amst. 1809, — *Onderwijs in de kunst om anderen te beoordeelen*, Zalt-Bomm. 1809, — *Pieter en Aagje*, Amst. 1809, — *Hoe zal het, volgens den Bijbel, na den dood met onze zielen gaan?* Gron. 1810, — *Christelijk handb. voor dienstboden*, ald. 1811, — *De geschied. van 's Heilands lijden*, II dl.,

ald. 1812, — *Geschied. van het Evangel., die op de feesten der Herv. Christenen behandeld worden*, ald. 1813, — *Iets over het Bijbelgenootschap*, ald., — *Over het trouwen en bruilofthouden*, ald., — *Handleid. bij het onderwijs in de Chr. godsd.*, ald., herdr. 1820, — *Kort begrip der kerkel. geschied.* ald. 1813, — *Bijbelsch handb. voor bejaarde en oude lieden*, ald. 1814, — *Onderw. omtrent het kaartspel, voor den gemeenen man*, Zalt-Bomm. 1814, — *De Christel. godgeleerdh. of handl. voor lidmaten, ter herinnering van hetgeen zij geleerd en beleden hebben*, Gron. 1819, — *De Handel. der Apost., bewerkt tot bouwstof voor homiliën en bijbeloefen.*, II dl., ald. 1820, — *Menschelijk gezag of Goddel. gezag of de rede, wat moet de regelmaat van ons geloof zijn*, ald. 1821, — *Wat leert het Evang. van het huwelijk*, ald. 1822, — *Twee twaalftallen leerr.*, ald. 1823, — *Maria, de moeder van onzen Heer*, ald. 1823, — *De onverschillige omtrent de godsd. teregt gewezen*, ald. 1828, — *Historische prentbijbel voor kinderen*, II St. ald. 1828, — *Derde twaalft. leerr.*, ald. 1829, — *Brieven over de tegenw. verdeeldheid en beweg. in de Herv. kerk*, ald. 1833, — *Onderz. naar het karakter en gedrag van J. C. en deszelfs navolgensw. en navolgbaarh.*, ald. 1834, — *Nicodemus, of godsd. beschouw.* van Joh. III: 1—16, ald. 1836, — *Eene bevestigingsrede*, Assen 1837.

Zie Pareau, a. w. bl. 217, 230, 232, 236, 255 volgg. Glasius, Godg. Nederl. in voce, Kobus en de Rivecourt, a. w. in voce, en H. Bouman, Geld. Hoogesch. II. bl. 542 en 543.

1835—1837.

Jan Hendrik Holwerda, geb. te 's Gravenhage, Phil. Theor. Mag., Theol. et Litt. Hum. Dr., trad voor 't eerst in dienst den 10 April 1831 in 't Woud, prov. Zuid-Holland; kwam van daar hier als de eerste tweede pred. den 16 Aug. 1835; vertrok naar Gorinchem den 20 Aug. 1837. In 1827 werd zijn antwoord op eene prijsvraag bij de Leidsche Hoogesch. met goud bekroond en in de jaarboeken dier Akademie uitgegeven onder den titel: *Comment. qua veter. Scepticorum de veri judicio sententia, eorumque adversus Dogmatt. argumenta explicantur.* — In 1830 werd hij aan die zelfde Hoogesch. Theol. Dr. na het verdedigen van eene *Dissert. Theol. inaug. de colloquio Jesu cum Nicodemo.* De Litterarische Fa-

culteit dier Hoogesch. benoemde hem, *honoris causa*, tot Phil. Theor. Mag. et Litt. Hum. Dr.

Hij gaf nog in 't licht: *Emendationum Flavianarum specimen*, Gorinch. 1847. gr. 8°. — *De betrekkingen van het verstand tot het uitleggen van den bijbel*, ald. 1853. gr. 8°. — *Uitlegkundige aanteek. op eenige plaatsen uit het N. T.*, ald. 1853. gr. 8°. — *Bijdragen tot de uitlegging van 't N. T.*, Leiden 1855. gr. 8°. — *Eene bevestigingsleerr. over* 1 Cor. IV: 4b. Gorinch. 1860.

1837—

Nicolaas Hendrik Tatum Zubli, geb. te Zoest in 1806, br. van Everard Ambroise, Fr. pred. te 's Gravenhage, werd te Leiden in 1829 tot Theol. Dr. bevorderd na het verdedigen eener *Diss. Theol. inaug. de Hymno Mariae;* hij trad voor 't eerst in dienst den 10 April 1831 te Renswoude, en kwam van daar hier den 10 Dec. 1837. Ten gevolge van eene koninklijke dispositie van den 28 Mei 1842 n° 31 werd hij, bij missive van den Minister van Justitie van den 26 Julij daarop volgende, aangesteld tot protestantsch geestelijke bij het huis van arrest en justitie hier, op eene bezoldiging van *f* 100 jaarlijks. Zijne afbeelding is geplaatst voor den Muzenalmanak van 1861. Hij gaf in 't licht, behalve eenige hier en daar verspreide gedichten, eene leerr. getiteld: *De Br. van den Ap. Paulus aan Philemon, beschouwd als een bewijs van den weldadigen invloed van een levend geloof op 's menschen denkwijs, gevoel en daden.* Assen 1847. gr. 8°.

1845—1859.

Antonius Henricus Pareau, geb. den 20 Julij 1805 te Harderwijk, waar zijn vader Jean Henri toen hoogl. was en later als zoodanig te Utrecht overl. in 1833, br. van Lodewijk Gerlach, hoogl. te Groningen; hij trad voor 't eerst in dienst den 23 Aug. 1835 te Zuilen, prov. Utrecht, vertrok in 1839 naar Monnikendam en kwam van daar hier den 30 Nov. 1845 (1), hij overl.

---

(1) Bij deze gelegenheid werd eene nadere regeling der traktementen van de beide predd., op meer gelijken voet, gemaakt en tevens aan eene gecombineerde vergadering van den kerkeraad, kerkvoogden en

na langdurige ongesteldheid den 5 Nov. 1859. Zie nader zijn levensberigt in de Handel. van de Maatsch. der Nederl. letterk. te Leiden 1860, bl. 369 en volg.

Van hem verscheen in het licht: een antwoord op de prijsvraag, *Grammatice et critice explicetur Elegia Davidis in Saulum et Jonathanem*, II Sam. I: 17—27, etc., hetwelk in 1826, door de Godgel. Faculteit te Groningen, met goud bekroond werd en in de jaarboeken dier Akademie is opgenomen; — *de oude kerk te Assen, eene voormalige kloosterkerk, beschouwd in betrekking tot de plaatselijke gemeente en de hervorming in Drenthe, eene gedachtenis-rede, met aanteekeningen.* Assen 1849. gr. 8°.; — *Een woord en bede omtrent de formulieren van eenigheid der Herv. kerk*, (zonder zijnen naam) Amst. 1849; — *De Christelijke doop naar de eigen instelling des Heeren.* Utr. 1855. gr. 8°.; alsmede *een drietal vraagboekjes.*

1860.

Henricus Lunsingh Meijer, geb. te Visvliet in 1828; waar zijn vader Conradus toen pred. was en overl. in 1854, br. van Lodewijk Samuel pred. te Uithuizermeeden Oosteinde: hij was hier hulpprediker van 1 Jan. 1859 tot 31 Oct. 1860 en tot pred. hier beroepen, trad hij als zoodanig voor het eerst in dienst den 9 Dec. 1860.

ANLOO.

Tot Anloo behooren de gehuchten Annen, Gasteren en Schipborg. Zij is waarschijnlijk de moederkerk van die te Zuidlaren en te Gieten, althans waren beide voor weinige jaren nog verpligt om

notabelen vrijgelaten, om uit eene Ministeriële nominatie van een achttal predd. eenen aan Z. M. ter keuze voor te dragen, zie Pareau, a. w. bl. 259.

mede te onderhouden de bevrediging of afschutting van het oude kerkhof hier, en de laatstgenoemde was aan de pastorij hier jaarlijks schuldig eene St. Pieterpacht van tien mudden rogge.

De kerk grootendeels uit tufsteen gebouwd, is eene der drie, in welke de 24 Etten hunne vonnissen uitspraken, nadat dit niet meer in de open lucht plaats vond.

Ter tegemoetkoming in de kosten van het herstellen der kerk en toren stonden Drost en Gedep. den 14 Sept. 1615 toe, den verkoop van omstreeks 10 mudden veldland, met heide bewassen; het mudde voor 12 daalders. Bij de visitatie in 1624 werd geklaagd over den slechten toestand der kerk, als bijna zonder dak, dat in dezelve de steenen doopvont nog aanwezig was, de pastorij en de „olde we-„deme," daar de schoolmeester in woonde, dak en wandeloos; — dat er in 25 jaren geene kerkerekening was gedaan; — dat bij gebrek aan kerkelijk goed de kerkelijke gebouwen bij omslag over de ingezetenen moesten onderhouden worden; — dat de vorige schultus Jan Laurents de armengelden langen tijd onder zich gehad en naar welgevallen, zonder 't advies van 't karspel uitgedeeld had, zoodat er toen over *f* 350 achterstand was.

De kerk vereischte aan dak, muren en zitbanken groote herstellingen, waarvan de kosten werden begroot op *f* 3214, waartoe door de syn. in 1859 *f* 2000 werd verleend.

Het nieuwe orgel werd ingewijd den 16 Oct. 1718 en aan den organist door Drost en Gedep. den 17^{en} *f* 60 jaarlijks van wege het Landschap toegestaan, verschijnende het eerste jaar den 16 Oct. 1719.

De in den toren hangende klok, is gegoten in 1732 en heeft ten opschrift: *Deus providebit, Soli Deo gloria.*

In 1627 was hier nog geen één lidmaat, in 1630 twee, behalve de pred. en zijne vrouw, waarom het avondm. niet op den gewonen tijd was uitgedeeld: in den winter van 1626 op 1627 waren er maar zes of zeven kinderen ter school geweest wegens de „slappigheit" des meesters; het Catechismus preken was niet in gebruik, maar wel het arbeiden op zondag.

Op den Landdag den 22 Jan. 1656 werd het traktem. van den pred. jaarlijks met *f* 50 en dat van den onderwijzer met *f* 25, uit de inkomsten van het klooster van Assen vermeerderd.

Men bezit hier twee zilveren bekers; de oudste heeft tot opschrift: *Poculum Eucharisticum ecclesiae Anloonae procuratum et formatum* Theodoro Snecano *pastore.* 1644.

Op de classis generalis te Assen den 5 Sept. 1603 deelde de pred. mede, dat een priester te Anloërveen zijne woonplaats genomen had, die hem, zoo hij meent, in zijne dienst verhindert en de „luiden induceert," dat zij niet te kerk gaan, noch de kinderen laten doopen als te voren: waarop besloten werd bij de Gedep. aan te houden om daarnaar te vernemen en naar behooren daarin te handelen.

Op den Landdag den 22 Maart 1791 werd op het verzoek der kerkvoogden om één Gl. van elk nieuw huis aan den pred. en aan den onderwijzer één spint rogge en één stuiver te betalen, besloten, dat verzoek te stellen in handen van de geïnteresseerde karspellieden, om daarop tegen e. k. Landdag te berigten. Het verzoek van de Boer van Annerveen om explicatie, of zij ingevolge resol. van 1735 (zie op Odoorn) verpligt zijn van elk nieuw getimmerd huis aan den pred. te Anloo jaarlijks één Gl. te betalen, of niet, werd den 20 Maart 1792 aan Drost en Gedep. verzonden, om tegen den aanst. Landdag te dienen van consideratiën. Op den Landdag den 19 Maart 1793 werden uit Dieverderdingspil W. Kymmel en uit Noorderveld E. Pelinck, met de beide Ministers (de Secretaris en Landsschrijver) benoemd, om partijen in het vriendelijke te vereenigen, of bij gebreke van dien op den e. k. Landdag rapport te doen.

Lambertus Leving, de laatste priester hier, ging wel tot de herv. over; maar op de vergad. den 12 Aug. 1598 (1) met den vicaris Philippus Henrici, schoon geciteerd, niet verschijnende, heeft hij zijne hier aanvaarde dienst weder verlaten; hij is later gehuwd met Lijsbet dochter van Roelf Hendriks te Aduard, en droeg aan zijnen zoon Roelf in 1620 de collatie van de St. Martens vicarij te Dalen over (zie nader op Dalen), hij was in 1623 reeds gestorven.

1600—1606.

Joachimus Zoor, kwam hier in April 1600, hij werd door den Stadhouder en Gedep. Staten van Drenthe met twee andere predd.

---

(1) Zie over deze vergad. Magnin, Overzigt der Kerkel. Gesch. van Drenthe, bl. 190 en de Bijlage n^{0}. 12.

naar de syn. te Groningen den 31 Mei 1602 te houden afgevaardigd, ter beoordeeling en beslissing van een verschil tusschen de classis en Simon Johannes Philaeus, over zijne afzetting te Meppel door gemelde classis; in 1603 werd hij wederom met twee predd. naar de syn. te Gron. afgevaardigd, om naar het besluit bij 't Landschap Drenthe genomen, voor den tijd van twee jaren deze kerkvergadering bij te wonen, „zonder praejudice van des gemelden Landschaps „vrijheid," (synod. Handel. 1602 en 1603): verroepen naar Loppersum, prov. Gron. en ontslagen den 7 April 1606, vertrok hij nog in die maand en overleed daar den 14 Oct. 1624.

1606—1608.

Hendrik Strombergh is welligt een bloedverwant geweest van Anthonius Strombergius in dien tijd pred. te Rottum; een van gelijken naam en zeer waarschijnlijk dezelfde was in 1598, volgens door hem uitgegeven latijnsche gedichten, conrector te Kampen, doch in Nov. 1605 daar niet meer (1). Hij bevond zich in 1602 in de prov. Groningen en toen door Gedep. Staten van Stad en Ommelanden naar Wester-Emden (toen vacant) gezonden om te prediken, werd hij er kwalijk ontvangen; met tegenzin was de kerk voor hem geopend, terwijl de meester geweigerd had te luiden; de gecommitteerden van de gemeente verklaarden aan de Gedep. waarvoor zij geroepen waren, dat zijne gaven niet behaagd hadden, zoodat ze hem niet tot pred. begeerden; waarop zij door Gedep. den 10 Julij 1602 veroordeeld werden om aan Strombergh 6 Car. Gl. te betalen voor zijne aangewende kosten en vacatien. Bij resol. van den 14 Julij 1602 werd hem eene gratificatie van 24 Car. Gl. door die Gedep. verleend voor een latijnsch vers aan hen opgedragen; in 1609 30 Car. Gl. tot recompens van eenige boeken, aan hen vereerd; in 1611 15 daalders geaccordeerd, om reden in zijn rekwest gepresenteerd, (volg. klooster Rek. van de prov. Gron. over 1602, 1609 en 1611). Op de syn. van Gron. en Ommel. in Mei 1606 werd besloten, wegens het vereeren van een carmen *de quadripartito anno* door hem, aan de classen te verzoeken,

(1) Zie nader den Navorscher VIII. bl. 196, 376, IX. bl. 118 en 210.

dat ieder classis hem wederom „honorarii loco, één daler uit goede „affectie zal geven." Toen hij zich in dat jaar tot pred. hier aanbood was hij rector te Oldenzaal, en bescheidden Drost en Gedep., met overleg van Joh. Acronius pastor ter Aa te Gron., hem in de sacristie ter Aa, om zijne gaven te hooren; zij schreven daarop den 12 Julij 1606 de gem. hier aan om, na hem gehoord te hebben, hem ten minste voor één jaar vast te beroepen, en ingeval van weigering binnen 6 dagen zulks in te brengen; zullende anders door Drost en Gedep. daarin gedisponeerd worden naar behooren. De gem. nog tweemalen aangeschreven zijnde, maar niet antwoordende, besloten Drost en Gedep. den 12 Sept. 1606 hem voor één jaar te benoemen en daarvan acte mede te geven, met bepaling om hem dadelijk de halve ingeoogste vruchten en opkomsten der pastorij en vicarij van het loopende jaar te geven. Op zijn verzoek besloten Drost en Gedep. den 24 Junij 1607, dat hij zich tot de gem. zou wenden, om voor één jaar beroepen en aangenomen te worden; op vertooning van een bewijs van zijn examen door de classis van Middelstum en een getuigschrift van den kerkeraad van Hasselt afgegeven werd hij op de classis den 4 Aug. 1607 aangenomen, mits dat hij over 14 dagen voor de geheele classis te Vries eene preek zou doen, doch geen zondags Evangelie nemen; maar zulks werd toen nogmaals 14 dagen uitgesteld om de afwezigheid van vele broeders en „ oock ander orsakes," het blijkt niet, dat hij er later aan voldaan heeft.

Joh. Acronius schreef aan Drost en Gedep. den 11 en 16 Julij 1608 om den ingedrongen pred. hier geregtelijk uit de pastorij te zetten en hem de dienst te ontzeggen, terwijl hij op de classis te Rolde den 1 Aug. zou komen om ten overstaan van gecommitteerden uit de Gedep., deze zaak wettig af te doen; (wegens dronkenschap was Strombergh reeds den 22 April 1608 afgezet). Drost en Gedep. besloten den 20 Julij Acronius te antwoorden, dat hij in dezen geheel zonder kennis van Gedep. had gehandeld, waarom zij zwarigheid maakten in zijn voorstel te treden, en dat hij in kerkelijke zaken de Gedep. in hunne kwaliteit had te kennen en niet voorbij te gaan, „volgens den voet, die bij S. Genade zelf hierin was geobserveerd," en dat zij om zich bij het Landschap te kunnen verantwoorden zulk eene handelwijze met stilzwijgen en „conniventie"

niet konden laten passeeren. Drost en Gedep. den 18 Aug. den brief van Acronius van den 23 Julij gelezen hebbende besloten hem te antwoorden, dat men zich contenteerde met zijne excusen en den pred. hier aanschrijven zou zich van de dienst te onthouden, tot dat zijne zaak bij de classis was afgedaan, en hij (Acronius) op de syn. te Assen den 5 Sept. mogte verschijnen, waartoe hij werd uitgenoodigd: daar Strombergh intusschen van hier vertrokken was wordt van hem op die syn. geene melding gemaakt.

1608—1610.

Albertus Hammonius, die zich somtijds ook Hammo en Hammonis schreef, was in 1580 reeds priester op 't Zandt, prov. Groningen, en weigerde toen, met verzet tegen een regterlijk vonnis, een huwelijk kerkelijk te voltrekken (1): tot de hervorming overgaande begaf hij zich naar het klooster te Rottum: volgens resol. van de Gedep. van Stad en Lande d. d. 26 Julij 1595 werd „de gewesen Pastoor op 't Zandt, Alb. Hammonio bij provisie, „niet als conventuaal, maar om zijne studie te continuëren en zich „tot het examen te praepareeren 80 Car. Gl. toegelegd." Hij trad in 1600 te Siddeburen in dienst en vertrok van daar in 1605 naar Bierum; hier beroepen, aanvaardde hij de dienst, hetwelk hem door Joh. Acronius bij missive van den 23 Junij 1608 werd verboden; op de syn. den 5 Sept. 1608 gehouden, werd zijne beroeping geapprobeerd, hij tot lid aangenomen, en hem opgelegd den volgenden dag eene propositie (preek) te doen, waaraan hij voldaan heeft. Op de classis te Vries den 6 Aug. 1610 was hij absent en werd zijn schriftelijk excuus voor voldoende aangenomen, hij is niet lang daarna overleden. Hij trok van 1595 af uit de kloostergoederen van Rottum jaarlijks *f* 100 en staat op 't register der conventualen van hetzelve; het laatste halfjaar verschenen St. Jan Midzomer 1611, werd aan zijne weduwe met *f* 50 betaald.

1611—1623.

Henricus van Holle was een zn van Bernardus te Gieten,

---

(1) Nader te zien op het Prov. Arch. te Groningen 1580, n°. 42—51.

br. van Bernardus te Vorden overl. in 1631, Georg. te Roderwolde en Joh. te Schoonebeek; hij was onderwijzer te Borkulo, toen hij den 7 Febr. 1611 eene preek voor Dros en Gedep. deed; hier beroepen vertoonde hij zulks aan hen den 23 Mei 1611 met eenige getuigschriften, waarop hem toegestaan werd hier bij provisie te mogen prediken, zonder sacramenten te bedienen, zich te moeten laten examineeren, aan de kerkenorde en synod. resolutien te voldoen; waaraan hij voldaan heeft. Daar hij als scriba met Joh. Wirichius een getuigschrift aan den afgezetten pred. Joh. Hoising van Eelde had afgegeven, werden beide door Drost en Gedep. den 28 Aug. 1622 veroordeeld tot eene boete van 3 pond (18 Gl.) en de zaak verder tot de volgende syn. uitgesteld. In eene vergad. van vier Gedep. Staten en zes predd., uit ieder classis twee, den 5 Febr. 1623 gehouden, werden zij beide afgezet en hun de inkomsten tot Mei e. k. toegestaan. De predd. hadden zulk een vonnis voorgesteld en de Gedep. zich er mede vereenigd, doch gaven dadelijk aanleiding om het te verzachten; maar de predd. bleven bij de uitspraak volharden. De afgezette predd. beklaagden zich over dit vonnis bij den Stadhouder; die bij missive aan de Gedep. te kennen gaf, dat naar het oordeel van anderen en het vroeger advies van de theol. professoren te Groningen, Z. Excell. ook wel tot verzachting van het vonnis genegen was, maar het aan de discretie van Drost en Gedep. overliet; waarop door hen besloten werd, dat deze zaak op de aanst. syn. weder behandeld zou worden: op die syn., in Julij 1623 gehouden, werden zij tot Mei 1624 toegelaten, doch van Holle was reeds den 7 Sept. 1623 overleden.

Henricus Rusius ook Ruse genaamd, de vader van Joh. te Ruinen, door Joh. Wassenberg pred. te Rolde bij missive van den 9 Oct. 1623 aan Drost en Gedep. voor deze gemeente aanbevolen; besloten zij den 19 Nov. 1623 den schulte, kerkvoogden en ingezetenen hier te schrijven, dat Rusius 30 jaren de kerk te Velthuizen, in het graafs. Bentheim met groote eer gediend, en reputatie verkregen had, maar nu onlangs door 's Keizers volk van alle zijne welvaart beroofd zijnde, gezind was van daar te vertrekken; dat hij boven iemand anders gunstig werd aanbevolen; dat men allen spoed met zijne beroeping moest maken, eer men door eene andere gemeente werd voorgekomen; en wat het jaar van

gratie van de weezen van Holle betrof, dat daarin „vermoedentlick sulcken voet beraempt soude connen werden," dat zulks geene zwarigheid zoude kunnen opleveren: bij missive van den 14 Jan. 1624 werd hij nogmaals sterk door hen aanbevolen, en tevens te kennen gegeven, dat hij zich in 't land bevond en bereid was eene proefpreek voor de gemeente te doen; doch dit is van geen gevolg geweest, want men had A. Holstein op het oog en den 26 Dec. 1623 reeds een verzoek bij de classis ingeleverd om eenen vast- en bededag te bepalen, ten einde zonder nominatie eenen pred. te beroepen en werd daartoe op de classis den 15 Jan. 1624 bepaald den 21 Jan. en de 3 deputaten gecommitteerd, om daarbij tegenwoordig te zijn en het noodige te verrigten.

1624—1627.

Arnoldus Holstein, geb. te Schuttorp, br. van Joh. H. pred. aldaar, verdedigde in 1622 eenige theses aan de Hoogesch. te Groningen, aanvaardde de dienst hier op eene schriftelijke belofte van de gemeente om hem in het vervolg te zullen beroepen, welke beroeping den 21 Jan. 1624 werd uitgebragt; aan Drost en Gedep. ter approbatie aangeboden, werd zulks door dezen den 6 Febr. aan de classis gezonden, die haar naar de syn. verzond, waar zij geimprobeerd werd, omdat niet voldaan was aan de resol. der syn. van 1616 (1). Hij is daarna op nieuw beroepen den 12 Oct. en na

---

(1) Naar aanleiding van art. 52 der kerkenorde, werd op de syn. in 1613 besloten dat geen pred. zou beroepen worden zonder voorkennis der classis, waaronder de vacante gemeente behoorde. Op de syn. in 1616 kwam men op dit besluit terug en werd hetzelve met algemeene stemmen in dezer voege veranderd en uitgebreid: „dat van nhu voert „an geen prediger in einigen dienst beropen sel mogen worden, vor und „alleer dat de collatoren ofte het karspel dat de beroeping gedenckt te „doen, N. B.! den Hr. Dr. und Gedep., als ock den classe offte deszelven „deputatis, sal hebben te weeten gedaen, wat persoen se vorhebben ofte „van meining se tot haren prediger te beroepen; ten end bi den Hr. „Dr. und Gedep. vors., up des te beroepenen predigers persoen, bequae„micheit, gelegenheit, qualiteit und conditie politikelick, und bi den „classe kercklick behorlick gelettet moge worden. Dat ock de prediger „sein beroeping entpfangen hebbende, geholden sal sein, deselve sin be„roping, binnen drie weecken, nadat he deselve becomen heft, in de

geëxamineerd te zijn den 20 Oct., op woensdag den 28 Oct. 1624 bevestigd. Op de syn. in Oct. 1627 werd besloten, om hem naar Diever en Th. Theodori van daar hier te verplaatsen en de beide classen gelast met de inleiding en bevestiging te procederen conform kerkenorde en synodale resolutiën.

1627—1652.

Theodorus Theodori, volgens synod. besluit hier bij ruiling van Diever geplaatst, is in 't laatst van Nov. 1627 bevestigd door Joh. Cuperus van Gasselte; hij overleed omstreeks Jan. 1652. Zijn zoon Theodorus Snecanus is als pred. te Vierhuizen overleden in 1653.

1653—1671.

Johannes Janssonius, geb. te Groningen, trad voor 't eerst in dienst in Julij 1644 te Marum en Noordwijk, kwam van daar hier in 't allerlaatst van Maart 1653, en overleed na eene langdurige ziekte den 30 Mei 1671. Zijne weduwe Anna van der Straten overleed in Febr. 1679.

1672—1700.

Nathanaël Knouwles, zoo schreef hij zich gewoonlijk, maar onderteekende de formulieren Knowles, de familie schreef zich later Cnouwles, was te Groningen geb.; hier in Junij 1672 beroepen, werd hij door de classis van Rolde, om de tijdsomstandigheden, te Groningen geëxamineerd den 31 Oct., den 7 Oct. was de genoemde classis ten zijnen huize te Groningen vergaderd: — hij overleed den 15 Sept. 1700.

„collegie von de Hr. Dr. und Gedep. te vertoenen, om bei hare E. „geaggreëert und gecomfirmirt te werden, up poene so hirnamals tegens „deze resolutie bi den ein ofte ander mochte worden gepeccirt, dat de „beroeping vor datmal sal wesen null und von gene werde." Bij de ratificatie werd het volgende er bij gevoegd „dewyle an de onderhoudinge „van dese resolutie, den kerckendienst ten hoichsten gelegen iss, werden „alle collatoren ende carspelluiden ernstl. hyrmede vermaent omme sich „deselve ten besten gerecommandeert te laeten wesen."

1700—1712.

Christophorus Matthaeus, geb. te Peize, Joh. zn., br. van Hermannus Wilh. te Hoorn overl. den 21 Dec. 1731. Hij trad hier voor 't eerst in dienst den 26 Dec. 1700 en overl. den 14 Dec. 1721.

1714—1732.

Ulricus de Vries, trad hier voor 't eerst in dienst den 11 Maart 1714; hij werd naar Koevorden verroepen, maar overleed hier in 1732. In de Boekz. van Sept. 1732 wordt van zijn overlijden berigt gegeven; op de classis den 1 Oct werd een nieuwe fiscus in plaats van den *verongelukten* Ds. de Vries gekozen; in het boek van de onderteekening der formulieren wordt bij zijnen naam gevoegd „geroe„pen nae Coeverden ao 1732, egter nog eerder als hij derwaerts „vertrokken is te Anlo gestorven," dit *gestorven* is door eene andere hand geschreven, en hetgeen er eigenlijk omtrent de wijze van zijnen dood gestaan heeft, doorgehaald en onleesbaar gemaakt.

1732—1756.

Gerard Jan Hillers, geb. te Groningen, waar zijn vader Andreas praeceptor der lat. school was; hij nam als propon. een half jaar de dienst waar voor Abrah. Hellenbroek, pred. te Rotterdam, en trad voor 't eerst in dienst den 3 Oct. 1728 te Noordhorn, kwam van daar hier den 5 Oct. 1732 en overleed den 29 Mei 1756, oud in 't 50e jaar.

1757—1780.

Hendrik Hillers, hier geb. en zn. van den bovengenoemde; trad hier voor 't eerst in dienst den 24 Julij 1757, hij werd in 1776 gecommitteerd ter visie der *autographa* en vertrok naar Weender in Oostfr. den 26 Dec. 1780; heeft daar zijne dienst wegens langdurige ziekte neergelegd in 1786 en overleed in 't begin van 1787.

1781—1783.

Bernardus Johannes Broese, Joh. Henr. br., kwam hier van Zuidwolde den 19 Aug. 1781, vertrok naar Garnwert en Oostrum den 14 Sept. 1783 en overleed daar den 12 Julij 1820.

1784—1792.

Hemmo Wilhelmus Hemmes, Joh. zn., kwam hier van Diever den 28 Maart 1784; hij werd door Ridd. en Eigener. den 11 Maart 1788, wegens het openbaren zijner politieke gevoelens, in zijne dienst geschorst tot den eersten regtdag den 12 April en toen daar veroordeeld om, ten overstaan van gecommitteerden, op den 4 Mei eene boetpredicatie in de kerk hier te doen, en als hij zulks ten genoegen van de heeren gecommitteerden uitvoerde, waren deze geauthoriseerd de schorsing op te heffen, zoo als geschied is; hij vertrok naar Slochteren den 21 Oct. 1792 en is daar overleden den 7 Maart 1832, oud bijna 75 jaren.

1793—1799.

Jacob Schainck Bolt, kwam hier van Peize den 9 Junij 1793 en vertrok naar Sleen den 2 Junij 1799.

1800—1805.

Wibrandus Johannes Koppius, geb. te Groningen den 4 Febr. 1774, Phil. Theor. Mag. et Litt. Hum. Dr., welke titel hem, honoris causa, geschonken werd in 1825 door de Faculteit der bespiegelende wijsbegeerte en letteren te Groningen. Hij trad voor het eerst in dienst den 6 Aug. 1797 te Klooster ter Apel, kwam van daar hier den 30 Maart 1800, en vertrok naar Zutphen den 7 Julij 1805: zie verder op Peize.

1806—1809.

Ento Hermannus Mecima, geb. te Jemgum, kleinzn. van Ento Janssen M. pred. te Pilsum overleden in 1771, br^{s}. zn. van Hendrik M. pred. te Monnikendam overleden in 1805. Hij trad voor 't eerst in dienst den 17 Nov. 1805 te Gerkesklooster, kwam van daar hier den 12 Mei 1806, vertrok naar Eskelum in Oostfr. den 12 Febr. 1809, en overleed daar den 21 Dec. 1857, oud ruim 81 jaren.

1809—1817.

Feddo van der Tuuk, geb. te Heerenveen den 22 Aug. 1785, was een zn. van Marcus, pred. te Diever en neef van Lamber-

tus Eilers v. d. T. pred. te Noordbroek overleden is 1836. Hij trad hier voor het eerst in dienst den 8 April 1809 en vertrok naar Gieten den 7 Dec. 1817.

1818—1850.

Winandus Isaäk van Loenen, Jacobus zn., Joh. Bernard. br^{s}. zn. en Lucas Lubbert. br., kwam hier van Ruinerwold den 11 Oct. 1818 en overleed den 13 Junij 1850, oud ruim 63 jaren.

1851.

Johannes Heerspink, geb. te Vledder, zn. van Jan Herman, br. van Folk. Herm. en Joh. Bernh. Folk, predd. te Gieten: trad hier voor het eerst in dienst den 12 Jan. 1851.

ANNERVEEN.

De gehuchten Annerveen, Annerveensche-Kanaal en Eeksterveen, behoorden vroeger kerkelijk onder Anloo, maar waren van één tot ruim anderhalf uur van daar verwijderd met eenen weg derwaarts, die voor een gedeelte gedurende natte zomers en des winters veeltijds zeer bezwaarlijk te gebruiken was, zoodat velen, gedurende een gedeelte van het jaar, de openbare godsdienstoefeningen niet konden bijwonen en sommigen zulks zelden konden doen. Doch met behulp van de syn. en provincie bij eigene ruime bijdragen erlangden zij in 1836 eene kerk en pastorij te Annerveensche-Kanaal.

De stichting van kerk en pastorij aan elkander verbonden werd begroot op ongeveer *f* 7000, waartoe door de gemeente *f* 2500 werd bijeen gebragt, eene collectie in de provincie bragt *f* 800 op en door de syn. werd in 1836, 1837 en 1838 telken jare *f* 1000 gegeven: de kerk is in 1860 met een torentje en een in dat jaar gegoten klok voorzien.

Z. M. de Koning bepaalde, op voordragt van Z. E. den Minister, dat bij deze nieuwe kerk een adjunct prediker zou benoemd worden, om daarin de dienst en in de drie gemelde gehuchten daartoe behoorende het herderlijk werk te verrigten, onder het genot eener jaarwedde van Rijkswege van *f* 500 en onder uitzondering, dat de pred. van Anloo, jaarlijks tweemaal in de nieuwe bijkerk de bediening van Doop en Avondmaal zou moeten waarnemen. De kerk werd ingewijd door W. J. van Loenen, pred. te Anloo, den 13 Maart 1836 met eene leerr. over Ps. LXXXIV: 2, terwijl de adjunct pred. J. Witkop des nademiddags zijne dienst aanvaardde, welke hij reeds sedert Jan. had waargenomen.

De kerkvoogden der herv. gem. van Anloo, ter eenre, en de kerkv. der bijkerk te Annerveen, ten andere zijde, troffen den 25 April 1840 eene overeenkomst, krachtens welke eene scheiding tusschen hen zoude plaats hebben. Aan die overeenkomst werd 's Konings goedkeuring geschonken bij besluit van den 17 Sept. daaraanvolgende, n°. 96, waarbij tevens werd bepaald, dat de hervormde ingezetenen van Annerveen, Annerveensche-Kanaal en Eeksterveen eene afzonderlijke hervormde gemeente, onder den naam van hervormde gemeente van Annerveen, zouden uitmaken. Gelijktijdig werd de hulpprediker aldaar door Z. M. den Koning tot pred. van de nieuwe gemeente bevorderd en aan hem, behalve vrije woning van wege de gemeente, een jaarlijksch inkomen van *f* 600 uit 's Rijks kas verzekerd; later werd het tot *f* 800 verhoogd en uit 's lands kas daartoe het alterum tantum ten bedrage van *f* 75 gegeven.

1836—1839.

Jacob Witkop, geb. te Pekela in 1808, was adjunct prediker te Anloo voor Annerveen c. a. van Jan. 1836 tot den 28 April 1839, toen hij tot pred. te Metslawier en Nijawier beroepen, vertrok en daar voor het eerst in dienst trad den 12 Mei 1839, hij ging van daar in 1846 naar Stiens en in 1847 naar Zutphen.

Hij heeft in het licht gegeven: *De Evangel. Broedergem. der Hernhutters*, Gron. 1841, gr. 8°. — *Jezus in zijne goddelijkheid*, ald. 1845, gr. 8°. — *Het Christusrijk op aarde*, Zutph. 1849, 8°. — *De wedergeboorte naar het Evangelie*, 's Bosch 1853, kl. 8° — *Voor-*

lezingen over het wezen des Christendoms, ald. en Zutph. 1854—1858, III dl., gr. 8°.

1839—1845.

Schelto Coolhaas van der Woude, geb. te Groningen in 1812, was hier adjunct prediker van den 12 Mei 1839 tot den 10 Jan. 1841, toen hij hier tot pred. beroepen, als zoodanig voor het eerst in dienst trad; hij vertrok naar Emmen den 1 Junij 1845.

1845.

Abraham Brouwer, geb. te Groningen in 1813, was dáár hulpprediker in 1843 en trad hier voor 't eerst in dienst den 26 Oct. 1845.

BEILÉN.

Tot Beilen behooren de gehuchten, Wijster (oudtijds Wisnare), Drijberde, Tienderveer, Spier (oudtijds Spehoerne), Holthe, Makkum, ter Horst, Smalbroek, Lievinge, Eursinge, Brunsinge, Beilervaart, Altinge, Klateringe, Hyken, Hoog-Halen en Laag-Halen. Op de buitengewone vergadering te Assen in Aug. 1608 deelde P. Anthonii mede, dat er de laatste maal over de 60 gecommuniceerd hadden en de gemeente vlijtig ter kerk ging; in 1622 had de avondmaalviering hier nog maar éénmaal in 't jaar plaats.

Deze kerk is de moederkerk van die te Westerbork en ééne der drie waarin in lateren tijd, toen zulks niet meer in de open lucht plaats had, de lottingen zijn gehouden en de Etten vonnis uitspraken. Men vindt nog zoowel van buiten als van binnen in hare muren onderscheiden groote en kleine nissen: zij brandde in het jaar 1607 op 1608 tot op de muren af, tot herstelling daarvan gaven Drost en Gedep., onder goedkeuring van Ridd. en Eigener., *f* 300 en de vrijheid om drie zware boomen te mogen kappen „uit

„het kinholt van 't Scheit" het convent van Dikninge toebehoorende, op aanwijs van den rentmeester (resol. van 20 Maart 1610 en 25 Jan. 1611). In 1631 en 1658 stonden Ridd. en Eigener. telkens *f* 150 tot hare herstelling toe; de syn. in 1845 *f* 800 en het Rijk gelijke som.

Op het koor der kerk staat het volgende opschrift:

Hand. XX: vers 35.

Gedenk aan de woorden des Heeren Jezus, dat Hij gezegd heeft; het is zaliger te geven dan te ontvangen. 1841, J. E. B. (de naam van den verwer).

Vroeger stond er: „*waar uw schat is zal uw herte zijn;* en nog vroeger „*Gaat tot zijn poorten in met lof.*" Ps. C.

Het orgel sterk 9 registers met vrij pedaal en één klavier, kostende ruim *f* 2000, werd grootendeels gevonden bij vrijwillige inteekening in de gemeente en het te kort door eene tweede collecte in de kerk; hetzelve is ingewijd den 22 Nov. 1840 door den pred. L. L. van Loenen met eene leerr. over Ps. CL. Het heeft het volgende opschrift. „Dit orgel is door den Heer B. Kerckhoff van Groningen in Oct. 1840 uit de Broederkerk aldaar afgebroken en hier geplaatst."

In den toren hangen twee klokken. De grootste heeft dit opschrift: „Paulus Anthonie Pastor 1617. Wybe Syorts schulte „tot Beilen. Hilbrant Oestinck. Leffert Broestinck. Jan „Symon me fecit."

De overlevering zegt, dat zij hier gegoten is: bij gelegenheid dat Lodewijk Napoleon, Koning van Holland hier verwacht, maar niet gepasseerd is, begreep men, om de kracht van het geluid te verhoogen, onder het luiden tevens met hamers op de klok te moeten slaan; waardoor er een belangrijk stuk is uitgeslagen.

Eene kleinere klok hier vroeger aanwezig heeft tot opschrift gehad: „L. Schucking Predikant. J. Hunse Koster. Fecit J. „Borghardt Groningen A° 1741. *Soli Deo gloria.* L. Smit. R. „Remmels. J. Seeubringe. J. Beuvinge. Kerckvoogden."

Deze klok was gescheurd, en dit is welligt de reden, dat bij het begraven met de groote klok geluid, doch met deze geklept werd. Zij is door eene andere vervangen, en heeft dit opschrift: „Gegoten toen kerkvoogden waren te Beilen: W. Timmer, pres.,

„J. Tonkens, secr., H. Tijmes, adm. P. Eleveld. notabelen;
„R. Boelken, J. B. Stons, J, Brunsting, H. Klooster, W.
„Bakker, R. Warris, J. E. Lutken, J. R. Nijzing, J. W.
„Eleveld, H. Vrijs, predikant L. L. van Loenen, koster G.
„van Cleeff. Mij hebben gegoten in de Schrans bij Leeuwarden,
„anno 1855. L. J. Elsinga en zoon."

Bij het avondmaal gebruikt men twee zilveren bekers, welker herkomst deze is. Toen omstreeks 1795 in deze gemeente eene burgerwacht, werd opgerigt, gaven eenige jonge dochters van hier aan dit corps koperen trommen ten geschenk. Toen het corps afgedankt of ontbonden werd, meenden de hoofden daarvan regt op deze trommen te hebben; waartegen zij opkwamen die ze gegeven hadden, en toen nu deze zaak voor den regter werd gebragt, besliste deze ten voordeel der jonge dochters, die de trommen verkochten en van de opbrengst twee zilveren bekers lieten maken, welke zij aan de herv. gemeente van Beilen tot geschenk gaven.

Het collatieregt, afkomstig van de abdij Dikninge, behoort thans aan Z. M. den Koning en stond vroeger ter begeving van Drost en Gedep.

P. Anthonii werd hier tot pred. aangenomen op onderling overeengekomen voorwaarden, hoofdzakelijk hierin bestaande: — 1°, de pred. zal genieten *alle* inkomsten van de goederen bij de pastorij, kosterij en vicarij behoorende; maar op zijne kosten een bekwaam onderwijzer houden, en daarvan ook de benoeming hebben: — 2°, zal hij de pastorij overleveren, zoo als hij die ontvangt en gedurende zijn verblijf hier onderhouden: — 3°, zal hij dadelijk de vruchten der hooi- en bouwlanden genieten, alsof hij gepasseerde Mei reeds in dienst was gekomen; loopende de Meipachten ook van dien tijd tot zijn voordeel; hij zal betalen ⅔ der 5 GGl. in redemtie van den witten valk, daar Westerbork ⅓ in betaalt (1): — 4°, hij zal de landen in die kwaliteit wederom verlaten, als hij ze

(1) Het leveren van den witten valk aan de kerk te Steenwijk was in 1369 afgekocht voor tien lood fijn zilver jaarlijks, hetwelk later op 5 ggl. is gesteld: in 1606 werd van wege Steenwijk bij een der pastorij meijers hier de rogge gearresteerd wegens het niet betalen van zekere ggl. in plaats van den witten valk.

ontvangen heeft en NB! wanneer zij het met elkander niet konden vinden, zal de een den ander de dienst een half jaar te voren mogen opzeggen: deze overeenkomst werd in alles goedgekeurd door Drost en Gedep. als collatoren den 6 Aug. 1607.

Op den Landdag den 16 Febr. 1647 werd besloten, dat de pastorij onderhouden zou worden uit de inkomsten van de abdij Dikninge de oorspronkelijke collatrice, doch op den Landdag den 24 Febr. 1684 is zulks op de gemeente gelegd.

De Gedep. stelden den 4 Nov. 1602 bij provisie en op verzoek tot onderwijzer hier tot Mei aan Johannes Sedinus uit Pommeren: bij de visitatie in 1627 werd geklaagd, dat de onderwijzer geheel voor de schooldienst, wegens hoogen ouderdom en doofheid, onbekwaam was.

Op den Landdag den 22 Maart 1785 werd aan Beilen toegestaan eenige roggepachten, het Groninger mudde tegen *f* 100 publiek te mogen verkoopen, en het geld bij het Landschap te beleggen.

Antonius Holl die in 1603 administrateur van Dikninge was, is hier vroeger priester geweest, de laatste priester hier was Joannes Fledder; de volgende predd. zijn hier geweest:

1601—1602.

Hendrik Pieters, te Haren, prov. Gron., in 1595 van zijne dienst ontzet om zijn ergerlijk levensgedrag, ging daarna tot de lutherschen over en werd pred. te Bornhovede, hetwelk hij nog was, toen hij zich tot den kerkeraad te Groningen wendde met te kennengeving, dat hij weder wilde overgaan en de lutherschen verlaten; waarop hem den 2 Jan. 1600 geantwoord werd, dat hij, schoon niet ontboden, wel mogt komen, doch eerst zijne schulden te Groningen moest betalen. Hij verscheen hierop in den kerker. den 19 Nov. 1600, met brieven van Menso Alting pred. te Emden en van den pred. te Wolthuizen, om als een verloren zoon weder aangenomen te worden: na gedane schriftelijke schuldbelijdenis en confessio doctrinae (geloofsbelijdenis) in den kerker. den 26 Nov. 1600, werd tot zijne aanneming besloten, mits dat hij zondag den 30 Nov. zijne schuld openlijk voor de gemeente zou belijden, bewijs van verzoening met de door hem geërgerden inbrengen en dan den 7 Dec. aan het avondmaal zou deel nemen; al het welk geschied

is. Daarop hier beroepen, heeft hij de dienst aanvaard, en verscheen op de classicale vergad. den 24 Maart 1601; doch hij werd toen niet toegelaten, daar de noodige getuigschriften ontbraken, die hij in de vergad. den 9 Julij ter tafel bragt, en daarop werd hij tot lid aangenomen.

Wegens een hevig verschil met den onderwijzer Johannes Jodoci (Jan Joukes zn) was deze door hem afgezet; waaromtrent op de syn. te Groningen den 4 Junij 1602 werd besloten, dat, wanneer hier voor redenen waren, zulks zou geschieden door den pred. en de gemeente te zamen. Hij werd den 17 Sept. in zijne dienst geschorst door Drost en Gedep., en den 14 Oct. 1602 door den Stadhouder van zijne bediening ontzet; evenwel predikte hij hier nog twee malen en doopte ook nog kinderen. Zijn verzoek om herstelling, werd op de syn. den 1 Nov., na lange deliberatie, afgeslagen en de onderwijzer naar Vries verplaatst, waar deze in 1607 door Drost en Gedep. is afgezet. Pieters is daarna te Rolde beroepen, maar niet toegelaten. Hij verscheen voor Drost en Gedep. den 24 Febr. 1603 te kennen gevende, dat hij door Burgem. en Raad te Ommen was beroepen en aangenomen had zijne dienst daar op vastenavond te aanvaarden; maar dat wegens schulden beslag op zijne tilbare (losse) goederen was gelegd, waaromtrent hij de hulp van Drost en Gedep. verzocht en verkreeg. Hij vervoegde zich bij de classis generalis te Beilen vergaderd den 23 Maart 1603, om een getuigschrift, ten einde daarmede bij de classis van Zwolle te ageeren; den 25 werd hem copie der resol. van den Stadh., behelzende zijne afzetting, gegeven; waarbij gevoegd werd, dat zijne afzetting waar was, doch men niet wist dat hij uit het land gebannen, eerloos verklaard was en in Drenthe eenen doodslag had begaan, maar wel dat hij „der vinnen" leer toegedaan is; doch ook te Ommen is hij in 1606 weder afgezet en waarschijnlijk dezelfde Hendrik Pieters, die zich in hetzelfde jaar te Dalfsen indrong, en daar afgezet is in 1611.

1603—1605.

Johannes Schröder, beroepen van Emmen den 5 Mei, werd op vertooning van zijne getuigschriften tot lid der classis aangenomen den 4 Julij 1603. De Stadhouder schreef aan Drost en

Gedep. dat Hem berigt was, dat Schröder geneigd zou zijn te vertrekken naar de Ommelanden, 't welk Hem leed was, daar zulks niet alleen tot groot nadeel van Beilen, maar ook van de geheele classis, waarover hij inspector (visitator) was, zou strekken; „al „waarom S. Gen. goed vindt, dat men hem tot blijven vlijtig wilde „vermanen en liever, sub titulo inspectoris," zijn traktement een weinig verbeteren. Drost en Gedep. antwoordden daarop den 2 Jan. 1605 aan den Stadh., dat men Schröder wel wilde behouden, mits hij zich te vreden stelde met de bestaande inkomsten hier; maar zoo hij gezind was te vertrekken, men hem zulks niet wilde beletten, van wege zijn, Gedep. bekend, humeur, dat ook de kerk van Drenthe door zijn vertrek geen groot nadeel zoude lijden. Naar Westeremden verroepen, werd hij den 8 April 1605 ontslagen; hij vertrok in 1612 van daar naar Hoog- en Leegkerk, waar hij in 1616 overleed, hetwelk aan de classis berigt werd den 11 Maart, waarbij men tevens het jaar van gratie voor de weduwe verzocht.

1607—1629.

Paulus Antonii (Paul Theunis zn.) in Friesland geb., trad in dienst in 1578 of 1579, misschien te IJtens c. a. althans was hij daar in 1586, stond in 1592 te Husum, beide prov. Friesl., en van daar in 1602 reeds vertrokken naar Gelderland; hij ging van daar naar Rouveen, van waar hier op bijzondere voorwaarden beroepen (zie hier boven), en zulks bij Drost en Gedep. geapprobeerd den 6 Aug. 1607, werd hij, bij gebrek aan de noodige getuigschriften ook van zijn examen, tot lid aangenomen op de classis hier den 7 Sept., omdat hij reeds 29 jaren de kerkdienst had waargenomen. Op herhaalden aandrang der syn. is hij, wegens hoogen ouderdom, emeritus geworden in 1629 met een jaarlijksch pensioen van *f* 250; hij overleed hier op Michiel 1632; zijne weduwe behield dat pensioen, hetwelk op den Landdag den 11 Febr. 1634 nog met *f* 20 voor huishuur werd vermeerderd.

1630—1678.

Johannes Beeltsnijder, geb. den 7 Oct. 1603 te Amsterdam (volgens v. d. Aa, biogr. wdb. in voce, waar het jaartal 1683 eene drukfout zal zijn en in 1603 moeten veranderd worden), of te

Wapserveen, althans hield hij zich op laastgenoemde plaats in 1628 (volgens Handel. van Drost en Gedep. van 29 Febr. 1628) en later op: hij trad hier voor 't eerst in dienst den 1 Jan. 1630; zijn verzoek om emeritus te worden, werd op de syn. in April 1678 toegestaan; hij woonde hier nog in 1682 en klaagde toen over de trage betaling van zijn pensioen, hetwelk twee jaren ten achteren was; zijne beeldtenis gaat in plaat uit met een bijschrift van Vollenhove. Hij heeft in het licht gegeven: *Gekroonde Stephanus*, Amst. 1633, 12°, — *Lijkreden over Timoth.* IV: 6—8, 1653, — *Eene verh. over den naam* Jezus, 1656, — Eene dito *de ware Communicant*, 1663, — *Ontledinghe der Christ. Catechismi*, Amst. 1655, 4°, — *Opene Fonteijne*, ald. 1657, 8°, — *Nieuwjaars Predicatie*, 8°, — *Over den Lofzang Simeon*, 8°, — *Waare Christel. huishouding*, 12°, — *Over I Reg.* IV: 12 en 13, 12°, — *Over Luc.* II: 29 en 31, 12°, — *Salig sterven der kinderen Godts*, 12°, — *Afsterven van den soone Jeroboams*, 12°, — *Over Simeons opregt geloove*, 12°, — *Ses Predicatiën over verscheyde stoffen*, 12°, — *Den afval der Christenen*, 12°.

1677—1717.

Willem Hofstede, was gehuwd met eene dochter van Joh. Beeltsnijder bovengenoemd en trad hier in 1677 als adjunct van zijnen schoonvader in dienst, dien hij in 1678 als pred. opvolgde; hij werd in 1704 afgevaardigd ter visie der *autographa*, en overleed den 13 Maart 1717; zijne weduwe overleed den 30 Sept. 1722. Zie van hunne zonen op Ruinen.

1718—1754.

Lubbertus Schukking, werd hier geb. den 28 Nov. 1693, was een kleinzn. van Anthon. en brszn. van Anthon. predd. te Rolde en Joh. te Koekange. Hij werd hier door Drost en Gedep. tot pred. benoemd den 13 Jan. 1718 en zijne beroeping door hen afgegeven, onverkort het regt der weduwe, den 15 Maart daaraanvolgende, waarop hij spoedig voor 't eerst in dienst trad: hij overl. den 31 Dec. 1754 te Groningen, waar hij zich onder geneeskundige behandeling bevond. Hij is eerst gehuwd geweest met M. Coops, daarna met Maria Christina Kiers, dochter van den lands-

schrijver Barent Kiers, welke hij met twee kinderen heeft nagelaten; zij overleed den 23 Maart 1774.

1756—1774.

Wijcher Meurs, Jacobus zn., kwam hier van Wapserveen den 14 Maart 1756 en overleed den 2 Jan. 1774, nalatende eene weduwe Titia Böttichius genaamd.

1775—1779.

Johannes Heshusius, Everhard. Henr. zn., Willem br., kwam hier van Nieuwveen den 9 April 1775 en overleed den 27 Nov. 1779, nalatende eene weduwe L. Bos genaamd met 3 kinderen.

1781—1786.

Albertus Staverman, Reinder Carel br., kwam hier van Wapserveen den 25 Maart 1781, is emeritus geworden in Maart 1786; hij overleed hier en werd begraven den 7 Febr. 1788.

1786—1806.

Jan Reinder Staverman, te Wapserveen geb. was een zn. van Albert. en br. van Hendr. Joh. te Kolderveen; hij trad hier voor 't eerst in dienst den 5 Junij 1786; wegens ongesteldheid werd hij in 1806 emeritus verklaard met een pensioen van *f* 500. Hij trad in 1812 weder in dienst te St. Jansga c. a., vertrok van daar in 1818 naar Doornspijk en in 1824 naar Elspeet, waar hij den 7 Dec. van dat jaar overleed, oud ruim 62 jaren.

1807—1828.

Jan Pieter Doornbosch, stond vroeger te Hoogeveen, kwam hier van Overeest den 8 Febr. 1807 en overleed den 4 Julij 1828, oud in het 60e jaar.

1829.

Lucas Lubbertus van Loenen, geb. te Dalen in 1794, zn. van Jacobus en br. van Winandus Isaäk te Anloo; hij trad voor 't eerst in dienst den 5 Mei 1821 te Goingarijp c. a., en kwam van daar hier den 4 Oct. 1829.

EEKST.

De gehuchten Eekst, Anderen en Zandvoort zijn van Anloo gescheiden en met 1° Jan. 1841 eene eigen gemeente geworden, volg. koninkl. besluit van 16 Oct. 1840 n°. 43. Tot stichting van kerk en pastorij te Eekst, werd door de ingezetenen, bij vrijwillige giften, ruim *f* 6000 bijeen gebragt, de nog ontbrekende ruim *f* 3000 genegotiëerd, om bij hoofdelijken omslag weder af te lossen, aanvoer en spandiensten, die zeer aanmerkelijk waren, omdat de grond voor beide gebouwen moest worden opgehoogd, werden om niet verrigt. De door Z. M. den Koning benoemde leden des kerkeraads voor deze nieuwe gemeente; zijn in hunne betrekking den 22 Aug. 1841 in de kerk te Anloo bevestigd. De kerk voltooid zijnde, is ingewijd door den pred. van Loenen te Anloo den 5 Sept. 1841 met Exod. XX: 24^{b}. Bij koninkl. besluit van den 11 Nov. 1844 n°. 70 werd het traktement van rijkswege op *f* 600 jaarlijks vastgesteld, met bepaling, dat de pred. steeds door Z. M. den Koning zou worden benoemd, op voordragt van het Departement voor de zaken der Hervormde kerk. Later is het traktem. tot *f* 800 verhoogd, waartoe uit 's lands kas het alterum tantum ten bedrage van *f* 100 werd gegeven.

1842—1857.

Jacobus Goedhardus Borgesius Hemmes, geb. den 6 Sept. 1814 te Wittewierum, waar zijn vader Joh. Henricus toen pred. was en later te Farmsum, overl. in 1850, kleinzn. van Hemmo Wilh. te Anloo en br. van Hemmo Wilhelmus te Oostwold c. a.: hij trad hier voor het eerst in dienst den 20 Febr. 1842 en overl. te Groningen den 31 Oct. 1857.

1859.

Wieger Hellema, geb. te Achlum in 1833, zn. van Hendrik nog pred. aldaar, trad hier voor 't eerst in dienst den 1 Mei 1859.

EELDE.

Eelde, waarbij de gehuchten Paterwolde, Oosterbroek en Eelderwolde behooren, werd vroeger Elden, Elte, Eelt en in het latijn Eletha genaamd.

De kerk hier was eertijds aan de Heilige Maagd Maria en aan den Heiligen Gangulphus toegewijd, zij had drie altaren, naar die Heiligen en naar Sint Catharina genoemd, aan beide laatste altaren waren vicarijen verbonden, die onderscheidene collatoren hadden; zij bevat nog veel tufsteen en bevond zich in het midden der 17e eeuw in een vervallen toestand, zoodat op herhaalde klachten de syn. in 1683 den kerkvoogden een termijn bepaalde om haar te herstellen, en bij nalatigheid eene commissie benoemde om zulks, bij uitbesteding, op kosten der nalatigen te laten doen; op den Landdag den 10 April 1660 was daarvoor *f* 150 toegestaan. Zij is met een orgel voorzien, waarop het jaartal 1713 nog staat, terwijl de andere opschriften en wapens waarmede het was versierd tijdens de revolutie zijn vernietigd; of dit jaartal eene herstelling of geheele vernieuwing aanduidt, is onzeker, maar zekerder, dat hier vroeger een orgel geweest is, daar bij resol. van den Landdag den 12 Febr. 1649, aan den organist hier, jaarlijks *f* 60 toegelegd werd en tevens bepaald, dat zulks ook plaats zou hebben omtrent andere karspelen, die een orgel wilden bekostigen; deze resol. werd in 1681 vernieuwd, zie op Zuidlaren.

Op de in den toren hangende klok staat „vernieuwd toen te „Eelde kerkvoogden waren de E. G. E. Kelder en H. Hil„brants en P. Speckman pastor en K. Steringa organist, door „Andries H. van Bergen. Anno 1805."

Voor de avondmaalviering heeft men hier eene groote zilveren broodmand met beeldwerk en het opschrift „Eefferim v. Weelevelt;" alsmede eenen fraaijen dito beker, waarop rondom de zinnebeelden van geloof, hoop en liefde zijn gegraveerd; tegen den voet staat „Jr. Johan v. Welveldt tot Oosterbroek, Eenichste Colla„tor van de Kercke tot Eelde heeft deesen beker ter eeren Godes

„en die Kercke voornoemt vereert. Anno 1649." Aan den binnenkant van het deksel staan de wapens van van Welvelde en Ripperda.

Toen aan den pred. de inkomsten van de vicarij, verbonden aan het Catharina altaar, door Onno Boltha, en die van de Gangolf's vicarij te Paterswolde, door A. van Dulman te Lemferdinge onthouden werden, is hem op zijne herhaalde klachten door Drost en Gedep. den 16 Mei 1605 toegestaan, tot verbetering van zijn sober inkomen, bij provisie, te ontvangen van ieder vollen boer een half mudde rogge en van de keuters, vier op een vollen boer gerekend, naar advenant. Na herhaalde procedures over de inkomsten dier beide vicarijen, welke de onderscheiden collatoren eerst geheel, later gedeeltelijk zich aanmatigden, zijn de predd., eindelijk in het volle bezit daarvan gesteld; die van Catharina in 1627 en die van Gangolf in 1629; over laatstgenoemde is evenwel later weder geprocedeerd met Jkhr. Johan Dulman te Lemferdinge, doch bij accoord geeindigd, waarbij bepaald werd, dat de pred. en zijne opvolgers uit de opkomsten dier vicarij jaarlijks 50 Emder gl. en 50 daalders voor proceskosten voor eenmaal zouden ontvangen; welk accoord op den Landdag den 5 Maart 1639 werd goedgekeurd. Op den Landdag den 26 Febr. 1684 werd aan den pred. A. Reiners, bij provisie, jaarlijks uit het convent Assen *f* 50 toegestaan, mits de gemeente 50 daalders daarbij voegde, alles onder revocatie zoowel van 't Landschap als van de gemeente, bijaldien bij eene nieuwe verkiezing haar een pred. mogt worden opgedrongen, die haar niet aangenaam was.

Op de syn. in 1624 komt onder de gravamina specialia de volgende voor „Up de clachte des Classis Rolde van datt Johan „Alershoeff sin kindt teges heere placcate von een olt mispape „genant Johan Aldrinck hebbe dopen lathen: — verclaret het „synodus datt het Classis Rolde dese sake den Ed. Heere Drost „Ewessum sullent bekent maken ten eynde by sin E. hyrinne „moge gedaen werde naer behoeren." Op die in 1627 berigtten de visitatoren dat van Paterwolde weinig of geene ter kerk kwamen, omdat daar „altemet een paap of jezuit quaeme insluipen;" de vergad. verzocht den Drost daarop door den schulte te laten letten en tegen

zoodanig persoon te procedeeren naar behooren: op die in 1632 komt onder de gravamina specialia voor, dat er te Paterswolde en te Oosterbroek in zekere huizen missen gehouden werden: op die in 1678, dat bij de visitatie in 1671 geklaagd was over eenen priester, die zich te Eelderwolde ophield, waardoor de roomschen, die in den omtrek woonden, in hunne dwalingen gestijfd werden: onder de gravamina kwam het volgende (n°. 2) voor: „aangesien op „eenige plaetsen in dit Landschap conventiculen van pausgezinde „leeraren worden aangesteld, waarin zich sommige inwoners dezes „Landschap op gezette tijden mede laten vinden; of 't niet ten „hoogsten nodig was bij Ridd. en Eigener. of derzelver Gedep. „ernstig aan te houden, dat dezelve door haar mogten worden ge„supprimeerd en de respective schouten belast tot zulken einde een „wakend oog daartegen te houden en dat zulks door de boeren op „de goorspraken mogte worden aangebragt." Volgens art. 82 handelende over de conventiculen te Eelderwolde, Roden en Roderwolde als strijdig tegen de landsplacaten, gevaarlijk voor de ingezetenen en de gelegenheid gevende aan de vijanden om zich in dit Landschap weder te nestelen, verzoekt derhalve de syn. aan den Drost „dat alle concessie, zoo aan eenige mispapen gegeven mochten „wesen, mogt worden ingetrokken en de scholtessen wel ernstelijk gelast hierop te invigileeren."

Volgens art. 154 betreffende gravamen n°. 2 „inhaereert 't synodus „haar resol. art. 82 over dit subject genomen en gelast den respec„tive predigers van de plaatsen daar de gementioneerde paapsche „conventiculen werden gehouden den Drost te verzoeken dat de „schulten daarop volgens lands placaten mogen invigileeren en de „delinquanten op de goorspraacken aenbrengen, dat ook de voors. „predigers de ingezetenen van de predikstoel waerschouwen zullen, „ten fine in geen breucken mogen vervallen, en wort 't classis „Roldana gelast sich te informeren of sulcks van den predigers sy „gedaen." Bij de ratificatie werd bij art. 82 het volgende gevoegd, „den inhouden deses sall worden naegekomen, mits dat an de „Heer Drossardt bekent sall gemaekt worden door de prediger ter „plaetzen daer dese abuisen voorvallen."

Jonkheer Joh. van Welvelde bovengen. legateerde aan de armen en de kerk hier ieder *f* 500; zijn neef Otto van Welvelde

in 1691 reeds overleden, legateerde aan de armen, kerk en pastorij hier ieder *f* 300.

Het unique collatieregt hier is bij en na de hervorming meermalen en gewis niet ten onregte betwist, evenwel met eene ongelijke uitkomst. H. Bottichius werd hier in 1620 door de ingezetenen beroepen, en hoewel Jkhr. Daniel van Waren tot Bunne zich tot Drost en Gedep. wendde om in zijn regt als collator gemaintineerd te worden, antwoordden zij hem den 23 Nov. dat door hen reeds approbatie op die beroeping was verleend en effect sorteeren zou, zonder praejuditie van zijn gepretendeerd regt, hoewel zij, volgens hunne verklaring, van dat regt nooit gehoord hadden.

Sedert de hervorming zijn de volgende collatoren hier geweest. Jkhr. Joost van Eussum stond het collatieregt in 1597 af aan Johan Emans, die het in 1603 heeft overgedragen aan de voogden der kinderen van Johan Krijthe, van dezen ging het in 1619 bij koop over aan Peter Folckerts, die het den 16 Sept. 1620 overdroeg aan Jkhr. Daniel van Waren tot Bunne, en deze in 1631 aan Jkhr. Evert Lewe tot Asinga, op wiens zoon Jkhr. Joost Lewe tot der Hansouw enz. het vererfde. Deze droeg het in 1649 bij koop over aan Jkhr. Johan van Welvelde tot Oosterbroek en zijne echtgenoot Jkvr. Anna Alegonda Ripperda; na diens overlijden in 1681 of 1682 ging het in laatstgenoemd jaar over op zijnen neef Otto van Welvelde (zoon van zijnen br. den ontvanger, Zeino Joachim van Welvelde); toen Otto voor 1691 overl. verbleef het aan zijne weduwe Catharina Beatrix van Burmania, die te Oosterbroek overl. den 29 April 1710; daar hun zoon Zeino Jan van Welvelde kort voor de moeder kinderloos overl. was, kwam het aan hunne dochter Josina Susanna van Welvelde, gehuwd met Sjuck Gerrold van Burmania; toen deze in 1720 overl., aan den zoon Duco Gerrold Martena van Burmania. Deze, die geene kinderen had en in 1747 overl., nam bij zijn leven den zoon zijner zuster Titia Barbara van Burmania, gehuwd met Jkhr. Egbert Rengers van Farmsum, tot zoon aan, genaamd Sjuck Gerrold Juckema van Burmania Rengers Heer van Farmsum en ten Post. Deze verkocht het in 1781 aan M^r. Tonco

Modderman en zijne echtgenoot Antonia Forsten, wier kinderen het eindelijk in 1818 grootendeels bij koop overdroegen aan hunne zuster Anna Maria Catharina Modderman en haren echtgenoot Mr. Wiardus Hora Siccama; en thans is het in bezit van zijnen, uit een vroeger huwelijk met Odilia Amelia baronesse Rengers van Farmsum geboren jongsten zoon Mr. Johan Rengers Hora Siccama van Farmsum.

Bernardus Hammonii (Berend Hammes zn.), de laatste priester hier, hield zich hier nog op den 30 Sept. 1600 en bleef de hervorming zeer vijandig; hij wendde zich tot de Gedep. met het verzoek, dat men hem jaarlijks met eenige alimentatie mogt voorzien; waarop den 20 Jan. 1602 door hen besloten en hem berigt werd, dat hij voor dit maal geduld moest hebben en dat ter gelegener tijd zijner zou gedacht worden. Op de syn. den 5 Sept. 1603 klaagde Ds. de Bruine over hem, dat hij zich hier ophield en „vele stucke wel bekentt." De vergad. verzocht eenparig aan de aanwezige Gedep. om hem door soldaten te laten ophalen en op het huis te Koevorden gevangen te zetten: dien ten gevolge gedrongen van hier te vertrekken, schijnt hij zich naar Appingadam begeven te hebben; althans hield „de pape van Eelde," niettegenstaande hij vroeger uit de prov. Groningen gebannen was, zich daar op in het laatst van 1604, toen (1) door den Stadh. en Gedep. den 28 Dec. besloten werd „dat den Redgers en Richters ter plaatse aangeschre-„ven en geordonneert sullen worden, omme de pape van Eelde niet „alleene datelick vuijte provincie te doen vertrecken, maar oeck „tegens hem te procederen nae lantrecht:" evenwel woonde hij er nog in Mei 1606 en werd den deputaten der syn. van dat jaar in last gegeven om bij het collegie te verzoeken, dat de synodale resolutie omtrent hem ten uitvoer gebragt mogt worden.

1602—1612.

Johannes de Bruine, een burger uit Groningen, werd op de classis te Anloo den 30 Sept. 1600 tot onderwijzer daar aange-

---

(1) Volgens Mr. W. B. S. Boeles, de geestelijke goederen in de provincie Groningen, bl. 195.

nomen; van daar hier tot pred. beroepen, werd hij op de vergad. te Assen den 4 Nov. 1602 finaal geëxamineerd en toegelaten: hij heeft gedurende zijne dienst hier, met toestemming van deze gemeente, Roderwolde tevens bediend. In 1607 bevond zich een zijner zonen op school in het Fraterhuis te Groningen, omtrent wien de vader zich verbond de kostpenningen te zullen betalen, ingeval zijn zoon eigendunkelijk het huis mogt verlaten (1). Naar Oosterwolde c. a. in Friesl. verroepen in 1611, verkreeg hij op zijn verzoek van deze gemeente eindelijk zijn ontslag, hoewel hij zich bij schriftelijk contract verbonden had hier levenslang te zullen blijven, en vertrok tegen Mei 1612; het classicaal bewijs van ontslag werd hem eerst den 31 Aug. gegeven; hij vertrok van daar naar Beetsterzwaag in 1616, waar hij tegen of in 1626 overleed.

1612—1619.

Johannes Hoisingh, in Westerwolde afgezet, is eindelijk op getuigschriften door de classis van Westerw. afgegeven hier tot pred. aangenomen den 18 Mei 1612 en door Drost en Gedep. geapprobeerd den 28 Mei; hij bediende ook Roderwolde, en werd op de syn. den 7 Sept. 1612 wegens dronkenschap in zijne dienst geschorst, in 1615 nogmaals en hem tevens opgelegd om zich van de dienst te Roderwolde te onthouden, ten einde eene aanleiding tot drinken weg te nemen; hij is na herhaalde en langdurige schorsingen afgezet op de syn. in 1619 en de classis gelast de dienst hier om de 14 dagen waar te nemen: hij ging intusschen voort om op dien zondag, wanneer van wege de classis niet gepredikt werd, de dienst te verrigten en niettegenstaande scherpe aanschrijvingen, volharde hij hierin nog in Aug. 1620; toen verzocht hij van de classis een testimonium dimissionis (getuigschrift van ontslag), en schoon dit door het meerendeel geweigerd werd, gaven H. van Holle te Anloo als praeses en Joh. Wirichius te Zuidlaren als scriba, hem hetzelve naderhand, die daarom beide afgezet zijn. Op de syn. in 1620 werd hem, uit medelijden, van ieder classis twee pond groot voor zijn onderhoud toegestaan.

---

(1) Zie het prov. Archief van Groningen 1607, no. 11.

Op grond van gemeld getuigschrift is hij in 1622 weder te Vierhuizen c. a. in dienst getreden en op het rapport van de deputt. der Groninger syn., van zijne afzetting, is hij onder conditie, dat hij conform de ingeleverde missive, aan de classis van Rolde en de gemeente Eelde behoorlijke deprecatie (schuldbelijdenis) van zijne vroeger gegeven ergernis zal doen, door de syn. in 1629 daarvan ontheven, schoon hij van zijn gebrek nog niet voor altijd afstand had gedaan: hij overleed aldaar in 1634, den 25 Nov. werd zijn dood aan de classis berigt en voor de weduwe het jaar van gratie gevraagd en toegestaan.

1621—1626.

Henricus Böttichius, geb. te Schuttorp, br. van Arnoldus te Zuidlaren, hier beroepen trad hij, nadat dit door Drost en Gedep. geapprobeerd was den 23 Nov. 1621, weldra voor het eerst in dienst. Op de syn. in 1623 klaagde hij, dat hij ook de schooldienst waarnam, maar niet alle opkomsten der kosterij genoot; waaromtrent hem verbetering werd beloofd en hij verder met de schooldienst belast bleef: naar Kropswolde verroepen, vertrok hij in 't begin van 1626 en is daar gestorven den 28 Mei 1664.

Op het verzoek der ingezetenen om Benardus Fabritius hier te mogen beroepen, hebben Drost en Gedep., gezien hebbende het oordeel van eenen hoogleeraar, de predd. van Groningen en de classis daar, daarop den 27 Jan. 1626 afwijzend beschikt, op grond dat hij nog niet tot stichting en zonder ergenis zou kunnen beroepen worden: hij is later te Gasselte pred. geworden.

1626—1629.

Lubbert Hoisingh, zn. van Johannes hier bovengenoemd en br. van Godefridus te Bedum overleden in 1654, leverde zijne beroeping bij de classis in den 27 Maart; in zijn examen tot tweemalen geen genoegen hebbende gegeven, werd hij op de syn. nogmaals geëxamineerd en toen toegelaten, en bevestigd den 13 Dec. 1626. Op de syn. in 1629 wegens dronkenschap en onkuischheid afgezet, werd hem het volgende jaar toegestaan naar eene schooldienst te mogen omzien, en na bewijs van beterschap werd

hem op de classis den 31 Oct. 1631 een goed getuigschrift gegeven: hij deed in dat jaar vergeefsche pogingen om pred. te worden te Onstwedde; te Vierhuizen aanvaardde hij in 1635 de dienst zonder er behoorlijk beroepen te zijn, maar heeft deze ook wederom verlaten in 1636; in 1639 werd hij ook te Vriesscheloo geweerd.

1629—1633.

Johannes Althuizen, pred. te Wachenheim in de Paltz, doch van daar gevlugt, en hier beroepen, werd hij bevestigd den 26 Julij 1629, hij keerde naar zijne voormalige gemeente terug omstreeks Sept. 1633, zonder ontslag van deze gemeente en de classis te vragen: zijn verzoek bij de syn. in 1637, om teruggave van hetgeen hij in de weduwenbeurs gestort had, werd van de hand gewezen.

1634—1673.

Johannes Hoppenbrouwer, geb. te Steinfort, br. van Egbert te Woltersum overleden in 1684; trad hier voor 't eerst in dienst den 17 Junij 1634 en overleed den 25 Sept. 1673. Zijne weduwe Hermanna Piccardt, dochter van Johannes pred. te Pieterburen, kwam in 1682 van daar met attestatie van lidmaatschap te Groningen.

1674—1683.

Petrus Bijleveldt, geb. te Groningen, trad hier voor het eerst in dienst den 27 Dec. 1674: hij werd, nadat men veel geduld met hem gehad had, eindelijk afgezet op de syn. in 1683 doch daarbij werd aangenomen, zijne vrouw Anna, dochter van zijnen voorganger, als eene weduwe te behandelen: hij overleed te Groningen in 1704 en zij den 19 Febr. 1719.

1683—1690.

Albertus Reiners, zn. van Lubbertus te Dalen, br. van Petrus en Regnerus te Koevorden, Arnoldus te Oldenzaal overl. in 1720, Herman te Sleen en Eilard te Dalen: hij trad hier voor het eerst in dienst den 12 Oct. 1683 en vertrok naar Koevorden den 13 April 1690.

1691—1715.

Hermannus Upmeijer, geb. te Zutphen, waar zijn vader Hermannus toen rector der latijnsche school was en dit in 1669 te Groningen is geworden: hij werd aan de hoogeschool te Groningen tot Theol. Dr. bevorderd, en wegens zijne uitnemende getuigschriften op de buitengewone classicale vergad. den 10 Junij 1691 ingebragt, van het peremptoire examen zonder eenige praejuditie te geven ontslagen; en den 5 Julij 1691 bevestigd; hij werd in 1701 gecommitteerd ter visie der *autographa* en overleed in Aug. of Sept. 1715.

1715—1721.

Robertus Alberthoma, te Groningen geb., was een zn. van Petrus overl. 1711, br. van Albertus overl. in 1758, brszn. van Engelbertus te Appingadam overl. in 1671, Thomas overl. in 1680 en Albertus overl. in 1720, die alle, behalve Engelbertus, predd. te Groningen geweest en daar overleden zijn: hij trad hier voor het eerst in dienst den 8 Dec. 1715, naar Groningen verroepen werd hij ontslagen den 21 Jan. 1721, hij bedankte daar in 1730 voor de beroeping te Amsterdam; emeritus verklaard werd hij van de classis ontslagen den 13 Nov. 1769 en overleed te Groningen den 12 Jan. 1772, oud 81 jaren en 2 maanden.

Hij heeft te Groningen in het licht gegeven: *Leere der waarheid*, 1729, 8°, waarvan in 1770 de achtste druk verscheen, — *Intrede van W. K. H. Friso, Prinse van Oranje*, 1729, 4°, — *Zonne der Gerechtigheid*, 1730, 4°, — *Nederl.- en Groningsche Vrijheid*, 1730, 8°, — *Bijbelpoëzij*, 1730, 8°, — *Over de geboorte en besnijdenis van Christus*, 1730, 8°, — *Elia de Profeet*, 1734, 4°, herdr. 1758, — *Eliza de Profeet*, 1741, 4°, — *Onderwijs-Liederen van des Heeren weegen, vervattende de korte inhoud van de stellingen, zinnebeelden en voorbeeldige Godgeleerdheit*, 1754, 8°, 2de druk, — *Mengeldichten*, 1754, 8°, — *Uittreksels*, 1769, 6de druk.

1721—1780.

Bernard Alting, te Groningen geb., trad hier voor het eerst in dienst den 23 Nov. 1721; hij werd op den Landdag den 21

Maart 1780 emeritus verklaard met een jaarlijksch pensioen van *f* 500, wegens zijne vele dienstjaren, en hij overleed hier reeds den 8 Junij 1780, oud ruim 84 jaren.

1780—1827.

Petrus Speckman, geb. te Groningen, trad voor het eerst in dienst te Krewert den 13 Oct. 1776, kwam van daar hier den 13 Aug. 1780, en werd emeritus den 1 Julij 1827; wegens ouderdom en ongesteldheid deed P. Boeles, pred. te Noordlaren, zijn behuwdzoon in zijnen naam afscheid; hij overleed hier den 30 April 1831, oud in 't 79e jaar. Zie van zijnen zoon op Odoorn.

1827—1842.

Jan Jacob Metzlar, geb. te Harlingen in 1803, waar zijn vader Jacob Casper toen pred. was, doch laatst te Aduard en als emeritus overleed in 1824; hij trad hier voor het eerst in dienst den 14 Oct. 1827, en vertrok naar Norg den 28 Maart 1842.

1842—1846.

Tonco Modderman, geb. te Hoogezand in 1818; trad hier voor het eerst in dienst den 4 Dec. 1842, werd aan de hoogeschool te Groningen den 15 Febr. 1843 bevorderd tot Theol. Dr., na het verdedigen van eene *Diss. Dogmatico-Theologica, de Jesu Christo ex Euangelii Johannei capite XVII cognoscendo:* hij vertrok naar Oudkerk en Roodkerk den 9 Aug. 1846; naar Leeuwarden in 1848; naar Rotterdam in 1850 en in 1858 naar Amsterdam. Hij gaf nog in 't licht: *Eene Hervormings leerr.*, Rotterd. 1854, gr. 8°, — *Geloofsgetuigenis*, een bundel leerr., ald. 1858, gr. 8°, — eene leerr. *over het geloof aan eene bijzondere Voorzienigheid*, Amst. 1861, gr. 8°.

1847—1849.

Hendrik Blaauw, geb. te Groningen; trad hier voor het eerst in dienst den 12 Sept. 1847 en overleed den 27 Jan. 1849, oud 26 jaar en 5 maanden.

1849—1858.

Philip Karel Begemann, geb. te Norg, zn. van Sim.

Hendr. Ant. en br. van Jacobus Waten te Roermonde overleden in 1857, Jan te Dongen; Willem Lodewijk te Nunen, c. a.; Christ. Georg Sigism. te Stevenswaard en Aemil. Will. te Waterlandskerk; hij trad voor het eerst in dienst den 2 Nov. 1834 te Niezijl, prov. Gron., en kwam van daar hier den 2 Dec. 1849; hij verdronk den 12 Febr. 1858, oud 51 jaren en 6 maanden, met nog twee anderen en zijn elfjarig zoontje, dien hij uit het ijs wilde redden.

1859—1860.

Rinse Koopmans van Boekeren, geb. te Groningen in 1832, kleinzn. van Jan Rudolf v. B. te Heveskes overleden in 1791; trad voor het eerst in dienst den 20 April 1856 te Giethoorn, kwam van daar hier den 3 April 1859 en vertrok naar Harlingen den 28 Oct. 1860. Hij heeft in het licht gegeven: *De oude tolbaas; een leesboek voor kinderen*, Gron. 1859, kl. 8°, — *De tekortkoming der jongeren door Jezus verholpen*, afscheidsrede te Giethoorn, ald. 1859, gr. 8°, — *De aanmoediging, door de ontslapenen ons nagelaten;* eene leerrede gehouden den 12 Febr. 1860, ald. 1860, gr. 8°.

GASSELTE.

Deze gemeente bestaat uit Gasselte en het gehucht Gasselter-Boerveen; Gasselter-Nieuwveen is in 1697 hiervan afgenomen.

Gasselte heeft eene breede en wijde, doch niet hooge kerk, welke vroeger aan de heilige moeder Maria was gewijd, had toen eene vicarij ter eere van onze lieve vrouw en den H. Nicolaas, welker inkomsten door den kerspelpriester werden genoten, en een altaar aan de H. Maagd Catharina geheiligd, waaraan eene vicarij was verbonden en bediend werd door eenen vicaris; in 1624 zag men nog vele geschilderde beelden uit den vroegeren tijd op hare muren, in 1626 leed zij veel door de inlegering van soldaten, tot

welker herstelling eenig subsidie verzocht werd in 1631 bij Gedep. Staten van Stad en Lande, die zonder voorkennis en consent van Drost en Gedep., de kerken van Gasselte, Gieten en Zuidlaren bezet hadden (volgens hunne Handel. van den 30 Nov. 1626, zie op Gieten); van wege het Landschap werd daarvoor in 1637 en 1647 telkens *f* 100 toegestaan, in 1803 werd zij merkelijk vernieuwd en verbeterd, en in 1851 voorzien met een nieuw dak en blaauwe pannen, van buiten de muren bepleisterd, van binnen de banken hersteld, geverfd en een gestukadoord gewelf, waaraan D^s. Sanders gedacht den 14 Sept. 1851 met 2 Cor. V: 17^b; van wege de syn. werd daartoe bijgedragen *f* 1473.

Tot aan 1787 was hier een klokkenhuis, doch toen is er een houten torentje op de kerk geplaatst, waarin de klok is overgebragt, die het volgende opschrift heeft:

„Johan Hovingh. Warmolt Broninger. Luitien Te-
„bing. Harm Aling. Jan Hiddinck. Willem Niehoving.
„Olde en Nie voegeden to Gasselte. Frerich von Brigten gos
„mi. Ao 1603."

Er is hier één zilveren beker waarop staat „Poculum Eucharisti-
„cum Ecclesiae Gasselthanae ita procuratum ac formatum temporibus
„Bernhardi Fabritii Pastore. Jan et Arendt Alinge, Aedituis. Anno 1644.

Op de syn. den 4 Sept. 1609 te Beilen gehouden werden Gasselte en Gieten onder de classis van Emmen weggenomen en onder die van Rolde gebragt. In 1624 en 1627 waren hier nog geen lidmaten, behalve het huisgezin van den pred., evenwel werd het avondmaal gehouden, doch bij de visitatie in 1633 bevond men dat het niet op de behoorlijke tijden, de feesten, en alzoo viermaal in het jaar uitgedeeld werd, alsmede dat de collecten in de kerk niet elken zondag geschiedden. Op de syn. in 1626 werd berigt, dat alle winters een huurling tot onderwijzer werd aangenomen, het arbeiden op zondag in gebruik was, maar niet het catechismuspreken; op die in 1631 werd aan den pred. zulks gelast, al kwam alleen zijn gezin ter kerk; in 1636 was hier geene kosterij en moest de onderwijzer in de school wonen.

Hendrik van Munster van Ruinen was collator der vicarij van het Catharina altaar, en had de inkomsten daarvan voor

een gedeelte gegeven aan den zoon van Gerrit Evers, schulte hier en te Borger, terwijl de onderwijzer er 16 mudde rogge uit genoot, het welk door Drost en Gedep. den 30 Junij 1602 werd goedgekeurd: G. Evers verbond zich den 30 Nov. 1604 om zijnen zoon in het Fraterhuis te Groningen te laten, ten einde daar in artibus liberalibus, van wege Burgem^{s}. en Raad van Gron. te worden onderwezen. (Prov. Arch. van Gron. 1604, n°. 34). Jac. van Utlo gewezen vicaris berigtte aan Drost en Gedep. den 4 Sept. 1602, dat de H^{r}. van Ruinen de vicarij, behalve de 16 mudde rogge, had gegeven aan zijnen, buiten huwelijk verwekten, zoon Gerhardus ab Utlo om daarop te studeeren. In 1603 werd hij door denzelfden met nog een gedeelte eener vicarij te Ruinen en Zuidwolde begiftigd: bij regterlijke uitspraak van den 1 Aug. 1611 hebben Drost en Gedep. de vicarij, uitgezonderd 12 mudde rogge voor school- en kostersdienst, voor de helft aan Joh. Cuperus pred. hier, en voor de andere helft aan Jac. van Utlo voor de studie van zijnen zoon toegewezen, met last aan laatstgenoemde om een inventaris van de bezittingen der vicarij over te geven; den 29 Aug. daaraan volgende gelastten zij van Utlo om binnen zes dagen, na insinuatie, aan Cuperus het inventaris over te geven, bij gebreke van dien, werd Cuperus gemagtigd, van Utlo met soldaten in te legeren, den 14 Nov. klaagde Cuperus, dat van Utlo meer pachten ontving, dan hij hem had opgegeven: Drost en Gedep. besloten den 23 Jan. 1612 aan van Utlo de vicarij op te zeggen, daar zijn zoon van de studie af was en geene verwachting, dat hij in de kerkdienst zou komen; te meer daar volgens advies der regtsgel. hoogleeraren van Franeker de vicarij was ingesteld ad curam animarum (voor zielmissen?), waarom zij geheel aan Cuperus werd toegewezen, met schriftelijk verbod aan de pachtschuldigen om iets aan van Utlo te betalen; welke uitspraak zij in 1617 vernieuwden en waartegen de H^{r}. van Ruinen zich telkens vruchteloos verzet heeft. De H^{r}. van Ruinen had als collator van gemelde vicarij, op twee mudde roggepacht 50 daalders opgenomen en op drie mudde dito 36 daalders, waarom de pachtschuldigen, die ook, zooals toen dikwijls plaats had, de geldschieters waren, weigerden aan D^{s}. Cuperus te betalen; doch zij werden door Drost en Gedep. den 18 Junij 1614 daartoe veroordeeld, met

vrijlating om regres te mogen nemen op den persoon, welke die penningen genoten had.

Gerh. van Utlo was op de classis den 2 Jan. 1615 voorloopig tot onderwijzer te Gasselte aangenomen, maar op ingekomen klagten, werd hem dit reeds weder verboden den 5 Junij. Door Drost en Gedep. werd dat aan den vader Jac. v. Utlo den 18 Jan. 1616 insgelijks aldaar verboden, tot dat hij aan de kerkenorde zou hebben voldaan en door de classis was toegelaten: op de klagt van Cuperus, dat Ger. v. Utlo toen in de Veenhoff school hield, werd hem door Drost en Gedep. den 14 Jan. 1619 aangeschreven, zich daarvan dadelijk te onthouden; in 1627 werd met hem onderhandeld om onderwijzer te Westerbork te worden.

Bij de hervorming was hier priester Henricus Campensis (Hendrik van Kampen) en vicaris Jacobus van Utlo; eerstgenoemde woonde hier nog in 1611: zie van hem op Gieten en Zuidlaren; de laatstgenoemde, die hier in 1594 van Nieuwveen als vicaris was gekomen, is in het vicarijhuis blijven wonen.

Daar het bleek, dat de aanwezigheid van priesters, die de roomsche godsdienst bleven aankleven, nadeelig en onaangenaam was, vond de classis generalis te Beilen in Dec. 1600 gehouden, het raadzaam en christelijk, dat de monniken en priesters die van den Stadh. alimentatie hadden, maar „in de gemeente van Christus scha„delijke wolfen waren" en veel nadeel deden, zoodat de predd. minder nut konden stichten, naar eene afzonderlijke plaats gewezen werden om daar hun leven te eindigen; alsmede dat diegenen die door den Stadh. uit het land verdreven waren, zonder eenige geleide wederom binnen kwamen „muchten um hare gelegenheit hal„ven visitirt werden;" dat deze maatregel ook omtrent den genoemden vicaris allezins wenschelijk ware geweest, kan uit het volgende blijken.

Op de syn. in Sept. 1603 werd medegedeeld „na dien die pape „tot Gasselte bevonden wort so openbaer als heymelyck die predi„ger tegen te staen, sal von die Hr. Gedep. versocht worden hem „sulcks te verhinderen en mett hem nae luyt der kercke-ordinantie „te procedeeren:" den 14 Oct. 1612 klaagde Cuperus aan Drost en Gedep. dat v. Utlo hem niet ongemoeid konde laten; den 10 Maart 1614 nogmaals, dat v. Utlo hem voor de deur van het

collegie te Assen in tegenwoordigheid van anderen gescholden en zeer beleedigd had. Op de syn. in 1622 berigtten de visitatoren „dat de prediger dolerede over Heer Jacob van Vuijtlo ho „deselvige hem mitt velen spitige reden en lasteringen tot slaens „toe, dickwils napadede (naliep)," de kerkvoogden daarop gehoord zijnde erkenden zulks, verklaarden den pred. voor onschuldig, maar zeiden „datt het von de vicarie herquame," v. Utlo was in 1627 reeds overleden, volg. Handel. van Drost en Gedep. van 29 Junij 1627.

De lijkpreken zijn hier nog in gebruik en heeft de pred. daarvoor telkens één dukaton (*f* 3-15) te vorderen.

Gasselte was met Gieten vereenigd tot 1611 en heeft sedert dien de volgende predd. gehad.

1611—1630.

Johannes Sigefridus Cuperus, die zich ook wel Joh. Seijbert Cuperus en Joh. Cuperus schreef, was te Dillenburg geb., hij trad in dienst in 1598 te Jarsum in Oostfr. en vertrok van daar in 1607 naar Grijpskerk, prov. Gron., hij werd op de classic. vergad. den 11 Sept. 1609 van zijne dienst daar wegens calumnie (lastering) ontzet, en toen dit vonnis op de syn. in 1610 bevestigd was, werd hem door de Gedep. Staten den 11 Oct. 1610 vier maanden uitstel verleend om zijne zuivering in te leveren, met verguning om daar zoo lang te mogen blijven, doch bij gebreke van dien zou hij, nadat het termijn verstreken was, zonder uitstel van daar moeten vertrekken: op zijn verzoek werd op de syn. in 1611 besloten, hem een purum testimonium, d. i. een zuiver, goed getuigschrift te geven. Op eene aanbeveling van den Stadhouder, hield hij eene leerr. voor Drost en Gedep., daarna voor deze gemeente, waarop hij hier beroepen werd en zulks op de classis den 6 Mei 1611 geapprobeerd: hij was ook belast met de school- en kostersdienst, waarvoor Drost en Gedep. hem den 23 Jan. 1612 12 mudde rogge toestonden; bij de visitatie in 1618 verzocht hij ontslagen te worden van het klokluiden, kerk schoonmaken, het open- en toesluiten daarvan en het water brengen in de kerk ten behoeve van den doop. Op voordragt van de twee predd. van wege Drenthe ter nation. syn. in 1618 en 1619 afgevaardigd, werd Cu-

perus tot overziener der overzetting van het N. T. gekozen, doch op verzoek dier beide afgevaardigden zijne benoeming, even als die van On. Boëthius pred. te Koevorden, den volgenden dag reeds weder ingetrokken, omdat „de nederl. taal in hun landschap niet wel bekend was (1)." Tot bevestiging van het geen Ypeij en Dermout van beider gebrekkige kennis der nederl. taal aanvoeren, dient nog, dat zij beide buitenlanders waren, en Cuperus, die dikwerf als scriba der classis voorkomt, in het aanteekenen van het verhandelde toont, dat zijne taalkennis veel te wenschen overliet.

Op de syn. door de predd. van Drenthe te Groningen gehouden den 18 Junij 1622 en volg. dagen, verscheen Cuperus met eene gewonde hand, hem in zijn eigen huis op zondag den 16 Junij l. l. door H. van Holle pred. te Anloo in dronkenschap met eene sabel toegebragt. De vergad. benoemde uit ieder classis twee predd. ten einde deze zaak nader te onderzoeken, die in eene vereenigde vergad. met Drost en Gedep. op den 28 Aug. van Holle veroordeelden tot eene boete van drie ponden groot (*f* 18) en Cuperus tot één pond, ten voordeele der armen te Gasselte, waar de daad geschied was, en aan beide werd opgelegd hunne gemeenten, wegens de gegeven ergernis, om vergeving te vragen in tegenwoordigheid van de beide predd. uit de classis van Rolde, terwijl de zaak zelve tot de volgende syn. werd uitgesteld; die hen toen in hunne dienst herstelde. Hunne veroordeeling in eene boete was niet zoo zeer om de verwonding, maar om het onzedelijk en onkuisch levensgedrag, hetwelk de een van den anderen toen aan het licht bragt: hij werd naar Zuidlaren verroepen en vertrok derwaarts in Aug. 1630.

1630—1670.

Bernhardus Fabritius, geb. te Dillenburg, was een zn. van Joh. Cuperus bovengenoemd, br. van Joh. Lodewijk F. te Noordwolde, prov. Gron. en Joh. Siggefridus te Wiebelsum in Oostfr., beide in 1674 overl.; Joh. en Bernh. schreven zich een

---

(1) Zie Ypeij en Dermout, a. w. II. bl. 357 en de Aant. II. (416) bl. 252 en volg.; Kist en Royaards, Archief, V. bl. 119, 125 en volg. De 3 Podagristen enz. I. bl. 82, die zich in hunne mededeelingen omtrent Cuperus en Boëthius vergissen.

enkele maal Cuperus, ook wel Fabricius, doch meesttijds Fabritius. Hij werd in 1626 vruchteloos tot pred. te Eelde verlangd. Hij was toen gehuwd met Agniete, de weduwe van Henr. Boekholt in leven pred. te Kropswolde, die hem ter liefde van eenen ander spoedig verliet; op de syn. in 1627, waar zij beide geroepen verschenen, hield zij de verzoening en vereeniging tegen, terwijl hij nog aannam, de gedurende het huwelijk door hem ontvangene en van haar afkomstige gelden terug te betalen, zoo spoedig hij daartoe in staat zou zijn. Hier beroepen en geëxamineerd, werd hij bevestigd den 1 Sept. 1630. Ridd. en Eigener. stonden hem den 16 Febr. 1646 gedurende zijne dienst hier jaarlijks dertien mudde rogge uit de ter Apelsche goederen toe; hij overl. in hoogen ouderdom den 21 Maart 1670.

1671—1673.

Lodewijk Fabritius, hier geb., was een zn. van Bernh. bovengenoemd en br. van Alb. Conr. die volgt: hij trad hier voor het eerst in dienst in Julij 1671 en overl. den 18 Maart 1673.

1673—1715.

Albertus Conradus Fabricius, zoo schreef hij zich meest en zijn zn. Bernh. die volgt, bestendig; hij was hier geb., een zn. van Bernh. en br. van Lodewijk, beide bovengenoemd; hier beroepen, werd hij geëxamineerd den 12 Junij 1674 en trad daarna spoedig in dienst, hij had sedert 1711 eenen hulppred. en was in Maart 1715 reeds overl., want toen was D^{s}. Stegnerus van Vries in zijne plaats visitator.

1711—1713.

Bernhard Fabricius, werd hier geb., en een zn. van Alb. Conr. bovengenoemd: hij was propon. toen hij den 20 Nov. 1710 benoemd werd tot adjunct van zijnen vader, hetwelk Drost en Gedep. approbeerden den 4 Febr. 1711, en waarop hij hier spoedig als zoodanig in dienst trad; hij deed van zijne betrekking reeds afstand in 1713 en wijdde zich geheel aan het turfgraven en ontginnen van gronden te Gasselter-Nieuwveen, zijn verdere levensloop is ons niet gebleken.

1713—1746.

Warner Emmen, geb. te Steenwijk, werd hier beroepen den 18 Junij 1713 tot adjunct en opvolger van zijnen schoonvader A. C. Fabricius; in zijnen beroepsbrief wordt gezegd, dat meer dan 100 jaren de voorouders van de vrouw van W. Emmen elkander onafgebroken als predd. hier waren opgevolgd. Drost en Gedep. keurden den 18 April goed, dat hij zijnen overl. schoonvader als pred. opvolgde, en hij is hier als zoodanig voor het eerst in dienst getreden den 26 Mei 1715; hij overl. den 27 Julij 1746, nalatende twee zonen en drie dochters.

1747—1766.

Helperus Ritzema, geb. te Groningen, was een schoonzn. van Joh. Hofstede te Zuidlaren; hij trad voor het eerst in dienst den 10 Junij 1737 te Nijkerk en Faan, vertrok in 1744 naar Metslawier en Nijawier en kwam van daar hier den 8 Oct. 1747; hij werd in 1758 gecommitteerd ter visie der *autographa* en vertrok den 21 Sept. 1766 naar Breda, waar hij overl. in Nov. 1787, oud ruim 76 jaren.

Hij heeft in het licht gegeven: *de uitmuntende heerschappij der zeer overvloedige genade Gods boven de vermeerderde zonde, aangetoond uit Rom. V:* 12—21 *en proefkundig bevestigd met Lukas XV;* 11—32. Leiden 1774, 8°.

1766—1780.

Lukas Schukking, Lubb. zn., kwam hier van Oosterhesselen den 19 Oct. 1766 en overl. den 20 Maart 1780, oud in het 56e jaar; zijne weduwe Grietje Harders van Annep overl. den 24 Dec. 1784.

1781—1806.

Johannes Dyck, Dur. zn., Luk. br., kwam hier van Borger den 27 Mei 1781 en overl. den 12 Julij 1806, oud in 't 64e jaar.

1807—1842.

Albert Jan Hartman, kwam hier van Koevorden den 31 Mei 1807 en werd emeritus den 1 Julij 1842.

1843.

Johannes Bernhardus Folkerus Heerspink, Joh. Herm. zn., Folk. Herm. en Joh. br.; kwam hier van Kolderveen den 26 Maart 1843 en vertrok reeds naar Gieten den 15 Oct. daaraanvolgende.

1844.

Barend Sanders, geb. te Bonde in 1809, trad voor het eerst in dienst te Zellinge den 29 Mei 1836 en kwam van daar hier den 23 Junij 1844.

GASSELTER-NIEUWVEEN.

Eene veenkolonie, eerst Nieuw-Gasselte en Gasselterveen genaamd, verkreeg later den naam van Gasselter-Nieuwveen, heeft haar eerste ontstaan te danken aan de ingezetenen van Gasselte, die kort na 1650 begonnen zijn een gedeelte der in hunne marke gelegene veenen aan te snijden, daarvan turf te maken en af te voeren; waartoe Ridd. en Eigener. den 11 Maart 1662 het gewone octrooi en de gebruikelijke vrijdommen van lasten verleenden voor den tijd van 30 jaren, welk octrooi later meermalen verlengd werd; laatstelijk den 21 Maart 1780 voor eenen termijn van 25 jaren. De Gasselter-Nieuwveenschemond of Oostveen, later ontstaan, behoort kerkelijk tot hetzelve.

G. Cock pred. hier stelde op de classis den 15 April 1697 voor „hoe dat den opbouw van een kerke ten sijnen plaetse nodigh „sijnde, en het tractement der pastorie geringh, zoodat hij eene col„lecte gedacht te doen in het Landschap en daar buiten;" waartoe hij eene aanbeveling verzocht van de vergad., welke hem naar Drost en Gedep. verwees. Daarop werd een verzoek van de ingezetenen aan Drost en Gedep. gedaan, om tot de opbouwing van eene kerk en traktement voor eenen pred. eene collecte in het Landschap en

de naburige provinciën te doen, hetwelk door hen den 1 Mei 1697 met eene gunstige aanbeveling werd toegestaan. Op de syn. van Stad en Lande in 1697 werd op hetzelfde verzoek besloten dit aan de H. H. Staten voor te dragen. De kerk, welke men daarna begon te bouwen, is door eenen hevigen stortregen en stormwind ingestort, voor dat zij voltooid was, en diensvolgens werden de godsdienstoefeningen bij voortduring in een particulierhuis gehouden, totdat in 1707 eene nieuwe kerk gesticht werd, waarin den 25 Sept. van dat jaar het eerste kind gedoopt is. Daar de ingezetenen niet instaat waren, om bij het onderhoud van den pred. pastorij en hof, de kosten der nieuw gestichte kerk te dragen, stonden Drost en Gedep. den 1 Julij 1707 eene collecte in Drenthe en de naburige provinciën, met eene gunstige aanbeveling toe. Toen deze kerk later te bouwvallig en te klein werd om naar behooren hersteld en vergroot te worden, besloot men tot het stichten van eene nieuwe, welke den 19 Maart 1857 werd uitbesteed om den 15 Dec. daaraanvolgende afgewerkt te zijn; door verschillen tusschen de kerkvoogden en den aannemer gerezen, ging het bouwen traag voort, stond soms stil; in den nazomer van 1859 namen de kerkv. de kerk over en lieten haar spoedig voltooijen, zoodat zij door D^{s}. J. L. Speckman werd ingewijd den 18 Dec. 1859 met I Kon. VIII: 29^{a}; in de kerkel. cour. 1859 n°. 52 staat ten onregte I Cor. Het stichten van deze kerk heeft ruim *f* 12000 gekost, waartoe door de gemeente bij vrijwillige inschrijving is gegeven *f* 2700; door het Rijk *f* 2400; door de syn. *f* 1500 en uit een provinciaal fonds *f* 125, terwijl het tekortkomende genegotiëerd is.

Drost en Gedep. stonden den 20 Junij 1697 tot medeonderhoud van den pred. jaarlijks *f* 52 toe, waarvan het eerste jaar 1° Mei 1698 zou verschijnen. Toen de betrekking van pred. te Echten werd opgeheven, hebben zij bij resol. v. d. 6 Mei 1698 de jaarlijksche toelage aan den pred. tot *f* 125 verhoogd uit de inkomsten van Dikninge. Ridd. en Eigener. bepaalden den 21 Maart 1713, dat die van Gasselter-Boerveen aan den pred. op Gasselter-Nieuwveen zooveel gedurende zijne bediening aldaar zouden betalen, als zij aan D^{s}. Cock gedaan hadden; doch als zij bij de beroeping van eenen volgenden pred. daartegen protesteerden, en zich van de gemeente van Nieuw Gasselter participanten veen afscheidden, zouden zij van deze beta-

ling bevrijd wezen. Volgens eene gemaakte plaatselijke bepaling, moest van elke uitgevoerde schuitevracht turf één Car. Gl. worden betaald, eerst tot het vormen van een kerkelijk fonds en vervolgens ten behoeve van den pred.; later bepaalden de ingezetenen, dat mede gelijke uitkeering aan hem moest worden gedaan wegens elke afvarende schuit met heide, hout of steen beladen, welke bepaling door Ridd. en Eigener. den 16 Maart 1734 werd goedgekeurd en den 19 Maart 1737 verklaarden zij, dat dit besluit op de markgenooten van Bonnen niet van toepassing zou zijn; door de vernietiging van de schutsluis in 1829, is dit afvaartsgeld tot nadeel der kerk vervallen: den 19 Maart 1793 verleenden Ridd. en Eigener. aan den pred. gedurende zijne bediening eene toelage van *f* 67; mits de gemeente jaarlijks *f* 33 daarbij voegde.

Daar hier vóór 1859 geen toren was, hing een klokje, ongeveer dertig nederl. ponden zwaar, in eenen eikenboom, die in de pastorij tuin stond; dit klokje was in het begin dezer eeuw in Holland aangekocht, werwaarts het ook weder is heen gegaan en had tot opschrift: *Soli Deo gloria.* 1743. Op de nieuwe kerk staat in het midden een toren, waarin een klok, welke nagenoeg het volgend opschrift heeft: „Deze klok is den 1 Nov. 1858 te Groningen „gegoten voor de hervormde gemeente van Gasselternieveen, onder „directie van de kerkvoogden door L. J. Elsinga en zoon."

Drost en Gedep. stonden den 8 Sept. 1739 toe, de oude pastorij te verkoopen en eene nieuwe weder te koopen: toen de gemeente in lateren tijd door het timmeren van eene nieuwe pastorij zeer met schulden bezwaard was, deed de syn. in 1833 tot delging dier schuld groot *f* 3600 door tusschenkomst van Z. Exc. den Minister van Staat daartoe aanvraag uit 's Rijks kas.

Bij het avondmaal gebruikt men twee zilveren bekers, waarvan de eene in 1734 door de gemeente is aangekocht en de andere door het schippersgild in 1836 is gegeven.

De diakonij ontving in 1848 een legaat van Ebeltien Pieters de Jonge groot *f* 400, vrij van successieregten.

Deze gemeente behoorde eerst kerkelijk onder Gasselte en heeft A. C. Fabricius pred. daar, zoo het schijnt reeds in 1684 hier eenig herderlijk werk verrigt, ook is hier eenigen tijd werkzaam geweest de propon. Hoppers, die daarin overleed; van wege het

Landschap was hem daarvoor jaarlijks *f* 52 toegelegd uit de inkomsten van Dikninge; doch in 1697 is zij van Gasselte gescheiden en eene eigen gemeente geworden, zij had toen 358 inwoners. Op de classis den 15 April 1697 werd een verschil tusschen D^{s}. Fabricius en D^{s}. Cock over de grenzen hunner vroeger vereenigde, toen gescheiden gemeenten ter tafel gebragt; hetwelk de vergad. oordeelde „politiek te zijn en derhalve niet van hare decisie" heeft afgewezen.

Sedert de scheiding is het door de volgende predd. bediend.

1697—1705.

Gerhardus Cock, zoo schreef hij zich later, doch onderteekende de formulieren G. Kock; of hij een zoon was van Joh. Kock tot onderw. te Anloo aangenomen in 1679 en dezelfde Gerhardus Johannes Cock, geb. te Ootmarsum, welke te Groningen als student werd ingeschreven in Oct. 1688, is wel waarschijnlijk doch niet zeker: hier beroepen door de gemeente, dat door 19 personen was onderteekend, werd hij geëxamineerd den 14 Jan. en bevestigd den 22 Febr. 1697; naar Emmen verroepen, werd hij ontslagen den 13 Aug. 1705.

1706—1734.

Stephanus Stechman trad hier voor het eerst in dienst den 31 Jan. 1706, werd emeritus in Maart of April 1734 en kwam in Junij met attest. te Groningen.

1734—1737.

Johannes Steenbergen, geb. te Ruinerwold, Johannes zn., trad hier voor het eerst in dienst den 18 Julij 1734 en overl. in 't laatst van 1737.

1739—1750.

Johannes Placius, geb. te Holwerd, zn. van Georgius Henricus daar overl. in 1705; trad voor het eerst in dienst in Aug. 1727 te Herkingen, prov. Z. Holl., kwam van daar hier den 3 Mei 1739 en vertrok naar 't Zand, prov. Gron., den 31 Dec. 1750; hij overl. daar den 19 Mei 1760.

1751—1790.

Rudolf Banting, geb. te Sleen, trad hier voor het eerst in dienst den 31 Mei 1751; emeritus verklaard nam hij afscheid den 23 Maart 1790, en overl. hier den 10 Julij 1791, oud in 't 75e jaar.

1790—1812.

Frederik Willem Hugenholtz, geb. te Emmelenkamp den 11 Sept. 1754, was een zn. van Johannes Bernardus Theodorus daar overl. in 1789 en br. van Hendr. Steph. te Sleen: hij trad hier voor het eerst in dienst den 12 Sept. 1790 en overl. ongehuwd den 12 Oct. 1812.

1813—1825.

Henricus Albertus Jacobus Calkoen, werd te Hoogeveen geb. in 1777, en br. van Petrus Is. te Borger: hij trad voor het eerst in dienst den 6 Julij 1800 te Wilsum, kwam van daar hier den 14 Nov. 1813, en vertrok naar Hurwenen den 2 Oct. 1825, naar Schalkwijk in 1827, is emeritus geworden den 1 Jan. 1838 en door zijnen zoon Hendr. Philibert daar opgevolgd.

1826—1828.

Johannes Schotsman, werd te Purmerend geb. den 8 Nov. 1787, was een brszn. van Nicolaus te Leiden overl. in 1822 en neef van Adrianus, als emer. van Kamerik overl. in 1851: hij trad voor het eerst in dienst den 3 Nov. 1813 te Brandlicht, vertrok van daar in 1814 naar Niënhuis, in 1819 naar Neede, in 1823 naar Emmelenkamp, kwam van daar hier den 26 Febr. 1826 en vertrok naar Zuidwolde, prov. Gron., den 31 Aug. 1828; hij overl. daar den 21 Febr. 1847.

1829—1833.

Wibrandus Verweij, werd te Franeker in 1807 geb., een zn. van Wibrandus, als emer. daar overl. in 1822, br. van Bernardus, als emer. van 's Gravenhage overl. in 1835 en van Samuel te Dordrecht overl. in 1840: hij trad hier voor het eerst in dienst den 1 Febr. 1829, en vertrok naar Winschoten den 3 Nov. 1833.

Hij heeft in het licht gegeven: — *De lijkzang van David op Saul en Jonathan*, enz. Gron. 1834, gr. 8°, ald. herd. 1847, — *Het blijvende en eigenaardige in het Christendom*, enz. Uit het Hoogd. van D. F. Straus en Ullmann, ald. 1840, gr. 8°, — eene leerr. *Het betamelijke en belangrijke der Christel. voorbidding voor den Koning.* ald. 1841, gr. 8°, — *Het wezen en het werk van den Evangeliedienaar.* Naar het Hoogd. van Dr. Claus Harms. Haarlem, 1845, gr. 8°, — *De waarachtige en volkomene verzoening van den mensch door Jezus Christus*, Gron. 1846, gr. 8°, — *De goddelijke opvoeding van den mensch, in hare grondtrekken geschetst.* Uit het Hoogd. van J. A. Köhler. ald. 1851, gr. 8°, — *Lijkrede op* Is. Sannes. Winsch. 1857, gr. 8°, — *Lijkrede op* B. H. Steringa Kuyper. ald. 1860, gr. 8°, — *Christus; of de leer des O. en N. verbonds aangaande den persoon des Verlossers.* Naar het Hoogd. van Ad. Schumann, Gron. 1854, gr. 8°.

1834—1838.

Hendrik Karel Roessingh, geb. te Niënhuis, graafs. Bentheim, in 1807; trad voor het eerst in dienst den 22 Nov. 1829 te Emmelenkamp, kwam van daar hier den 23 Maart 1834 en vertrok naar Haren den 25 Nov. 1838.

1839—1844.

Johannes Elias Feisser, geb. te Winsum, prov. Gron., in 1805, werd in 1828 aan de hoogesch. te Gron. bevorderd tot Theol. Dr. na het verdedigen van eene Diss. *de Vita Basilii Magni, Caesareae in Cappadocia Episcopi:* hij trad voor het eerst in dienst den 3 Aug. 1828 te Lekkum en Miedum, vertrok in 1830 naar Winschoten; en in 1833 naar Franeker, waar hij op zijn verzoek eervol ontslagen, zijne dienst nederlegde den 14 Oct. 1838; hij trad hier weder in dienst den 3 Maart 1839, doch werd door het prov. kerkbestuur bij uitspraak van den 19 Dec. 1843 met 1° Jan. 1844 van zijne dienst ontzet, wegens verzuim en weigering van een gedeelte van zijn dienstwerk, en de daaruit ontstane wanorde en ontstichting.

Van hem verscheen nog in het licht: een antwoord op de prijsvraag: *Num ex formula* ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, *quae in sacro N. T. codice pas-*

sim est obvia, comprobari possit divina Jesu Christi *natura?* door de godgeleerde faculteit te Groningen in 1826 met goud bekroond en in de jaarboeken dier Akademie opgenomen, — *Lotgevallen en lessen van* Jezus Christus. Gron. 1832, 12°. — *Het eene en altoos noodige. Een woord van opwekking aan mijne nadenkende landgenooten*, ald. 1841, gr. 8°, — *Beknopte aanwijzing van het ongeoorloofde in den doop der kleine kinderen*, ald. 1841, gr. 8°, — *Waakt op* enz. *Eene roepstem tot alle ware geloovigen en begeerigen in Nederland*, ald. 1843, gr. 8°, — *Die den Geest* Christi *niet heeft, die komt Hem niet toe. Eene noodige waarschuwing voor alle heilzoekende zielen onder de afgescheidenen en niet afgescheidenen*, ald. 1844, gr. 8°, — *Getrouw verhaal van mijne werkzaamheden en lotgevallen als dienaar des Heeren te Gasselter-Nieuweveen*, ald. 1844, gr. 8°, — *Toespraak aan mijne medegeroepenen* enz., *over den H. doop en de onderlinge bijeenkomsten der heiligen*, ald. 1845, gr. 8°.

1844—1853.

Albertus ten Oever, geb. te Groningen, trad voor het eerst in dienst den 20 Sept. 1840 te Oosterwijtwert, kwam van daar hier den 18 Aug. 1844, en vertrok naar Bellingewolde den 27 Nov. 1853.

1854—1857.

Folkert Jan Hesse, geb. te Groningen in 1811; trad voor het eerst in dienst den 7 Febr. 1836 te Tzummarum, kwam van daar hier den 7 Mei 1854, vertrok naar Westerlee den 22 Febr. 1857 en in 1861 naar Godlinze.

Hij heeft in 't licht gegeven: eene leerr., *des Christens roemtaal*, enz. Leeuw. 1846, gr. 8°, — eene dito, *Gods hoog en wijs bestuur in de regeling van het sterflot van den mensch*, enz. Fran. 1853, gr. 8°, — en *eene lijkrede op R. Kijlstra.* Veendam, 1860.

1857.

Jacob Luining Speckman, geb. te Kolham in 1822, zn. van Jacobus toen daar en later pred. te Odoorn, kleinzn. van Petrus te Eelde; hij trad voor het eerst in dienst den 30 Julij 1848 te Bergum, vertrok naar Lippenhuizen c. a. in 1853, en kwam van daar hier den 15 Nov. 1857.

GIETEN.

De gehuchten Veenhof en Zandvoort behooren nog tot Gieten, waarvan Gieterveen en Bonnerveen met 1840 zijn gescheiden en eene eigen gemeente geworden.

De kerk, eertijds aan de Maagd Maria toegewijd, had een altaar aan Maria Magdalena geheiligd, waaraan eene vicarij was verbonden; zij werd in 1607 hersteld en tot bestrijding der kosten stonden Drost en Gedep. den 16 Oct. 1607 aan Luchien Campinge en Lambert Eppinge, kerkvoogden te Gieten, toe om een der klokken te verkoopen. Drost en Gedep. committeerden den 30 Nov. 1626 hunnen mede Gedep., om aan den Stadhouder mede te deelen, dat de Gedep. Staten van de prov. Gron. zonder voorkennis en toestemming van hen de kerken te Gieten, Gasselte en Zuidlaren met soldaten bezet hadden: later werd bij de Staten dier prov. subsidie aangevraagd tot herstel der beschadiging door die inlegering veroorzaakt. Om zich een denkbeeld te maken van den toestand der kerken en der godsdienstoefeningen bij zoodanige inlegering, zal het voldoende zijn het berigt mede te deelen, hetwelk Drost en Gedep. op verzoek van de syn. aan den Stadh. daaromtrent gaven, volgens hunne Handel. v. d. 18 Oct. 1627, waar wij lezen „dat „door het inlegeren, van soldaten in verscheiden kerken, dezelve „zeer werden gedesommeert, dat door het betimmeren van bedste„den en andersins de hoorders de plaatsen benomen waren, maar „ook door het kooken en smooken, schreijen en roepen van de „kinderen, dat zelfs onder de predicatie niet ophield, behalve de god„loosheden en ongeregtigheden, die door de soldaten in de kerk bij „dag en nacht met woorden en werken gepleegd wierden:" — waarom zij voorstelden om geauthoriseerd te worden op kosten der Generaliteit bij de voors. kerken eenige afdaken tot legering van de soldaten te timmeren.

De kerk werd in 1804 vergroot en met eenen toren voorzien, in plaats van het tot dus ver gebezigde klokkenhuis; waaraan de tijdelijke pred. Heres gedacht den 9 Dec. 1804 met Spreuken

XVIII: 10. Om den rand van den predikstoel staat: „Die uit God is hoort de woorden Gods."

In den voormuur van den toren staat op eene zerk: „H. Heres „Pastor; Kerkvoogden W. Harms, Scholtus J. Braams, Ar- „chitekt H. Winters, A°. 1804." Op een der klokken staat: „Salvator mundi salva nos omnes. Sancta Dei genitrix virgo Maria, „ora pro nobis 1570," hierop volgen nog eenige afzonderlijke woorden, die men evenmin lezen kan als het geheele opschrift op de tweede klok.

Bij het Avondmaal gebruikt men twee zilveren bekers; de eene heeft tot opschrift: „Poculum eucharisticum ecclesiae Geethanae, „ita procuratum ac formatum temporibus Johannis Knijphui- „sen pastore, anno 1644," de andere „1840."

Op een verschil tusschen den pred. J. Vos en den onderwijzer Willem Kerckhoff door den Stadhouder hier aangesteld den 4 Sept. 1600, verklaarden Gedep. den 28 Jan. 1602, dat de pred. aan den onderw. zou uitkeeren 3 mudden rogge, ingevolge hunne ondergeteekende overeenkomst te Gasselte v. d. 11 Junij 1601, en de onderw. zou verder genieten wat hij konde bewijzen, dat klok rogge, dat is, de rogge die gewoonlijk voor het luiden en smeren der klokken gegeven werd, te Gieten was.

Drost en Gedep. stonden den 23 Oct. 1606 aan den pred. W. Marci op zijn verzoek, bij provisie toe, de naar zijn zeggen vervreemd wordende opkomsten van de Maria Magdalena vicarij te Gieten; mits zulks de tegenwoordige gebruikers zou geïnsinueerd worden.

Op het beweeren van de Boer van Gieten, dat die van Bonne gehouden waren den pred. veen voor zijn nooddruft aan te wijzen, terwijl de laatsten beweerden, dat zij het voor de helft moesten doen: verklaarden Drost en Gedep. den 16 Maart 1627, dat zij bij beurten den pred. twee dagwerken veen zouden aanwijzen om daarvan turf te maken, Gieten in 1627, Bonne in 1628 en zoo vervolgens, dat de pred. zijne beesten zou mogen weiden in de Gieter en Bonnermark en de nooddruftige plaggen steken of houwen.

Op de syn. in 1624 werd berigt, dat de doopvont en andere superstitiën hier nog in de kerk aanwezig waren, toen werd evenals in 1622 en ook nog in 1635 geklaagd over de menigvuldige houten kruisen

op het kerkhof; in 1630 dat hier maar twee lidmaten waren; in 1633, dat het Avondmaal maar twee of drie malen in het jaar werd gehouden, en in 1624 dat de meester naar Westindiën was vertrokken.

Op den Landdag in 1635 werd *f* 300 voor eene pastorij toegestaan. De emer. pred. C. Brouwer legateerde aan de herv. diakonij *f* 400.

De lijkpreken worden hier gehouden over personen boven de tien jaren, waarvoor *f* 2-60 moet betaald worden, en voor eene huwelijksinzegening *f* 2-00; doch zij zijn niet verpligtend en geheel afhankelijk van het goedvinden van den pred. en de gemeente.

Ludolph Alinghe was hier in 1578 priester en tevens deken van Drenthe, bij de hervorming schijnt hier noch priester noch vicaris geweest te zijn.

De predd. van Gieten hebben tot in 1611 Gasselte tevens bediend en zijn hier de volgenden geweest.

1600—1602.

Jodocus Vossius ook J(ouke) Vos genaamd, was jongste pred. te Bedum, toen hij den 25 Julij 1599 tot ziekenbezoeker „bij nacht en dag" te Groningen werd benoemd en bij de classis van Middelstum ontslagen den 30 Julij: hij leidde deze zijne dienst neder in de kerkeraadsvergadering te Groningen den 3 Julij 1600, „omdat den Ehrb. Raedt geene middel offte raedt en weet om hem „te betaelen:" volgens de kloosterreken. van de prov. Gron. werd hem den 15 Sept. 1600 50 Car. Gl. op rekening van zijne gagie uitbetaald en daar genoemd „der kranke soldaten visitator." Hij was hier al in dienst den 11 Sept. 1600 en toen lid der vergad. te Anloo, op bevel van den Stadhouder gehouden; hij bediende Gasselte tevens en is den 1 Nov. 1602 afgezet; hij ging daarop naar Heino, prov. Overijssel, en vertrok van daar in 1604 op 1605 naar Sloten, prov. Friesl. (volg. van der Aa, Aardrijksk. Woordb. der Nederl. op Heino); of hij dezelfde is als Jodocus Hermanni Vos, die later te Noordwolde c. a., prov. Friesl. gestaan heeft, is mij niet gebleken.

De Gedep. schreven den 3 Dec. 1602 de classis van Emmen aan om order te stellen, dat van de naastwonende predd. de dienst hier vervuld werd.

1603—1618.

Wilhelmus Marci (Markszn.) beroepen van Harkstede, werd op getuigschriften van de classis van Loppersum en de gem. van Harkstede op de classis te Beilen den 23 Maart 1603 tot lid aangenomen. Drost en Gedep. stonden den 27 Maart 1606 zijn verzoek om tot onderhoud van de studie van zijnen zoon, de 16 mudde rogge, die de gewezen meester W. Kerckhoff te Gasselte uit de vicarij door J. van Utlo bewoond, bij provisie toe, mits hij in de schooldienst zou voorzien en de gem. vrij staan eenen meester en koster te beroepen, wanneer haar zulks gelieft. Bij zijne beroeping hier was hem een half mudde rogge van elken vollen boer, in plaats van de vijf getijden, beloofd; op zijne klagt, dat Henr. Campensis „gewesen pastoor te Gasselte" nalatig was in de betaling van het half m. rogge pacht, jaarlijks gaande uit het huis door hem bewoond, is deze door Drost en Gedep. den 31 Oct. 1611 gelast, om, daar hij iets betaald heeft, met hem af te rekenen. Daar over zijn gedrag geklaagd was, werd hem in 1611 de bediening te Gasselte, als eene combinatie ontnomen. Op de syn. in 1613 werd hij beschuldigd, dat hij zich dagelijks in de herberg bevond, zelfs des zondags voormiddags; en op die in 1614 werd hij berispt omdat hij tegen kerkenorde op begeerte der gem. op l. l. Jacobi gepredikt had; bij de resumtie der synod. Handel. den 8 Jan. 1614 voegde de Stadhouder daarbij „ende Wilh. Marci „apparenteliek al voor lange geremoveert soude sijn geweest, ten „ware hij op te groote beloften en hopeninge van beteringe tot „nog toe ware geduldet worden;" hij overl. tusschen den 12 en 31 Aug. 1618. Zijne weduwe Tieteke leefde nog in 1646, daar op de syn. in dat jaar besloten werd, haar weduwenpensioen bij provisie in te houden, gedurende welken tijd de classis van Rolde zich zou benaarstigen, haar tot eenen vrijwilligen afstand te bewegen; te meer daar zij waarschijnlijk in het gasthuis te Ter Apel was verzorgd en alzoo zonder genot van het weduwengeld goed onderhoud had.

1619—1622.

Bernardus van Holle, pred. te Borkuloo (1), hier beroepen

(1) Ontbreekt bij H. de Jongh *Naaml. der predd. van het Geld. syn.*

aanvaardde hij de dienst zonder te voldoen aan de kerkel. en synod. resolutien; den 18 Junij 1619 werd hem door Drost en Gedep. gelast om den 1 Julij voor hen te verschijnen, en is toen zijne beroeping geimprobeerd, hem de dienst hier verboden en opgelegd zich te gedragen, als of hij nooit eene beroeping hier gehad hadde; daarop op nieuw beroepen, werd zulks door hen den 22 Julij geapprobeerd en na veel verschil over het classic. getuigschrift van zijn examen en ontslag, is hij hier bevestigd voor den 17 Aug., en overl. in Dec. 1622. Zie van zijne zonen op Anloo.

1623—1624.

Johannes Brucherus, geb. in de Paltz, was een br. van Hubertus te Haren overl. in 1657, van wiens zoon Joh. Med. D^r^. en conrector te Oldezaal de familie afstamt: van de roomsche tot de herv. godsd. overgaande, werd hij pred. te Rees in Kleef en is daar vele jaren in dienst geweest, hij kwam van daar hier den 7 Dec. 1623 en overl. zonder kinderen na te laten, niet lang voor den 24 Julij 1624, toen bij de classis het verzoek gedaan werd, om eenen vast- en bededag te bepalen, ten einde eenen nieuwen pred. te beroepen.

Hij gaf in het licht: *Veritas religionis reformatae.* Arnh. 1614.

1624—1627.

Johannes Theodorus Polheim, geb. in de Paltz; trad hier voor 't eerst in dienst den 11 Nov. 1624, verroepen naar Meppel, werd hij den 13 Aug. 1627 ontslagen.

1627—1677.

Johannes Knijphuisen, denkelijk geb. te Aduard, waar zijn vader Onno Arents, althans van 1596 tot 1627 onderw. en organist is geweest: hij genoot als stud. eene jaarlijksche toelage van *f* 30 uit de kloostergoederen der prov. Gron.; hij trad hier voor 't eerst in dienst den 5 Dec. 1627 en overl. den 30 Maart 1677; zijne weduwe was Rensa Maria Schupholma; zijne eerste vrouw Eva Reinbach, overl. den 4 Jan. 1646. (volg. grafsteen).

1678—1693.

Arnoldus (Arent) Knijphuisen, hier geb., was een zn. van Johannes bovengenoemd: hij trad voor 't eerst in dienst in Aug. 1653 te Marum en Noordwijk, vertrok in 1674 naar Letterbert, in 1676 bij ruiling naar Midwolde en de Leek (1); en kwam van daar hier den 23 Junij 1678, hij overl. den 10 Maart 1693. Zijne weduwe Greetien Reijners, waarmede hij in 1693 gehuwd was, werd op de classis den 9 Mei 1698, wegens verregaand wangedrag, van het weduwengeld vervallen verklaard.

1695—1718.

Arnoldus Hemsing, geb. te Vries, Will. zn., Joh. br. te Peize, trad hier voor 't eerst in dienst den 19 Mei 1695; hij werd wegens krankzinnigheid emer. verklaard in 1718, en overl. in Aug. 1732. Zijne weduwe Anna Elizabeth Hoorn overl. den 13 Maart 1737.

1718—1733.

Hendrik Böttichius, geb. te Kropswolde in 1690, was een zn. van Rudolphus daar overl. in 1749 en br. van Nicolaus te Borger: hij trad hier voor het eerst in dienst den 22 Mei 1718 en vertrok naar Koevorden den 4 Jan. 1733.

1733—1739.

Albert Willem Costerus, kwam hier van Oosterhesselen den 26 Jan. 1733, werd in 1737 gecommitteerd ter visie der *autographa;* hij vertrok naar Zuidhorn in April 1739, werd daar emer. in Julij 1770 en overl. den 4 Mei 1790, oud in 't 92e jaar.

1739—1756.

Henricus Carolinus van Byler, Joh. Carol. zn., kwam hier van Oosterhesselen den 13 Mei 1739. Hij was een ijveraar voor het Huis van Oranje; en kondigde den 6 Oct. 1748 van den

(1) Brucherus, Gedenkb. van Stad en Lande bl. 189 is omtrent het vertrek der vier predd. van 1663 tot 1678 geheel verkeerd en op bl. 185 ontbreken de predd. Arnoldus Knijphuisen en Nathan Bollaerdt.

predikstoel af, dat hij den volgenden zondag eene leerr. zou doen „die „nooit voorheen verhandeld was en mogelijk namaals niet weder „voorgesteld zou worden." Hij predikte den 13 Oct. over Prediker X: 16 en 17 (1), daarbij uitbundig uitweidende in den lof van het Huis van Oranje en met geweld allen aansporende om de erfelijke verheffing van Willem IV in de prov. Drenthe, even als in andere prov. tot stand te brengen, terwijl hij de andersgezinden uitkreet voor kwalijkgezinden en heerschzuchtigen: hij overl. den 23 Julij 1756: en liet van de 7 kind. bij zijne toen reeds overleden echtgenoot Weina Overwal, 3 zonen na; de oudste Joh. Carolinus, overl. als emer. pred. van Yperen den 15 Mei 1792; de tweede begaf zich in de krijgsdienst, en de jongste is Med. Dr. te Groningen geweest. Op zijn grafsteen leest men: „Henricus Carolinus van By- „ler, Ecclesiastes in pago Gieten, natus 1 Novembris 1692, obiit „23 Julii 1756.

„Nobilis ingenio, nulli pietate secundus,
„Conditur hoc tumulo; molliter ossa cumbent."

Hij heeft in het licht gegeven: *Somnium.* Gron. 1718, 4°., — *Predicatie over Maleachie* IV: 2. ald. 1719, 4°., — *Over de sterfte van het Rundvee.* ald. 1719, 4°., 2de dr. 1730, 8°., — *Fasciculus librorum rariorum, accedit* Cato *pastoralis.* ald. 1730, 8°., — *Heylige mengelstoffen.* ald. 1730, 8°., — H. Witzii *Schediasma Theologiae Practicae*, — G. Meyer *Weegschale des Heiligdoms.* Gron. 1731, 8°., — *Over de Sodomie.* ald. 1731, — *Libellorum rariorum partim editorum partim ineditorum fasciculus primus, continens:* Jos. Teixerae *de Portugaliae ortu etc. compendium.* Friderici Henrici, *Bohemorum Regis.* Friderici *filii*, *prosapia* etc. Geo. Jo- ii *Oratio de fundatione et conservatione Academiae Heidelbergensis.* ald. 1733, 8°.

1756—1798.

Berent Tjassens Willinge, kwam hier van Peize den 21 Nov. 1756; emer. verklaard werd hij ontslagen den 25 April 1798; hij overl. hier den 2 Dec. 1802 en is te Peize begraven.

---

(1) Van der Aa, Biogr. Wdb. heeft ten onregt I: 16 en 17, men zie daar nader over hem.

1798—1817.

Helmerus Heres, stond vroeger te Oosterhesselen, kwam hier van Westerbroek den 19 Nov. 1798; emer. verklaard legde hij zijne dienst neder den 26 Oct. 1817 en overl. te Groningen den 9 Oct. 1826, oud in het 83° jaar.

1817—1823.

Feddo van der Tuuk, Marc. zn. neef van Lamb. Eilers; kwam hier van Anloo den 14 Dec. 1817 en vertrok naar Nieuw-Scheemda den 30 Nov. 1823: zie verder op Havelte.

1825—1840.

Casper Brouwer, van Rolde hier gekomen den 21 Aug. 1825, is emer. geworden den 1 Jan. 1840, en door ongesteldheid verhinderd afscheid te nemen, deed Dr. Feisser van Gasselter-Nieuwveen consulent dezer gem. zulks in zijnen naam den 29 Dec. 1839: hij overl. te Assen den 21 Julij 1850 en is te Beilen begraven. Hij gaf kort voor zijnen dood aan de kerk te Rolde *f* 1200 tot een orgel, *f* 1000 aan de herv. diakonij en aan die te Assen *f* 200: hij legateerde aan de herv. diakonijen te Beilen *f* 500; te Gieten *f* 400; te Gieterveen *f* 400; de kerk aldaar *f* 400; en te Lutkegast *f* 100; aan het Instituut van doofstommen te Groningen; het Bijbel en Zendel. genootschap ieder *f* 100. Zijne vooroverleden echtgenoot Henrica Johanna Schukking legateerde aan de diakonij te Beilen *f* 500 en aan die te Assen *f* 200.

1840—1843.

Folkert Herman Heerspink, geb. te Sleen, zn. van Jan Herm., br. van Joh. Bernh. Folk. die volgt en Joh. te Anloo: hij trad hier voor 't eerst in dienst den 9 Aug. 1840 en overl. den 2 Mei 1843, oud 26 jaren en 4 maanden.

1843.

Johannes Bernhardus Folkerus Heerspink, Jan Herm. zn., br. van Folk. Herm. en Joh.; kwam hier van Gasselte den 22 Oct. 1843. Hij gaf in 't licht: *Gedachtenisrede op* F. H. Heerspink. Gron. 1843, — *Eene leerr. de hoop des wederziens.* ald. 1858.

GIETERVEEN.

De twee gehuchten Gieterveen en Bonnerveen zijn bij koninklijk besluit van den 10 Nov. 1839 n°. 90 van Gieten gescheiden, om met 1° Jan. 1840 eene afzonderlijke gemeente onder den naam van Gieterveen uit te maken. Bij dat zelfde besluit werd aan den pred. een jaarlijksch traktement van *f* 600 toegezegd en wijders alles geregeld, wat den opbouw eener kerk en pastorij hier, het onderhoud der armen en het scheiden en deelen der kerkelijke bezitting betrof.

De stichting der kerk en pastorij te Gieterveen met inbegrip van den aankoop van den grond heeft gekost *f* 12761-62; door de gemeente zelve is daarvoor bijgedragen *f* 2028, door die van Gieten *f* 1500 volgens het contract van scheiding tusschen de beide gemeenten, eene provinciale collecte bedroeg *f* 1157-62, van de syn. in 1841 tot en met 1844 uit het fonds voor noodlijdende kerken *f* 8000; het ontbrekende is nog door de gemeente bijeengebragt. Toen de kerk afgewerkt was, is zij door den consulent D^r^. J. E. Feisser pred. te Gasselter-Nieuwveen ingewijd den 27 Dec. 1840 met II Kron. VI: 20 en 21. Het is een langwerpig vierkant gebouw en heeft aan de voorzijde eene klein houten spits tot toren, waarin een klokje zonder opschrift. De emer. pred. van Gieten D^s^: Brouwer legateerde aan de kerk en de diakonij ieder *f* 400.

Het traktement van den pred. is later tot *f* 800 verhoogd en werd daartoe uit 's lands kas het alterum tantum ten bedrage van *f* 95 gegeven.

De volgende predikanten zijn hier geweest.

1841—1843.

Harm Nanno's Mulder, te Noordbroek geb., was zeven en een half jaar hulppred. te Rolde, daarna hier tot pred. beroepen, trad hij als zoodanig voor het eerst in dienst den 4 April 1841 en overleed den 12 Oct. 1843, oud ruim 35 jaren.

1844—1847.

Jacobus Martinus Doorenbos, geb. te Blesse in 1818, zn.

van Hieronimus thans te Smilde, trad hier voor 't eerst in dienst den 17 Nov. 1844, vertrok naar Schingen en Slappeterp den 14 Nov. 1847, naar Garshuizen in 1856 en in 1858 naar Holwierda.

1848—1854.

Cornelius Muller Sissingh, te Lettelbert geb. in 1822, zn. van Aaldrik Ebbens daar overl. in 1852, is hulppred. in de Dragster-Compagnie geweest van Jan. 1847 tot Maart 1848, daarna hier tot pred. beroepen, trad hij als zoodanig voor het eerst in dienst den 9 April 1848 en vertrok naar Ten Boer den 19 Nov. 1854.

1855.

Willem Gerard Stuivinga, geb. te Hoogezand in 1828, zn. van Gerrit Willem daar overl. in 1848 en br. van Theodorus Frederik te Heveskes, is hulppred. te Groningen geweest in 1853 van Jan. tot Dec. en te Hollandsche Veld van Jan. 1854 tot April 1855; toen hier tot pred. beroepen, trad hij als zoodanig voor het eerst in dienst den 6 Mei 1855.

GROLLOO.

De ingezetenen der beide gehuchten Grolloo en Schoonloo hadden sedert jaren herhaalde pogingen bij de Hooge Regering aangewend, om van Rolde, waaronder zij kerkelijk behoorden, wegens verren afstand, afgescheiden en eene eigene gemeente te worden, hetwelk hun eindelijk werd toegestaan bij koninklijk besluit v. d. 13 Nov. 1852 n°. 82 en magtiging verleend tot het stichten van eene kerk en pastorij te Grolloo, met toezegging van *f* 300 jaarlijks uit 's Rijks kas, als het halve traktement van den predikant, terwijl de andere helft van wege de gemeente zoude gegeven worden; hetzelve is later met *f* 200 verhoogd, namelijk *f* 150 uit 's Rijks kas en *f* 50 van wege de syn.: wijders werd bepaald, dat de

gemeente Rolde alle kerkelijke goederen, maar ook de aanzienlijke schulden zoude behouden, dat Grolloo en Schoonloo niet meer in den kerkelijken omslag van Rolde, welke thans ruim *f* 900 jaarlijks bedraagt, zouden deelen en ook van de bedeeling der armen daar zijn ontslagen.

Het bouwen van kerk, toren en pastorij werd uitbesteed voor *f* 9876-50 en heeft in het geheel ruim *f* 10400 gekost, hoewel de grond voor de kerk, pastorij en tuin bij dezelve kosteloos werd afgestaan. Tot vinding der kosten werd uit vrijwillige inschrijvingen door de nieuwe gemeente bijgedragen ruim *f* 5400, van wege de synode *f* 2500, van de provincie *f* 1500 en het ontbrekende ten laste der nieuwe gemeente genegotiëerd. Toen de kerk afgetimmerd was, is zij ingewijd door E. J. Borgesius pred. te Rolde den 8 Jan. 1854 met Ps. LXV: 5. Zij heeft boven den eenigen ingang op eene zerk het volgende opschrift: „ Gesticht 1853. kerkvoogden R. Hagting, R. Haange, L. Beijring." Het in den toren hangende oud klokje is vroeger elders gebruikt en heeft een moeijelijk te lezen opschrift.

Het regt van benoeming van den pred. werd aan de gemeente overgelaten, omdat zij zooveel tot het traktement van den pred. bijdroeg, en is de eerstemaal door den kerkeraad uitgeoefend, die den volgenden heeft beroepen.

1854.

Cornelis Bolt, geb. te Rottevalle in 1821, zn. van Jan daar overl. in 1836, achterkleinzn. van Theodorus te Kolderveen, was hulppred. te Wijnjeterp voor de dienst te Bakkeveen van Febr. 1852 tot Febr. 1854, toen hier tot pred. beroepen, trad hij als zoodanig voor het eerst in dienst den 19 Maart 1854.

HOOGERSMILDE.

Op het verzoek der hervormde ingezetenen hier werd bij koninklijk besluit van 23 Maart 1844 n°. 70, hun toegezegd, dat zij van

Diever zouden worden afgescheiden en eene afzonderlijke gemeente uitmaken; dat zij eenen door het Rijk bezoldigden pred. zouden ontvangen, indien, zoo als gewoonlijk, zonder bezwaar van het Rijk aldaar eene geschikte kerk en pastorij werd gebouwd. De kerkelijke gemeente van Diever zou alle kerkelijke bezittingen behouden, zoo en indiervoege als die ten dage der afscheiding zouden bestaan; terwijl die van Hoogersmilde daarentegen vrij verklaard werden van den kerkelijken omslag ten behoeve van de gemeente Diever, in te gaan 1° Jan. na het jaar waarin de kerk hier zoude zijn ingewijd. Die inwijding geschiedde door Ds. Doorenbos pred. te Smilde den 26 Dec. 1844 met I Kon. VIII: 29.

Intusschen was bij koninklijk besluit van 17 Dec. 1844 het jaarlijksche traktement van den pred. op *f* 600 uit 's Rijks kas bepaald, later daaruit tot *f* 750 verhoogd en *f* 50 uit het fonds voor de schraalste predd. traktementen; tevens was bij laatstgenoemd besluit bepaald, dat de benoeming van eenen pred. steeds zou geschieden door den Koning, op voordragt van den Minister voor de zaken der Herv. kerk, die deswegen telkens vooraf de vertegenwoordigers der gemeente op de gewone wijze zoude raadplegen.

De stichting van kerk en pastorij heeft omstreeks *f* 9000 gekost: de gemeente teekende in voor bijna *f* 1300, eene collecte door de prov. bragt op *f* 725, de Graaf van Nassau gaf *f* 100, de syn. in 1844 *f* 4000, de helft telkens te betalen in 1844 en in 1845, bovendien gaf Ds. van Schaick pred. te Dwingeloo in 1843 uit een *dichtbondelke* en ontving van heinde en verre giften voor de te stichten kerk en pastorij. De syn. stond in 1852 *f* 186-74½ toe tot het maken van eene studeerkamer, waartoe de gemeente *f* 94 zou bijdragen.

De eerste predikant hier is geweest.

1845—1849.

Bernhard Wesselius Scholten, geb. in 1815 te Vleuten, waar zijn vader Wesselius toen pred. was, doch als emer. van de Gasthuiskerk te Delft, overl. in 1856; br. van Johannes Henricus hoogl. te Leiden: hij trad hier voor 't eerst in dienst den 1 Junij 1845, en vertrok naar Lage Zwaluwe den 25 Nov. 1849.

1850.

Adrianus Bartholomeus van Kuijk, geb. in 1822 te Ruurlo, waar zijn vader Jacobus toen pred. was, en als emer. van Dokkum overl. in 1856; hij was hulppred. te Ternaard van Nov. 1847 tot Mei 1848, te Oenkerk van Jan. 1850 tot April 1850, werd toen hier tot pred. beroepen, en trad als zoodanig voor het eerst in dienst den 26 Mei 1850.

NORG.

De gehuchten, Peest, Zuidvelde, Westervelde, Een en Langeloo behooren nog onder Norg; het gehucht Veenhuizen is in 1824 daarvan afgescheiden.

De kerk reeds in 1139 genoemd, is, volgens na te noemen opschrift op den kerkebeker, eertijds waarschijnlijk aan de H. Margaretha gewijd geweest; zij heeft een altaar gehad, aan den H. Maarten gewijd, waaraan eene vicarij was verbonden, welker inkomsten door eenen vicaris werden genoten, die belast was met de dienst in de kapel te Veenhuizen.: bij de hervorming en nog in 1624 bevonden kerk en toren zich in eenen bouwvalligen toestand; zij werd in 1837 grootendeels vernieuwd, waaraan Jacobus Waten Begemann pred. te Roermond gedacht den 26 Oct. 1837 met Haggai II: 10.

Gedep. magtigden den 23 Sept. 1602 de kerkvoogden om het te kortschietende van de vertimmering der kerk en „wedeme bij uitsettinge" (omslag) door de ingezetenen te doen betalen: d. 14 Julij 1603 gelastten Gedep. de ingezetenen de begonnen nieuwe pastorij dadelijk op te timmeren en tegen St. Michael deur, dak en wand digt te leveren; daar bij nalatigheid zij zulks zouden laten doen op dubbelde kosten van het kerspel, tevens werd hun toegestaan, de steenen van de verwoeste kerk te Veenhuizen tot de pastorij te mogen gebruiken, bijaldien anderen daarop geen aanspraak maakten;

en de onderwijzer gelast na de optimmering der pastorij zich dadelijk met de woning uit de kerk te begeven en zijne woonplaats in de school te nemen, die ook van wege het kerspel naar behooren zou hersteld worden. Hieruit schijnt opgemaakt te moeten worden dat de pred. toen in de kosterij gewoond heeft.

Toen Bern. Johannis pred. hier verzocht, dat men hem de opkomsten van de St. Maartens en St. Nicolaas vicarijen hier (waarvan de Lunsches te Norg beweerden het regt van collatie te hebben) tot zijn onderhoud wilde laten volgen, en dit verzoek door de gemeente gunstig aanbevolen en ondersteund, is hem dit bij provisie en tot revocatie, door Drost en Gedep. toegestaan den 22 Junij 1604. Dezelfden verklaarden den 1 Nov. 1621, dat de gemeente $^2/_3$ van de opkomsten der beide vicarijen, bij provisie en elk der partijen onverkort zijn regt van collatie ten principale, behouden en gebruiken zou ten behoeve van de respective predd., en dat Lunsche het $^1/_3$ op dezelfde wijze zou trekken en gebruiken tot onderhoud van eenen student in de godgeleerdheid studeerende, of van den pred., naar zijne keus; maar wanneer het huis op de vicarij staande herstelling nodig had, dat Lunsche of de student daarop studeerende $^1/_3$ in de kosten zou dragen.

Herman Lunsche te Westervelde, erfgenaam van zijnen broeder Johan Lunsche, eischte van de kerkvoogden van Norg teruggave van 22 daalders 17½ stuiv., door Johan verschoten tot optimmering van het vicarijhuis: Drost en Gedep. rieden den 17 Mei 1627 partijen aan zich in der minne te verstaan.

Door Derk Jans Bijmholt, kistemaker te Groningen, werd hier in 1678 een nieuwe predikstoel, met de trappen, ornamenten, kap en toebehooren geleverd voor *f* 250 volgens origineel contract nog aanwezig. In den aan de kerk verbonden toren staat nog de groote doopvont ongeschonden, terwijl in de pastorijtuin zich nog eene kleinere dito of wijwatersbak bevindt: in den toren hangt eene klok die ten opschrift heeft: „Groningae āo. 1655. *Soli Deo „gloria:* Wilhelmus Jacobus de Vry me fecit voor 't karspel „Norch."

Er zijn hier twee avondmaalsbekers van zilver, op den eenen staat: „kercken beker tot Norch āo. 1627." op den anderen: „De kerc-„ken beker van Norch āo. 1823."

Omtrent den eersten valt op te merken, dat daarop gegraveerd is geweest „Sancta Margrita Patrona tot Norgh." Op herhaalde aanmerkingen der syn. daarover, berigtten de visitatoren van 1649 aan de syn. in 1650 dat „de superstitieuse opschrift op de kercken „beeker hier nu geheel was uytgedaen." In 1608 waren hier 10 lidmaten in 1630 20.

Bij de visitatie in 1627 werd bevonden, dat hier geen catechismuspreken werden gehouden; de onderwijzer in plaats van in de school te zijn, zich in de herberg bevond; dat eer men eenen doode begroef, vooraf ruim geteerd werd, zoodat daardoor de lijkpreek laat op den nademiddag, ja des winters tegen den avond moest gehouden worden en ten gevolge daarvan met te minder aandacht en vrucht „Nam repletus venter etc."

Over het regt van de benoeming der predd. is hier dikwerf getwist tusschen de familie Lunsingh, die beweerden collatoren te zijn en de eigenerfden. Herman Lunsche beweerde unicus collator te zijn van de St. Maarten en Nicolaas vicarijen; de volmagten der gemeente beweerden dat hij de voorstemming en zij de medestemming hadden, volgens overeenkomst met Lunsches moeder (Hendrika Knasse, weduwe van Joächim Lunsche) den 1 Julij 1569 gemaakt: Drost en Gedep. verklaarden d. 10 Febr. 1620, dat partijen over dit verschil elkander in vriendschap moesten zien te verstaan, daar op de eerste klagt van eene der partijen regt zou gedaan worden. De volgende benoemingen zijn meest door de eigenerfden gedaan, ook die van R. Hoevenbergh, zij werd mede onderteekend door W. Lunsingh met de bijvoeging „onver-„kort mijn en mijn broeders regt, soo wij sustineeren tot de col-„latie geregtigd te zijn. W. Lunsingh voor mij zelfs als in „qlte." Na het ontslag van Hoevenbergh is er weder langdurig verschil over de stemming geweest en door Ridd. en Eigener. d. 24 Febr. 1728 beslist „dat de stemmen gerekend zullen worden, „zoo als die in de kerk voor de deputaten zijn afgegeven." Bij koninklijk besluit v. d. 28 Aug. 1841 n°. 24 werd bepaald, dat voor de bestaande vacature de keus van eenen pred. zou gedaan worden door ééne vergad. van de kerkvoogden, de notabelen en de leden des kerkeraads. Thans geschiedt de benoeming door eigenerfden, ingevolge koninklijk besluit v. d. 13 Nov. 1845 n°.

87: als stemgeregtigde eigenerfden worden beschouwd, zij die tot de Herv. kerk behoorende, *f* 6 en daarboven als hoofdsom in de grondbelasting betalen voor eigendommen in deze kerkel. gemeente gelegen, met dien verstande, dat voor eenen aanslag van *f* 6 tot *f* 12 ééne stem, van *f* 12 tot *f* 18 twee stemmen mogen worden uitgebragt, en zoo vervolgens bij opklimming.

1598—1619.

Bernardus Johannes Crijte; uit eene beëedigde verklaring door hem voor Hendrik Jobs, schulte hier en te Veenhuizen, omtrent het collatieregt van Westerwijtwert, den 16 Julij 1617 afgelegd, blijkt onder meer, dat hij eenige jaren vicaris te Westerwijtwert is geweest en van daar tot priester hier was aangesteld. Hij ging tot de hervorming over en nam voorloopig de dienst waar, totdat hij na herhaald examen aangenomen werd op de syn. te Assen den 4 Nov. 1602; hij heeft Roden ook eenigen tijd bediend en overl. tusschen den 17 Aug. en 4 Oct. 1619, oud 72 jaren. Misschien was hij een bloedverwant van Johannes Crijte, die vele jaren priester te Westerwijtwert is geweest en later, de bekende, Officiaal, van wien men nader op Roden zie.

1620—1638.

Rudolf ter Horst, kwam hier van Roderwolde in de eerste acht dagen van Mei 1620. Volgens rapport der visitatoren had er in 1626 hier geene visitatie kunnen geschieden, omdat de pred. afwezig was en de gemeente niet wilde compareeren; evenwel hadden zij de bibliotheek van den pred. onderzocht en bevonden, dat in dezelve geen bijbel, niet een eenig gereformeerde schrijver was, dan Hemmigii kleine postille. Bij de ratificatie werden de visitatoren gelast een onverwacht bezoek tot onderzoek te doen en schriftelijke opgave van hunne bevinding aan Drost en Gedep. in te zenden; op de syn. in 1627 werd berigt, dat hij met „sufficiante" boeken voorzien was, en deelde hij zelf toen mondeling mede, dat zijne bibliotheek bij de visitatie achter het slot was geweest. Hij overl. den 25 Junij 1638. Henricus ter Horst of Horstenius pred. te Noordwolde c. a. in Friesl. overl. in 1665, is welligt zijn zoon geweest.

1639—1643.

Frederik Mijlander, in de Paltz geb. en pred. te Dirsberch in de Neder-Paltz, is van daar vertrokken en hier weder in dienst getreden den 18 Julij 1639; wegens melancholie emer. verklaard, werd hij den 27 Dec. 1643 ontslagen.

1644—1696.

Martinus Stephani (Marten Stevens) Croons in Drenthe geb., vroeger te Rolde beroepen (zie daar), trad hier voor het eerst in dienst den 3 Maart 1644 en overl. den 19 Febr. 1696. Hij liet na eenen innocenten zoon, die als weduwe van eenen pred. beschouwd en bedeeld werd tot zijn overl. den 31 Jan. 1699.

1696—1727.

Rudolf Hoevenbergh, waarschijnlijk te Vriescheloo geb., was een zoon van Hendrik Rudolf pred. daar, overl. in 1681 en Grietien Tonckens, die als weduwe van hier met attestatie te Groningen kwam in Dec. 1699. Hij trad hier voor het eerst in dienst den 16 Aug. 1696 en is wegens ligchamelijke ongesteldheid emer. geworden in 't begin van 1727, hij overl. te Groningen den 29 Junij 1737; zijne weduwe Teunissien Janssens Hamhuis overl. den 22 Jan. 1761. Drost en Gedep. stonden den 26 April 1730 aan Eggo Tonkens van Hoevenbergh, zoon van den emer. pred. Hoevenbergh, op de latijnsche school te Gron. jaarlijks 50 daalders tot revocatie toe; hij kwam in Aug. 1743 als pred. van Paramaribo daaraan, doch is twee dagen na zijne aankomst krankzinnig geworden en in 1744 naar het vaderland teruggekeerd; hij kwam te Paramaribo terug in April 1749, doch spoedig daar ontslagen, vertrok hij in Junij 1750 naar Nieuw-York.

1728—1730.

Mattheus Engelberts, te Groningen geb. werd hier beroepen en nadat een verschil over de meerderheid der stemmen op hem en Hendr. Havinga uitgebragt, op den Landdag in Febr. 1728 ten zijnen voordeele was beslist, werd hij den 21 April daaraanvolgende peremptoir geëxamineerd en moet hier volgens de classic. handel. in Junij of Julij in dienst getreden zijn, schoon

daarvan eerst in de Boekz. van Jan. 1729 berigt wordt gegeven; hij vertrok van hier den 10 Dec. 1730 naar Noordlaren, in 1735 naar de Meeden, in het Oldambt, en in 1736 naar Delft als gasthuispred.; wegens zwakheid ontslagen den 14 Julij 1755, ging hij eerst te Leiden wonen, waar hij wegens „zware huiskrakeelen" van het avondmaal geschorst werd; hij vestigde zich in Mei 1766 te Groningen, waar hij na vele correspondentiën met den kerkeraad te Leiden eindelijk den 8 Oct. 1772 weder tot 't avondm. werd toegelaten, hij overl. in 1779. Engelbert Matthias zijn zoon overl. als emer. pred. van en te Hoorn den 26 Maart 1807.

Hij heeft in 't licht gegeven: *Hoogstaatelijke Begraafenisse in 't Hoogsten der Graaven der zoonen Davids*, uyt 2 Chron. XXXII: 33, *toegepast op de Begraaffenisse van zijne Doorluchtige Hoogheid* W. C. H. Friso, *Prince van Orange en Nassauw, Nederlands Erf-Stadhouder* enz. Delft, 1752, 4°.

1731—1732.

Matthias Remkes, geb. te Wieuwerd in Friesl., werd hier beroepen, doch daar er over de meerderheid der stemmen verschil ontstond tusschen de beide partijen, de schulte J. Wijntjes en cons. en Hubbeling en cons., werd zulks ten zijnen voordeele beslist den 19 April 1731 door den Stadhouder prins Willem IV van Oranje, destijds te Assen, benevens Drost en Gedep. in wier collegie de Vorst zitting had genomen. Hij trad daarna hier voor het eerst in dienst den 14 Mei 1731, vertrok naar Ternaard den 25 Mei 1732 en overl. daar den 18 Aug. 1757, oud 58 jaren.

1732—1749.

Meinhard Busscher, werd te Winschoten geb. den 24 Aug. 1710, waar zijn vader 50 jaren organist en onderw. is geweest: hij trad hier voor het eerst in dienst den 19 Oct. 1732, en vertrok naar Finsterwolde den 7 Dec. 1749, waar hij den 11 Junij 1762 overl.

Hij gaf in het licht: *Opwekking en Aanmoediging van Nederlands Volk, om zich met Godt kloekelijk te verdedigen tegen haare Vijanden*, over II Chron. XXXII: 1—8. Gron. 1746. 8°, — *Krijgslisten en Regelen in* 126 *Articulen voorgestelt, en met veele Historische*

Exempelen, somtijds ook met Redenen opgeheldert en bevestigt enz., ald. 1753, 8°, — *Leerr. over den dood van Stephanus*, Handel. VII: 59 en 60. ald. 1757, kl. 8°. Deze leerr. had hij, op zijne beurt in de vacature te Winschoten den 10 Julij 1757 's voormiddags predikende, uitgesproken en gaf haar in 't licht, daar des nademiddags in de collecte voor de armen een briefje werd gevonden, waarop een zesregeligig vers stond, hetwelk een paskwil op zijne toen daar gehouden leerr. behelsde.

1750—1798.

Sibren Hellinga, werd te Op 't Wijzel in Friesl. geb. den 28 Mei (volg. Boekz. 1802 a. bl. 337), den 28 Aug. (volg. grafsteen) 1724: hij trad hier voor het eerst in dienst den 2 Junij 1750, en emer. verklaard, nam hij afscheid in April 1798 en overl. hier den 9 Jan. 1802.

1798—1801.

Jan Pelinck, stond vroeger te Rolde, kwam hier van Nuis en Niebert den 3 Junij 1798 en vertrok naar Havelte den 8 Maart 1801.

1801—1841.

Simon Hendrik Anton Begemann, geb. te Detmold in 't graafs. Lippe, waar de vader toen organist was, br. van Christ. Georg. Sigism. laatst Hoogd. pred. te Amsterdam, Freder. Adolf te Sleen, Philip Carel Jac. te Bremerleê en Aemilius Wilh. laatst te Bückenberg in 't vorstendom Lippe Bückenberg: hij trad voor het eerst in dienst den 30 Maart 1788 te Lippenhuizen c. a. in Friesl., vertrok in 1794 naar Vlagtwedde, kwam van daar hier den 26 Julij 1801 en overl. den 9 Jan. 1841, oud 74 j. 7 m.: Zie van zijne zonen op Eelde.

1842—1845.

Jan Jacob Metzlar, Jac. Casp. zn.; kwam hier van Eelde den 3 April 1842 en vertrok naar Deventer den 9 Nov. 1845: daar tevens tot hoogl. in de Oostersche talen en Oudheden benoemd, aanvaardde hij die betrekking den 16 Febr. 1857 met eene redevoe-

ring *de V. et N. Foedere Uno et Vario*, d. i. over de overeenkomst en 't verschil van de schriften des O. en N. Verbonds.

1846—1860.

Conraad Meijer, werd te Groningen geb. in 1811; hij was hulppred. te Pieterburen van Jan. 1835 tot Sept. 1839, tot pred. beroepen, trad hij als zoodanig voor het eerst in dienst te Appelscha den 20 Oct. 1839; vertrok naar Wijnjeterp en Duurswolde in 1842, kwam van daar hier den 4 Oct. 1846 en vertrok naar Warfhuizen den 18 Maart 1860.

1860.

Egbertus Roelinus Borgesius, geb. te Rolde in 1834, zn. van Eltje Jacob, trad voor het eerst in dienst den 10 Jan. 1858 te Ter Wispel, en kwam van daar hier den 19 Aug. 1860.

PEIZE.

De twee kleine gehuchten Peizerwold en Peizerhorst, vroeger ook Ransow genaamd, behooren tot Peize.

De kerk, eertijds aan Johannes den Dooper gewijd, werd in 1624 belangrijk hersteld, en in 1824 grootendeels vernieuwd en tevens vergroot; bij welke gelegenheid men in den muur eenen van hout gemaakten arm vond, welke nog bewaard wordt: D^{s}. Los gedacht aan deze herstelling den 26 Sept. 1824 met I Kon. VIII: 63^{b} en 66^{b}. Van Rijkswege werd daartoe *f* 2000 gegeven; tot aandenken daaraan leest men tegen het koor op eenen houten boog aan de westzijde: „Wilhelmo I Restauratori hujus templi," en aan de oostzijde: „Christo Sacrum;"

De zerken doopvont is nog in de kerk aanwezig en geheel onbeschadigd.

De kleine spitse toren op de kerk werd, in plaats van een

klokkenhuis, gemaakt in 1804; en de klok die gescheurd was werd omgegoten in 1836 door A. H. van Bergen te Midwolde: zij heeft behalve het jaartal, de namen der toenmalige kerkvoogden tot opschrift.

In 1582 werden de klokken uit vrees voor de krijgsbenden, die het land afliepen, naar Groningen gebragt, en daar aan zekeren Hendrik Helmers, die 50 Emder Gl. van de kerkvoogdij hier te vorderen had, in bewaring gegeven (volgens Magnin, Ov. d. kerkel. gesch. bl. 133).

Men gebruikt hier bij het avondm. éénen fraaijen zilveren beker (de tweede is even als het overige van tin), welke, behalve eenig bloem- of loofwerk, tot opschrift heeft: „Calicem salutarem accipiam „et nomen Dni invocabo. kerkenbeker van Peise. 1643. De drinck-„beecker der danckseggingе is de gemeinschap des bloets Christi. „Allert Wolters. Jan Lunsche kerkfoegden in der tijd toe „Peise." Het daarbij behoorende deksel, alsmede een fraai tafellaken is, ten tijde van Ds. Los, te zoek geraakt.

In 1608 waren hier 20 lidmaten in 1627 bijna 30 en in 1630 omstreeks 25, in 1624 werd berigt, dat de zondags abusen hier, even als elders, bestonden, en in 1626, dat ze in de hoogste mate waren, dat de catechismuspreken stilstonden en de onderwijzer geen klokrogge ontving; in 1629, dat eenige ouders niet wilden toelaten, dat hunne kinderen den catechismus geleerd werd. Op de syn. in 1660 werd voor den onderwijzer, wegens 88jarigen ouderdom, eene kleine toelage verzocht.

Ridd. en Eigener. stonden den 26 Febr. 1684 bij provisie jaarlijks aan den pred. *f* 50 toe, uit de goederen van Assen, mits de gemeente daar 50 daalders bijvoegde. Op verzoek van den pred. werd zulks den 11 Maart 1701 vernieuwd; doch indien de gem. minder mogt geven „sal ook deze Landschaps liberaliteit na die „proportie jaarlijks worden vermindert." Zij stonden ook toe aan Ds. Hemsing, den achterstand van dit subsidie sedert 1710 tot aan den 24 Febr. 1728, tegen *f* 44 jaarlijks, te betalen, en aan Ds. Gallé den 18 Maart 1760, gedurende zijne dienst hier jaarlijks nog *f* 150 boven de *f* 44 die hij van het Landschap genoot; mits de gem. er jaarlijks *f* 44 bijvoegde en het achterstallige aan hem opbragt. Op bovengenoemde voorwaarden werd door dezelfden den

18 Maart 1777 aan den tijdelijken pred. hier jaarlijks *f* 150 tot revocatie toegestaan.

De lijkpreken worden hier nog gehouden over de dooden oud twaalf jaren en daarboven, doch de pred. is niet gehouden op maandag of zaturdag dezelve te doen.

De pastorij in 1776 gebouwd, staat eenigzins van de kerk verwijderd.

De wijze van beroeping is hier nog, gelijk reeds kort na de hervorming, aan Eigener., waartoe ieder gerekend wordt, die jaarlijks *f* 10 grondlasten betaalt.

1601—1605.

Willem Heming, ook Hemming genaamd, was in 1594 priester te Emmen, daarna hier en ging, doch niet terstond, tot de hervorming over; op de classis den 30 Sept. 1600 werd geklaagd, dat hij zich hier nog ophield, maar niet op de classis verscheen; hij begon de dienst hier op hemelvaart in 1601, schoon hij nog niet geëxamineerd was, en is hij na herhaald examen eindelijk den 4 Nov. 1602 toegelaten: hij verschoonde zich schriftelijk wegens zijne afwezigheid op de classis den 12 Sept. 1605. Drost en Gedep. antwoordden den 26 Febr. en 21 Mei 1606 op het verzoek van zijne weduwe omtrent het jaar van gratie, dat zij zulks geheel zou ontvangen, uitgezonderd de halve hoppe, die zij voor den volgenden pred. moest laten, omdat haar overl. man hier op hemelvaart in dienst getreden, den volgenden herfst de inkomsten van een geheel jaar ontvangen had, hoewel hij maar een half jaar de dienst had waargenomen.

1607—1612.

Wigboldus Montanus, kwam hier van Odoorn in April 1607; hij was hier nog den 7 Sept. 1612 en uit de Handel. van Drost en Gedep. van den 18 Febr. 1613 schijnt men te moeten opmaken, dat hij na den 11 Dec. 1612 nog getuigenis heeft afgelegd, doch was den 25 Jan. 1613 reeds overl. Zijne weduwe verzocht op de syn. te Assen den 7 Sept. 1613, om wanneer het tegenwoordige jaar van gratie geëindigd was, dan nog één jaar te mogen genieten; hetwelk van de hand werd gewezen; haar verzoek

aan de syn. in 1614, om uit het weduwenfonds bedeeld te worden, werd ook afgewezen, omdat het later d. i. na het overl. van haren man was opgerigt; doch werd haar eene gratificatie van ⅓ in *f* 50 toegestaan, even als de weduwen van W. Busch te Meppel en Fr. Pontani te Odoorn.

1614—1633.

Fredericus Ilberi, Hajo zn., zou hier van Roderwolde beroepen worden; maar op bedenkingen van Hillenius pred. te Gron. daartegen bij Drost en Gedep. ingebragt, deelden zij die, op Hillenius verlangen, bij missive van den 24 Febr. 1614 aan Jkhr. Adolph Ripperda en de ingezetenen mede, met te kennen te geven dat die beroeping bij S. Gen. en Drost en Gedep. niet goedgekeurd konde worden: doch op het verzoek der classis van den 4 Julij stonden zij den 4 Aug. toe, dat hij de dienst bij provisie zou waarnemen, tot dat de aanst. syn. daarin nader beslist zou hebben. Op die syn. in Sept. 1614 gehouden, werd hij in zijne dienst geschorst, eene schuldbelijdenis opgemaakt, door hem hier af te lezen, en hem een nieuw examen opgelegd, door P. Romeling één der visitatoren, wien zes predd. werden toegevoegd, op den 25 Aug. te Assen te houden; maar dit had op verzoek van Ilberi den 30 Nov. plaats; de tweede visit. O. Boëthius was een bloedverwant van hem, de derde R. Meijer had het bewijs van zijn examen te ligtvaardig goedgekeurd, (zie op Roderwolde), waarom zij beide werden uitgesloten om aan het nieuwe examen deel te nemen: schoon dat examen niet voldeed en hem toegestaan werd in April hetzelve op nieuw te ondergaan, vergunde men hem evenwel de dienst tot zoo lang te mogen waarnemen, zonder sacramenten te bedienen of copulatiën te doen; welk besluit op advies van Drost en Gedep. door den Stadh. bij missive van den 10 Dec. werd goedgekeurd. Het nieuwe examen, op voorstel van Hillenius, om vermijding van kosten, te Peize gesteld, door dezelfde examinatoren in tegenwoordigheid van Hillenius, was ten genoegen, en is hij daarop voor vast in dienst gesteld. Door de classis van Rolde in 1616 benoemd om Ghysius, te Rolde beroepen, te examineeren, oordeelde de Stadh. hem daartoe onbekwaam en gelastte de

classis eenen ervarener pred. daartoe te committeeren. Hij overl. den 27 Mei 1633. Zijn zoon Johannes pred. te Opende, prov. Gron. overl. den 4 Maart 1681.

1634—1647.

Cornelis Lamberg, geb. te Zutphen, trad voor het eerst in dienst in 1632 te Vorden, kwam van daar hier den 18 Junij 1634; naar Zutphen tot 4e pred. verroepen, werd hij ontslagen den 24 Junij 1647, is daar emer. geworden, en overl. in 1677.

1647—1672.

Johannes Snethlage, Will. zn., Sam., Rud., Will. en All. br., kwam hier van Roden den 1 Oct. 1647; op de classis te Gasselte den 11 Oct. 1652 was hij niet tegenwoordig, doch van de boete verschoond, wegens het overlijden van zijne echtgenoot: hij overl. den 21 Dec. 1672 en liet eenige weezen na, zijne dochter Margaretha kwam van hier met attest. te Gron. in Dec. 1674.

1673—1683.

Johannes Matthaeus, waarschijnlijk te Harderwijk geb., waar zijn vader Christophorus als hoogl. in de letteren en geneeskunde overl. den 11 Junij 1647: hij trad hier voor het eerst in dienst in Junij 1673 en overl. den 10 Febr. 1683. Zijne vrouw was Maria Velingius, dochter van Herm. te Harderwijk overl. in 1655, zuster van Wilh. te Rotterdam overl. in 1690 en Abdias als emer. van en te Leiden overl. in 1735: Hun zn. Herm. Wilh. overl. als pred. te Hoorn den 21 Dec. 1731: Zie over deze familie, H. Bouman, a. w., op het register; Burman, Traj. erud. pag. 213 et seq.; Boekz. d. gel. wer. 1732. a. 111.

1684—1690.

Samuel Snethlage, hier geb. den 14 Julij 1666, was een zn. van Joh. bovengenoemd en br. van Willem te Westerbork; hij trad hier voor het eerst in dienst den 29 Junij 1684 en overl. den 10 Maart 1690. Zijne weduwe Hebelia Halfwassenius trouwde

weder den 17 Oct. 1697 met H. Ther Moy, die volgt; hunne dochter Catharina Euphemia trouwde met Sam. Helperi pred. te Jukwert overl. in 1752, en eene andere dochter Wemeltien kwam met attest. te Gron. in 1699.

1691—1709.

Hieronimus Ther Moy, geb. te Amsterdam in 1668; trad hier voor het eerst in dienst den 12 Julij 1691, naar Farmsum verroepen, werd hij ontslagen den 18 Junij 1709 en overl. daar den 17 Maart 1729, hij werd den 22^{en} tegelijk met zijne vrouw begraven, en liet één zoon na.

1709—1750.

Johannes Hemsing, geb. te Vries, Will. zn., Ant. br. te Gieten; hij werd hier beroepen en geëxamineerd den 10 Oct. 1709, dit door Drost en Gedep. geapprobeerd den 17 Oct., is hij hier weldra in dienst getreden en overl. den 3 Mei 1750, oud bijna 69 jaren, nalatende eene weduwe, Rosina Willinge genaamd, met kinderen; zij overl. den 13 Mei 1779.

1751—1756.

Berent Tjassens Willinge, hier geb. den 25 Julij 1723; trad hier voor het eerst in dienst den 4 Julij 1751 en vertrok naar Gieten den 14 Nov. 1756.

Ter vervulling der bestaande vacature werd door Jkhr. J. B. de Coninck hier en cons. de propon. Petrus Brouwer benoemd en door den Ette F. Ebbinge en cons. de propon. Popko Bolhuis; doch beide benoemingen werden door Drost en Gedep. geïmprobeerd den 14 Junij 1757 en gelast eene nieuwe benoeming te doen.

1757—1775.

Jacobus Aegidius Gallé, geb. te Kampereiland, was een zn. van Weijer Jac. overl. in 1768, en br. van Servaas Weijer beide als emer. van Kampereiland overl. in 1812: hij trad hier voor het eerst in dienst den 23 Oct. 1757 en vertrok naar Ruinerwold den 1 Oct. 1775.

1776—1780.

Luitonius Bouman, werd te Midlum in Reiderland geb. den 2 Jan. 1751, waar zijn vader Apko Luitjens toen pred. was en als zoodanig te Middelstum overl. in 1782, en br. van Henr. te Tolbert overl. in 1810: hij trad hier voor het eerst in dienst den 5 Mei 1776 en vertrok naar Idaard c. a. den 19 Maart 1780, naar Harderwijk in 1798, is daar emer. geworden in 1825, en overl. den 14 Junij 1836. Zijn zoon Herm. is hoogl te Utrecht.

1780—1783.

Bernardus Wilhelmus Hoffman, geb. te Namen den 16 Jan. 1757; trad hier voor het eerst in dienst den 25 Junij 1780 en vertrok naar Middelstum den 14 Sept. 1783, hij overl. daar den 6 Mei 1816.

1783—1785.

Frederik Snethlage, geb. te Odoorn, Will. zn., Joh. br. ook daar; trad hier voor 't eerst in dienst den 16 Nov. 1783 en vertrok naar Leens d. 12 Junij 1785; naar Ditzum in Oostfr. in 1804; naar den Andel, prov. Gron., in 1809, waar hij kinderloos overl. d. 13 Julij 1825, oud 66 jaren, zijne weduwe was A. Bavinge.

1785—1793.

Jacob Schainck Bolt, geb. te Groningen; trad voor 't eerst in dienst den 27 Junij 1779 te Oostermeer en Eestrum, kwam van daar hier d. 2 Oct. 1785 en vertrok naar Anloo d. 2 Junij 1793.

1793—1805.

Petrus Izaäk Calkoen, Henr. Alb. Jac. br., kwam hier van Borger den 20 Oct. 1793 en vertrok naar Genemuiden den 20 Oct. 1805, werd daar emer. d. 1 Jan. 1840 en overl. er den 10 Sept. 1841, oud bijna 72 jaren.

1806—1808.

Wibrandus Johannes Koppius, Phil. Theor. Mag. et Litt. Hum. Dr., stond vroeger te Anloo, kwam hier van Zutphen den 19

Jan. 1806, vertrok naar Op 't Wyzel en Kooten in Friesl. d. 8 Mei 1808, naar Midlum in Reiderland in 1809 en in dat zelfde jaar nog naar Noorddijk, en naar Blijham in 1812, waar hij emer. werd den 1 Sept. 1856; hij overl. te Borger, ten huize van zijnen schoonzn. P. P. Mulder, pred. daar, d. 15 Mei 1859 en werd te Blijham begraven. Drie van zijne zonen zijn predd. geworden in de prov. Gron.

1808—1828.

Johannes Los, geb. te Zwijndrecht; trad voor 't eerst in dienst d. 28 Oct. 1798 te Lutkegast, vertrok naar Augustijnusga c. a. in 1804; naar Sloten, beide in Friesl., in 1805, kwam van daar hier den 30 Oct. 1808 en vertrok naar Wanswerd en Jislum d. 16 Nov. 1828; hij overl. daar d. 17 Mei 1839, oud 62 jaren.

1830.

Joachimus Lunsingh Tonckens. geb. te Eelde in 1807; trad hier voor het eerst in dienst den 3 Jan. 1830.

RODEN.

De gehuchten Foxwolde, Leutingewolde, Lieveren, Nietap, Steenbergen, ter Heil en Zulte behooren tot Roden.

De kerk had vroeger een altaar aan de Heilige Catharina gewijd, waaraan eene vicarij was verbonden; het is een langwerpig vierkant gebouw met gewelven en pilaren. Een brief van den Drost van Ewsum v. d. 26 Jan. 1638, toen de kerk hersteld werd, meldt dat Lieveren altijd tot herstelling van de kerk en pastorij ⅓ heeft moeten opbrengen.

Het orgel in de kerk is gemaakt uit een legaat groot *f* 10000 van

Maria Catharina Hoppinck te 's Gravenhage overl. den 18 Dec. 1776; die afstamde van G. Hopping, welke hier pred. is geweest; het werd den 4 Junij 1780 ingewijd door Regnerus Tjaarda de Cock pred. te Nieuwe Pekela, met Ps. CXLIV: 9; hij was daartoe uitgenoodigd, daar hij zelf en ook zijne echtgenoot bloedverwanten en erfgenamen van de donatrice waren. Het heeft de volgende opschriften; van voren aan de linkerzijde:

Zing Roden! Hoppincks naam en God ter eer,
Een Gayus leerde in 't eerst de zuivre leer,
Nu steunt een Catharine uw Tempelzangen
Bij milde gift van 't kunstig Orgelwerk,
Hij schoort den Kansel op, Zij siert uw Kerk,
Uw Godt bezorgt uw Heiligdoms belangen
Door Hoppincks, nader dan in vleesch en bloed
Tot Sions dienst vermaagschapt in 't gemoed.

Trip.

aan de regterzijde:

„Dit orgel, versierd met deze wapens, strekt ter gedagtenisse van „den Heer Albert Hoppinck en deszelfs Huisvrouw Elizabeth „Johanna Hoppinck geb. Clarcq, en derzelver twee nagelaten „kinderen, wijlen den Heer en Mr. Jakob Willem Hoppinck „en Mejufvrouw Maria Catharina Hoppinck, en is vervaar„digd uit een legaat, door laatstgemelde jufvrouw op den V Maart „MDCCLXXVI aan de kerk van Roden daartoe expres gemaakt."

aan de achterzijde:

„Dit orgel is vervaardigt in het jaar 1779 door de directie van „de Weledelgeboren Gestrenge Heer en Mr. C. W. Ellents, „raad en secretaris van het lantschap Drente etc. etc. die daartoe „expreslijk is geautoriseert geworden. En is gemaakt door den or„gelmaker A. A. Hins te Groningen."

Coenraad Wolter Ellents bovengenoemd eigenaar van het huis Mensinga ook het huis te Roden genaamd en daar overl. den 12 Sept. 1784, benoemde als unicus collator tot organist Hendrik Stoll, aan wien Drost en Gedep. den 30 Oct. 1778, volgens resol.

op den Landdag den 22 Maart 1681 genomen, jaarlijks *f* 60 toestonden.

De vierkante toren met een spits voor en tegen de kerk aangebouwd heeft eene klok, welke ten opschrift heeft:

„Ik noodige al die vreest den Heer tot dienst van Christus „den Hemelkoning, en schla een naar geluijt wanneer de mens „verlaat des ardse woning. J. Borgherdt fudit Groningae A°. „1746. Soli deo gloria. — Willem Baron van In en Knijphuijsen „Heer van Nienoort en des landes Vredewolt medegedeputeerde „staat en Curator Academiae der provincie van Stadt en Lande „medecollator tot Roden etc. etc. — Hendrick Allingh scholte „tot Roden en Roderwolde, desself verwalter Tyll Krythe, Ja„cobus van der Scheer predicant, Ette Harm Eels van „Lijverden en Deodatus Peeters in der tijd kerkvoogden, „Jan Janssens en Floris Aukema van Lootingewolde als „hijrtoe van de acht kluften tot Roden zijnde gekommiteerd ge„weest. Geert Krijthe, Hindrick Geerts als voerluiden van „de klok."

De vicarij door de van Ewsums, eigenaars van het huis te Roden, gesticht, hadden er ook de begeving van. De inkomsten daarvan werden vroeger genoten ¼ door den priester hier, ¾ door eenen student om zich tot het priesterambt bekwaam te maken en ¼ door een gasthuis hier, waarin armen gehuisvest werden: bij de hervorming werd deze verdeeling niet meer gevolgd, want de kerkvoogden door de Gedep. geciteerd zijnde om rekening te doen, verklaarden aan hen den 26 Aug. 1602, dat zij geheel geene administratie hadden en alles nog berustte in handen en onder het bestuur was van Joest van Ewsum, dat zij om een eigen pred. verzochten en dat de kerkegoederen niet „alsoo tot privatos maar „tot pios usus" gebruikt mogten worden. In een verschil tusschen de ingezetenen en Anna van Ockinga, weduwe van van Ewsum, over de Catharina vicarij, werd door Drost en Gedep. den 1 Sept. 1609 de ingezetenen opgelegd te bewijzen dat de vicarij was ad curam animarum (voor zielmissen), omdat zij haar tot onderhoud van den pred. wilden gebruikt hebben; in 1624 werd geklaagd dat de pred. er niets van ontving, door het misbruik dat de weduwe van van Ewsum er van maakte. Ridd. en Eigener. ston-

den den 20 Maart 1781 den pred. hier jaarlijksch *f* 100 uit Dikninge toe.

Uit de Handel. van Drost en Gedep. v. d. 17 Jan. en 21 Junij 1616 blijkt, dat de kosterij verkocht was voor 135 daalders, dat het kosterij goed in 1611 en 1612 zonder meijer volgelvrij had gelegen en de kosterij maar 10 daalders jaarlijks opbragt. Op de classis generalis in 1608 verklaarde de pred., dat er geen school gehouden werd uit gebrek aan inkomsten, dat Hendrik Krythe gepass. winter zonder consent van Drost en Gedep. en tegen zijnen wil, eenige kinderen onderwezen had; dat de gemeente tamelijk ter kerk ging „nochtans der religie niet verwant sijn;" dat velen aan den drank waren en als hij hen daarover vermaande, bespot werd; dat door de „adversanten van de religie op een spijker hier, bij eenen „paap" gepredikt en kinderen gedoopt werden. De schulte en de volmagten van de gemeente verklaarden, dat hier een kwaad gespuis woonde, omdat diegenen, die nergens met de woning konden blijven, zich herwaarts begaven en nederzetteden; dat op l. l. lichtmisdag vier sleden met menschen uit Groningen waren gekomen, bij zich hebbende eenen „mispaap," en na gedane dienst op eenen spijker denzelfden dag weder naar Groningen waren teruggekeerd.

Bij de visitatie in 1671 werd medegedeeld, dat een zeker priester van Steenwijkerwold, Hermannus Juersema genaamd, om de 5 of 6 weken hier doorreizende, zich somtijds twee dagen hier ophield, in welken tijd verscheidene roomschen zich bij hem vervoegden. Het besluit daaromtrent op de syn. in 1678 genomen, zie men op Eelde.

Op de syn. in 1624 werd door de visitatoren berigt, dat de kerk nog geheel verwoest lag, er geene banken in waren en het koor zonder dak; dat de pred. ook onderwijzer was, de kerkvoogden in 16 jaren geene rekening hadden gedaan en de abusen als elders waren; in 1626 dat de catech. preken nagelaten werden: in 1627 dat er kinderen van 4 en 6 jaren oud nog ongedoopt waren; dat de onderwijzer niet in de kerk voorzong „papistisch" en hier maar bij provisie was; dat er weinig lidmaten waren en het arbeiden op zondag in gebruik. Bij de visitatie in 1643 werd gezegd, dat Jkhr. van Ewsum en Jkhr. Willem van Bijrum hunne kinderen niet lieten doopen; de eerstgen. zeide, dat zijn kind te Groningen ge-

doopt was, zijn meijer in de Nietap zeide, dat het zijne te Midwolde gedoopt was, Jan Hansen te Leutingewolde deed desgelijks: bij die in 1659 werd geklaagd dat er nog geen kerkebeker was, en de glazen in de kerk ongemaakt bleven, omdat Jkhr. van Ewsum het koor aan zich trok; bij die in 1660 werd er een beker en de kerk in orde bevonden; bij die in 1675 werd medegedeeld dat de kerk in verval was en de grafkelder op het koor voor een en een half jaar geopend, waarin Jkhr. van Ewsum en zijne vrouw begraven waren, tot nog toe niet weder geslecht was, zoodat op die plaats het avondmaal niet naar gewoonte konde gehouden worden."

Op de classis den 14 Jan. 1697 klaagde D^{s}. Atlas: 1° dat van Ewsum op kersdag l. l. tot groote verstoring der godsdienst de klok had doen luiden over het afsterven van zijne vrouw en op het ernstig verzoek aan hem gedaan, om met het luiden op te houden tot dat de godsdienst geeindigd was geantwoord had, wat raakt mij de godsdienst, ik wil dat er geluid worde: 2° dat die H^{r}. zijne dienst vruchteloos maakte en anderen van de geref. godsdienst zocht af te trekken; d. 15 April 1697 deelde Atlas aan de classis mede, dat van Ewsum eene jonge dochter van de geref. religie tot de „paepse" had vervoerd, tegen wil en dank van hare ouders, blijkens eene vertoonde geregtelijke informatie gedaan door den schulte van Roden d. 13 April 1697.

De oude doopvont is hier nog aanwezig; zij is uit één stuk grijzen zerksteen vervaardigd, hoog ruim 9 palm en boven in diameter ruim 8 palm; het onderste gedeelte is een vierkant voetstuk, dat zacht op piramidaalsche wijze oploopt, met 4 pooten, waarop de kom rust, welker holte ruim 70 kan vocht kan bevatten.

Bij het avondmaal gebruikt men twee zilveren bekers; de kleinste heeft dit opschrift: „de drinckbeker der danckseggingh e, dien „wij danckseggh ende segenen, is die niet een gemeinschap des „bloedts Christi. Nachtmaels Beecker van Roon uit een vrijwillige „collecte des kerspels bestelt A°. 1659 als waeren kerckvoegt de „E. Derck Meseroij Schulte. Pastoer Deodatus Caerl Ne„ander."

De grootere heeft tot opschrift: „Gegeeven aan de kerke van „Roden door vrouwe G. Oldenhuis wed. Ellents. 1794."

Johannes Krythe, ook Crythe geschreven, was priester te Eelde toen hij van daar in 1559 naar elders vertrok, welligt naar Westerwijtwert, waar een van gelijken naam in 1569 priester was en toen een gedienstige helper van den bisschop Knijf, in 1584 was hij commissaris van den luitenant de Mepsche om het seendregt in de dorpen te houden, in 1589 was hij tevens pensionaris of sindicus bij de abten van de Ommelanden en legde op vastenavond een banket te Groningen aan met eenige abten, waarbij ook vrouwen genoodigd waren, en het luidruchtig toeging: in 1592 was hij er nog priester, en welligt althans later officiaal, hij heeft zich ook in de abdij te Aduard opgehouden. Na de hervorming heeft hij zich te Roden, zijne geboorteplaats, gevestigd en was daar in 1601 en nog in 1605 van wegen het provinc. bestuur van Groningen belast met het beheer van de bezittingen en het huis de Helle, later ter Heil genaamd, onder Roden gelegen, vroeger het eigendom van de abdij Aduard, maar bij de hervorming met de abdij aan de prov. overgegaan. Later behoorde het aan den Drost van Ewsum, op wiens verzoek en „faveur" het op den Landdag den 14 Febr. 1632 tot eene havezate werd verklaard; het is voor zeer weinige jaren afgebroken. Hij had een jaarlijksch pensioen van *f* 225 uit de kloostergoederen van de prov. Gron. en is de roomsche godsdienst blijven belijden: op last van den Stadh. schreven Drost en Gedep. den 7 Dec. 1602 hem aan, zich te onthouden binnen Roderkerspel kinderen te doopen en personen te trouwen, bij poene van „landt ruiminge," in 1615 woonde hij hier nog, en wegens het heimelijk doopen van kinderen vervolgd, was hij gedrongen het Landschap te verlaten, vermits hem het verblijf daar was ontzegd, onder bedreiging van ligchamelijk straffen en eeuwigdurende verbanning.

De laatste priester hier was de hervorming even zeer vijandig en heeft in tijds de vlugt genomen; de Hopman Kryn de Blauw klaagde den 23 Febr. 1596 aan Graaf Willem Lodewijk van Nassau, over de strafbare verstandhouding, welke hij met de Spanjaarden en den Stadh. François de Verdugo onderhield.

Het verzoek van de ingezetenen, dat de pred. van Norg alternis vicibus (bij beurten) hier mogt prediken, werd door Drost en Gedep. den 17 Dec. 1602 bij provisie, tot nadere dispositie en bijaldien de

ingezetenen van Norg hierin geen bezwaar hadden, toegestaan; met last dat de overschietende penningen en inkomsten der kerkelijke goederen door de kerkv. goed bewaard moesten worden.

1605—1608.

Antonius Frederici, (Theunes Freerks?) werd door Drost en Gedep. bij missive van den 12 Julij 1605 hier aanbevolen om eene proefpreek te doen; na herhaald examen werd hij toegelaten op de classis den 12 Sept. 1605. Op een verschil tusschen hem en de volmagten der gemeente verklaarden Drost en Gedep. d. 9 Oct. 1605, dat daar men te Roden tot dus ver nalatig was geweest in het beroepen van eenen pred., en A. Frederici daar eenigen tijd zonder tegenspraak had gepredikt, hij tot Mei, zonder verkorting van des kerspels en collatoren regt, in zijne dienst zou continueeren en van een vol jaar de opkomsten ontvangen. Dat hij hier later beroepen is, blijkt niet, maar toch zeer waarschijnlijk, daar hij de classic. en synod. vergad. meesttijds bijwoonde, ook wordt op de syn. in April 1608 van hem gezegd, dat „bi de H. Drost en Gedep. „tot Roeden geschikt sijnde:" op die syn. werd het verzoek van den schulte en volmagten, dat, daar hun pred. zoo weinig inkomen had, Roderwolde even als in 't schultambt, ook in 't predikambt met Roden gecombineerd mogt worden, afgeslagen en toen Frederici het bewijs van zijn examen vertoonde, werd het bevonden „niet absolut te sijn" en daarop met de meeste stemmen besloten, dat hij zich ten allen tijde voor een examen zou moeten gereed houden, zonder zijn nadeel: tevens werd geoordeeld, dat, daar deze gem. woest en wild was, hij hier met geen vrucht en stichting konde zijn; waarom het beter was, dat men uitzag hem elders te plaatsen en hier iemand te beroepen, die meerder aanzien en autoriteit had. Hij is in Junij 1608 naar Garrelsweer vertrokken, en sedert hij daar was, voegde hij bij zijnen naam Leorius, zijne nakomelingen schreven Loor; hij is daar gebleven tot aan zijn overl., hetwelk aan de deputt. classis den 3 Dec. 1638 berigt werd, die toen bestelling maakten omtrent het vervullen der predikbeurten daar.

1608—1638.

Gajus Hopping, was reeds in 1605 onderw. te Garshuizen,

en werd praeparatoir geëxamineerd bij de classis van Loppersum den 19 Oct. 1607; van daar beroepen, leverde hij zulks bij de classis te Rolde den 4 Junij 1608 in, werd den 15 Aug. geëxamineerd en hem toegestaan de dienst hier bij provisie waar te nemen, hetwelk door Drost en Gedep. werd goedgekeurd d. 27 Oct.; in 1609 nogmaals geëxamineerd, is hij finaal toegelaten. Hij genoot in 1611 ook de inkomsten der kosterij en bij zijne beroeping was hem 6 spint rogge van ieder vollen boer voor zijne dienst jaarlijks beloofd. Toen J. Hoisingh te Eelde in 1615 de dienst te Roderwolde ontnomen werd, heeft hij die korten tijd waargenomen. Hij verzocht op de syn. in 1635, wegens hoogen ouderdom en zwakheid, emer. verklaard te worden, hetwelk hem, na herhaalde aanvrage, eerst in het laatst van 1638 toegestaan werd; hij leefde nog den 13 Aug. 1644. Zijn zoon Laurentius is pred. geweest te Sondel in Friesl., en Johannes te Wehe in de prov. Gron.

1639—1647.

Johannes Snethlage, schreef zich eerst bestendig zoo als meer leden dier familie gedaan hebben, en de oorspronkelijke zal zijn, Sneetlage, was geb. te Tecklenburg, een zn. van Wilh. en br. van Samuel rector te Appingedam, Rudolf pred. laatst te Steinfurt. Wilh. en Allardus, die beide in de godgeleerdheid gestudeerd hebben te Groningen; hij werd beroepen van Brandlicht, in 't graafs. Bentheim, waar hij niet voor 1630 pred. kan geweest zijn, en aanvaardde hier de dienst den 28 April 1639; naar Peize verroepen werd hij ontslagen in Sept. 1647. Zie over deze familie den Navorscher 1856, bl. 310. 372. 1857, bl. 138. 384.

1647— 1696.

Deodatus Caerl. Neander, was te Koekange geb., een zn. van Dan. Car. en trad hier voor 't eerst in dienst den 24 Nov. 1647. Op de syn. in 1683 werd hij niet op het drietal tot visitator geplaatst en toch gekozen bij de resumtie der synod. handel. Terwijl zijn verzoek om emer. te worden reeds langen tijd ingediend was en hij afstand van de dienst, wegens hoogen ouderdom en aanhoudende zwakheid, gedaan had, overl. hij den 1 April 1696: zijne weduwe Geertruid Brumlew trok dadelijk het

weduwengeld, zonder het jaar van gratie te genieten, daar hij als emer. werd aangemerkt; zij overl. den 27 Febr. 1728.

1696—1729.

Alexander Tjerks Atlas, was te Groningen geb. en een schoonzn. van D. C. Neander bovengenoemd: hij trad hier voor het eerst in dienst den 22 Maart 1696 en overl. in 't begin van 1729.

Zijn zoon Tjerk Evert, hier geb., werd hier beroepen en dit door Drost en Gedep. goedgekeurd den 27 April 1729, maar bij het examen peremptoir niet bekwaam bevonden, schreven Drost en Gedep. de gem. den 7 Sept. aan om ten eersten eene andere nominatie te maken: hij is in 1738 pred. te Sebaldeburen geworden.

1730—1738.

Wicher Martini, geb. te Niezijl, prov. Gron.; trad hier voor het eerst in dienst den 2 Febr. 1730 en vertrok naar Diever den 13 April 1738.

1738—1779.

Jacobus van der Scheer, kwam hier van Sleen den 15 Junij 1738 en overl. in den nacht van den 24 op den 25 Oct. 1779, oud bijna 70 jaren.

1780—1810.

Borrius Harms Voget, te Jemgum geb., was een br. van Johannes te Eilsum in Oostfr. overl. in 1830: hij trad hier voor het eerst in dienst den 2 Julij 1780 en overl. den 3 Junij 1810, oud in 't 56e jaar.

1811—1825.

Berend Hendrik Steringa Kuijper, werd te Groningen geb. den 15 Junij 1787; hij trad hier voor het eerst in dienst den 19 Mei 1811 en vertrok naar Winschoten den 25 Sept. 1825; hij overl. daar den 31 Maart 1860; zijn zoon Gerard David overl. als pred. te IJsselstein in 1855. Hij heeft zonder naam in 't licht

gegeven: *Gedenkboek uit het leven van eenen dorpspredikant*, Winsch. 1840, gr. 8°.

1826—1829.

Jan Bremer, stond vroeger te Wapserveen, en kwam hier van Tjalbert c. a. den 21 Mei 1826; hij vertrok naar de Gordijk den 13 Dec. 1829, en overl. daar den 13 Mei 1836.

1830—1834.

Jodocus Henricus Reddingius, geb. te Waardenburg in Gelderl., zn. van Gerh. Benth. te Assen, br. van Regn. Petr. te Zweloo, neef van Jodocus Henr. te Morrha en Lioessens en Gerh. Benth. te Garmerwolde; hij trad hier voor het eerst in dienst den 14 Maart 1830, en werd den 4 Dec. 1833 aan de hoogesch. te Gron. tot Theol. Dr. bevorderd, na het verdedigen van eene *Disputatio de authentia capitis ultimi Evangelii Johannis;* hij vertrok naar 't Hoogeveen den 16 Maart 1834.

1834—1857.

Petrus Hendrik Jan Lulofs, geb. te Hoogeveen in 1808, Joh. zn., trad hier voor het eerst in dienst den 5 Oct. 1834 en vertrok naar Roderwolde den 8 Nov. 1857.

1858.

Johannes Bernardus Schultze, geb. te Leeuwarden in 1819, was hulppred. te Berlicum in 1844 en 1845; tot pred. beroepen te Beers en Jellum, trad hij daar als zoodanig voor het eerst in dienst den 11 Jan. 1846, heeft zijne dienst daar nedergelegd in 1855 en die hier weder aanvaard den 18 April 1858.

RODERWOLDE.

Het werd in de vroegste tijden Roderhemricke, later Roederwolde en thans bij verkorting gewoonlijk Roowolde genaamd, de gehuchten Zandbert of Zandbuurt en Matsloot behooren daaronder.

De stand van het water schijnt ook hier na verloop van jaren steeds hooger te zijn geworden, waarom de huizen gestadig naar den hoogeren zandgrond nagenoeg 20 minuten verder zuidelijk zijn verplaatst, doch de kerk tot 1831 en de pastorij tot 1830 op hunne oude eenzaam geworden plaats zijn gebleven.

De vorige kerk was aan den H. Jacobus gewijd, had een altaar van dien naam, waaraan eene vicarij was verbonden; zij bevond zich bij de herv. en later in eenen slechten toestand, in 1619 herstelde men haar uit de pastorijgoederen, waarover bij de syn. van dat jaar geklaagd werd; in 1624 had zij zoowel boven als beneden nog noodzakelijke verbetering noodig, in 1626 geen gelijkenis van eenen predikstoel; bij de visit. in 1677 was zij geheel vervallen en in het begin dezer eeuw in eenen gevaarlijken bouwvalligen toestand, zoodat het noodzakelijk was eene nieuwe te bouwen, welke geplaatst werd midden in het dorp, en uitbesteed voor *f* 5000 (welke som uit s'Rijks kas is gegeven) met de oude kerk, van welker steen de voorgevel der nieuwe kerk en de toren is gemaakt. Bij het afbreken der oude kerk vond men onder de kalk, waarmede de muren van binnen waren bepleisterd, zeer vele opschriften, die niet opgespoord en bewaard zijn. De nieuwe kerk staat noord en zuid, terwijl de oude oost en west gestaan heeft; zij werd ingewijd door den pred. J. C. Schönfeld den 28 Aug. 1831.

De toren, ten noorden tegen de kerk aangebouwd, is met een klein spits voorzien: de klok die tot dusver in den klokkenstoel gehangen had, is in den nieuwen toren overgebragt en heeft tot opschrift: „In 't jar 1634 heft Roderwolda mij doen gieten als „Balthasaris pastor, ende de E. Lucas Allershoff, Pauw „Floris kerckvogeden war. M (e) F (ecit of udit) Nicolaus „Sicmans."

Later nadat de kerk reeds afgebroken was en men de plaats, waar zij gestaan had, met het omliggende kerkhof, tot eene begraafplaats aanlegde, heeft men, bij het delven van een graf, eene kist ontdekt uit rooden steen bestaande en voorzien met een plat deksel, waarop een langwerpig kruis was uitgehouwen. Deze kist werd gevonden juist vóór den ingang der voormalige kerk en bevatte menschenbeenderen van buitengewone grootte, sieraden heeft men er niet aan ontdekt, zij kwam geheel overeen met de beschrijving, van andere zulke, elders gevonden, en was gedeeltelijk verbrijzeld.

De groote en fraaije zerken doopvont met het voetstuk hoog 13 palm, het voetstuk breed 9 palm en de kom 11 palm, welke vroeger in de kerk was blijven staan tot dat zij afgebroken is, staat thans in het zoogenaamde baarhuisje op het kerkhof.

Men gebruikt bij het avondmaal eenen zilveren beker, welke door de kerkv. is aangekocht, blijkens eene aanteekening uit een oud kerkvoogdijboek, nog ten deele in wezen; en heeft tot opschrift: „Dit is de Roowoltmer Kercke Beecker. Anno 1651."

Op de gener. classis te Assen in April 1608 gehouden, werd Luchien Jans kerkvoogd hier van zijne bediening ontzet, omdat hij volgens zijne bekentenis, „smaak had van de religie der weder-„doperen, die binnen Amsterdam een openbare kerk toegestaan is, „ende dat derselver leer niet onrecht sij:" toen waren hier eenige lidmaten, doch in 1626 geene en eene vermeerdering van doopsgezinden; in 1624 was hier geen onderwijzer en geklaagd, dat het armengeld niet uitgedeeld werd aan behoorlijke personen, maar aan vijanden van de godsdienst en „de abusen zeer miserabel" waren; in 1627 over het op zondag arbeiden; over de conventiculen der roomschen hier in 1671 gehouden, zie men op Eelde.

Ridd. en Eigener. gaven in 1659 *f* 150 tot opbouw van de verbrande pastorij, waarbij vroeger een zoogenaamde ijzeren koe was. Zij verleenden den 16 Febr. 1630 aan den pred. jaarlijks uit Assen 60 daalders en werd de gemeente gelast er jaarlijks 30 bij te voegen; toen over die 30 verschil ontstond, werd zij door hen in 1666 daartoe veroordeeld, doch vrijgesproken van de betaling van het achterstallige; dezelfden verleenden den 20 Maart 1725 aan den pred. *f* 60 uit de goederen van Assen, den 16 Maart 1734 difficul-

teerden zij in het verder toestaan dezer som, den 18 Maart 1738 stonden zij *f* 30 toe met toezegging van nog *f* 30, wanneer de onderw. overl., en den 21 Maart 1747 aan D^s^. Ruthe jaarlijks *f* 60, den 20 Maart 1753 nog *f* 50, den 21 Maart 1758 aan D^s^. Brouwer *f* 110: In 1751 was hier geen *f* 300 traktement.

Jacobus Santvoort was hier de laatste priester en misschien dezelfde, die het Spaansche leger, toen deze Drenthe moest ruimen, schijnt gevolgd te zijn en alle boeken, registers en verdere stukken, tot de kerk, pastorij en vicarij betrekkelijk, medegenomen te hebben.

Deze gemeente is van 1602 tot in 1612 bediend door Joh. de Bruine pred. te Eelde.

1612—1614.

Fredericus Ilberi, die zich eene enkele maal Ilberius teekende, was een zn. van Hajo te Garnwerd overl. in 1623; hij werd te Saaxumhuizen beroepen, maar in het examen geheel onbekwaam bevonden op de syn. te Gron. in 1611 afgewezen; daarna hier beroepen vertoonde hij zulks aan de classis den 6 Julij 1612 en deed toen eene preek voor de brs., nogmaals den 31 Aug., nam hier intusschen de dienst waar en werd op de classis den 6 April 1613 op bewijs van zijn examen aangenomen: den 3 Mei en 7 Junij werd op de classis geklaagd, dat hij zich aan dronkenschap schuldig maakte, waarom hem opgelegd werd voor de classis en de drie visitatoren eene preek te doen, die, toen zij gedaan was, beoordeeld werd en naar aanleiding daarvan hem vele vragen gedaan, hetwelk veel van een examen had, en tamelijk voldeed; hij vertrok kort daarop naar Peize, en toen bleek, dat de classis en de drie visitat. te ligtvaardig zijn bewijs van examen hadden goedgekeurd, daar hij „niet legitime geëxamineert" was: waarvoor de syn. in 1614 de classis oplegde, schuldbelijdenis van haar abuis te doen, met schorsing van de magt om te examineeren bedreigde en alle zulke straffen „als bij Sin. Gen. en Hern Drost en Gedep., samt den synodo, sal worden gedecreteert."

Daarop is de dienst hier waargenomen tot Sept. 1615 door Joh. Hoisingh pred. te Eelde, die daarin opgevolgd werd door G. Hopping te Roden; doch op de classis te Anloo den 13 Nov.

1615 werd geklaagd, dat Hopping de dienst hier reeds vrijwillig verlaten en daarvan afstand gedaan had; waarop deze gemeente gelast werd binnen drie weken eenen pred. te verkiezen.

1615—1616.

Jodocusa Bulouw, gewezen pred. te Grambergen en daar vermoedelijk afgezet in 1615, liet eene buitengewone classic. vergad. op den 2 Nov. 1615 beleggen, waar hij verklaarde, dat deze gemeente eenparig besloten had een eigen pred. te beroepen en hij bij provisie de dienst hier aanvaard had: terwijl hij alle stukken van zijne zijde noodig overlegde, verzocht hij eene aanbeveling der classis, die hem gewierd met de vergunning, zonder Drost en Gedep. hier in te kennen, in de dienst hier voort te gaan. Doch op de classis den 3 April 1616 werd besloten, dat hij zich van de dienst zou onthouden, totdat hij beroepen en zulks geapprobeerd zou zijn. Bij de resumtie der synod. Handel. door den Stadh. op den 6 April 1616 werd hem gelast zich terstond van de dienst te onthouden, bij poene van bandissement, en Drost en Gedep. vermaand om de combinatie met Roden aan te bevelen. Hij is daarop in Mei in dienst getreden te Saaxum en in 1617 aldaar geweerd, even zoo in 1618 te Vierhuizen. Hij ontving uit de kloostergoederen van de prov. Gron. eene gratificatie van *f* 25 en *f* 75, volg. de reken. van 1617 en 1618.

Godefridus Pauli, gewezen pred. te Nieuwveen, werd hier den 4 Mei 1616 voorwaardelijk beroepen; maar door Drost en Gedep. den 6 Junij geïmprobeerd, omdat men, ingevolge de ratificatie op de laatste synod. Handel., den pred. van Roden tot medebediening van Roderwolde zoude aanbevelen; waartoe deze gemeente zich later ongenegen betoonde, schoon het verzoek daartoe door twee kerkvoogden aan de syn. in 1616 gedaan was.

1617—1620.

Rudolf ter Horst, geb. te Goes?, op zijn grafsteen staat „Roe„dolfus Goestinus;" hij was pred. te Capelle in 't Stigt van Munster en door den bisschop van Munster vandaar verdreven, werd hem op aanbeveling van de classis van Rolde aan Drost en Gedep. den 7 Mei 1617 eene aanbeveling aan deze gemeente mede gegeven,

waarop hij voor één jaar is aangenomen; hij werd den 27 Mei geëxamineerd en toen dit door Drost en Gedep. den 3 Julij goedgekeurd was, is hij spoedig daarna hier bevestigd; naar Norg verroepen, werd hij ontslagen in April 1620.

1620—1624.

Georg van Holle, geb. te Borculoo, zn. van Bern. te Gieten, br. van Henr. te Anloo, Joh. te Schoonbeek en Bern. te Vorden overl. in 1631; hij trad hier voor het eerst in dienst in Mei 1620, doch daar hij geene wettige beroeping had, werd hem op de syn. den 5 Sept. 1620 de dienst hier verboden, en opgelegd om ook geene beroeping naar elders aan te nemen, voor en al eer de syn. hem daarvoor bekwaam had geoordeeld, alsmede dat hij op de vergad. der drie classen bij beurten zou verschijnen, telkens gereed om te prediken; waarna hij voorloopig hier is toegelaten. Wegens zijn ergerlijk leven door de classis in zijne dienst geschorst, werd hij op de syn. in 1622 op biddend verzoek van zijnen vader niet afgezet, maar voorloopig weder toegelaten, en na dat hij eene openlijke schuldbelijdenis voor de gemeente gedaan had, is hij, door twee predd. daartoe gecommitteerd, op nieuw openlijk ingeleid en de classis gelast om hem vlijtig in hare vergad. te laten prediken.

Bij de ratif. werd de classis gelast zich te onderrigten en zulks aan Drost en Gedep. te berigten, aangaande het gevoelen en gedrag der gemeente jegens v. Holle, die, zooals hun berigt was, over zijn gedrag ten hoogsten geërgerd, weigerden onder zijn gehoor te komen. Op dat berigt der classis besloot de syn. in Junij 1623, dat v. Holle hier in zijne dienst zou geduld worden tot Mei 1624 en tegen dien tijd dezelve verlaten, zonder naar eene andere plaats in dit Landschap te mogen omzien.

Op de syn. in 1624 werd gedelibereerd om wegens het geringe traktem. Roderwolde met eene der meest nabij gelegene gemeenten te combineeren en de gemeente aangeschreven, of zij middelen kon vinden tot genoegzaam onderhoud van eenen pred. Daar deze er niet genoegzaam waren, werd de classis door Dorst en Gedep. den 24 Maart 1625 aangeschreven, te zorgen, dat Roderwolde tijdelijk bediend werd door de predd. van de classis.

1626—1660.

Dathe Balthasars, een burger van Groningen, had niet gestudeerd en werd bij de classis van Zuidhorn den 11 April 1625 praeparatoir geëxamineerd, daarop te Opende beroepen, doch op de syn. geëxamineerd en onbekwaam bevonden werd zijne beroeping geïmprobeerd. Hij trad hier den 1 Oct. 1626 in dienst, doch op de syn. in Nov. voldeed zijne preek als novitius slecht, en werd besloten hem bij provisie hier tot de volgende syn. toe te laten, mits dat hij ieder zondag de gemeente zou voorlezen de verklaring der dominicale Evangelische texten uit de postille D. Rulmanni, en op elke vergad. van de classis Rolde steeds bereid zijn eene preek te doen, alsmede bij de beide andere classen, en op de volg. syn. over eenen door de classis van Rolde op te geven tekst prediken en daarover geëxamineerd worden. Op de syn. in 1627 voldeed beide niet, maar wegens zijne stichting hier door zijn godvruchtig leven, goeden omgang en onderwijs, naar „zijne qualiteit" gevende, besloot de syn. hem weder provisioneel tot de volgende syn. op dezelfde voorwaarde toe te laten. Bij de ratificatie werd dit besluit geduld, maar gewaarschuwd en vermaand „in 't compstich „geene Leeken totte kerckendienst te beroepen," tenzij zij uitnemende bekwaamheden en gaven hadden. Hij werd op de syn. in 1629, schoon zijne leerr. en examen maar tamelijk voldeden, hier voor vast tot pred. en tot lid der syn. aangenomen en hem toegestaan voortaan zijne preken van buiten te doen, uit zulke gezonde schrijvers als de classis van Rolde hem zou voorschrijven, welker dispositie hij in zijne preken gehouden zou zijn te volgen, en zijne tegenwoordige plaats niet mogen veranderen, zonder advies van zijne classis. Wegens ouderdom en zwakheid van gezigt, werd hij emer. in 't begin van 1660, kwam met zijne vrouw met attest. in Dec. 1660 te Gron. waar hij den 1 Mei 1665 overleed.

1660—1671.

Stephanus Hermanni (Steven Harms) Asschendorp, was adjunct van zijnen schoonvader Balthasars bovengenoemd, toen hij tot pred. hier beroepen werd; hij trad voor het eerst als zoodanig in dienst den 24 Julij 1660 en overl. den 24 Mei 1671.

1672.

Johannes Benthem, geb. te Dwingeloo, Adolph zn. en Gerh. br. beide te Dwingeloo; hier beroepen werd hij geëxamineerd den 11 Dec. 1672 en overl. eenige dagen daarna, zoodat hij hier niet in dienst is getreden.

1673—1682.

Johannes Frijman, geb. te Zuidlaren, hier beroepen den 12 Febr. 1673, werd hij geëxamineerd den 8 April en voor den 12 Junij bevestigd; hij vertrok naar Vries in 't laatst van Maart 1682.

1682—1709.

Bernard Croons, geb. te Norg, Mart. zn., trad hier voor het eerst in dienst in en vóór den 19 Junij 1682; verroepen naar Marum en Noordwijk, werd hij ontslagen den 29 Jan. 1709 en overl. daar den 10 Nov. 1727. Zijn zoon Martinus overl. te Heveskes den 3 Dec. 1724.

1709—1719.

Hermannus Lentingh, trad hier voor het eerst in dienst den 12 Mei 1709 en vertrok naar Noorddijk den 5 Nov. 1719, hij overl. daar den 31 Jan. 1725.

1720.

Johannes Deodatus Brucherus, geb. te Tolbert in Oct. 1688, Jacobus zn., als pred. te Niezijl overl. in 1712: hij trad hier voor het eerst in dienst den 17 Maart 1720, spoedig daarop naar Weiwert verroepen, werd hij ontslagen den 9 Oct. 1720, vertrok naar Heveskes in 1726 en is daar overl. den 13 Maart 1764. Zijn zoon Jacobus Albertus overl. te Opwierde den 29 Sept. 1758.

1720—1730.

Rudolf Kuen, in de Ommelanden geb., was te Warfhuizen beroepen, en vertoonde na het peremptoire examen eene benoeming van de Gedep. Staten tot pred. bij het leger van den staat voor

den aanstaanden veldtogt: daar hij te Warfhuizen wegens den te maken spoed niet meer bevestigd konde worden, gaf de classis hem vrijheid, om zich te laten bevestigen, „zoo het noot is en de tijd het vereischt, waar hij occasie heeft." Hij werd in de curia Academica (Akademische gehoorzaal) den 5 Junij 1709 door den deputatus Themmen bevestigd en vertrok daarop terstond naar het leger; aanvaardde na geëindigden veldtogt de dienst te Warfhuizen, en kwam van daar hier den 15 Dec. 1720, vertrok naar Wirdum, prov. Gron., den 26 Nov. 1730 en overl. daar den 31 Mei 1761, oud ruim 80 jaren.

1731—1734.

Antonius Clant, in de Ommelanden geb., trad voor het eerst in dienst den 11 Nov. 1723 te Oldehove, bedankte in 1728 voor het beroep bij de Nederd. gemeente te London; kwam van daar hier den 4 Maart 1731, vertrok naar Noordhorn in Febr. 1734 en overl. daar den 2 Julij 1737.

1734—1744.

Arnoldus Reiners, geb. te Oldenzaal den 28 Febr. 1711, was een zn. van Arnoldus daar overl. in 1720, br. van Bern. te Rolde en Lubbertus te Oldenzaal overl. in 1735, zie zijne ooms bij Albertus te Eelde; hij trad hier voor het eerst in dienst den 4 Julij 1734, vertrok naar Donkerbroek c. a. in 't laatst van Oct. 1744 en overl. daar den 5 Sept. 1773.

1745—1746.

Henricus Warendorp, geb. te Groningen, kleinzn. van Henricus te Wehe overl. in 1723 en brszn. van Henricus ook daar overl. in 1743: hij trad hier voor het eerst in dienst in Jan. 1745, vertrok naar Oosterend op Texel in Dec. 1746, naar Leens in 1748, en overl. daar den 12 Jan. 1784, oud ruim 64 jaren.

1747—1757.

Willem Jan Ruthe, geb. te Steenbergen; trad hier voor het eerst in dienst den 16 April 1747 en overl. in 't voorjaar van 1757.

1757—1800.

Petrus Brouwer, geb. op de Leek; trad hier voor het eerst in dienst den 16 Oct. 1757, en overl. den 14 Maart 1800, oud 77 jaren en ruim 4 maanden.

1801—1802.

Jacobus Begemann, geb. te Sleen den 8 Dec. 1779, Fred. Ad. zn., zie van zijne ooms op Norg; neef van Egbertus hoogd. pred. te Amsterdam, Andreas Julianus te Monnikendam overl. in 1850 en Jacobus te Ditzum overl. in 1835, alle zonen van Christ. Georg. Sigism. laatst hoogd. pred. te Amsterdam, zie verder van zijne neven op Eelde: hij trad hier voor het eerst in dienst den 5 Julij 1801; vertrok naar Siddeburen den 30 Mei 1802, werd emer. den 1 Jan. 1848 en overl. te Groningen den 3 Jan. 1850.

1802—1841.

Johan Christoph Schönfeld, stond vroeger te Sleen; kwam hier van Schuttorp den 5 Sept. 1802; emer. verklaard, nam hij afsch. den 27 Junij 1841, en overl. te Borger den 18 Jan. 1848, oud 82 jaren.

1842—1846.

Roelof Bennink Janssonius, te Groningen geb. in 1817, een achterklzn. van Joh. te Oosterhesselen, werd aan de Hoogesch. te Gron. tot Theol. Dr. bevorderd d. 13 Oct. 1841, na het verdedigen van een specimen *de Romano-Catholicorum, qui vulgo Jansenistae dicuntur, historia et principiis;* trad hier voor het eerst in dienst den 3 April 1842; vertrok naar Arnhem den 25 Oct. 1846 en naar 's Gravenhage in 1850. Hij heeft in het licht gegeven: *Grunoos zegefeest.* 28 *Aug.* 1838, Gron. 1838, gr. 8°, — *Jonge dooden, Zuchten en zangen*, ald. 1842, 16°, 2e dr. 's Hage 1860, — *Lentebladen, Poëzij*, ald. 1844, gr. 8°, — *Legenden naar* J. G. von Herder, ald. 1853, gr. 8°, — *Vrouwenleven, Zangen des geloofs en der liefde*, ald. 1853, kl. 8°, 2e dr. 's Hage 1857, — *Leerr. ter bevestiging van* Dr. J. C. Zaalberg, 's Hage 1854, gr. 8°, — *Gedichten*, Gron. 1855, gr. 8°, — *Gezangen der katholieke kerk, naar het latijn*, 1e stuk, Arnh. 1857, 2e st. 1860, post 8°, — *De*

Psalmen naar de behoefte der Christenen voor kerkelijk en huiselijk gebruik ingerigt, Utr. 1858, — *Geschiedenis van het kerkgezang bij de Herv. in Nederland*, Arnh. 1860 en 1861.

1847—1848.

Schelto Coolhaas van der Woude, kwam hier van Emmen den 13 Junij 1847 en vertrok naar Nieuw-Beerta den 18 Junij 1848; naar Noordbroek in 1855 en in 1858 naar Veendam. Hij heeft in het licht gegeven: *Wat willen eigenlijk de zeven Haagsche Heeren?* (zonder naam) Gron. 1843, gr. 8°, — *Aan de Protestanten en Katholieken in Nederland*, ald. 1845, — Eene kerkelijke rede voor 't Bijbelgenootschap, getiteld: *de Bijbel een uitmuntend middel tegen menschelijke ellende*, ald. 1851, — *Spoorwegen en telegrafen. De invloed van stoom en electriciteit, aangewend als middelen van gemeenschap, op den toestand des menschdoms*, Veendam 1859, gr. 8°.

1849—1857.

Martinus Swijghuisen Reigersberg, te Groningen geb. in 1814, br. van Lucas Adrian. Corn. te Nijkerk, in Friesl.; trad voor het eerst in dienst den 25 Maart 1838 te Augsbuur (Lutjewoude) c. a. en vertrok naar Wommels en Hijdaard in 1847; kwam van daar hier den 22 April 1849, en vertrok naar Oostrum en Jouswier den 17 Mei 1857.

1857.

Petrus Hendrik Jan Lulofs, Joh. zn., kwam hier van Roden den 15 Nov. 1857.

ROLDE.

Het wordt in een stuk van 1304 Roetlo en in een van 1421 Rodlo genaamd; de gehuchten Amen, Ekehaar, Ellerslo, Eleveld, Nijlande, Deurse of Duurse, Ballo, Schieren, Peelo vroeger Pithelo, Anreep, Loon, Vredeveld en Steendijk behooren nog daaronder;

eene poging voor weinige jaren aangewend om de vijf laastgenoemden, zoo niet alle, dan toch ten deele kerkelijk onder Assen te trekken, is vruchteloos geweest; die van Grolloo en Schoonloo zijn hier van gescheiden en eene eigen gemeente geworden in 1854. In 1630 waren er 40 lidmaten, in 1676 254 en 147 huizen.

De kerk waarbij vroeger eene vicarij behoorde, is een oud en groot gebouw; zij werd in 1660 hersteld, waarvoor Ridd. en Eigener. *f* 150 toestonden; zij had in 1672 veel te lijden van de troepen van den bisschop van Munster; de trap van den predikstoel, de kap of het klankbord daarboven en de tafel voor de avondmaalsviering werden vernield en in stukken geslagen en het bekken bij den doop gebruikt gestolen, bij de visitatie in 1675 bevond alles zich nog in dien toestand, maar bij die in 1677 hersteld en een nieuwe predikstoel van denzelfden maker als die te Norg. Het ruime koor der kerk heeft een houten gewelf en is hooger dan de zolder der kerk, het was in 1624 in eenen vervallen toestand en werd de herstelling beloofd: Ridd. en Eigener. gaven in 1647 tot opbouw daarvan, mits het werde gemaakt, dat het afgeschoten konde worden, ten einde er de Lottings te kunnen houden, *f* 300 en in 1747 nogmaals eene gelijke som. De syn. stond in 1852 en 1853 telkens *f* 1000 tot hare herstelling toe, terwijl de nog ontbrekende *f* 1000 door de gemeente genegotiëerd werd.

Het orgel, te Harlingen gemaakt, is aangekocht voor *f* 1200, de kosten der vergrooting met eenige registers en de verbeteringen daaraan door P. van Oeckelen en zonen gedaan, bedroegen om de *f* 1300; het werd ingewijd door den pred E. J. Borgesius met eene leerr. over Efez. V: 18^{b}, 19. C. Brouwer vroeger pred. hier gaf daartoe *f* 1200 en bovendien nog aan de diakonij *f* 1000. Het heeft het navolgend opschrift: „De Herv. Gem. van Rolde „ontving dit orgel van een harer voormalige leeraars den WelE. „Zgel. Heer C. Brouwer, thans rustend leeraar te Assen, als „een blijk van blijvende liefde en voortdurende belangstelling in „hare godsdienstige belangen; terwijl het door vrijwillige bijdra„gen der gemeente vergroot en verfraaid op den 28 Nov. 1847 „plegtig werd ingewijd."

De toren aan de kerk verbonden heeft eene hooge spits en eene

klok, waarop het volgende opschrift: „Nathanael Gisius pre-„dicant. Johan Hidding. Johan Timans als volmachten van „Rolde hebben mi laeten gieten dorch Henderik Wegewart in „in der stadt Campen. Anno 1619."

Remmelt Schulte en Johan Hiddinge kerkvoogden gaven aan Drost en Gedep. (volg. hunne Handel. v. d. 2 April 1612) te kennen, dat zij hunne pretensie tegen de stad Groningen vervolgd hebbende, over de betaling van hunne klok, die, toen zij te voren in den tijd van troubelen binnen Groningen gevlucht waren, door die van Groningen was aangetast en tot geschut vergoten, eindelijk daarvoor *f* 850 ontvangen hadden: indien zij nu eene zwaarder en duurder klok mogten koopen, verzochten zij hun gevoelen omtrent het volgende te mogen vernemen: daar het convent van Assen de 4de voet in het kerspel Rolde had, dat is, voor ¼ deelde in de lasten der burgerlijke en kerkelijke gemeente, of zij de meijers van het convent tot de betaling van hun quota (aandeel) wilden houden; en tevens hoe zwaar van gewigt de klok wel zou mogen vallen? Daarop werd hun geantwoord, dat de meijers of het convent betalen zoude; 800 pond of daaromtrent achte men zwaar genoeg, maar dat men zich op 50 of 100 pond niet kon bepalen, en dat zij zelf daarop mogten letten.

Bij het avondmaal gebruikt men twee eenvoudige zilveren bekers, waarvan de eene tot opschrift heeft: „Deze becker is ge-„maeckt tot dienst van die kercke toe Rolde anno 1649." De andere, welke door de kerkvoogden is aangekocht, bevat alleen „Rolde 1818."

Ten gevolge van het afbranden der pastorij woonde de pred. den 2 Mei 1605 in de kosterij, waarin hij ook school hield, en klaagde hij toen aan Drost en Gedep. over haren onbewoonbaren toestand, alsmede dat het hof, waarin de pastorij vroeger gestaan had, onbevredigd liggen bleef en er ook geene woning voorhanden was, voor eenen onderwijzer, die hier hoogst noodig was.

Bij de visitatie in 1627 werd berigt dat hier geen catechismuspreken gehouden werden en in 1633, dat de diakenen in langen tijd niet gecollecteerd hadden.

Johannes Bijsterveld in 1570 deken van Drenthe, was hier

toen en ook nog later priester, hij leefde nog in 1608 als ambteloos persoon. De predd. van Rolde hebben tot in 1615 te Assen tevens de dienst waargenomen; zie daar nader.

1598—1602.

Melchior Arnhem ook van Arnhem genaamd, waarschijnlijk te Arnhem geboren, was hier de laatste priester of vicaris; hij ging terstond tot de hervorming over en bleef de dienst hier waarnemen; hij werd bij herhaling geëxamineerd, voor het laatst den 12 Sept. 1600 en toen finaal toegelaten: hij werd verroepen naar Ruinerwold en dit door Gedep. den 30 Aug. goedgekeurd; hij vertrok voor Nov. 1602.

Henricus Petrejus, ook Petri en Pieters genaamd, te Beilen afgezet, werd hier den 4 Dec. 1602 beroepen, maar dit door den Stadhouder geïmprobeerd.

Hillebrandus Willemius, pred. te Nesserland, door Gedep. aanbevolen, deed hier eene proefpreek; de volmagten der gem. weigerden d. 12 Febr. 1603 voor Gedep. hem te beroepen, waarna hij door hen beroepen werd, doch d. 25 Maart ontvingen Gedep. eenen brief van hem, waarin hij verklaarde de beroeping naar Rolde niet te kunnen aannemen, omdat zijne gem. en de classis van Emden hem niet wilden ontslaan.

Theodorus Ekel, pred. te Wirdum, vertoonde aan de classis van Loppersum den 4 April 1603 „seekere commissien van sendin„ghe" te Rolde en Assen, en verzocht tevens een getuigschrift van zijn gedrag en leer, hetwelk hem toegestaan werd. Hoewel hij van Wirdum vertrok, is hij hier niet, maar later te Nieuwveen gekomen.

1604—1612.

Wilhelmus Johannis, pred. te Kropswolde, deed op aanbeveling van J. Acronius hier eene proefpreek en werd naar de Gedep. verwezen, die op zijn verzoek om hem hier te beroepen, den 10 Aug. 1603 besloten Acronius te verwittigen, dat men „van Wilhelmi onduchtige qualiteiten bericht waer" en zich bezwaard vond om het verzoek in te willigen; waardoor het vooreerst geen gevolg had. W. Johannis werd bij kerker. besluit van den 5 Oct. 1603, bij provisie voor ½ jaar tot ziekenbezoeker te

Groningen aangesteld, den 8 Febr. 1604 werd hij voor één jaar weder aangenomen, maar wegens dronkenschap werd hem in den kerkeraad den 25 Julij 1604 de dienst tegen St. Michaëlis opgezegd. Daarop is hij hier nog in 1604 voor een jaar en eerst in 1608 voor vast aangenomen; den 9 Oct. 1606 stonden Gedep. toe, mits de gemeente zulks ook goedvond, dat hij tevens de schooldienst zou waarnemen. Op de syn. in April 1608 verklaarde hij geene communicanten te hebben, daar de ingezetenen zulks nalieten uit vrees voor den vijand; op die in Sept. 1609 werd besloten hem aan te zeggen om, wegens dronkenschap, de dienst hier tegen Mei te verlaten; maar hij is toen weder bij provisie toegelaten, tot dat, op ernstig aanschrijven van den Stadh., op de syn. in 1611 besloten werd, dat hij Mei 1612 zijne dienst moest verlaten, en elders, in of buiten dit Landschap, eene andere plaats zoeken; hij is daarop in dienst getreden te Odoorn.

Christofforus Reusnerus, gewezen pred. te Bourtange, wendde zich tot Drost en Gedep. met verzoek om hier geplaatst te worden: op hun verzoek deed hij eene preek in het collegie, die ten genoegen was, alsmede zijn bewijs van ontslag door de classis van 't Oldambt en Westerwolde afgegeven; hem werd door hen den 29 Oct. 1612 geantwoord, dat zij het advies van den Stadh. moesten vragen, die zich tegen zijne aanstelling hier verklaarde.

1613—1615.

Johannes Eccius, conrector te Kollum, werd hier beroepen op eene toelage boven de gewone inkomsten en geëxamineerd den 2 Julij 1613, waarna hij hier weldra in dienst trad. Hij overl. spoedig na den 13 Nov. 1615, en liet eenige weezen na, waarvan in 1620 maar één meer in leven was.

1616—1619.

Nathanaël Gisius ook Gijsen genaamd, was een zn. van Otto te Hasselt overl. in 1612. Hij werd hier beroepen en geëxamineerd den 17 Julij 1616, trad daarna weldra in dienst; hij vertrok naar Kamperveen tusschen den 4 Oct. en 2 Nov. 1619 en overl. daar in 1643.

1620—1642.

Johannes Wassenberg, kwam uit het „adelijk stift" Leeden, graafs. Tecklenburg, waar hij 4 jaren pred. was geweest, werd op vertooning van het bewijs van zijn examen en ontslag aangenomen en bevestigd den 12 April 1620; hij overl. den 16 Oct. 1642 in hoogen ouderdom: zie van zijne zonen op Westerbork.

Martinus Stephani (Marten Stevens) Croons, werd hier in Julij 1643 met algemeene stemmen beroepen; doch door den invloed van den Drost, die Picardt hier wilde geplaatst hebben, werd die beroeping door Drost en Gedep. geïmprobeerd, met last om binnen 14 dagen eenen anderen te benoemen. Hij is in 1644 te Norg beroepen.

1643—1648.

Johan Picardt, te Bentheim geb. den 5 Febr. 1600, daar zijn vader Johan toen pred. was en te Ulsen overl. den 7 Dec. 1629, br. van Gualtherus te Gron. overl. den 5 Febr. 1678; deze laatste en zijne afstammelingen schreven zich bestendig en nog Piccardt; de Gron. volksalm. van 1840 bevat eene genealogie van deze familie. Hij trad voor het eerst in dienst in 1623 te Egmond aan Zee; terwijl hij daar was, werd hij aan de hoogesch. te Leiden tot Med. Dr. bevorderd vóór 1640, volg. Reineri Neuhusii poemata juvenilia Amst. 1644, pag. 43, 215 et 247. Hij kwam van daar hier den 19 Nov. 1643; bij de visitatie in 1645 werd medegedeeld, dat hij over de gewone evangelische teksten niet predikte, maar allerlei „schriftuir plaetsen nam, 't welck de „gemeinte bevonde en ordelde onstichtelijck te sijn," toen dit aan de syn. in 1646 werd medegedeeld, was het algemeen gevoelen, dat aan ieder pred. de keus van teksten moest vrijgelaten worden. Op de classis in Oct. 1646 verzocht Picardt om examinatoren tot onderzoek van zijn *Tractaat over de waardigheid des predikambts;* waartoe 4 predd. werden benoemd; doch van hun rapport en van de uitgave zelve blijkt verder niets. Hij vertrok naar Koevorden den 2 April 1648.

1648—1651.

Aegidius (Gillis) Cools, werd te Vlissingen geb.; trad hier

voor het eerst in dienst den 16 Julij 1648, naar Uskwert verroepen werd hij ontslagen den 10 Maart 1651; hij werd daar in 1662 emeritus, met een pensioen van *f* 375, hetwelk van het preds. traktement werd afgenomen; hij leefde nog den 20 April 1668.

1651—1665.

Ernestus Fledder, Luch. Egb. zn., Gerh. Luk. en Herm. br., kwam hier van Assen in 't begin van Junij 1651, en overl. den 10 Oct. 1665. Hij was eerst gehuwd met eene dochter van Herb. Brachtesende te Emmen, zijne 2e vrouw Talika was eene dochter van Joh. Boekenberg te Zuidwolde; zij overl. den 12 Oct. 1682: zie van hunne zonen op Vledder.

1667—1675.

Henricus Hardeberg, trad hier voor het eerst in dienst den 22 Mei 1667, en vertrok naar Diever in Dec. 1675.

1676—1677.

Johannes Adolf Hoppers, kwam hier van Westerbork in 't begin van April 1676: in zijnen beroepsbrief stond, dat hij de lijkpreken moest doen zonder eenige belooning; de classis oordeelde, dat het woord lijkpreek in geene beroeping behoorde voor te komen en hij ongehouden was die te doen, dewijl dit lang te voren door zijnen voorganger Hardeberg was afgeschaft. Hij overl. den 6 Sept. 1677. De classis besloot den 7 Oct. 1678, niettegenstaande het jaar van gratie geëindigd was, op verzoek van de gemeente, voor de weduwe en hare jonge kinderen de dienst den aanst. winter nog waar te nemen.

1679—1716.

Anthonij Schukking, kwam hier van Koekange den 11 Mei 1679, hij had sedert 1711 eenen adjunct en werd emer. in 't begin van 1716.

1711—1716.

Anthonij Schukking, hier geb. Anth. zn., Joh. br. te Koekange, was propon. toen hij als adjunct en opvolger van zijnen va-

der hier werd bevestigd den 25 Mei 1711; hij werd wegens zijn aangerigt schandaal op Zuidlaardermarkt door Drost en Gedep. in 1712 in zijne dienst geschorst; naar Noordlaren verroepen, werd hij ontslagen den 15 April 1716: zie verder op Zuidlaren.

1716—1724.

Jan Sijbing van Hermkhuisen, Theol. Dr., werd hier beroepen op de voorwaarde om lijkpreken te houden en geëxamineerd den 22 April 1716, waarna hij hier weldra in dienst trad; naar Utrecht verroepen, werd hij ontslagen den 22 Maart 1724 en overl. daar den 28 Jan. 1740, oud ¡50 jaren.

1725— 1746.

Bernardus Reiners, geb. te Oldenzaal, Arn. zn., br. van Arn. te Roderwolde en Lubb. te Oldenzaal overl. in 1735, zie zijne ooms bij Alb. te Eelde: hij werd hier beroepen en geëxamineerd den 25 April 1725, waarna hij hier weldra in dienst trad; hij overl. den 31 Maart 1746, oud in het 48e jaar.

1746—1750.

Willem Ram, geb. te Meppel den 7 Julij 1713; trad voor het eerst in dienst den 16 Nov. 1738 te Oosterwolde c. a., vertrok naar Morra en Lioessens in 1743; kwam van daar hier den 28 Aug. 1746 en overl. den 11 Julij 1750.

1751—1796.

Conraad Hendik Emanuel Grootholtman, geb. te Latberg in 't Graafs. Tecklenburg, trad hier voor het eerst in dienst den 21 Nov. 1751. Hij weigerde met nog 3 predd. het declaratoir door de volksrepresentanten van Drenthe in Oct. 1795 uitgegeven, te onderteekenen en werd daarom in 1796 van zijne dienst ontzet; hij overl. hier den 5 Oct. 1803, oud ruim 85 jaren.

1796—1797.

Jan Pelinck, te Norg geb. in 1774; was een schoonzn. van bovengen. en trad hier voor het eerst in dienst den 9 Oct. 1796; hij vertrok naar Nuis en Niebert den 11 Junij 1797: zie verder op Norg.

1798—1806.

Johannes Mulder, geb. te Veendam den 29 Jan. 1775; trad hier voor het eerst in dienst den 7 Jan. 1798, en vertrok naar Vlagtwedde den 5 Oct. 1806, naar Groningen in 1809; hij overl. daar den 28 Maart 1832. Van hem verscheen in 't licht: Eene leerr. *ter viering van het derde eeuwfeest der herv.* Gron. 1817, gr. 8°, — Twee redevoeringen *over de instandhouding, den bloei en de welvaart der Maatsch. tot Nut v. 't Algemeen.* Gron. gr. 8°, — Na zijn overl. *Twaalftal leerr.*, Delft en Gron. 1832.

1807—1825.

Casper Brouwer, te Groningen geb., trad voor het eerst in dienst den 21 Sept. 1806 te Lutkegast, kwam van daar hier den 24 Mei 1807, en vertrok naar Gieten den 7 Aug. 1825.

1825—1830.

Dominicus Holwerda, werd in 1793 te Menaldum geb., waar zijn vader Wibrandus toen pred. was, en die als emer. van Haren overl. in 1839, br. van Gerrit te Oosterwierum overl. in 1859, en Allard Reinerus te Oldelemmer c. a.: hij trad voor het eerst in dienst den 8 Maart 1818 te Eppingehuizen, vertrok in 1820 naar Vrouwen Parochie, en kwam van daar hier den 4 Dec. 1825, hij vertrok naar Rijperkerk en Hardegarijp den 31 Oct. 1830, en naar Dragten in 1833, waar hij emer. is geworden in 1859.

1831.

Eltje Jacob Borgesius, geb. te Bellingwolde in 1803, Jacobus Goedhard zn. daar overl. in 1834; trad voor het eerst in dienst den 29 Oct. 1826 te Kolham en kwam van daar hier den 8 Mei 1831.

SMILDE.

Deze veenkolonie bestaat uit Hijkersmilde, Kloosterveen en Bovensmilde, en wordt nog dikwerf de gemeente Hijkersmilde en Kloosterveen genoemd. Toen op eenen Landdag besloten was om het Kloosterveen te ontginnen en aldaar eene kolonie te stichten, werd in 1767 een plan van verdeeling vastgesteld, en in 1771 de bedoelde veenen, bij zoogenaamde veenplaatsen van 4000 vierkante Drentsche roeden (elke roede van ongeveer 42 palmen) of daaromtrent, op gunstige voorwaarden aan bijzondere personen verkocht, en is tot afvoer der turf de Smildervaart of Drentsche Hoofdvaart gegraven. Het eerste huis op Kloosterveen werd in 1771 gebouwd, volgens een daar nog aanwezig opschrift op eene ovale zerk uitgehouwen. De Landdag wees in 1773 het verzoek om eene kerk en eenen pred. van de hand, doch stelde den 24 Maart 1778 voorloopig vast, dat op het Kloosterveen eene kerk gesticht en een pred. zou beroepen worden, en besloot den 23 Maart 1779 *f* 40000 ten laste van het Landschap te negotiëren tot opbouw van eene kerk, pastorij, kosterij en school.

De groote en hooge achtkantige koepelkerk met 4 deuren werd in 1780 uitbesteed aan L. Grevijlink, A. Meursinge en T. Sikkens. Door gedurig verschil tusschen den opzigter en de aannemers over het werk en de materialen, ging de bouwing zeer traag. Het verzoek der aannemers om hunne namen aan of in het gebouw te plaatsen, werd hun den 23 Aug. 1782 geweigerd. Toen in den zomer van 1784 de kerk nog niet was afgetimmerd, hebben Drost en Gedep. nadat de aannemers geweigerd hadden, het nog geheel ontbrekende of gebrekkige te herstellen, den opzigter den 31 Aug. 1784 gemagtigd, dat ten spoedigste, ingevolge het bestek, te doen herstellen en af te werken op kosten der aannemers, doch zoo, dat het altijd door eenen deskundige kon goedgekeurd worden, zoowel ten aanzien van de kosten der materialen, het werk zelf, als de arbeidsloonen.

Op eene groote zerk in den muur aan de N. W. zijde staat het

volgende opschrift: „De eerste steen is gelegt door Jonkheer „Sigismund Jacob des H. R. Rijks Grave van Heiden, oudste „zoon van den Heere Drost op den V Julij MDCCLXXX.

„Drost van Coevorden en der Landschap Drenthe, S. P. A. des „H. R. Rijks Grave van Heiden tot Entingen, Laarwold en Rei- „nestein."

Gedeputeerden.

Uit de Ridderschap.	Uit de Eigenerfden.
Z. C. Baron van Schwarts tot Ansen.	Mr. C. S. Nysingh.
R. Baron van Echten tot Echten.	W. Lunsingh.
F. O. Baron van Dörnberg Heiden tot ter Borch.	Mr. D. Willinge.
J. Baron van Donge tot Westdorp.	G. W. van der Feltz.

Ministers.

Mr. C. W. Ellents, Raad en Secretaris.

Mr. W. H. Erkenswijk, Raad en Landschrijver.

Abraham Martinus Sorg, Architect.

Op verzoek van Drost en Gedep. werd zij door Ds. Crul van Assen ingewijd den 17 Febr. 1788, met I Kon. VIII: 29, 30a; waarbij het volle collegie, hun deurwaarder en boden, alsmede „tot voorkoming van confusie" de kapitein geweldiger en 8 kerspel soldaten tegenwoordig waren.

Het orgel, waarvoor C. H. Buschman, weduwe Rebenscheidt ƒ 1000 legateerde, welke som door belegging bijna verdubbeld werd, doch daarvoor nog niet toereikende was, daar het ongeveer ƒ 6000 heeft gekost, is het ontbrekende, deels uit vrijwillige bijdragen van gegoede leden der gemeente en grootendeels door de Gedep. uit de hier bestaande kas ad pios usus gevonden; het werd gemaakt door P. van Oeckelen en Zonen en ingewijd door Ds. Doorenbos den 26 Dec. 1841 met Luc. II: 14.

Op de kerk is een koepeltorentje, waarin zich eene klok bevindt, met het opschrift: „Christiaan en Jan Seest. Amste- „lodami Anno 1781 me fecit."

Ridd. en Eigener. bepaalden den 15 Jan. 1788, dat het jaarlijksch traktement van den pred. *f* 650 en dat van den onderw. *f* 100 zoude zijn, door het Landschap te betalen, terwijl de benoeming van beide aan hetzelve zou zijn; op welks kosten ook de pastorij en kosterij later uitbesteed zijn voor *f* 13000. Drost en Gedep. besloten den 21 Maart 1794 om de ondergronden, daar het veen van de pastorij en kosterij afgegraven was, op Landschapskosten in orde te laten brengen en werden de noodige orders daartoe gegeven. Zij benoemden den 5 Febr. 1788, ten gevolge van de resol. op den Landdag den 15 Jan. genomen, voor de eerste maal, zonder consequentie voor het toekomende en ongepraejudiciëert het regt der kerkeraden in dit Landschap, aan welke volgens kerkenorde de aanstelling van ouderlingen en diakenen competeerde, 4 ouderl. en 4 diak., en bepaalden tevens, dat van ieder de helft zou aftreden op Pinksteren 1790 en 1791; waarvan aan de classis van Rolde bij extract kennis zou gegeven worden, met verzoek, om verder met de geëligeerde kerkeraadsleden naar kerkenorde te procedeeren.

Ter dienste bij het avondm. zijn hier twee zilveren bekers, welke door Johan Bernard Frederik Rebenscheidt en zijne vrouw Catharina Henrica Buschman gegeven zijn; op beide staan hunne wapens en namen, en onder op de buitenzijde der bodems: „Voor de nieuwe kerk te Kloosterveen in 't Land Drenthe, gemaakt te Amsterdam Anno 1788." Bovendien op ieder van dezelve eene vierregelige rijmelarij, welke geene mededeeling waardig zijn. Er is nog een zilveren schenkblad door bovengen. C. H. Buschman, toen zij weduwe was, gegeven. Ten gevolge van 't besluit van den Landdag, werd in 1789 aan de gevers der bekers het gebruik van eene besloten bank in de kerk, zoolang zij of een van hen op 't Kloosterveen zoude wonen, aangeboden; hij overl. den 4 Jan. 1803, en zij den 12 Julij 1811; volgens het opschrift op eene groote tombe, opgerigt op eene afzonderlijke begraafplaats in hunne hier gelegen goederen.

Over de Bovensmilde, welke weldra van de Smilde afgescheiden en eene eigene gemeente zal worden, zie men het Bijvoegsel. Het collatieregt hier behoort thans aan Z. M. den Koning.

1788—1813.

Jan Albert Erkenswijk, Gill. zn., Jan Walr. br., werd beroepen van Ruinen; zijne bevest. had plaats den 30 Nov. 1788, in tegenwoordigheid van twee Gedep. en den secretaris, als gecommitteerden van Drost en Gedep. Hij deed op verzoek van Drost en Gedep. den 23 Nov. 1790 eene lottingspreek te Assen, toen vakant; waarvoor hij vereerd werd met een boek ongeveer *f* 30 waardig: hij werd emer. verklaard en door de classis ontslagen den 15 Sept. 1813 en overl. te Assen den 10 Febr. 1820, oud 82 jaren en bijna 9 maanden.

1815—1819.

Hoseas Gerhardus Meiling Amshoff, geb. te Ulsen, Joh. Petr. zn. te Emmen, br. van Maurits Albrecht te Groningen; trad voor het eerst in dienst in Nov. 1812 te Thesinge, kwam van daar hier den 8 Jan. 1815, en vertrok naar Ruinerwold den 21 Maart 1819.

1820.

Hieronimus Doorenbos, geb. te Oudeboorn in 1788, br. van Jan te Deersum overl. in 1827; trad voor het eerst in dienst den 30 Dec. 1810 te Peperga c. a., en kwam van daar hier den 9 Jan. 1820.

VEENHUIZEN.

Het was vroeger een gehucht hetwelk uit 7 huizen of huisgezinnen bestond en kerkelijk zoowel als burgerlijk onder Norg behoorde.

Er is hier eene kapel geweest, waarin de dienst waargenomen werd door eenen vicaris, die den priester te Norg was toegevoegd; zij is gedurende de spaansche oorlogen van 1580—1594 onder den voet geraakt. Gedep. gaven den 14 Julij 1603 aan de ingezetenen

van Norg de vrijheid om voor hunne pastorij de steenen van de verwoeste kerk te Veenhuizen te gebruiken, bijaldien anderen daarop geen aanspraak maakten.

Toen door de Maatschappij van Weldadigheid hier eene kolonie gevestigd was, werd het bij Z. M. besluit v. d. 6 April 1824 n°. 167 van Norg kerkelijk gescheiden en is eene op zich zelf staande Protestantsche gemeente geworden. Zij bestaat grootendeels uit drie groote gestichten, het eerste is gebouwd in 1823, het tweede en derde in 1824, en zijn meest bewoond door weezen, vrije kolonisten, veteranen en bedelaars; eenige verspreide huizen, waarvan er in de marke van Norg liggen, bewoond en gebruikt door personen tot de gezegde Maatschappij behoorende, worden tot en onder Veenhuizen gerekend.

De Protestantsche koepelkerk is een fraai achtkantig gebouw, met 4 deuren; boven die, welke naar den hoofdweg staat, is op eenen hardsteen het volgende uitgehouwen:

„Op den 7 Julij 1825
„is door de Welgeboren Vrouwe
„Rudolphina Wilhelmina van den Bosch, geboren de Sturler,
„aan dit kerkgebouw de eerste steen gelegd."

De kerk met de pastorij werd aanbesteed voor *f* 19000, maar heeft ruim *f* 20000 gekost, is door het Rijk betaald en door D^s. Heerspink, toen nog pred. te Vledder, ingewijd den 25 Junij 1826 met Ps. XXVI: 8. Het orgel is aangekocht van de gemeente van Akkrum, verbeterd en verzwaard door P. van Oeckelen en Zonen, al hetwelk *f* 1570 gekost heeft en door de gemeente is betaald, terwijl de daarvoor te maken verandering in de kerk en het plaatsen van hetzelve, door genoemde Maatschappij is bekostigd. Het werd ingewijd door D^s. Küller den 24 Maart 1856 met Ps. CL.

Voor de godsdienstoefeningen wordt hier, in plaats van eene klok, een korf aan eenen hoogen paal of staak gebruikt, die neergelaten wordt, zoodra de pred. den predikstoel beklommen heeft; vroeger gebruikte men eene vlag.

Er bestaat een algemeen kerkelijk reglement voor deze Protestantsche gemeente, hetwelk den 9 Nov. 1827 goedgekeurd en bekrachtigd is bij het departement voor de zaken der herv. kerk, enz.

Daarbij was één pred. toegestaan, en volgens een koninkl. besl. v. 6 April 1824 op een traktement van *f* 1800, waaraan echter de voorwaarde verbonden was om bij ziekte op eigen kosten in de waarneming der dienst te moeten voorzien: later had de pred. *f* 1200 en de adjunct *f* 600, doch ingevolge Z. M. besluit v. 17 Julij 1845 n°. 82 zijn er twee predd., de eerste op eene jaarwedde van *f* 1000 en de tweede van *f* 800.

Beide predd. hebben eene pastorij, de eerste bij de kerk, de tweede aan het eerste gesticht. Beide worden door den Koning benoemd en zijn leden van de classis van Assen.

1824—1832.

Jan Herman Heerspink, kwam hier van Vledder als eerste pred. den 1 Aug. 1824 en overl. den 9 Mei 1832, oud in 't 49e jaar. Zie van zijne zonen op Gieten.

1832—1835.

Hendrik Poelman, werd te Groningen geb. den 3 Sept. 1808; hij kwam hier in 1832 als adjunct, zonder bevestigd te worden en doop of avondm. te mogen bedienen, hij overl. te Groningen den 8 Febr. 1835.

1833—1844.

Kornelis van Rinteln, geb. te Buren den 22 Maart 1787; trad voor het eerst in dienst in Nov. 1812 te Giesen en Rijswijk; vertrok naar Ossendrecht c. a. in 1827; kwam van daar hier den 8 Dec. 1833 en overl. den 10 Oct. 1844. Hij gaf in 't licht, *Eene leerr. bij gelegenh. van eenen brand te Almkerk.* 's Bosch 1826, gr. 8°, — *Zestal leerr.* Rotterd. 1828, gr. 8°, — *Eene leerr. ter herinnering aan den tiendaagschen veldtogt*, Gron. 1839, gr. 8°.

1835.

Hendrik Wilhelm Jansen, te Amsterdam geb. in 1808, kwam hier den 5 April 1835 als adjunct; daarna tot tweeden pred. hier beroepen, trad hij als zoodanig voor het eerst in dienst den 2 April 1837.

1845.

Wilhelm Justinus Küller, te Utrecht geb. in 1807; trad voor het eerst in dienst den 28 Julij 1833 te Serooskerken, en kwam van daar hier als eerste pred. den 12 Oct. 1845.

VRIES.

Het bevat de gehuchten Dunderen, Bunne, Winde, Yde, de Punt, Tinaarlo, Zeegze, Oldemeulen, Taarlo, oudtijds Arnulo genaamd, Rhee, ter Aart, Zijen en Nieuw-Ubbena.

De kerk moest jaarlijks eenen witten valk aan den bisschop van Utrecht en van 1295 af dien aan de kerk van Steenwijk leveren; in 1466 en 1488 werd in plaats daarvan eenen gouden Rijnschen gulden betaald, in 1496 werd het voor een onbepaald getal van jaren op drie enkele gouden Rijnsche guldens en vier oude vleemschen jaarlijks gesteld. Zij had vroeger een altaar aan den H. Stephanus gewijd, waar aan eene vicarij was verbonden en door eenen vicaris bediend werd tot 1550. Het ruime koor, later gebouwd, is veel hooger dan de kerk. Zij was bij de hervorming in eenen slechten toestand; de Gedep. gelastten in 1610 haar te repareren, dak en venster digt te maken, stonden daarop den verkoop van kerkelijke goederen wegens de groote reparatie, die in 1612 plaats had, toe. De Stadh. gaf een nieuw glas in de kerk, de Gedep. van de prov. Gron. ook een, hetwelk met *f* 72 betaald werd, (volg. de klooster reken. van 1618) de Landdag stond *f* 200 toe.

In 1628 werd door Drost en Gedep. het verschil tusschen de kerkvoogden en de erven van Johan ten Berge, in leven schulte en kerkvoogd, wegens ontvangen kooppenningen der in 1611 verkochte kerkelijke goederen vereffend; door goed te keuren de rekening van ten Berge bij zijn leven met eigen hand geschreven en onder beding, dat de erven aan de kerk te Vries zouden geven eenen beker van 16 lood zilver. Bij de visit. in 1624 ontbraken in de kerk de stoelen voor de

vrouwen en eene tafel voor de avondm. viering; in 1630 13 of 14 lidmaten. Nadat vele jaren over den slechten toestand van den predikstoel geklaagd was, werd bij de visit. in 1661 een nieuwe bevonden, gegeven door Jkhr. Ubbena van Bunne. De toren, tegen de kerk aangebouwd, is van beneden tot ongeveer 30 voeten hoog geheel en vervolgens hier en daar van tufsteen, heeft een uur- en slagwerk, benevens twee klokken; op de grootste staat: „Maria „bin ick gheheten. dat kerspel van Vrees let mi gheten. Wolter „Chonenborch goet mi. do men screef MCCCCCXVII daer bi †" De kleine klok is in het laatst der vorige eeuw gegoten: beneden in den toren staat nog de doopvont van Bentheimersteen ongeschonden.

Bij het avondmaal gebruikt men twee eenvoudige doch groote en zware zilveren bekers, waarvan de eene ten opschrift heeft: „Desse „Beecker is vereert ter eeren Godes an de kerck tot Vrees van den „hooghEdl. G. Joächim Frans Ubbena en Vrou Christina „van Warin. Anno 1664." de tweede heeft tot opschrift: „Dese „Becker gegeven aan de kerck tot Vries door Ellegonda The„odora Linthorst dogter van Harmanus Linthorst, ge„trouwt met Joan van Gijbelandt tot Wassenaar. $17\frac{9}{17}36$." Op de buitenzijde van den boden staat: „Hermannis Lint„horst Ao. 1682." De eerstgenoemde beker werd gegeven in plaats van den vorigen, die in 1657 of 1658 gestolen was.

In het gehucht Bunne was vroeger een huis, hetwelk aan de Kommanderij van de Duitsche Ridderorde te Utrecht behoorde, waarbij eene kapel was, zoo het schijnt aan Maria gewijd, welke kort na de hervorming niet meer bestond, blijkens volgende uitspraak van Drost en Gedep. op den 12 Febr. 1608. Op het verschil tusschen de kerkvoogden te Vries en de erven van Johannes Crijthe medeëigenaren van de Bunsche goederen, sustineerden de kerkvoogden, dat het kerkhof of de plaats, waar de kapel te Bunne te voren gestaan had, tot pios usus, te weten tot reparatie der kerk aangewend behoorde te worden; daar bij eene vroegere sententie eenige pachten van die kapel ten behoeve der kerk te Vries verklaard waren, werd hun (kerkv.) eisch ongefundeerd verklaard, omdat die gronden en goederen hadden behoord tot het Kommandeurschap te Utrecht en den 29 Nov. 1563 overgedragen waren aan

J. van Ewsum en dus wereldlijk goed geworden waren, door die verwisseling, hetwelk de weduwe van van Ewsum den 28 Febr. 1606 in gerigte bij zegel en brief van den 29 Nov. 1563 had aangetoond. Voor Drost en Gedep. werd den 11 Junij 1613 het volgende verschil gebragt: Scheepings erve te Yde moest jaarlijks aan de kapel te Bunne 1 mudde rogge en 2 mudden haver betalen; de kerkv. en de pred. reclameerden die pacht, maar werden verwezen naar het vonnis van den 28 Febr. 1606; terwijl aan Anna Ockinga weduwe van Ewsum opgelegd werd te bewijzen, dat die rogge en haver niet gegeven waren voor geestelijke dienst in de kapel te Bunne, of dat in die kapel geene eigenlijke dienst was geschied.

D^{s}. R. Meijer genoot voor de getijden jaarlijks een mudde rogge van elken vollen boer en de keuters naar evenredigheid, en bovendien volgens zijnen beroepsbrief, even als zijn voorganger, een schat rogge van elken vollen boer, zelfs van onbehuisde ledige en woeste plaatsen of erven: toen over dit schat rogge verschil ontstond, kenden Drost en Gedep. hem dat den 4 Dec. 1628 toe, mits, indien de ingezetenen bewijzen konden, dat de vicarij erve te Yde gelegen (daar die rogge vroeger aan de Stevens vicarij had behoord) door hen betimmerd was, zij van de betaling ontslagen zouden zijn. De Landdag stond den 22 Junij 1656 aan den pred. jaarlijks *f* 50 uit de kloostergoederen van Assen toe, mits de gemeente *f* 50 daar bij voegde, boven de *f* 50 die zij te voren aan den pred. had toegelegd.

Het regt van collatie behoorde vroeger aan de bezitters van het huis te Bunne: als unici collatoren zijn ons voorgekomen in 1624 en 1630 Jkhr. Daniël van Wahren te Bunne; in 1649 en 1651 Jkhr. Conraad Gombrecht van Wahren; in 1664 Jkhr. Joachim Frans van Ubbena te Bunne; in 1670 en 1676 zijne weduwe; in 1682 en 1691 Berent van Bierum Hr. van Luinga en Thedema: in 1721 Johanna Isbrandts, weduwe van M^{r}. Joh. Sichterman in leven Gedep. en Ette; in 1728 hunne erfgenamen en in 1763 onderscheidenen. Het is den 6 Nov. 1766 bij koop overgegaan aan Floris Baving, Jan Brouwer, Hendrik Meiringh, Sikke Swartwold, Jan Oortwijn en Willem Baving; door vererf behoort het sedert lang aan een veel grooter

getal personen, en ten einde moeijelijkheden in de uitoefening van hetzelve voor te komen, is in 1837 deze schikking getroffen; dat de beroeping door den kerkeraad zal geschieden, ingevolge eene voorafgaande stemming van de 6 leden van den kerker., en 6 gecommitteerden uit de collatoren.

Op het rekwest van den onderw. Adolph Francisci Limborch, gelastten Drost en Gedep. den 8 Mei 1617 den pred. om op aanstaanden zondag af te kondigen: dat ieder die eenige goederen in gebruik had, welke vroeger aan de kosterij behoord hadden, den 22 Mei voor hen moest verschijnen om bewijs in te leveren, met welken titel of regt hij aan die goederen gekomen was; bij gebreke van dien werd de suppleant gemagtigd de landen, die bewijsbaar zijn, vroeger aan de kosterij behoord te hebben, in eigendom te mogen aantasten.

Rudolphus Fabritius, werd hier in 1598 beroepen, waarschijnlijk van Koudum, maar is niet gekomen.

1599—1608.

Eilardus Huisman, de laatste priester hier, ging tot de hervorming over en door den Stadh. hier beroepen den 11 Dec. 1599, aanvaardde hij de dienst; hij werd den 12 Sept. 1600 voor het eerst geëxamineerd, en voorloopig toegelaten, om het examen met 3 maanden nogmaals te moeten ondergaan; hij werd daarna nog tweemalen geëxamineerd en schoon het niet voldeed, toch toegelaten. Op de vergad. in April 1608 te Assen verklaarden de schulte, en de kerkvoogden der gemeente, dat hij voor 3 en 4 jaren de kroegen meer bezocht had dan nu en zich in den laatsten tijd wel gedragen had; dat men hem niet gaarne zag vertrekken, omdat het kerspel nog eenige zaken met hem had te liquideeren. In die vergad. werd hem van Acronius opgelegd, den volgenden dag eene preek te doen, waarvan hij zich verschoonde, met te zeggen, dat hij eene beroeping naar elders had en zijn ontslag wilde vragen; hetwelk hij toen verzocht en verkreeg. Hij bleef hier evenwel, zoodat Drost en Gedep. hem den 26 Mei aanschreven om naar eene andere dienst om te zien, volgens de laatste classic. resol., en de gemeente gelast binnen 6 weken een anderen pred. te beroepen; den 27 Mei 1608 gaven zij bevel, daar hij de weduwe van den over-

leden onderw. Joh. Judoci, geweldig had geslagen, hem gevangen te nemen en in geval van ontvlugting zijne levende have te Assen te brengen tot goedmaking der kosten zijner actie; hij was in tijds buiten lands geweken, zoodat eene herhaalde poging om hem te arresteeren, mislukte. Op verzoek van eenigen der gemeente besloten Drost en Gedep. den 10 Junij, dat hij de kosten zou betalen aan den executeur die hem tweemalen had willen arresteeren, aan de weduwe van Judoci één pond groot voor aangedane hoon en smart en één pond groot aan de armen. De volmagten dezer gemeente verklaarden den 24 Junij aan Drost en Gedep., dat hij op nieuw tot hunnen pred. was aangenomen; doch werd hun den 7 Julij geantwoord, dat men de classic. resol. van den 22 April l. l. over hem genomen, behoudens de eer der classis, niet kon intrekken en de Stadh. bij missive van den 28 Mei l. l. gerecommandeerd had die resol. strikt uit te voeren, waarom zij gelast werden binnen 3 weken eenen pred. te beroepen: den 21 Julij werd door hen aan Huisman toegestaan om nog 14 dagen in de pastorij te mogen blijven. Op de syn. den 5 Sept. 1608 werd hij afgezet en hem aangezegd om met 4 weken de pastorij te verlaten, terwijl hem vrijgelaten werd om naar eene andere plaats om te zien. Hij is in dat jaar nog weder te Westerbork beroepen.

1609.

Johannes Meranus, die vroeger te Kolderveen was geweest, werd door de gemeente voor 3 jaren aangenomen en aanvaardde daarop de dienst hier; hij werd op de classis den 3 April 1609 daarin geschorst tot de volgende over 4 weken te houden classis; maar toen verschoonde hij zich schriftelijk over zijne afwezigheid en werd hem terstond op gelijke wijze geantwoord, dat bij aldien hij den predikstoel te Vries nog eenmaal betrad hij voor een „schiftmaker „geachtet sall worden;" hij verscheen wel op de volgende classis den 6 Junij, maar het bleef zoo als het was, en op die van den 8 Julij verscheen zijne weduwe met verzoek dat de brs. de dienst bij beurten mogten waarnemen; waartoe besloten werd en haar het jaar van gratie toegestaan.

1610—1631.

Rudolf Meijer, geb. in Westfalen, leverde zijne beroeping hier van den 13 Febr. 1610, bij de classis in den 16 Aug. en nam de dienst intusschen voorloopig waar, hij werd op getuigschriften van de classis van het Oldambt den 11 Julij 1611 aangenomen. Op de classis in April 1617, werd hij beschuldigd op l. l. drie koningendag gepredikt te hebben; hij werd een en andermaal in zijne dienst geschorst; onder anderen in 1622, omdat hij het kind van Jkhr. Johan van Ubbena in huis en welligt op „papistische wijze" gedoopt had: hij overl. den 13 Sept. 1631.

1632—1650.

Maurits Meijer, geb. in Westfalen, Rud. zn. bovengenoemd; werd hier beroepen en den 17 April 1632 geëxamineerd; hij trad weldra daarna in dienst en overl. den 8 Febr. 1650.

1651—1670.

Antonius Stegnerus, schreef zich Eldanus en Tubantinus; hij trad hier voor het eerst in dienst den 25 Mei 1651 en vertrok naar Groningen in Febr. 1670 hij overl. daar den 1 Julij 1693.

1670—1681.

Willem Hemsing, geb. te Zuidlaren; trad hier na veel oppositie voor het eerst in dienst tusschen den 18 Aug. en 6 Oct 1670; hij vertrok naar Zuidlaren in het laatst van Dec. 1681.

1682—1689.

Johannes Frijman, kwam hier van Roderwolde den 2 April 1682, en overl. den 30 Nov. 1689. Zijn zn. Antonius was in 1702 propon.

1691—1720.

Dietericus Stegnerus, hier geb., Ant. zn. en Joh. br. te Groningen overl. in 1720; trad hier voor het eerst in dienst den 15 Mei 1691, hij werd op de classis den 27 Junij 1695 wegens onkuischheid in zijne dienst geschorst tot de volg. syn. en de clas-

sis gelast om de 14 dagen hier eenmaal te prediken. Op de klacht der gemeente werd de classis door Drost en Gedep. den 17 April 1696 aangeschreven om te zorgen, dat hier ieder zondag eens gepredikt werd, waarvoor zij gedurende dien tijd het halve traktement zou genieten; op bedenkingen van de classis hier tegen gemaakt, stelden zij den 16 Junij 1696 den propon. Huchting aan om hier ieder zondag te prediken onder genot van het halve traktement. Op de syn. in Junij 1697 werd Stegnerus onder voorwaarde van schuldbelijdenis te doen, van zijne schorsing ontslagen; hij overl. den 21 April 1720, oud 52 jaren. Zijn zn. Antonius overl. als pred. te Feerwerd in 1754.

1721—1728.

Johann Arnold Verwer, te Emden geb.; trad voor het eerst in dienst in 1715 te Freepsum en vertrok in 1718 naar Neermoer: hij kwam van daar hier den 10 Aug. 1721, en vertrok naar Drogeham den 20 Junij 1728, waar hij in 1732 overleed.

1729—1772.

Duirt Dyck, geb. in Drenthe, trad hier voor het eerst in dienst in Jan. 1729; hij werd emeritus den 10 Maart 1772 en overl. te Borger den 13 Sept. 1775; oud in 't 76e jaar.

1772—1775.

Nicolaas Kuiperi, geb. te Zaandam, trad hier voor het eerst in dienst den 11 Oct. 1772, en vertrok naar Wissekerke den 17 Sept. 1775; naar Giesen Oudkerk in 1780, werd daar emeritus in 1804 en overl. te Schoonhoven den 6 Nov. 1820, oud 81 jaar en ruim 5 maanden.

1775—1778.

Georg Jan Spandaw, geb. te Groningen den 23 Junij 1739; trad voor het eerst in dienst den 21 Aug. 1768 te Noordwolde, prov. Gron., en vertrok in 1774 naar Visvliet; hij kwam van daar hier den 3 Dec. 1775, en vertrok naar Ten Boer den 27 Oct. 1778, naar Bellingewolde in 1783; hij overl. daar den 11 Jan. 1808.

1779—1826.

Omius van Giffen, geb. te Groningen den 20 April 1753, br. van Alexander te Birdaard en Janum overl. in 1811; trad hier voor het eerst in dienst den 27 Junij 1779 en overl. den 7 Nov. 1826.

1828—1831.

Dirk Albertus de Groot, geb. te Pieterburen in 1796, br. van Petr. Hofstede Hoogl. te Gron.; trad voor het eerst in dienst den 11 Febr. 1821 te Eppingehuizen, vertrok in 1823 naar Woltersum, kwam van daar hier den 18 April 1828 en vertrok naar Sneek den 3 Oct. 1831.

Van hem verscheen in 't licht een antwoord op de prijsvraag, *Historia migrationum Hebraeorum extra patriam, usque ad tempora, deleta a Romanis Hierosolyma proxime antecedentia*, hetwelk aan de hoogesch. te Gron. met goud bekroond werd en in hare jaarboeken van 1817—1818 is opgenomen; — Stuber en Oberlin, *twee edele predikanten in den Elzas.* Gron. 1827, 8°; — *Het Christendom op de Zuidzee-eilanden.* ald. 1841, 8°; — *Leerr. ter gedachtenis zijner 25jarige Evangeliebediening.* Sneek 1846, 8°; — *Dankrede bij de vervulling van 25jarige Evangeliebediening te Sneek.* ald. 1856, 8°; — Lijkrede op D^{s}. H. Oolgaardt, *over het aan Christus toegewijd leven en het winstgevend sterven.* ald. 1858, 8°.

1832—1837.

Jakob Jakobs Swiers, geb. te Hoogezand in 1801; trad voor het eerst in dienst d. 30 Nov. 1828 te Beetgum, kwam van daar hier den 5 Febr. 1832 en vertrok naar Havelte den 31 Dec. 1837.

1838—1846.

Goswijn Willem Sannes, geb. te Burum in 1808, Isaäc zn. als pred. van en te Veendam overl. in 1856, br. van Hinno Willem Jan te Arnhem: hij trad voor het eerst in dienst den 11 Sept. 1831 te Kolham, kwam van daar hier den 1 April 1838 en vertrok naar Oude Pekela den 11 Oct. 1846, naar Oostwold in 't Oldambt in 1859. Hij heeft in het licht gegeven: *Geschiedenis*

der Christelijke kerk, enz. Naar het Hoogd. van W. Leipoldt waarvan in 1856 de 6e dr. verscheen. Gron. post 8°.

1847.

Albertus Maagh Meijer, geb. te Niezijl in 1815, zn. van Jan als emer. van Midwolde en Leek overl. in 1856, en br. van Wiebo Johannes te Lippenhuizen; trad voor het eerst in dienst den 5 Maart 1843 te Appelscha en kwam van daar hier den 11 April 1847.

ZUIDLAREN.

Het bevat de gehuchten Midlaren, de Groeve of Midlaarderveen en Zuidlaarderveen.

De kerk, waarvan die te Anloo welligt de moeder kerk is, bevond zich vroeger meermalen in eenen slechten toestand; in 1603 klaagde Ds. Wirichius, dat hij bij regen er geene dienst in konde doen; in 1610 schreven Drost en Gedep. den kerkvoogden aan, om de sedert jaren vervallen kerk dadelijk te herstellen en daartoe te mogen gebruiken de gelden der klok, welke zij vroeger tot betaling van 's kerspels achterstallige contributiën verkocht hadden; in 1622 berigtten de visitat., dat zij zonder dak, zolder en tafel was, in plaats van banken, oude posten en balken, en het koor geheel vervallen; in 1626 was zij door soldaten bezet, (zie op Gieten). In 1648 werd het koor hersteld volgens dit nog aanwezig opschrift: „Anno 1648 is dit koer van Suidt Laren nies opgetimmert ten „tide doe Arnoldus Bottichius predicandt, Roelof van Sel„bach, Frederick Janssen van Dalen, Egbert Buters en „Roelof Hinderken kerckvoegden waren." De Landdag stond daarvoor toe in 1647 *f* 100 en in 1648 *f* 200; in 1650 werden de glazen op 't koor vernieuwd en gaven de predd. der classis één glas; ieder pand daarvan werd aanbesteed voor 3 daalders en moest

de namen en wapens van eenen pred. en zijne vrouw bevatten. In 1672 hebben de troepen van den bisschop van Munter de glazen daarin in stukken geslagen, den bijbel weggenomen, de predikstoel en banken gebroken en naar buiten geworpen. Zij werd in 1674 hersteld en gaf de classis wederom één glas op het koor, ieder één pand daarin, met zijnen naam en het jaartal 1674, de overige glazen werden ook gegeven; en waren in 1840 de meeste namen daarop nog te lezen. De predikstoel werd in 1675 gemaakt. In 1841 is er ruim *f* 1700 aan te koste gelegd, en tot aandenken daaraan op het koor het volgende opschrift: „Anno 1841 is het inwendige van „dit Godsgebouw geheel vernieuwd en hersteld ten tijde dat Joh. „Mensinga predikant, Mr. Louis Graaf van Heiden Reine„stein, Roelof Tammink, Egbert Bentum, Geert Stra„tingh en Jan Wuffing kerkvoogden waren." Ds. Mensinga gedacht daaraan den 29 Aug. 1841 met Ps. XXVI: 8. Het orgel, gemaakt in 1716, werd den 8 Nov. voor het eerst gebruikt en aan den onderw., tevens tot organist aangesteld, gaven Drost en Gedep. een jaarlijksch traktem. van *f* 60, ingevolge de resol. van den Landdag den 22 Maart 1681 genomen, ingaande den 8 Nov. 1716. De klokken werden hier uit den toren genomen tusschen 1580 en 1592, en te Groningen verkocht; waardoor men jaren lang zonder klok is geweest. Ds. Wirichius eischte van de gemeente 6 mudde rogge, volgens belofte der vorige kerkvoogden schuldig en over 6 jaren ten achteren, voor dengenen, die met trommelslag de gemeente ter predicatie had te zamen geroepen; de gemeente ontkende de belofte, waarom hem de eisch door Drost en Gedep. den 15 Jan. 1617 ontzegd werd. De tegenwoordige klok heeft tot opschrift: „Gerbrand Koster me fecit Amstelredami Anno 1675."

Voor het avondm. zijn hier twee fraaije zilveren bekers met deksels, op de bekers staan de kerk en toren afgebeeld en op den eenen nog: „den kercken beecker tot Zuidlaren gemaeckt in der „tijt als Ludolphus Huisinghe predicant, Geert ten Ro„dengate, Jan Hemsinghe, Harm Hemsinghe ende Al„bert Coops kerckvoogden waren; en de woorden te vinden 1 Cor. „X: 16." Rondom den knop van het deksel staat: „Johannes „van Selbach pastor Suitlarensis D. (edit.) 1681," en daaronder zijn wapen. Op den tweeden beker, aan den voorgaanden gelijk

staat: „Dese kerckenbeeker van Suitlaaren is gemaakt in het jaar „1723, ten tide doe A. H. Werumeus predikant, en de E. Hr. „borgemeester J. D. Dreews, Hindrick Sweers en Jan Sis„sink kerkvoogden waren."

De tafel, vroeger bij het avondm. gebruikt, wordt om het snijwerk en het wapen der Selbachs met het jaartal 1697, nog bewaard op het koor der kerk.

1601—1602.

Johannes Cruse, was eerst monnik in het klooster te Aduard, in 1598 onderwijzer te Groningen, en werd bij de classis daar den 31 Julij 1598 op zijn verzoek geëxamineerd: hij trad hier in dienst en verscheen op de classis d. 24 Maart 1601, zonder getuigschriften, die hij bij de vergad. den 9 Junij door den kerkeraad van Gron. afgegeven inleverde en waarop hij tot lid werd aangenomen: hij overl. kort voor Mei 1602, daar zijne weduwe het jaar van gratie had tot Mei 1603. Hij trok jaarlijks levenslang uit de kloostergoederen van de prov. Gron. een pensioen; over 1597 *f* 120, over 1598 *f* 135, en over 1599 *f* 150, waarop het gebleven is.

Lieuwe Roelandts, die zich ook Lievinus Rolandus schreef, was in Drenthe geb.; hij werd in Dec. 1599 aangesteld tot onderwijzer te Wittewierum en later bij de classis van Loppersum geëxamineerd. De Gedep. schreven de gemeente den 4 Nov. 1602 aan, om hem aanst. zondag eene proefpreek te laten doen en op Mei te beroepen: zij weigerde beide en beriepen H. van Kampen, gewezen priester van Gasselte. De Stadh. die dit euvel opnam, verlangde dat zij de gemeente nogmaals zouden aanschrijven, hetwelk zij deden, maar zij bleef weigerachtig, ook bij een 3de aanschrijving, die zelfs met bedreiging gepaard ging, en beriep zij in Dec. H. Pieters, gewezen pred. te Beilen, hetwelk de Stadh. weigerde goed te keuren. Roelandts is in 1603 pred. te Kolham geworden.

1603—1629.

Johannes Wirichius, geb. in Siegen Nassau, aanvaardde de dienst in 1599 te Tolbert, en is daar eindelijk den 1 Nov. 1601 toegelaten; werd op de syn. in Mei 1603, wegens twist en eene

onvoldoende beroeping afgezet. Op aanbeveling van Joh. Acronius, namens den Stadh., werd hij hier in Junij 1603 beroepen, nam de dienst voorloopig waar en werd op de classis den 4 Julij tot lid aangenomen. Hij werd door de classis in Febr. 1623 wegens dronkenschap afgezet, doch op de syn. in Julij tot Mei toegelaten: op de syn. in 1624 werd hij voorwaardelijk voor eenen onbepaalden tijd weder toegelaten, doch op die in 1629 finaal afgezet, en op haar verzoek aan Drost en Gedep. in 1630 van hier verdreven.

Henricus Winandus pred. te Gandersum, bood zich in 1627 te Gieten aan, en gaf voor, dat hij door oorlog en watersnood sedert 5 jaren bijna geen inkomen had gehad en zich in behoeftige omstandigheden bevond. Hij werd hier in 1629 beroepen, maar dit door Drost en Gedep. geïmprobeerd den 16 Oct., omdat hij met zijne gemeente in onmin leefde.

1630—1631.

Johannes Sigefridus Cuperus, kwam hier van Gasselte den 15 Aug. 1630, ten gevolge van eene benoeming door Drost en Gedep. gedaan; hij werd op de syn. den 8 Dec. 1631 afgezet om dadelijk de dienst en de pastorij te verlaten. Dit vonnis was het gevolg van de met bewijzen gestaafde beschuldiging van den afgezetten Joh. Wirichius en werd bevestigd door deze zijne eigene bekentenis, dat hij eertijds „propter commissum adulterium," ter dood was veroordeeld, maar door voorspraak met eene geesseling was vrij gekomen. Hij is kort daarna naar de Paltz vertrokken, leefde nog in 1633, toen de syn. besloot, dat zijn zoon Bern. Fabritius, pred. te Gasselte, scherp zou vermaand worden, om zijne moeder beter te onderhouden, en waarop de classis behoorlijk zou toezien.

1632—1649.

Arnoldus Böttichius, te Schuttorp geb. in 1608, Henr. br. te Eelde, werd in 1630 tot conrector te Meppel aangesteld, en van daar hier beroepen, werd hij geëxamineerd den 17 April 1632, hij trad daarna weldra in dienst en overl. den 17 Mei 1649.

1651.

Jacobus de David, te Katwijk geb., trad hier voor het eerst in dienst den 16 Maart 1651, naar Steenwijk verroepen, werd hij op de classis den 6 Nov. 1651 onder voorwaarden ontslagen; op de syn. den 21 Jan. 1652 werd, schoon hij nog geen lid van de syn. was, omdat er geene was gehouden, voor dit maal het verleend ontslag toegestaan en toen het besluit genomen, dat voortaan geen pred. in Drenthe van zijne plaats binnen den tijd van twee jaren zou mogen vertrekken, dan met toestemming van de syn. Hij overl. daar in 1672.

1652—1666.

Ludolphus Huisinghe, hier geb., Hendr. br. te Schiermonnikoog overl. in 1658; hij trad voor het eerst in dienst te Emmelenkamp na 1648, kwam van daar hier in Junij 1652, en overl. den 28 Mei 1666, oud 37 jaren.

1667—1681.

Johannes van Selbach, hier geb. den 11 Oct. 1645, was een zn. van Roelof, Gedep. en Ette en Johanna ten Rodengate. Hij trad hier voor het eerst in dienst den 18 Aug. 1667, werd in 1671 afgevaardigd ter visie der *autographa*, en naar Groningen verroepen werd hij in eene buitengewone classic. vergad. ontslagen den 29 Sept. 1681; hij overl. daar den 14 Oct. 1702. Het programma bij zijn overl. uitgegeven is voor de kennis dier familie van veel belang.

1682—1693.

Willem Hemsing, kwam hier van Vries den 1 Jan. 1682 en overl. den 1 Aug. 1693. Zie van zijne zonen op Gieten en Peize.

1695—1713.

Johannes van Oostbroek, te Harkstede geb., Joh. zn. laatst te Eexta en daar overl. in 1696; hij trad hier voor het eerst in dienst den 13 Mei 1695 en overl. den 8 Mei 1713.

1714—1720.

Johannes Hofstede, Will. zn., Emmer. br.; kwam hier van Havelte den 16 Dec. 1714; hij vertrok naar Groningen in Julij 1720, en overl. daar den 30 Mei 1736. Hij heeft in het licht gegeven: *Afscheidsrede te Zuidlaren*, Gron. 1720, 8°, — *'t Verborgen leven en zalig sterven van* D^{s}. Sicco Tjaden, ald. derde dr. in 1751, 8°, — *De vernieuwde intreepredikatie*, 4°.

1720—1722.

Anthonij Schukking, Anth. zn., Joh. br., stond vroeger te Rolde; hij kwam hier van Noordlaren den 6 Oct. 1720, en overl. den 15 Maart 1722.

1723—1729.

Arnoldus Henricus Werumeus, te Groningen geb., trad hier voor het eerst in dienst in Mei 1723; vertrok naar Naaldwijk den 27 Maart 1729, en naar Zierikzee in Nov. 1729; hij overl. daar den 9 Julij 1731, oud 30 jaren. Hij is waarschijnlijk de schrijver van het: *Bescheiden deel van het hedendaagsch Christendom*, 's Hage 1741, 8°.

1729—1763.

Johannes Mensinga, geb. te Groningen; trad voor het eerst in dienst den 15 Oct. 1719 te Zuidwolde, prov. Gron.; kwam van daar hier den 22 Mei 1729, werd in 1752 afgevaardigd ter visie der *autographa* en overl. den 28 Sept. 1763, oud in 't 69^{e} jaar; zijn zoon Jacobus overl. te Franeker in 1796 en Johannes te Meeden in 1799.

1764—1784.

Jakob Biben, kwam hier van Kolderveen den 19 Febr. 1764; hij werd in 1770 afgevaardigd ter visie der *autographa*; en overl. den 29 Nov. 1784, oud ruim 60 jaren. Op zijne begeerte is hij buiten de kerk begraven; men vindt zijn grafsteen regtopstaande onder aan den buitenkant van den toren ingemetseld.

1785—1804.

Lambertus Vos, stond vroeger te Diever; hij kwam hier van Noordlaren den 3 April 1785, en overl. den 24 Nov. 1804, oud in 't 57e jaar.

1806—1807.

Gerrit Rademaker, kwam hier van het Hoogeveen den 16 Febr. 1806, en vertrok naar Zwolle in Mei 1807; hij overl. daar den 4 Junij 1831, oud bijna 62 jaren.

1807—1815.

Frederik Johannes Abresch, geb. te Groningen den 29 Julij 1781, zn. van Petrus hoogl. daar overl. in 1812, br. van Willem Joachim Wicherts, als emer. van de Meeden overl. in 1840; hij trad voor het eerst in dienst den 6 Nov. 1803 te Garshuizen, en kwam van daar hier den 25 Oct. 1807, hij vertrok naar Veendam den 24 Sept. 1815, naar Eenrum in 1816, naar Garmerwolde in 1819, naar Finsterwolde in 1824 en overl. daar den 14 Maart 1831. Zijne 3 zonen zijn alle predd. geworden.

1816—1852.

Johannes Mensinga, geb. te Emmen in 1792, Joh. Henr. zn, br. van Rutger Periz. te Koevorden, achterklzn. van Joh. bovengenoemd: hij trad voor het eerst in dienst den 2 Oct. 1814 te Klooster ter Apel, kwam van daar hier den 10 Maart 1816 en werd emer. den 1 Julij 1852.

1852.

Wijbe Lolcama, brszn. van Lodew. en neef van Wijbe, is hier van Westerbork gekomen den 12 Dec 1852.

CLASSIS MEPPEL.

MEPPEL.

Het was vroeger een gehucht, en behoorde kerkelijk onder Kolderveen, doch werd daarvan gescheiden in 1422, tot eene afzonderlijke kerkelijke gemeente verklaard en de kapel tot eene parochiekerk verheven. De voorwaarden, bij deze scheiding gesteld, waren, dat de ingezetenen van Meppel verpligt zouden blijven tot medeonderhoud van de kerk, 't kerkhof en het pastorijhuis te Kolderveen; dat de deken en het kapittel te Steenwijk het regt van collatie der kerk hier zouden hebben en behouden; en dat de kerspellieden hier voor hunne afscheiding aan den priester te Kolderveen jaarlijks 10 mudde rogge zouden moeten opbrengen.

Met de daaronder behoorende gehuchten Oosterboer en Zomerdijk was de herv. gemeente in 1776 groot 1600 zielen, en in 1845 5700 met inbegrip van de kleine luthersche gemeente welke hier vroeger bestond, maar die zich in 1825 met de herv. vereenigd heeft, en goedgekeurd is bij koninkl. besl. van 8 Febr. 1826; de weinige daarbij gemaakte bepalingen vindt men bij Magnin Overz. der kerkel. gesch. bl. 325.

De kerk staat midden in de stad, waartoe het door Koning Lodewijk Napoleon bij besl. van 13 Maart 1809 is verheven; zij schijnt vroeger aan de Heilige Moeder Maagd toegewijd geweest te zijn, en had 6 altaren met evenveel vicarijen. Van het altaar en de vicarij het Heilige Kruis behoorde het regt van collatie aan de eigenaars van het adellijke Huis Vledderinge, even buiten de

stad gelegen en thans Rechteren genaamd. De priester, met deze vicarij begiftigd, was verpligt, behalve tot het bedienen van genoemd altaar, ook de kerkdienst in genoemd huis te verrigten, op daartoe vastgestelde tijden. Aan Jkhr. R. van den Clooster te Vledderinge, die sustineerde tot de halve collatie te Meppel geregtigd te wezen, werd door Drost en Gedep. den 11 Maart 1701 de eisch ontzegd en ongefundeerd verklaard. De kerk werd in 1623 door eene compagnie soldaten bezet volgens resol. van Drost en Gedep. van den 11 Julij dus luidende: „Te Ommermoer, neffens d' Oe„vereest een nieuwe schans gelegd zullende worden; werden tot „bescherming van Friesland, Stad en Ommelanden vijf compagniën „soldaten gedetacheerd, en ééne comp. gelegd in de kerk te Mep„pel, de vier comp. in den omtrek van Oevereest." Tevens werden de scholten aangeschreven hun het benoodigde stroo tot legerstede voor een redelijken prijs tegen betaling te doen leveren door de ingezetenen; de soldaten te Meppel werden vrijgesteld van de impost van ingebrouwen bier, zooveel zij „tot nooddruft en niet ten gelaege" zouden drinken, en dat zij van het ingevoerde bier niet meer zouden betalen dan burgerimpost. Bij de visitatie in 1624 bevond de kerk zich nog in eenen ellendigen toestand en had een geheel verwoest aanzien, zoodat de godsdienst gehouden werd in de schuur van de pastorij, doch zij werd in 1625, niettegenstaande hier eene besmettelijke ziekte hevig woedde, genoegzaam hersteld.

In 1627 was zij wederom door soldaten bezet, en stond de Landdag den 16 Febr. 1630 tot schadeloosstelling voor de inlegering van 24 dagen 1000 daalders toe. Die vergad. stond den 21 Jan. 1696 ook toe, eene belasting op de stoelen der vrouwen en de vaste banken ten behoeve der kerk te leggen.

Drost en Gedep. stonden den 1 April 1778 het verzoek van den scholte en de volmagten van Meppel tot vergrooting der kerk en de wijze hoe, toe, zij is dien ten gevolge in 1779 aanmerkelijk vergroot en is thans een ruim en fraai gebouw, in het midden zijn 7 pilaren, en aan beide zijden met een verwelf voorzien, er hingen daarin voor eenige jaren verscheiden koperen kaarskroonen, door de gilden ten deele gegeven, en met onderscheiden opschriften, onder anderen deze van het weversgilde. „Het eerste kleedzel was het blat van veygebomen, maar nu al wol vlas of zij, of wat men

kan bekomen 1783." Een tweede: „so lang de Mensch wordt „naekt geboren, en gaet de weefkunst niet verloren 1753."

Het orgel is gemaakt op kosten der gemeente in 1712 door Jan Harms Kamp van Berlicum voor *f* 1960.

De zware vierkante toren aan de kerk verbonden, heeft een klein spits en daarop sedert 1827 een open koepeltje, waarin een klokje in 1718 gegoten; de herstellingen die hij onderging blijken uit dit opschrift boven de deur „gerepareerd 1540, 1718, 1827;" een fraaije steenen wenteltrap geleidt naar boven, waar 3 zware klokken hangen: op de oudste leest men: „Neemt „waer uwen tijt, wie dat ghij sijt, als ghij hoert het clocken „geslach, soe gedenck op den sterfdach. Tijs Ketel scholtes „in der tijt. Arend van der Put me fecit Daventriae Anno „1611." Op de tweede, vroeger bij begrafenissen gebruikt, doch thans zonder klepel en dus niet bruikbaar, staat: „Deze klok is „gegeven van Mathijs de Vroome, tot Meppel in het jaar 1731, „betuigh ik scholtes van Meppel G. H. van der Woude. Me „fecerunt de Grave. A. N. Muller. Amsteldam." Op de derde, zoogenaamde halfuurs klok, staat aan den bovenrand: „Jan „Albert de Grave me fecit Amstelodami Anno Dñi 1718." iets lager het wapen van Schickhart en daar onder, „Henric „Schickhart, scholtes in der tijt."

Er zijn hier twee zilveren bekers, op welker buitenzijde tegen den bodem staat: „dit is de kerkkbeecker tot Meppel 1659," rondom dezelve in het midden „drinckt allen daaruyt."

Ridd. en Eigener. besloten den 19 Febr. 1627 op verzoek van D^{s}. Plancius, dat hier een tweede pred. zou beroepen worden en daartoe uit Dikninge gegeven worden *f* 200 en uit Assen *f* 100; mits dat het regt van collatie bij Drost en Gedep. zou blijven en de pred. bij wijlen, des verzocht zijnde, te Dikninge zou komen prediken. Bij koninkl. besluit van 18 Dec. 1853, n°. 45, werd vrijheid verleend tot het beroepen van eenen derden pred., op een traktement van *f* 900, waartoe ⅔ van de gemeente en ⅓ van het rijk zou gegeven worden. Later is het van Landswege met *f* 200 verhoogd.

De Landdag die vroeger difficulteerde in het verzoek om hier eene latijnsche school op te rigten, stond het den 16 Febr. 1619

toe, en gaf daartoe *f* 400; waarvan *f* 200 door den tweeden pred. Polhemius als rector zou genoten worden, benevens zijn traktement als pred. van *f* 300 en de overige *f* 200 door den tweeden praeceptor, en moesten de verdere onkosten door die van Meppel gevonden worden; terwijl de directie van de school aan het collegie zoude blijven.

De boekhoudende kerkv. M. van Buren Lensink hier werd door Drost en Gedep. den 26 April 1788 afgezet, omdat hij nalatig was gebleven, conform resolutie van den Landdag van 15 Jan. l. l. het Declaratoir den 30 Dec. 1787 gearresteerd, te onderteekenen.

Oosterboer had in vroeger tijden ¼ gedragen in de kerkelijke lasten; doch weigerde het ¼ in de kosten aangewend in het beroepen en bevestigen van D^s^. Polheim, alsmede het ¼ van zijn jaarlijksch traktem., waartoe zij door Drost en Gedep. in 1629 veroordeeld werden.

In 1766 werd D^s^. Hein beroepen door de gemeente of stemhebbende leden (ieder die *f* 4 haardstedegeld betaalde, was toen stemhebbende) van Meppel en Oosterboer. Oosterboer bragt toen 21 stemmen uit, terwijl 2 weigerden te stemmen. De Eigenerfden opponeerden zich hier tegen, doch werden bij regterlijk vonnis veroordeeld.

De 3 predd. hebben ieder ééne pastorij, de derde is in 1859 gesticht. De benoeming der predd. geschiedt eenmaal door den Koning en tweemaal door den kerkeraad.

1598—1601.

Simon Johannis Phileus, te Groningen geb., werd pred. te Dirksland in 1581, te Oudewater in 1586, te Oostzaan in 1588, doch in 1589 van zijne dienst, daar ontslagen; hij kwam in 1595 te Hellum, vertrok in 1596 naar Slochteren, ging van daar, wegens twist, zonder ontslagen te zijn, naar Haren, waar hij den 25 Jan. 1598 reeds was en na 8 maand. dienst daar, is hij hier gekomen, en was scriba op de vergad. den 12 Aug. 1598 te Rolde gehouden. Hij werd na herhaalde beschuldiging van twistziek te zijn, met leugens en laster om te gaan, op de eerste vergad. der wester classis te Beilen den 8 Sept. 1601, dadelijk van zijne dienst ontzet en

ongeschikt verklaard haar in Drenthe weder te kunnen waarnemen; en nam zij tevens aan de dienst te vervullen, tot dat er een nieuwe pred. beroepen zou zijn, waarmede de gemeente gelast werd haastig voort te varen. Deze afzetting maakte veel gerucht en werden, op de klagt van Phileus bij den Stadh., door dezen den 7 Maart 1602 eenigen uit het collegie van Gedep. en gecommitteerden van de classis bij zich te Groningen ontboden, ten einde zich te verantwoorden over de klagt van Phileus, en om na onderzoek en advies daarin te disponeeren naar behooren. De deputt. der classis leverden bij de Gedep. onderscheiden bezwaren in, waarom zij op den bepaalden dag niet konden verschijnen. De Stadh. nam zulks euvel op en daar hij binnen kort naar het leger moest vertrekken, gelastte hij bij missive van den 25 April 1602, eenige predd. uit de classis op de syn. in Mei 1602 te Groningen te houden, af te vaardigen, om deze zaak daar behoorlijk af te doen; en gaf ten slot nog te kennen, dat hij eene syn. in Drenthe voor als nog afkeurde. Die syn. verklaarde den 4 Junij het vonnis der classis van onwaarde, herstelde hem geheel, en overal in en buiten Drenthe beroepbaar; behoudens alleen, dat hij hier niet zou wederkeeren, omdat hier reeds weder een pred. was, en hij de dienst reeds aanvaard had te Genemuiden. Hij wordt in de stukken over die zaak gewisseld „ein bedaget man ende oldt kerckendener" genoemd en is weinige jaren daarna, welligt daar, althans was Henr. Joh. Soest daar in 1607 in dienst, overl., en volg. Handel. van Drost en Gedep. van den 18 Mei 1609 had op verzoek der erfgenamen van „Sal. Simon Johannis gewesen prediger te Meppel" Johan Peters, ontvanger van de pastorij goederen te Meppel, eenen Johan Hoff aldaar „gependet" wegens achterstallige roggepacht.

1602—1607.

Everhardus Johannes, te Kampen geb., was volgens het bovenvermelde, hier reeds den 4 Junij 1602 in dienst; naar elders verroepen, vertrok hij in 't laatst van 1606 of begin van 1607; hij werd hier dadelijk weder beroepen, doch overl. onder de langdurige onderhandelingen daarover.

1608.

Hermannus Ribbius werd hier beroepen van Huizen in N. Holl.; doch op de syn. den 20 April 1608 werd berigt, dat zijne gemeente en de classis van Amsterdam hem weigerden te ontslaan.

1608—1612.

Warmoldus Hermanni Busch trad in dienst den 1 Julij 1599 te Oosterzee en Echten, en van daar hier beroepen, besloot hij zijne dienst daar den 11 Dec. 1608. Op de syn. den 4 Sept. 1609 werd bevonden, dat hij hier was toegelaten door de classis van Meppel, zonder dat zijne beroeping, volgens synod. besluiten van 1602 en 1608, aan Drost en Gedep. ter goedkeuring was aangeboden, waarom ieder lid der classis werd geboet met een halven daalder, en Busch wegens onwetendheid van de boete vrijgesteld, doch gelast, hij poene van suspensie, de voorschr. besluiten na te komen; waaraan hij voldaan heeft: hij overl. in het laatst van 1612. Op den 19 Febr. 1613 stonden Ridd. en Eigener. het verzoek van den 12 van Meppel voorwaardelijk toe, om gedurende één jaar tot onderhoud van den toekomstigen pred., (daar de opkomsten gedurende het jaar van gratie voor de weduwe en kinderen moesten blijven), boven de generale middelen van hare ingezetenen te heffen van ieder ton uitheemsch bier, bij de tappers te slijten, 15 stuiv., en 4 stuiv. van de ton bij de ingezetenen gebruikt, en van ieder mudde molt 2 stuiv.

1613—1616.

Laurentius Eccius, ook Eckius genaamd, hield zich te Amsterdam op toen hij hier beroepen werd, hetwelk Drost en Gedep. goedkeurden den 14 Oct. 1613. Hij klaagde op de syn. in 1614, dat de schippers, die hier des winters oplegden, hunne zeilen door de geheele kerk aan het gewelf, boven en rondom den predikstoel ophingen, zoodat men hem niet overal konde verstaan: dientengevolge besloten Drost en Gedep. den 13 Oct. 1614 den schulte aan te schrijven, daarop order te stellen, dat de zeilen niet rondom in de kerk, maar in 1, 2 of 3, van de verste hoeken opgehangen werden en alzoo midden in de kerk ruimte voor de

stem van den pred. gelaten werd. Hij vertr. in 't laatst van 1616 naar Stavoren, in 1619 naar Tiel, waar hij in 1624 overleed.

1617—1625.

Themo van Asschenbergh, Joh. br., werd hier van Diever beroepen, maar dat door Drost en Gedep. den 18 Dec 1616 geïmprobeerd, omdat hij beroepen was zonder dat vooraf kennis aan het collegie was gegeven, wien men voornemens was te beroepen; zie bl. 25, noot (1): hij werd daarna weder ber., en dit door hen goedgekeurd den 14 Febr. 1617. Hij was lid der syn. te Dordrecht in 1618 en 1619 en in 1625 afgevaardigd ter visie der *autographa;* zijn dood werd aan de classis den 7 Sept. 1625 berigt en toen de predikbeurten besteld.

1626—1637.

Jacobus Plancius, Petr. zn. te Kampen overl. in 1651; werd hier beroepen den 7 Dec. 1625, en bij de classis den 22^{en} goedgekeurd, waarna hij weldra voor 't eerst in dienst trad; hij vertrok naar Kampen in den zomer van 1637, en overl. daar in 1660. Op zijn verzoek werd op den Landdag in Febr. 1627 hier een tweede pred. toegestaan; de voorwaarden zijn reeds hier boven vermeld.

1627—1634.

Johannes Theodorus Polheim werd hier van Gieten tot den eersten tweeden pred. beroepen, bij deze classis goedgekeurd den 16 Mei en zijne bevest. bepaald; hij werd in 1629 tevens tot eerste rector der lat. school hier aangesteld op een jaarlijksch traktem. van *f* 200. Hij vertrok weder naar zijn vaderland de Paltz en werd den 10 Febr. 1634 door de classis ontslagen, hij is later naar Fernambuck in de Zuid-Amerika vertrokken, waar hij reeds in dienst was in 1648, in welk jaar Antonius Brucherus zijne Disput. Exegetica mede aan hem opdroeg.

1635—1651.

Henricus Reuter ook Reutherus genaamd, was te Bremen geb., en Art. Lib. Mag.; hij werd in 1627 tot conrector te Appinge-

dam aangesteld, en van daar hier door Drost en Gedep. beroepen in plaats van Polheim, ook tot rector der lat. school; 't welk bij de classis den 2 Aug. 1635 werd goedgekeurd en tevens zijne bevestiging bepaald. Zijn dood werd aan de classis berigt den 6 Oct. 1651 en toen de predikbeurten geregeld. Zijn zoon Anthonius werd hier propon. in 1651; Arnoldus, die zich ook Ruiterus schreef, was in 1684 praeceptor aan de lat. school te Gron., en Henricus te Ruinen.

1637—1672.

Johannes Muncker, zoo schreef hij als student, maar later Munckerus, was geb. te Siegen in Nassau, brszn. van Joh. Jac. te Makkinga, Philippus rector te Arnhem en Joh. rector te Harderwijk; neef van Joh. Jac. te Ureterp c. a., Samuël laatst rector te Dordrecht, Georg te Schingen en Thomas rector te Delft: hij trad voor het eerst in dienst in 1619 te Zalk, in Overijss., werd van daar hier beroep. in plaats van Plancius, en dit bij de classis goedgekeurd den 15 Junij 1637; hij werd in 1644 en 1659 afgevaardigd ter visie der *autographa*. De Landdag stond hem den 13 Febr. 1638, omdat hij anders niet wel leven konde, *f* 100 uit Dikninge toe, doch zonder consequentie: hij wordt daar kerspel pred. genoemd, terwijl die door Drost en Gedep. werd benoemd, Landschaps pred. heette; hij overl. in 1672.

1653—1671.

Johannes van Appeldoorn werd hier door Drost en Gedep. benoemd in plaats van Reutherus, ook als rector, den 17 Mei 1652 geëxamin. en toen ook zijne bevestiging bepaald; waartegen de kerkeraad en eenige ingezetenen zich verzetteden, bewerende dat zijne stem zoo zwak was, dat hij in de kerk niet zou kunnen worden verstaan, hetwelk door eene andere partij ontkend werd: daar de benoeming reeds door Drost en Gedep. was uitgegeven, zijn den 15 Junij 1652 door Ridd. en Eigenerfd. eenige H. H. afgevaardigd om zich in de kerk te verdeelen en bijaldien hij overal konde gehoord worden, zou de bevestiging plaats hebben. Deze afgevaardigden berigtten den 27 Oct. van de feitelijke oppositie hun hier op de straat aangedaan door een groot gedeelte volk met stee-

nen en anders voorzien, ook met onthouding van de sleutels der kerk, zoodat zij onverrigter zake wedergekeerd waren. Daarop werd besloten, dat de finale resolutie dien aangaande tot den ordin. Landdag zou uitgesteld worden en D^{s}. van Appeldoorn intusschen het traktem. genieten. Op den Landdag den 15 Febr. 1653 werd besloten, dat de resol. van den 15 Junij 1652 opgevolgd zou worden en in geval van oppositie, Drost en Gedep. zoodanige orders zouden stellen, als zij zouden bevinden te behooren, en bijaldien later bevonden mogt worden, dat van Appeldoorn hier geene stichting zou kunnen doen, men hem dan verplaatsen zou op de eerste vacante plaats, waar het Landschap de collatie had, of daar men hem elders in 't Landschap zou kunnen brengen, waarvan Drost en Gedep. eene schriftelijke belofte afgaven. Hij is daarop ongehinderd bevestigd op woensdag den 20 April 1653, werd in 1662 afgevaardigd ter visie der *autographa* en overl. in 't laatst van 1671; zijne weduwe begon, na het eindigen van het jaar van gratie, uit de weduwenbeurs te trekken den 13 Jan. 1673.

1673—1700.

Jacobus Munckerus, hier geb. Joh. zn. en Joh. br. te Noordlaren overl. in 1715, werd hier beroepen door Drost en Gedep. in plaats van Appeldoorn en trad hier voor het eerst in dienst in 1673, hij ging in 1674 in de plaats van zijnen overl. vader over en overl. den 16 Febr 1700.

1675—1679.

Henricus Pontanus, geb. te Steinfort, werd beroepen door Drost en Gedep. in plaats van Jac. Munckerus, ook tot rector en trad voor het eerst in dienst den 1 Jan. 1675: hij werd op de syn. in April 1678 voor 6 maanden ter leen afgestaan om de Hoogesch. te Lingen op te rigten, waar hij spoedig tot eerste hoogl. in de Godgel. en Akadem. pred. werd aangesteld, zoodat hij niet is teruggekomen; hij werd op zijn verzoek en dat van de gemeente te Lingen, door Drost en Gedep. den 5 Maart 1679 ontslagen. Hij werd den 21 Sept. 1699 tot pred. te Utrecht beroepen en in Oct. tevens tot hoogl. in de Godgel. aldaar, welke betrekking hij den 14 Febr. 1700 aanvaarde; toen hem later ook het onderwijs in de ker-

kel. gesch. opgedragen werd, is hij op zijn verzoek den 25 Febr. 1704 van de predikdienst ontslagen: hij behoorde tot de voetiaansche partij, en overl. den 15 Sept. 1714. Hij gaf in 't licht deze drie akademische redevoeringen: *de columna nubis et ignis*, Traj. 1700, — *de Sale sacrificiorum*, — *Laudatio funebris Petri van Maastricht*, ib. 1705. Zie nader Burman, Traj. Erud., p. 273, die niet gunstig over hem oordeelt, maar toch beter dan Ypeij en Dermout a. w. III dl. Aant. bl. 84. (265) en Glasius a. w.

1679.

Coenraad Hendrik Nijhoff werd door Drost en Gedep. beroepen van Westerbork in plaats van Pontanus den 25 Maart 1679, zijne benoeming tot rector werd door hen afgegeven den 30 April. Zij stonden, na de volmagten van Meppel en Oosterboer gehoord te hebben, den 19 Mei 1701 zijn verzoek toe, om volgens belofte van de gemeente bij den dood van Jac. Munckerus de pastorij en hare inkomsten te genieten, terwijl hij rector bleef: hij overl. den 28 Sept. 1706, zijne weduwe Bernardina Nijsingh overl. te Hellendoorn den 24 Mei 1729.

1701—1715.

Zacharias Spies, te Amsterdam geb., werd beroepen door de gemeente in plaats van Munckerus, met de belofte dat hij bij overlijden van Nijhoff in de pastorij zou overgaan en genieten, wat daar toe behoorde; hij trad hier voor het eerst in dienst den 1 Oct. 1701, en vertrok naar Hasselt den 27 Mei 1715, schoon daar nog in dienst overl. hij op zijne buitenplaats den 22 Sept. 1734, oud in 't 56e jaar, nalatende eene weduwe zonder kinderen. Hij gaf in 't licht, een bundel leerr. getiteld: *Messias voortreffelijkheid boven de Engelen*, of *Paulus eerste Hoofdst. aan de Hebreen geopent, betoogt* enz. Kampen 1717, 8°. — *Over Psalm LXXXIV*, II dl. Amst. 8°. — *Leerr. bij de inwijding der nieuwe kerk te Hasselt.* ald. 1706; 8°. — *Heerlijkheid van Christus of verklaring over den brief aan de Hebreen.* ald. 1725, 8°. — *Noodige kerkganger.* ald. 1726, 8°. — *Verstandige kerkganger.* ald. 1735, 8°.

1708—1715.

Lambertus de (of van) Beveren, werd geb. te Heusden, wegens de tijdsomstandigheden, in 1673, terwijl zijn vader Willem pred. was te Tilburg en daar overl. in 1683, zijne moeder was Maria van den Bos, dochter van den bekenden geschiedschr. L. van den Bos. Hij trad voor het eerst in dienst den 16 Junij 1695 te Noordhorn, werd van daar hier beroepen door Drost en Gedep. in plaats van Nijhoff, ook tot rector en kwam hier in April 1708; hij vertrok naar Hoorn in Dec. 1715 en overl. daar den 28 Jan. 1742. Zijn zoon Anton. Wilh. overl. te Middelburg den 12 Febr. 1782 en Theod. Feltman te Utrecht den 10 April 1767. Hij gaf in 't licht: *Gelukzaligheid van een volk wiens God de Heere is.* Hoorn, 1725, 8°. — *J. Bunjan, Christens reize naar de eeuwigheid, met aanteek.* Gron. 1729, 8°. — *Acht uytgesogte leerr., over verscheyde stoffen.* Utr. 1750, 8°. — *De toetsteen der gelukzaligheid.* 8°.

Zie nader over hem en de familie, van der Aa, a. w., Godew. Vrolikhert, Vliss. Kerkhem. bl. 275 en den Navorscher, 1859, bl. 224 en 252.

1716—1766.

Henricus Horstenius, geb. te Noordwolde in Friesl., den 5 Mei 1686, Joh. zn. als emer. overl. den 5 Febr. 1736; Henr. klzn. daar overl. in Junij 1665 en achter klzn. van Rudolf te Norg: hij werd bij de classis van Franeker geëxamineerd den 5 Mei 1710, en toonde den 7 Sept. 1713 aan de classis van Zevenwouden eene beroeping te Yperen en het Fort de Knokke door den Raad van State op hem uitgebragt; hij is daarna bij genoemde classis bevestigd, en werd van daar hier beroepen door de gemeente in plaats van Spies; hij kwam hier in Jan. 1716. In zijnen beroepsbrief kwam onder anderen voor, dat als hij in zijne dienst zou bevestigd zijn, hij geene vergoeding zou eisschen voor de reeds verduisterde erfpachten en jaarlijks van zijn traktement aan den tegenwoordigen organist of zijne successeurs, als eersten onderwijzer van Meppel moeten uitkeeren *f* 70. Hij werd in 1743 afgevaardigd ter visie der *autographa:* de Landdag stond hem den 22 Maart 1763 voor eenen adjunct, tot revocatie, jaarlijks *f* 250 toe; hij

werd emer. in Julij 1766 en overl. hier den 4 April 1768. Zie Boekzaal 1768. a. bl. 575.

1716—1724.

Zacharias Jacobus Streso, geb. te Repelen in 't Graafsch. Meurs, waar zijn vader Clemens toen pred. was, doch als hoogd. pred. te Amsterdam overl. den 31 Jan. 1718; brszn. van Jac. te Amsterdam overl. den 11 April 1708. Hij werd hier beroepen door Drost en Gedep. den 31 Jan. 1716 in plaats van van Beveren en is daarna weldra voor het eerst in dienst getreden, hij vertrok naar Wormer in Oct. 1724, naar Leiden in Jan. 1725, emer. verklaard legde hij zijne dienst neer den 6 April 1755 en overl. daar den 21 Nov. 1765, oud omtrent 76 jaar 8 maanden. Hij gaf in 't licht: *Eene leerr. over Hebr.* XIII: 20 en 21, *zijnde eene afscheid en bevestigingsrede tevens.* Leid. 1755, 4°. — *Het geloof van Abraham tot regtvaardigheit*, ald. 1756, 4°. — *Meditatien over den Zentbrief van den Apostel Paulus aan de Coloss.* van zijnen vader Clemens Streso, uit het hoogd. vertaald. Amst. 1724, 4°.

Zie nader over deze familie den Navorscher 1853, bl. 322. Bijbl. 1855. XX, CXXIX. 1856, bl. 329. 1857, bl. 324. 1858, bl. 155.

1725—1761.

Hermanus Hubert werd door Drost en Gedep. hier beroepen van Ulsen, in plaats van Streso, en den 4 Febr. 1725 bevestigd; hij werd emer. in April 1761, en overl. hier reeds den 18 Julij 1761, oud in 't 77e jaar.

1761—1805.

Gerardus Albertus van Riemsdijk werd geb. d. 17 Julij 1737 te Ootmarsum, zn. van Statius als emer. overl. in 1786, neef van Philippus Theodorus te Deventer overl. in 1779: hij werd beroepen door Drost en Gedep. in plaats van Hubert, en trad hier voor het eerst in dienst den 12 Julij 1761; zijn verzoek aan den Landdag om bij de bestaande vacature de *f* 100 toelage, die aan den kerspel pred. betaald werd, te mogen genieten, werd den 22 April 1766 geweigerd, doch den 20 Maart 1781 hem gedurende zijne dienst jaarlijks nog *f* 100 toegestaan; hij overl. den 14 Dec. 1805.

1766—1796.

Christiaan Hendrik Hein, geb. te Almelo, br. van Cas. Alb. Will. te Hoogeveen; hij werd beroepen door de gemeente in plaats van Horstenius en trad voor het eerst in dienst den 9 Nov. 1766. Daar hij weigerde het declaratoir door de volksrepresentanten in Oct. 1795 uitgegeven, te onderteekenen, werd hij daarom in 1796 van zijne dienst ontzet, doch in Aug. 1797 aanvaardde hij die weder te Giethoorn, vertrok in 1799 naar Gorredijk, in 1802 naar Lage, waar hij in 1807 emer. werd en overl. den 29 Julij 1813, oud bijna 73 jaren.

1796—1815.

Gerard Smit, geb. te Bonde in 1768, trad voor het eerst in dienst den 24 Julij 1791 te Solwert en Marssum, kwam van daar hier in plaats van Hein den 6 Nov. 1796. Hij werd van wege Drenthe afgevaardigd om een Evangelisch gezangboek mede te verzamelen en te vervaardigen, en overl. te Hoogeveen, waar hij als schoolopziener de scholen bezocht, den 23 Dec. 1815, oud 47 jaren.

1807—1816.

Tijmen Slot, te Meppel geb. den 22 Jan. 1765, trad voor het eerst in dienst den 22 Maart 1789 te Kalslagen; vertrok in 1792 naar Oude Niedorp en in 1794 naar Koog; hij kwam van daar hier in plaats van van Riemsdijk den 26 April 1807 en vertrok naar Emden den 15 April 1816; hij overl. daar den 31 Mei 1841. Hij gaf in 't licht: *Jezus hooge wijsheid in den omgang met zijne discipelen na zijne opstanding.* II st. Amst. 1841. gr. 8°.

1816—1821.

Jan Rudolf Böttichius Meurs, te Beilen geb. den 31 Oct. 1768, Wijcher zn. en br. van Eilard te Oude Pekela overl. in 1802: hij trad voor het eerst in dienst in Jan. 1791 te Twello, kwam van daar hier in plaats van Slot den 29 Sept. 1816, en vertrok naar Hoogeveen den 25 Maart 1821.

1817—1821.

Georg Hendrik Hein, hier geb., zn. van Christ. Hendr.

bovengenoemd, neef van Jan Freder. te Diepenheim overl. in 1810 en Georg Hendrik te Elburg overl. in 1812: hij trad voor het eerst in dienst in Dec. 1810 te Enum, vertrok in 1813 naar Noordlaren, in 1815 naar Bellingwolde, kwam van daar hier in plaats van Smit den 15 Junij 1817, vertrok naar Kampen den 30 Sept. 1831, en is daar overl. den 13 Dec. 1840, oud ruim 52 jaren. Hij gaf in het licht: *Dank en bidstond, naar Ps. LXVI:* 20[a], *uitgespr. op 's Konings verjaardag* 24 *Aug.* 1838. Kampen 1838, gr. 8°. — *Leerr. tot besluit van het jaar* 1837. ald. 1838, gr. 8°.

1821—1827.

Alexander de Koning, te Amsterdam geb., trad voor het eerst in dienst den 24 Nov. 1805 te Langerak bez. de Lek, vertrok in 1808 naar Sliedrecht, kwam van daar hier in plaats van Bött. Meurs den 13 Mei 1821, en overl. d. 16 April 1827, oud 43 jaren 6 maanden. Hij gaf in 't licht: *Twee leerr. over Joh.* XIX: 24[b] en *I Sam.* XVII: 37, Dordr. 1814. 8°. — *Twee leerr. op het vredefeest*, ald. 1814. 8°. — *Berigt aangaande de belegering en het ontzet van Gorinchem enz.* ald. 1814. 8°. — *Handleiding omtrent de leerr. over de lijdensgesch. des Heeren*, ald. 1818. 8°; 2[de] druk. Amst. 1832. 8°. — *Avondmaalsviering.* Utr. 1818. 8°. — *Dagelijksche oefeningen des Christens in de lijdensgesch. van zijnen Heiland.* Dordr. 1819. 8°. III dl.; 2[de] druk. Amst. 1830. 8°. III dl. — *Aanwijzingen aangaande het gebruik van den bijbel.* Dordr. 1820. 8°. — *Het huwelijk van den kroonprins der Nederlanden met de grootvorstinne van Rusland.* Amst. — *Oefeningen ter bevordering van kennis der gezonde leer en van ware vroomheid.* Breda. 1827. 8°. — *Jezus Christus en Zijne Heiligen, of Galerij van voorbeelden uit het N. V.*, ald. 1827. 8°; nieuwe uitgave, ald. 1836. 8°. Zie Glasius a. w. en v. d. Aa a. w.

1822—1850.

Johan Lulofs stond vroeger te Hoogeveen, en kwam hier van Almelo in plaats van Hein den 8 April 1822; hij werd emer. den 1 Jan. 1850 en overl. te Raalte d. 22 Maart 1855, oud ruim 82 jaren.

1828—1830.

Jacob Dermout, geb. te Amersfoort den 22 Febr. 1802; zn.

van Izaäk Johan, laatst te 's Hage en tevens hofpred.; werd aan de hoogesch. te Leiden in 1825 tot Theol. Dr. bevorderd na het verdedigen van eene *Disput. Theol. inaug. exhibens collectaneorum criticorum in N. T. partem priorem:* hij trad voor 't eerst in dienst den 2 Oct. 1825 te Vuursche, kwam van daar hier in plaats van de Koning den 18 Mei 1828, vertrok naar Schiedam den 21 Sept. 1830 en in 1836 naar Leiden, waar hij overl. den 26 Nov. 1845. Hij gaf in 't licht zijne dissertatie, die hij omwerkte en uitbreidde, onder den titel van: *Collectanea critica in N. T., pars prior.* Lugd. Bat. 1825, 8°, waarvan later niet meer verschenen is. De Maatsch. der Nederl. Lett. te Leiden, waarvan hij lid was, bezit van hem in handschrift: *Extracten uit de Handel. des kerker. van de Nederd. Herv. Gemeente te Leiden, rakende* Pieter de la Court, *en deszelfs namelooze geschriften, Interest van Holland, Politycke Discoursen en Consideratiën van Staat;* opgemaakt door en geschenk van Ds. J. Dermout 13 bl., 8°: zie nader v. d. Aa, a. w. en de Handel. van genoemde Maatschappij 1846, bl. 17.

1830—1851.

Hendrik van Heijningen, geb. te Oostzaan den 22 Oct. 1787; werd in 1811 te Langerak bez. de Lek beroepen, doch de keizerlijke goedkeuring bleef achterwege; hij aanvaardde echter, zoo veel dit naar kerkenorde geschieden konde, de dienst den 12 Dec. 1811 en werd daarin voor 't eerst bevestigd, na het ontvangen der goedkeuring van den souvereinen Vorst, den 23 Jan. 1814, in welk jaar hij ook als veldpred. bij het leger in België optrad; hij vertrok in 1815 naar Rijswijk bij 's Hage, kwam van daar hier in plaats van Dermout den 7 Nov. 1830 en overl. den 4 Febr. 1851. Hij was lid der Maatsch. v. Nederl. letterk. te Leiden; Ridder van de orde van den Nederl. Leeuw en vele jaren lid van de onderscheiden kerkelijke besturen. Van hem verscheen in het licht: in de werken van het Haagsche genootschap eene in 1817 bekroonde verhandeling, behelzende *eene opgave van de geloofs- en zedeleer van Paulus uit zijne redevoeringen in de handel. der Apost. en uit zijne brieven aan de Romeinen en Galaten. — Bijbeloefeningen over Matth.* II dl. Delft 1820. — *Lucas*, II dl. ald. 1824. — *Joannes* III dl. Schoonhoven 1840—1842. — *De Handel. der Apost.* III dl. Rott.

1829. — *De brieven van Paulus aan de Rom.* Delft 1821. — *Den* 1^en^ *brief aan de Corinthiers*, ald. 1826. — *Den* 2^den^ *brief*, Rott. 1827. — *Aan de Galaten*, ald. 1830. — *Aan de Ephesiers*, ald. 1830. — *Aan de Philipp.*, ald. 1831. — *Aan de Colloss.*, ald. 1831. — *Aan de Thessalon.*, ald. 1831. — *Aan Timotheus, Titus* en *Filemon*, II st., Amst. 1834 en *over de drie brieven van Joannes*, Schoonh. 1842. — *Bijbelsch handboek voor alle Christenen om den bijbel met nut te gebruiken*, Delft 1822. — *Handboek der bijbelsche gesch. met platen*, 's Hage en Rott. 1832, 4°. — *De leer des bijbels aang. de werking des H. Geestes.* — *De onfeilbaarheid der Apost. in de verdediging van het Evangelie*, Utr. 1845. — *Aanmerkingen op de beoordeeling mijner verhandel. over de onfeilbaarh. der Apost.* enz. ald. 1847. — *Tafereelen uit de geschied. der christelijke kerk*, met platen. — *De gemoedsgesteldh. van David onder zijne verschill. lotgevallen uit zijne Psalmen opgemaakt en den Christenen tot stichting voorgesteld in leerr.*, III dl. 's Hage 1826. — *Beknopt zamenstel der Christelijke zedeleer voor de jeugd.* Delft 1825. — *Vragen over de Christel. zedeleer, uit het beknopt zamenstel te beantwoorden*, ald. 1825. — *Leerreden*, Rott. 1827. — *Abraham den Christenen ter navolging voorgesteld.* — *Lessen der wijsheid in tafereelen uit de Romeinsche geschied.*, III twaalftallen met platen, 's Hage, Amst. en Breda 1820. — *Zestal voorlez., gehouden in de Maatsch. Diligentia te 's Gravenhage*, Amst. 1833. — *De vereeniging der Christenen* (zonder naam) Rott. 1827.

Zie nader Glasius, a. w. en de Handel. van genoemde Maatschappij 1851, bl. 15.

1850.

Anthonij Willem Kamp, geb. te Amsterdam in 1813, was hulppred. te Brummen van Dec. 1838 tot Febr. 1840, en te Heesch en Neerbosch van Maart 1840 tot Aug. 1841; hij trad voor het eerst in dienst den 3 Oct. 1841 te Nieuw Brongerga of de Knijpe, vertrok in 1846 naar Zwartsluis en kwam van daar hier in plaats van Lulofs den 3 Maart 1850.

1851—1855.

Henricus Uden Masman, geb. te Rotterdam in 1809, zn.

van Henr. Uden, toen pred. te Koorndijk, en als emer. van Paramaribo overl. in 1850: hij trad voor het eerst in dienst den 28 Aug. 1836 te Kamperveen, ging in 1847 naar Vollenhoven, kwam van daar hier in plaats van van Heijningen den 19 Oct. 1851, vertrok naar Groningen den 9 April 1855. Hij heeft in 't licht gegeven: *De bijdragen van* B. J. H. Taats *tot verdediging van de leer der voldoening aan Gods geregtigheid, gewogen.* (onder den naam Azonius) 's Hage 1843, gr. 8°. — *Eene leerr. uitgesproken bij de bekendmaking van het aannemen der beroeping naar Gron.*, Meppel 1855, gr. 8°. — *Intreêrede te Gron.*, Gron. 1855, gr. 8°. — *De nieuwe kerkelijke reglementen, met een uitvoerig register.* ald. 1860, gr. 8°. — *Leiddraad bij het Godsdienstig onderwijs over den inhoud des Bijbels*, Gron. 1859.

1854—1856.

Marius Cornelis van Houten, te Amsterdam geb., trad voor het eerst in dienst den 3 Jan. 1836 te Bergeik en Riethoven, kwam van daar hier als de eerste derde pred. den 19 Maart 1854, en overl. plotseling den 22 Oct. 1856, oud bijna 47 jaren.

1855—1858.

Cornelius Joannes Brutel de la Rivière, geb. te 's Gravenhage in 1823, werd kand. bij de Waalsche commissie, en hulppred. bij de Waalsche gemeente te Middelburg in 1846 en 1847; hij trad voor het eerst in dienst den 1 April 1849 te Grijpskerke, in Zeel.; vertrok in 1852 naar Grootbroek; in 1854 naar Monnikendam, en kwam van daar hier in plaats van Masman den 30 Sept. 1855; hij vertrok naar Haarlem den 9 Mei 1858.

1858.

Jan Christiaan Tol, geb. te Kampen in 1828, zn. van Hendr. Jac. thans te Amsterdam; hij trad voor het eerst in dienst den 9 Mei 1852 te Zevenhoven, en kwam van daar hier in plaats van van Houten den 7 Maart 1858.

1858.

Eduard de Visser, te Utrecht geb. in 1827; trad voor het

eerst in dienst den 30 Jan. 1853 te Bunschoten, ging in 1856 naar Monnikendam, en kwam van daar hier in plaats van de la Rivière den 3 Oct. 1858.

DIEVER.

De gehuchten Dieverbrug, Olddiever, Wittelte en Wapse behooren tot Diever.

De kerk vroeger aan den H. Pancras toegewijd, waarin acht altaren en eenige vicarijen geweest zijn, bevat veel tufsteen, rust in het midden op 10 zware pilaren en heeft een steenen verwelf; zij wordt van buiten gesteund door 21 pilaren van tufsteen. Drost en Gedep. beloofden in 1611 tot hare vertimmering een voorschot van 300 daalders: in Dec. 1623 waren de soldaten van den Hopman Taco Lieuwens daarin gelegerd, in Aug. 1627 was zij weder door soldaten bezet; in 1656 gaf de Landdag tot hare herstelling benevens een uurwerk *f* 250; zij verbrandde grootendeels in 1759, doch werd het volgende jaar herbouwd; tot aandenken daaraan dient volgend opschrift boven de zuiderdeur:

„Wierd 't oude heiligdom door blixsem vuur verbrand,
„Het vuur der Godvrucht bragt dit nieuwe huys tot stand,
„Maar wil God, 't heiligvuur van zijnen geest verlenen,
„Hier wordt een kerk gebouwd, van levendige steenen."

Drost en Gedep. stonden den 22 Sept. 1759 eene collecte in het Landschap toe, en benoemden de collectanten, van den Landdag werd in 1760 *f* 3000 toegestaan.

De zware vierkante toren ten westen aan de kerk verbonden, werd in 1656 met een uurwerk voorzien: bij de visit. in 1677 gaven de kerkv. te kennen, dat zij vreesden, dat de toren bij eenen sterken

wind zoude omstorten, en de herstelling alleen aan materialen over de 1000 daalders moest kosten.

De bliksem trof den 27 Aug. 1759 de spits van den toren nagenoeg 100 voeten hoog, waardoor zij in brand geraakte, 'twelk zich aan de kerk mededeelde. De twee klokken zijn gegoten door J. Borchhard te Enkhuizen in 1764. Op de grootste leest men:

„Mijn kop hoe hard, wierdt doorgereten
„Van 't Hemelsvuur, mijn makker wierdt
„Geheel versmolten, neergesmeten.
„Nu heeft des konstnaars hand bestiert,
„Dat wij hersteld te samen luiden
„Om den menschen den regten tijd
„Van graf en Godsdienst aan te duiden,
„Op dat zij daartoe zijn bereid."

Op de kleinste staat:

„Blixem ontstak huis en toren,
„Ik versmolt maar laat mijn toon
„Weer in vreugd en droefnis hooren
„En draagt ieder tot Gods throon."

Er zijn hier twee zilveren bekers, op den eenen staat wat men vindt Ps. CXVI: 12 en 13 en verder „kerckenbeker des carspels Dieveren A°. 1679." Op den tweeden, de woorden te vinden bij Matth. XXVI: 27 en „kerckenbeker des carspels Dieveren A°. 1797."

De vicaris Herman Alers, die eenen doodslag had begaan, vlugtte, en nam alle boeken en bewijzen mede; hij hield zich hier weder op in 1603.

De laatste priester, Andries Veenraet, vlugtte in 1594, en voegde zich bij de Spaanschgezinde bezetting van Lingen. Hij verscheen in Sept. 1603 voor de Gedep. om de door kerkv. overgegeven copij der kerkeregisters na te zien, die hij verklaarde niet te kunnen goedkeuren zonder de principale te hebben. Jkhr. Evert van Ensse, die in 1606 eenen gewapenden inval in dit Landschap deed, schreef toen de ingezetenen hier aan „om de olde pastoor" (A. Veenraet) de halve pastorij opkomsten te laten volgen: hij leefde nog in 1609.

Bij de visit. in 1622 werd onder anderen geklaagd, dat de „schultine" de administratie der kerkegoederen had en aan den

pred., onderw. en kerk het hunne daarvan gaf; doch men verlangde dat zij daarvan overdragt zou doen, en ieder het zijne afzonderlijk hebben. Berent Ketel, schulte hier, vertoonde aan Drost en Gedep. in 1624 een contract in 1619 tusschen hem en de gemeente met consent van den pred. gemaakt, waarbij hij had aangenomen aan den pred. jaarlijks te betalen in contant geld *f* 400 en ¼ boter en aan den onderw. jaarlijks *f* 25, alsmede „het classicaal gelt." Daarvoor zou hij het gebruik hebben van de pastorij en vicarijen goederen. De classis verzette zich tegen dit contract, omdat het steunde op een register, waarin eenige landen en opkomsten verzwegen waren. Bij de visit. in 1627 werd hier geklaagd over de groote abusen op zondag en dat er ook geene catech. preken geschiedden.

De Gedep. besloten den 5 Mei 1602 de collatie van Diever aan zich te houden; thans wordt dit regt door eigenerfden uitgeoefend.

1598.

Johannes Abeli (Abels) kwam hier in 1598, misschien van Aalzum en Wetzens, maar heeft deze gemeente weder verlaten. Op de vergad. in Aug. 1598 werd Abelis Johannis, van Stellingwerff, nadat hij den 14^{en} eene preek voor haar gedaan had, niet tot het examen toegelaten en de kerkdienst geweigerd.

1600—1601.

Henricus Meinardi Raedt, was in 1597 in dienst te Wijkel en werd door de deput. te Franeker vergaderd den 9 Nov. 1598 van zijne dienst, als haar onwaardig en daarvoor onbekwaam, ontzet; welk vonnis op de syn. in 1599 bevestigd werd; hij trad daarop hier weder in dienst en was lid der classis den 11 Sept. 1600. Naar Nieuwveen verroepen, werd hij den 9 Junij 1601 ontslagen en hem gelast zich spoedig derwaarts te begeven; hij was den 8 Sept. reeds vertrokken.

1602.

Rudolf van Uiterwijk, pred. te Wons, werd door den Stadh. met eene missive v. den 30 Maart 1602 aan de Gedep. gezonden om hem hier eene proefpreek te laten doen en bijaldien hij de ge-

meente aangenaam was, hem in dienst te stellen: hij is niet hier, maar te Koekange gekomen.

1602.

Lukas van Langen, zn. van Roelf schulte hier, trad hier voor het eerst in dienst in 1602; op de syn. den 1 Nov. 1602, waar hij niet verscheen, werd besloten hem aan te schrijven, dat hij, ingevolge het besluit van den Stadh., de herberg, welke hij tot zijne inwoning had gekozen, moest verlaten, en op de volgende classis tot matigheid enz. zou vermaand worden. Op de classis in Maart 1603 werd hem opgelegd de volg. vergad. de getuigschriften van zijn examen en gedrag in te brengen, hetwelk hij aannam te doen. Hij werd in 1604 naar Blaricum en Laren verroepen, doch op verzoek van deze gemeente, besloot de syn. in Sept. 1604, dat hij hier tot April 1605 zou blijven; hij was hier nog in Maart 1606 en vertrok in dat jaar derwaarts, ging van daar in 1609 naar Oldemarkt, waar hij overl. omstreeks 1617.

1608—1617.

Themo van Asschenbergh, Joh. br. te Oosterhesselen, had op verzoek der gem. de dienst hier aanvaard, en verscheen op de vergad. in April 1608; maar daar hij nog niet geëxamineerd was, nam Acronius, pred. te Gron., aan, om, indien de tijd het toeliet, d. 23 April een proëxamen met hem te houden; hij werd den 5 Sept. finaal geëxamineerd en toegelaten, en vertrok naar Meppel in 't begin van 1617.

1618—1627.

Theodorus Theodori schreef zich ook Snecanus, denkelijk te Sneek geb., trad in 1613 in dienst te Boornbergum c. a., werd van daar hier beroepen en dit door Drost en Gedep. d. 29 Jan. 1618 goedgekeurd. Hij werd door de classis d. 9 Oct. 1626 in zijne dienst geschorst wegens ergerlijk leven en hevig verschil met den schulte Berent Ketel en diens familie, doch op de syn. na schuldbelijdenis en voorspraak van zijne gem. voorloopig toegelaten tot de syn. in 1627; toen werd, tot bevordering van rust, besloten om hem naar Anloo

te verplaatsen en Arn. Holstein van daar hier te plaatsen; toen dit door de beide betrokken Gem. aangenomen en ingewilligd was, werden de classen van Meppel en Rolde met de bevestiging belast.

1627—1637.

Arnoldus Holstein, Joh. br., kwam hier bij ruiling van Anloo in Nov. 1627, en overleed den 13 Julij 1637. Zijn zn. Joh. was in 1688 pred. te Emmelenkamp.

1638—1660.

Matthias Cornelii werd, schoon zijn examen geenzins voldeed, evenwel den 12 Junij 1638 bevestigd; hij verscheen op de syn. in 1638, die toen aan de classis gelastte hem nogmaals te examineeren, onder welke voorwaarde hij de formulieren onderteekende en tot lid werd aangenomen: de visitatoren berigtten aan de syn. in 1640, dat dit examen zoo voldaan had, dat hij ten vollen was toegelaten. Na langdurige ongesteldheid werd hij emer. verklaard den 30 April 1660 en ontving, volgens synod. besl. in 1660 boven het gewoon pensioen als emer. van *f* 250, levenslang jaarlijks *f* 100 van de gemeente: hij overl. den 19 Mei 1673.

1660—1671.

Johannes Donu trad voor het eerst in dienst den 24 Maart 1658 te Stand daar Buiten, kwam van daar hier in Mei 1660 en overleed in den zomer van 1671.

1673—1675.

Lambertus Schainck, Herm. br., kwam hier van Westerbork in 't begin van 1673, en vertrok naar Vollenhove in 1675; hij overleed daar in 1684, oud 51 j. Zijn zn. Hendrik overleed te Enkhuizen den 23 April 1750.

1675—1725.

Henricus Hardeberg kwam hier van Rolde in Dec. 1675; hij werd wegens hoogen ouderdom emer. in 't begin van 1725, bleef in de pastorij wonen en hield het gebruik van eenige landerijen.

1725—1737.

Joachim Mobach, geb. den 19 Julij 1699, welligt te Groningen, was een zn. van Joh. Adrianus die te Delfzijl pred. werd in 1703 en overleed in 1742, br. van Willem te Steevenswaard, emer. geworden in 1751 en klzn. van Vesalius rector te Alkmaar en daarna te Groningen. Hij trad hier voor 't eerst in dienst den 2 Dec 1725, en vertrok naar Nijkerk in Friesl. den 6 Oct. 1737, naar 's Hertogenbosch in Oct. 1741, werd emer. in 1777 en overl. daar den 7 Dec. 1790. Zie over zijnen avondmaals twist met M. Swarte, Ypeij en Dermout, a. w. III bl. 613; Lorgion, de Herv. Kerk van Friesl. bl. 252; Ypeij, Gesch. van de Krist. Kerk in de 18e eeuw, VII, bl. 402, ook komt hij voor in de Kanselontluistering in Nederl. Herv. Kerk, bl. 114—125. Hij heeft veel in 't licht gegeven, meest leerr., waarvan het voornaamste is: *De staat van een Uitverkorenen.* II dl. Leiden 1740. — *Zedige aanmerk. tegen 't onderzoek van M. Swarte.* II st. Leeuw. 1741. — *Afscheid- en intrérede.* 's Bosch 1741. — *Christelijke zedekunde.* Leeuw. 1741. — *Over Jesaia LXI.* 's Hage 1741 — *Lijkpred. over prof. G. van Midlum.* 's Bosch 1743. — *De bekeering der Joden.* Utr. 1746. — *Leerr. op de aanstelling van W. K. H. Friso tot Stadh.* 's Bosch 1747. — *De bazuine aan den mond.* Amst. 1748. — *Op den vrede in* 1748. Dordr. 1748. — *Op de geb. van Prins Willem V enz.* ald. 1748. — *De Stadh. regering noodig voor land en kerk.* ald. 1748. — *Boetpredicatie.* Amst. 1750. — *Lijkrede op Prins Willem IV.* ald. 1751. — *Biddagspred.* ald. 1756. — *Keur der verhevenste gezigten.* ald. 1758. — *Op de verovering van 's Hertogenbosch in* 1629. 's Bosch 1758. — *Lijkrede op hare K. H. Anna.* ald. 1759. — *Lijkrede op Ds. H. G. Cremers.* — *Bevestigingsrede van Ds. J. J. van Duren.*

1738—1768.

Wicher Martini kwam hier van Roden den 20 April 1738, en overl. den 10 Jan. 1768, oud in 't 68e jaar.

1769—1774.

Marcus van der Tuuk, te Garshuizen geb. in Dec. 1744, was een zn. van Michaël te Zandeweer overl. in 1776, klzn. van

Nicol. op 't Zandt overl. in 1749, br. van Nicol. te Groningen overl. in 1809 en van Pompejus als emer. van en te Dragten overl. in 1810. Hij trad voor het eerst in dienst in Nov. 1768 te Ureterp en Sijgerswolde, kwam van daar hier den 28 Mei 1769 en vertrok naar 't Heerenveen den 23 Oct. 1774, naar Veendam in April 1790 en overl. daar den 10 Mei 1814. Zie van zijnen zn. Feddo op Havelte.

1775—1781.

Lambertus Vos, geb. te Nieuwveen, trad voor het eerst in dienst den 18 Sept. 1774 te Donkerbroek, c. a., kwam van daar hier den 21 Mei 1775, en vertrok naar Noordlaren den 30 Sept. 1781. Zie verder op Zuidlaren.

1782—1784.

Hemmo Wilhelmus Hemmes, geb. te Roswinkel den 24 Febr. 1757 Joh. zn.; trad hier voor het eerst in dienst den 10 Maart 1782, en vertrok naar Anloo den 21 Maart 1784.

1784—1828.

Petrus Bloemerts Prins, geb. te Dwingeloo den 8 Aug. 1756; trad voor het eerst in dienst den 27 Julij 1783 te Jutrijp en Hommerts, kwam van daar hier den 7 Nov. 1784 en werd emer. den 1 Julij 1828; hij overl. te Meppel den 6 Nov. 1835.

1829—1855.

Luchien Willems Slomp kwam hier van Wapserveen den 8 Junij 1829 en overl. den 6 Junij 1855, oud bijna 64 jaren.

1857.

Cornelis Boon, Th. Dr., Abr. br.; kwam hier van Zuidwolde den 4 Oct. 1857. Hij gaf nog in 't licht: *Godsd. beschouwing der droogmaking van het Haarlemmermeer.* Gron. 1844, — *Het vroegtijdig afsterven van Abia, Jerobeams zoon.* Medembl. 1849, — *Bede, gerigt tot de hooge regering onzes lands, ter zake van het kon. instit. voor de marine te Medemblik.* ald. 1849, — *Mag men de Formulierquestie niet geeindigd rekenen.* 's Bosch 1853, — *Afscheidspreek te*

Medemblik. Mepp. 1853, — *Intreëpreek te Zuidwolde.* ald. 1853, — *Opwekkingsrede gehouden bij de afdeel. Meppel, van 't Nederl. Zendelinggen.* ald. 1854, — *en met* J. J. Swiers, *Viertal toespraken bij de prov. Dr. bid- en dankdagen voor 't gewas en eene Oogstpreek.* Koev. 1855, — *Eene leerr. bij zijne 25jarige dienst*, getiteld: *de Christus geen fabel.* ald. 1860.

DWINGELOO.

De gehuchten Eemsten, Leggeloo, Lhee en Lheebroek behooren daaronder. De kerk was vroeger aan den H. Nicolaas gewijd, bezat drie vicarijen, aan de H. Maria, Maarten en Antonius gewijd. De twee eersten waren wereldlijke, waarvan de pred. ⅓ genoot en ⅔ door de onderscheiden collatoren mogt vergeven worden aan eenen student in de godgeleerdheid of tot kerkelijk gebruik, volg. uitspraak van Drost en Gedep. in 1613. De kerk was in 1597 door 80 soldaten bezet en werd in 1630 zeer beschadigd door den val van den toren: zij werd hersteld in 1630, 1660, 1677 en 1732; de Landdag stond daarvoor in 1630 *f* 500, in 1632 *f* 300 en in 1660 *f* 150 toe. In de dagen van vrijheid, die, op vele plaatsen, met eene vernielingszucht gepaard ging, werden hare gebrande glazen, schilden wapenborden en opschriften vernield, onder anderen, boven de zuiderdeur het wapen van de Boetzelaers en dit opschrift: „J. Rutger van den Boetzelaer, fundator en erfcol„lator deser parochiale kercke." Op het orgel staat nog het wapen der Boetselaers, de door elkander geslingerde letters. „R. v. d. „B. en B. v. L. Anno domini 1665 den 14 Majus." waarschijnlijk de dag van inwijding: in de genoemde dagen van vrijheid is ook het volgend opschrift op hetzelve vernietigd. „Dit monument ende „gedagtenisse, heeft ter eere Godts ende tot eeuwigre memorie „doen en laten stigten, de H. W. Hr. Rutger van den Boet„zelaer, Hr van Batinge ende Entinge, Drossart van Coevorden

„en der Landtschap Drenth." De Landdag stond den 28 Febr. 1665 aan den organist, gedurende het leven van den tegenwoordigen onderwijzer, zonder consequentie, jaarlijksch *f* 160 toe.

De toren stortte den 3 Febr. 1630 omver en werd toen hersteld; tot aandenken staat op eenen balk „A(nno) D(omini) 1631." Vroeger waren daarin 3 klokken, doch de grootste is onbruikbaar geworden en voor eenige jaren verkocht. Op de eene leest men „ane(?) „du machst di comen † du brachtes wonne op eerden † darom wil „ic di nomen † in marien eerden † me fecit aō Dⁱ. MCCCCXLIIII „op sunte Peters avend ad vincula. Meerten(?) of Meester(?) Jo„hannes de Wou." Op de kleinere „Jhesus † Maria † Johannis † „Gerhardus de Wou me fecit. A°. domini MCCCCXCIIII."

Er zijn hier twee zilveren bekers voor de avondmaalviering; de eene antiek en fraai bewerkt is gegeven tusschen de visitatie van 1661 en 1662, volgens opschrift, van den Drost Rutger van den Boetzelaer en zijne echtgenoot Battina van Lohn: op den tweeden staat op den bodem aan de buiten zijde „aan de Gereformeerde Gemeente te Dwingelo."

Op de vergad. in April 1608 werd over den onderwijzer geklaagd, onder anderen, dat hij schatbeurder was en de contributiën naar Lingen bragt; daarop werd besloten, dat „de weile overall in de „Landtschap Drenthe soemertijtts geen schoele gehouden werdt," hij deze zomer in zijne dienst zou blijven, maar tegen den winter moest vertrekken. Van 1620 tot 1630 was hier maar twee of driemaal het avondmaal gehouden, in 1627 bijna geene lidmaten en toen geklaagd, dat geen pred. van eene naburige gemeente met zijne lidmaten overkwam, om hier, tot een goed voorbeeld, het avondmaal te vieren.

Anna van Echten, echtgenoot van v. d. Boetzelaer, legateerde aan de diakonij hier *f* 250 volg. syn. Handel. 1643; de syn. van 1683 besloot, dat hare erfgenamen tot betaling daarvan in regten zouden aangesproken worden. De hier bestaande weldadige inrigting St. Antonie gilde, bestuurd door 12 leden, gildebroeders genaamd, is ongetwijfeld een uitvloeisel van de vroegere Antonius vicarij hier.

Ten gevolge van de opheffing van het edict van Nantes door Lodewijk den XIV in Oct. 1685 vlugtten vele duizenden Her-

vormden uit Frankrijk naar de Nederlanden; die hier kwamen, werden door den Drost Elb. Anton Baron van Pallandt voorloopig gehuisvest op het hem toebehoorende huis Batinge; uit de opbrengst eener collecte van bijna *f* 7000 liet hij een huis bouwen en door fransche huisgezinnen bewonen. Hij stond eene groote zaal op de 2de verdieping van Batinge af, die tot eene kerk werd ingerigt, waar de predikstoel nog aanwezig was, toen het in 1832 afgebroken werd. De Fransche gem. bestond hier welligt nog den 19 Oct. 1710, althans werd toen door hare leden nog het avondm. gevierd.

Isaäc du Soul of Dusoul, pred. te Fontainne in Poitou, doch van daar gevlugt, werd hier in 1686 door van Pallandt tot fransch pred. benoemd, zijn traktem. ging, volg. Handel. van Drost en Gedep. v. d. 13 Julij 1686, in den 1 Mei 1686; of hij hier bevestigd is blijkt bij gemis der classic. handel. niet, doch is zeer waarschijnlijk; daar zijne getuigschriften en zijne beroeping bij de classis van Meppel in der tijd goedgekeurd waren, toen hij op de syn. in 1693 als nieuw ingekomen pred. (die Novitius genoemd werd) de verpligte preek hield, doch in het latijn, en daarop tot lid werd aangenomen, na de onderteekening der formulieren en het art. dat op de syn. in 1678 was vastgesteld, doch op die in 1739 weder ingetrokken. Hij overl. hier en werd begraven den 3 Junij 1707. Zie nader Magnin, Overz. a. w. bl. 230, de Dr. Volksalm. 1847, bl. 1 en volg., en vele Handel. van Drost en Gedep. die hieromtrent en in 't algemeen omtrent het kerkelijke nog vele onbekende bijzonderheden bevatten.

Bij de hervorming waren hier 3 collatiën en even zooveel collatoren; die van de kerk behoorde aan den priester te Diever, die van de vicarijen Maria en Maarten aan Joachim v. d. Boetzelaer en Borchert van Westerholt; later is hier over het unique collatieregt meermalen twist gevoerd. De laatste priester is hier geweest Harmannus Mes. Er zijn hier een tijd lang drie en twee predd. geweest.

1600—1605.

Aegidius Johannis (Gillis Jans) vroeger onderwijzer in het land van Putten, was hier reeds in dienst, toen hij op de classis

den 30 Sept. 1600 verscheen, doch bij gebrek aan voldoende getuigschriften werd hij toen niet, maar later aangenomen. Daar de inkomsten van de pastorij en kosterij te gering waren om van te leven, werd hij, op zijn verzoek aan de Gedep., door dezen aan de beide collatoren van de genoemde vicarijen gunstig aanbevolen den 19 Jan. 1602, die hem ieder ⅓ daarvan toestonden. Hij vertrok naar Welsrijp en Baijum voor den 21 Nov. 1605, toen de kerkvoogden aangeschreven werden om dat ⅓ onder zich te houden voor den volgenden pred. of voor kerkelijke nooddruft.

1608—1610.

Jacobus Janiculi Bornberg, waarschijnlijk te Boornbergum geb., werd op getuigschriften van de godgel. faculteit en den kerkeraad te Franeker tot pred. hier en lid der classis aangenomen den 5 Sept. 1608; hij werd om zijn wangedrag op de syn. in Sept. 1610 afgezet, en drong zich dat jaar weder te Saaxum in, hij bleef daar tegen de synod. besluiten tot in Nov. 1612, toen hij naar Noorddijk vertrok; daar hij overl. den 11 Aug. 1629.

1613.

Samuel Johannis werd hier bevestigd zonder dat zijne beroeping aan het collegie ter goedkeuring was aangeboden, waarom hem op de syn. in Sept. 1613 het prediken werd verboden, tot dat zijne beroeping door 't collegie geapprobeerd zou zijn, hetwelk den 16 Sept. 1613 plaats had; hij wordt daar Sam. Scriverius genaamd, en komt later niet weder voor.

Laurentius Alberti, te Jutrijp en Hommerts om „enorme delicten" afgezet, kwam hier in 't laatst van 1613, zocht zich hier in te dringen, predikte hier in Sept. 1614, en hoewel de gemeente verzocht hem tot pred. hier toe te laten, werd dit geweigerd; hij nam intusschen de schooldienst waar, hetwelk hem op de syn. in Sept. 1615 ook verboden werd: hij is spoedig daarna onderwijzer te Westerlee geworden en daar als zoodanig overl. in 1636.

1615—1616.

Melchior Balthasars trad in 1612 te Tolbert in dienst, werd in Aug. 1614 om dronkenschap en andere ergenissen aange-

zegd om op Mei 1615 de dienst en de pastorij te verlaten en naar eene andere plaats om te zien. Op aanbeveling van den Drost aan de Gedep. trad hij hier voorloopig in Mei 1615 in dienst; op de syn. in Sept. werd hij geëxamineerd en uit medelijden toegelaten tot Mei 1616, toen nogmaals geëxamineerd, besloot de syn. in 1616, hem wegens onbekwaamheid af te zetten, maar om zijne vrouw en kinderen, de collatoren en gem. te verzoeken, hem tot Mei 1617 de inkomsten en de bewoning der pastorij toe te staan, terwijl de classis aannam gedurende dien tijd de dienst om de 14 dagen waar te nemen. Hij trad weder in dienst in 1622 te Winterswijk, doch daar in 1624 ontslagen, ging hij op verzoek naar Meppen, waar hij om de godsdienst onthoofd werd den 18 Sept. 1624.

1617—1618.

Johannes de Noo trad in dienst in 1615 te Heumen en Malden, werd van daar hier beroepen en nadat dit door Drost en Gedep. geapprobeerd was den 23 Mei 1617, trad hij hier weldra in dienst; hij vertrok in 't laatst van 1618 naar Brakel, waar hij wegens zwakheid ontslagen werd in 1630.

1619—1629.

Heinsius Frederici te Goingarijp c. a. den 1 Aug. 1615 afgezet, trad in 1617 weder in dienst te Opende, en werd nadat hij copie van zijn vonnis te Leeuwarden van den Procureur Gener. had ingeleverd, in April 1618 voorwaardelijk aangenomen. Hij werd van daar hier beroepen en aanvaardde de dienst, hetwelk hem door het collegie den 18 Nov. 1619 verboden werd, doch den 2 Dec. toestond hem te beroepen: de classis weigerde niettegenstaande zijne getuigschriften dit beroep, wegens zijn gedrag, goed te keuren, en bleef weigeren hem te bevestigen, waarom dit op bevel van 't collegie geschiedde op woensdag den 29 Maart 1620 door Theodori pred. te Diever; de classis protesteerde hiertegen en weigerde hem als lid te erkennen, toen de syn., het collegie en de Landdag zulks gelastte en zelfs dreigde om de classic. vergad. te schorsen, gaf de classis eenigermate toe, zij beschuldigde hem op de syn. in 1622 onder meer, dat hij om vuil gewin de menschen „meerh medice als theologice cureerde." In Dec. 1628 werd hij

in zijne dienst geschorst, in Febr. 1629 met gedeeltelijk verlies van traktem., hij en eenigen der gemeente klaagden hierover bij den Stadh. en het collegie; de syn. keurde in Mei die schorsing goed, en benoemde bij de 3 visitatoren 4 predd. om zijne zaak te onderzoeken, die hem den 11 Julij 1629 van zijne dienst hebben ontzet. Op de syn. in 1630 bleek uit het rapport, dat hij zich overal van valsche getuigschriften had bediend, in 10 jaren maar 2 of 3 maal het avondmaal had gehouden; in het huis van den roomschen edelman van Westerholt des avonds een kind had gedoopt, zonder het luiden der klok of vergadering der gemeente in de kerk en daarbij gezegd had; dat de hooge nood eischte, dat het kind gedoopt werd, omdat het in „agone mortis" (doodsgevaar) was, bovendien zijne vrouw mishandelde en te gemeenzaam met zijne dienstmaagd leefde.

1629—1654.

Adolphus Benthem, was geb. te Noordhoorn, en een br. van Melchior te Rijssen overl. in 1674: hij werd hier beroepen en geëxamineerd den 13 Oct. 1629, waarna hij spoedig in dienst trad: hij werd wegens langdurige ongesteldheid emeritus verklaard den 31 Oct. 1654 en overleed den 4 Maart 1659.

1654—1672.

Gerhardus Benthem, hier geb. Adolph. zn., br. van Joh. te Roderwolde; trad hier voor het eerst in dienst in Sept. 1654: hij hield zich wegens de tijdsomstandigheden in 1672 eenigen tijd te Steenwijk op, en keerdde hier wel terug, doch vertrok nog in dat jaar voor vast naar Steenwijk en overl. daar in 1698. Zie van zijne zonen op Ruinerwold.

1673—1696.

Johannes Paschen, te Enschede geb., trad hier voor het eerst in dienst in 1673 en overleed den 8 Aug. 1696.

1697—1700.

Otto de Haart, gewezen pred. bij den Nederl. Gezant in Engeland, kwam hier in plaats van Paschen in Nov. 1697 en vertrok

naar Zaltbommel in April 1700; naar Haarlem in Sept. 1704, daar hij overleed den 15 Aug. 1723.

1697—1700.

Abraham Laken werd hier tot den eersten 2de pred. beroepen den 20 Oct. 1697, en trad hier voor het eerst daarna in dienst; hij vertrok naar Zaltbommel in 1700 vóór den 15 Julij en overl. daar in 1701.

1700—1706.

Hermannus van de Wall, te Hanau geb., br. van Jacobus te Dordrecht overl. in 1759, trad hier voor het eerst in dienst den 10 Nov. 1700 in plaats van de Haart, vertrok naar Zutphen den 28 Febr. 1706 en in 1708 naar Amsterdam, daar hij overl. den 7 Mei 1733. Hij was een stijve Coccejaan en gaf in 't licht: *eene levensbeschrijving van* van Til voor diens *Tabern. Mosis* en voegde daarachter zijne *Dissert. de pileis sive tiaris sacerdotum et pontificum Hebraeorum.* Zie nader Schotel, kerkl. Dordr. II, bl. 39, 320.

1700—1708.

Laurentius le Brun werd te Keulen geb. den 9 Sept. 1673, verdedigde in 1694 aan de hoogesch. te Utrecht eene verhandel. *over het leven en de lotgevallen van den Yperschen bisschop* Cornelius Janssenius, in 1698 aan die te Franeker eene *Disput. theol. de primi temporis ecclesiae statu et fatis:* hij trad hier voor het eerst in dienst, in plaats van Laken en werd tegelijk met de Wall bevestigd den 10 Nov. 1700, hij heeft den, in zijne laatste jaren, zwakken pred. du Soul in de vervulling zijner dienst bijgestaan en werd na diens overl. tevens de dienst bij de fransche gem. aan hem opgedragen; hij vertrok naar Maastricht den 1 Mei 1708 en gaf tot aandenken eenen bijbel tot gebruik op den predikstoel, die in 1838 door eenen anderen vervangen is; hij vertrok van daar in Mei 1713 naar Zutphen en overl. daar den 25 Aug. 1736.

1706—1707.

Bernardus Sandijck, te Amsterdam geb. den 26 Aug. 1680; trad hier voor het eerst in dienst in plaats van v. d. Wall den

1 Aug. 1706; hij vertrok naar Arnhem tot 4de pred. den 13 Maart 1707, daar Drost en Gedep. den 2 Maart zijn verzoek, alhoewel hij hier nog geen twee jaren was geweest, om ontslag hadden toegestaan; hij vertrok in 1708 naar 's Gravenhage, daar hij overl. den 9 Junij 1727. Zie over hem de kanselontluistering a. w. bl. 84—86 en den Boekzaal 1723, a. 519; hij gaf in 't licht: *Lijkrede op Ds. de Kempenaar*, pred. te 's Hage, in 4°, — *Over Jezaias LIII*, in 4°, — *Verhandel. van de genezing der melaatschen*, in 8°.

1709—1729.

Johannes Erkenswijk, Gill. br. te Assen; trad hier voor het eerst in dienst den 24 Febr. 1709 in plaats van le Brun; hij was beroepen op het traktem. en de emolumenten door dien genoten, mits indien hier een 2de pred. mogt beroepen worden, moest hij aan dien jaarlijksch *f* 100 uitkeeren en het gebruik van eenen tuin afstaan: hij overl. den 2 Julij 1729.

1709—1715.

Paulus Berkhout trad hier voor het eerst in dienst den 6 Oct. 1708 als 2de pred. in plaats van Sandijck: hij was beroepen op een jaarlijksch traktem. van *f* 400, een huis en tuin; hij vertrok naar Wormerveer den 30 Mei 1715; naar Oud-Beijerland in Maart 1721, werd emer. in het laatst van 1745, ging te Rotterdam wonen, daar hij overl. den 27 Oct. 1747, oud 59 j. 11 m. 18 d. Na hem is hier geen 2de pred. weder beroepen.

1731—1758.

Lambertus Lubeleij, geb. te Weidum den 9 Mei 1703, Egbertus zn. als pred. te Steenwijk overl. in 1739, br. van Henr. te Roordahuizum overl. in 1781: hij trad hier voor het eerst in dienst den 7 Jan. 1731 in plaats van Erkenswijk, op hetzelfde traktem., behalve de *f* 150, die de collator jaarlijks uit eigen middelen aan hem had gegeven: hij overl. den 12 Nov. 1758.

1759—1781.

Henricus Johannes Folmer, geb. te Zutphen in 1731; trad voor het eerst in dienst den 12 Nov. 1758 te Echteld, kwam van

daar hier, werd den 8 Julij 1759 bevestigd, doch deed ten gevolge van ziekte, eerst zijn intree den 29 Julij. Hij is lid geweest der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden en werd in 1773 namens Drenthe afgevaardigd, voor de nieuwe Psalmberijming te 's Gravenhage, waaromtrent hij aan Drost en Gedep. den 21 Sept. 1773 verslag deed en voor 203 dagen afwezigheid uit 's Landschaps kas als schadeloosstelling eene som van *f* 1218 ontving: tot aandenken daaraan, schonk hij het Psalmboek nog op den predikstoel ingebruik, waarin hij eenige dichtregelen schreef: hij overl. den 23 Febr. 1781 en is onder den predikstoel begraven; zijn zoon Antonius overl. te Weener in 1828 en Lucretius Bernardus te Bonde in 1825. Hij heeft eene menigte verzen in handschrift nagelaten: zie nader v. d. Aa, a. w.

1782—1808.

Cornelis Prangan, te 's Gravenhage geb.; trad hier voor het eerst in dienst den 18 Aug. 1782 en vertrok naar Zevenhoven den 22 Mei 1808; terwijl hij daar in dienst was, overl. hij bij gelegenheid van een familiebezoek te Amsterdam den 30 Oct. 1808, oud 55 jaren.

1808—1837.

Willem Hendrik Folckers Cransen, te Groningen geb. den 29 Dec. 1784; trad hier voor het eerst in dienst den 13 Nov. 1808 en overl. den 5 Aug. 1837.

1838—1852.

Cornelis van Schaick, te Amsterdam geb. in 1808, brszn· van Jan te Bruchem c. a.; was hulppred. te Hoogeveen in 1832 en 1833, in 1834 te Amsterdam; werd hier tot pred. beroepen en trad als zoodanig voor het eerst in dienst den 14 Jan. 1838; hij vertrok naar Paramaribo in de W. Indiën den 1 Febr. 1852, en aanvaardde daar zijne dienst in April. Hij is Ridder van de orde v. d. Nederl. Leeuw en zijne afbeelding ziet het licht; hij gaf uit: *Rijmkens en Liedekens. Ten voordeele der brand te Ruinen.* Assen 1842, — *Bladen uit grootvaders dagboek.* Amst. 1844, — *Wat Egbert dacht en deed. Ten voordeele der noodl. Schoklanders.* Assen

1845, — *Geert. Een verh. voor het volk enz.*, het hoogd. gevolgd. Amst. 1847, 2e dr. Schied. 1852, — *God zorgt! of de handschoenm. uit eene der achterbuurten v. Amst.* Amst. 1847, — *Jakob. Een verh. uit 't tijdvak der Apost.* ald. 1847, II dl., — *Tafereelen uit 't Dr. dorpsleven.* Haarl. 1848, II dl., 2e dr. Meppel 1858, — *St. Nicolaas vertell. voor de jeugd.* Schied. 1849, — *De Nederl. Volksbode.* Arnh. 1848—1852, IV dl., — *Volksverh., Gotthelf naverteld.* Sneek 1850, — *Een bedelbrief voor Nieuw-Buinen.* Assen 1851, — *Reispenning op den levensweg.* Leeuw. 1851, — *De arme Wees.* Meppel 1851, — *Vijf maanden. Een boek van vertroost. op den weg des lijdens.* Schied. 1851, 2e dr., ald. 1854, — *St. Nikolaas vertell.* enz. Schied. 1852, — *Drenthina.* Gron. 1852, II dl., — *De erfenis, een Dr. verhaal.* ald. 1852, II dl., — *Dichtbundeltje, ten voordeele van Hoogesmilde, — dito voor de Surin. jeugd.* Haarl. 1854. De volgende leerr.: *Tweetal over Genes.* IV: 3—17, — *De eerste zonde, over Genes.* III: 16, — *Feestr. bij het 250jarige bestaan der herv. gem. te Dwingeloo, — Afscheidsr. te Dwingeloo, — Twee leerr. om eene kerk en pastorij te stichten in het Hollandsche Veld, — Feestr. bij de inwijding der kerk daar, — Intreer. te Paramaribo.*

1852—1857.

Gerardus Horreus de Haas, te Groningen geb., trad voor het eerst in dienst te Ommelanderwijk en Zuidwending den 1 Maart 1846; kwam van daar hier den 10 Oct. 1852 en overl. den 14 Sept. 1857, oud ruim 36 jaren.

1860.

Cornelis Philippus Hofstede de Groot, te Groningen geb. in 1829, zn. van Petr. Hofstede hoogl. daar, werd aan de hoogesch. daar tot Theol. Dr. bevorderd den 22 Junij 1855 na het verdedigen van eene *Dissert. Theol.; Pauli conversio, praecipuus theologiae Paulinae fons:* hij trad voor het eerst in dienst den 29 Junij 1856 te Rottum en kwam van daar hier den 15 April 1860. Hij gaf nog in 't licht: *Brieven over den Bijbel.* II dl. Gron. 1859 en 1860.

ECHTEN.

Een gehucht met ruim 200 inwoners, behoort onder Ruinen, doch heeft vroeger een eigen pred. gehad.

Op de syn. in Oct. 1627 werd door Jkhr. Roeloff van Echten tot Echten, derwaarts afgevaardigd van den Stadh. voorgesteld, dat wegens de vermeerdering der bevolking en de moeijelijkheid, wegens den verren afstand van eene kerk, de naburige predd. de prediking te Echten mogten waarnemen, tot dat men daar met eenen eigen pred. zou voorzien zijn; hetwelk de syn. bereidvaardig toestond.

De classis besloot den 30 Jan. 1628 om de 14 dagen hier de dienst waar te nemen even als in andere vakante plaatsen en bepaalde en regelde terstond de predikbeurten. Op de classis den 16 Maart 1629 werd de dienst hier om de 14 dagen opgedragen aan Bökenberg te Zuidwolde en Neander te Koekange en zij vrijgesteld van de dienst in de vakante gem. van Dwingeloo en Nieuwveen.

De Landdag verleende den 16 Febr. 1630 uit Dikninge jaarlijks *f* 250 tot traktement voor eenen pred., hetwelk den 24 Febr. 1640 met *f* 100 verhoogd werd en stond den 7 Febr. 1735 aan den onderwijzer hier jaarlijks *f* 30 toe. Het verzoek van R. v. Echten tot Echten, dat de jaarlijksche uitkeering der *f* 250 aan den pred. mogt continueeren, werd den 18 April 1684 toegestaan; terwijl van Echten zich den 20 Aug. 1686 schriftelijk verbond om aan den te beroepen pred. bovendien uit eigene middelen jaarlijks *f* 100 te geven; terwijl het regt van collatie aan het Landschap zou verblijven.

De godsdienstoefeningen werden eerst gehouden in het huis Echten, welligt in de kapel, die hier tijdens de hervorming bestond, later in een daarbij staand gebouw. Bij de visit. in 1689 werd geklaagd, „dat de poorte tot Echten, synde den inganck tot de Kercke, on„der de predikatie gesloten wirde;" waarop de syn. in 1693 verstond, dat die gedurende de predicatie zou moeten opengehouden worden; hetwelk den Hr. van Echten bij missive zou worden bekend

gemaakt; alsmede dat hij 't geen tot den Doop en het Avondmaal noodig was, zou bezorgen, wat nog ontbrak; alhoewel aan de visitatoren in 1652 reeds medegedeeld was, dat er een beker en bekken in de maak was; die er later ook gekomen zijn.

Aan den pred. werd eene boeren-erve tot woning aangewezen.

1630—1681.

David Franzius, te Wola in Silezien geb. verdedigde aan de hoogesch. te Gron. in 1623 eene *Disput. Theologica, de verbo Dei.* Hij werd hier beroepen tot den eersten pred.; toen dit op de classis den 2 Aug. 1630 geapprobeerd was, werden 2 predd. gecommitteerd hem te bevestigen, en werd hij den 4 Oct. tot lid der classis aangenomen. Schoon hij alleen te Echten beroepen was, heeft hij al omstreeks 1633 op zich genomen om de zieken te Hoogeveen te komen bezoeken en om de 14 dagen te prediken. Bij de visitatie in 1665 klaagde hij, dat niettegenstaande hij op het Hoogeveen „soo een „suijre en moijelijke bedieninge hadde," van de ingezetenen daar in 3 jaren niets had ontvangen, alhoewel vroeger bepaald was, dat ieder huis jaarlijks ½ daalder aan hem zoude geven. Op herhaald en dringend aanzoek van Hoogeveen heeft hij zich met de woning daar gevestigd tusschen 1671 en 1675, doch bleef ook hier de dienst waarnemen en overl. daar omstreeks 1681 in hoogen ouderdom. Zie nader over de familie v. d. Aa, a. w.

1682—1699.

Petrus Bloemert, was propon. toen hij op de classis den 15 Aug. 1682 „pro recommandato" hier werd aangenomen, mits dat hij zijne getuigschriften aan haar zou vertoonen, waaraan hij den 24 Sept. voldaan heeft: hij was hier slechts provisioneel en geen vaste pred. De bededag ter benoeming werd te Assen gehouden den 7 Dec. 1686, waar hij en nog twee propon. predikten over eenen opgegeven tekst: zijne benoeming tot pred. hier werd door Drost en Gedep. als collatoren afgegeven den 18 Febr. 1687, waarna hij weldra als zoodanig is in dienst getreden. Hij vertrok eerst in het begin van 1699 naar Koekange, schoon hij er al in Mei 1698 was beroepen en door Drost en Gedep. geapprobeerd; die den 6 Mei 1698, op schriftelijke toestemming van Jkhr. Rudolf van Echten

tot Echten, besloten, dat de preds. plaats hier zou opgeheven worden en er geen pred. weder te beroepen, alsmede dat uit het Landschaps traktement van *f* 250 't welk daardoor verviel, dat van den pred. te Gasselter-Nieuwveen tot *f* 125 te verhoogen. Hij werd op de syn. in 1693, werwaarts de zaak door Drost en 24 Etten gerenvoijeerd was, van zijne schorsing, wegens defloratie en trouwen, ontslagen en de uitvoering opgedragen aan D^s^. Curtenius te Hoogeveen.

FREDERIKSOORD EN WILLEMSOORD.

In deze vrije koloniën der Maatsch. van Weldadigheid werd bij Z. M. besl. v. 21 Jan. 1823, n°. 45, het godsd. onderwijs en het overige herderlijkwerk te Frederiksoord opgedragen aan den pred. te Vledder, en dat te Willemsoord aan dien te Steenwijkerwold. Bij gelijk besl. v. 4 Julij 1850 werd bepaald, er twee kerken en ééne pastorij te bouwen, op kosten van het Rijk, waaraan die gebouwen ook in eigendom zouden blijven, terwijl genoemde Maatsch. in het behoorlijk onderhoud zou voorzien. Tevens werd bepaald dat ter zijner tijd door Z. M. een pred. zou worden toegestaan, beroepbaar op een jaarlijksch traktement van *f* 900, waartoe *f* 600 uit 's Rijkskas en *f* 300 door de Maatsch. zou worden bijgedragen.

Bij dito besl. v. 9 Julij 1851, n°. 5, werd vastgesteld, dat de gemeente eene Protestantsche zou zijn en bestuurd worden naar de grondslagen van het reglement voor die te Veenhuizen.

De kerken te Frederiksoord en te Willemsoord werden aanbesteed voor *f* 12100 en de pastorij te Frederiksoord voor *f* 4590 om alle afgewerkt te zijn voor of op 1° Aug. 1851: doch ontstane verschillen met den aannemer, deden het werk traag voortgaan, zelfs een tijd lang stilstaan, zoodat de voltooijing der beide kerken ten laatste aan een ander aannemer werd opgedragen, en mogten ze tegen het einde van 1854 afgewerkt heeten. Die te Frederiksoord werd

daarop door Ds. Cannegieter ingewijd den 26 Dec. 1854 met Luk. II: 14 en die te Willemsoord den 1 Jan. 1855 met Jes. II: 2—4. De kerk te Freder. heeft dit opschrift: „de eerste steen „gelegd door Jonkh. J. C. R. Hoon van Burgh, lid der Perma- „nente Commissie 18$\frac{1}{4}$51." Die te Willemsoord: „de eerste steen „gelegd door G. Ruitenschild, lid der Permanente Commissie „18$\frac{1}{4}$51."

Deze beide kerken zijn bijna 2 uren van elkander verwijderd en er wordt in beiden des zondags eenmaal gepredikt; de voor- en namiddagbeurt wisselt elken zondag, behalve dat als des voormiddags de dienst is geweest te Will., die dan te Fred. niet des nademiddags, maar des avonds wordt gehouden. Voor de stichting der kerken werden de godsdienstoefeningen in de hoofdscholen te Fred.- en Willemsoord gehouden.

1852.

Johannes Cannegieter, te Garrelsweer geb. in 1820, zn. van Hendrik Gerrit, laatst te Zeerijp en daar overl. in 1859; hij was hulppred. te Woldendorp van Nov. 1844 tot Aug. 1845; idem te Vledder voor de dienst in deze koloniën van Maart 1850 tot Maart 1852; toen hier tot pred. beroepen, werd hij als zoodanig voor het eerst bevestigd in de kerk te Vledder den 31 Mei 1852 en hield op dien dag zijne intreerede in de hoofdschool te Frederiksoord.

HAVELTE.

Het werd oudtijds Hesselte of Westerhesselen genaamd, en bevat de gehuchten Ooster-. en Westerhavelte de Wal het Dorp, Eursinge of Hesselte, Legeveld of de Veendijk, Lok, Nijentap, Hóltinge en Uffelte. Het behoorde met Nieuwveen tot 1309 kerkelijk on-

der Steenwijk, doch werd toen daarvan afgescheiden en eene afzonderlijke gemeente met eenen eigen priester, wiens aanstelling aan de kerk te Steenwijk verbleef.

De kerk, eertijds aan den H. Clemens gewijd, had twee altaren, dat van den H. Clemens en van de H. Maagd Maria; aan beide was eene vicarij verbonden. Drost en Gedep. besloten den 9 Maart 1602 de ééne vicarij te gebruiken ten behoeve van den onderwijzer en andere pios usus (godsdienstige einden); later werd zij aan eenen student gegeven, doch wegens misbruik, in Dec. 1609 door 't collegie ingetrokken. De kerk is met een steenen gewelf voorzien en heeft boven de zuiderdeur dit opschrift: „in 't iaer „uns Here dusent viif hondert tnegentich achte heft Gerhart „Struck d' erste teane up dese kerke gelacht."

In 1660 werd zij, daar de hooge en zware toren op haar neerstortte, bijna geheel „geruincert, so dat oock alle de balcken en „het gestoelte in de kercke verplettert sijn." Tot hare herstelling werd van wege het Landschap *f* 1200 gegeven; en zij toen tevens met eenen nieuwen predikstoel en banken voorzien.

De zware en tamelijk hooge toren aan de kerk verbonden heeft tot opschrift: „in 't iaer ons Here MCCCC*** (de drie laatste getallen onleesbaar, zullen welligt XIV of XVI zijn, in welk jaar ook „de klok gegoten is) doe lac Johan Willems soen desen steen." Op den 9 Dec. 1660 werd de toren, even als die te Ruinen door eenen stormwind grootendeels omver en op de kerk geworpen; doch was bij de visit. in 1663 even als de kerk reeds weder hersteld, met dit onderscheid, dat hij, volgens overlevering, de vorige hoogte niet weder gekregen heeft en het steenen gewelf, waarvan de sporen nog duidelijk zigtbaar zijn, is weggebroken of niet weder hersteld, de ingang door den toren naar de kerk digt gemetseld en welligt ook toen de steenen wenteltrap, die zich aan de zuidzijde buiten tegen den toren nog bevindt en boven naar de klok geleidt, aangebouwd. Onder in den toren ziet men nog een wijwatersbak in den muur gemetseld, en zeker is daar vroeger de ingang van de kerk geweest. Boven in is eene zeer zware klok, rondom welke men in éénen regel leest: „Laurens. Johannes. is min naem † „min gheluit Gode bequaem. wou fūdere Gherardus Schonen„berg † Johannes Anno Domini MCCCCXVI †."

Bij de visit. in 1675 bevond men den toren bijna zonder dak en de pastorij door de vijandelijke troepen van deuren, glazen en vensters beroofd; de kerkeraad verklaarde toen, dat de herstelling daarvan bezwaarlijk was, omdat de kerk weinig inkomen had en het meerendeel nog aan het kapittel te Steenwijk moest afgeven. Daarom was bij de beroeping van Ds. Tebbetman reeds een jaarlijksch inkomen van *f* 45 van de pastorij afgenomen en werd tot onderhoud van de school gebruikt.

In 1671 werd de verkoop verzocht van eene huisplaats, die aan de pastorij behoorde en van eene der vicarijen afkomstig was, omdat men door het opbouwen der ingestorte kerk in zware lasten was geraakt en nu eene nieuwe pastorij gebouwd had; in welk verzoek Ridd. en Eigener. den 14 Maart difficulteerden; doch den 21 Maart 1702 stonden zij het verzoek toe, om na den dood van Ds. Genade iets van de pastorijgoederen, welke men beweerde eigenlijk aan de kerk te behooren, af te nemen tot onderhoud der kerk en wel met name de keuter pachten op Nieuwveen, van ieder keuter ½ schepel rogge. In dat rekwest wordt geposeerd, dat de pred., na reductie dier goederen, nog wel *f* 1200 zou kunnen houden, als 't schepel rogge 1 gl. 5 stuiv. en de boter 4 stuiv. gold.

Er zijn hier twee zilveren bekers bij het Avondm. in gebruik; de eene heeft een wapen op een schild en de letters G(erhard) S(truuck). Op beiden staat aan de buitenzijde van den bodem: „de Karcken beker tot Havelt."

De laatste priester hier was Tido Matthiae, die op de vergad. den 12 Aug. 1598 niet verscheen.

1598.

Engelbertus Stulenius ook Stoelanus genaamd, schreef zich Nicop'olinatus en ook Neoburgius naar zijne geboorteplaats; hij was pred. te Jarsum in Julij 1579 en nog in 1582, kreeg daar eenen opvolger in 1596, en hier in 1598 beroepen, heeft hij zich hier korten tijd in 1598 opgehouden en de dienst waargenomen, maar is niet bevestigd geworden. Hij was te Noordwolde, prov. Gron., in dienst in 1602, toen hem door de classis van Middelstum den 26 Sept. 1602 aangeschreven werd, om zich

van de classic. vergad. niet langer te onthouden; hij overl. daar en zijne weduwe verzocht aan de classis den 4 Mei 1608 het jaar van gratie.

1600—1608.

Stephanus Nicolai werd pred. omstreeks 1578 te Oost- en West-Vlieland, omstreeks 1584 te Hilversum en Laren, vertrok in Julij 1595 naar Olde en Nijeholtpade, c. a. en kwam van daar herwaarts in 1600; hij verscheen op de vergad. den 11 Sept. 1600, waar hij aannam zijne getuigschriften op de volg. classis te vertoonen, waaraan hij voldaan heeft. Op de vergad. den 21 April 1608, werd zijn bewijs van examen en beroeping niet voldoende bevonden, en geacht dat hij hier niet langer met goede stichting konde staan: waarom, uit consideratie van zijnen „staffen olderdom," en de voorspraak van vele voorname ingezetenen van hier, besloten werd, dat hij de dienst hier zou verlaten, naar eene andere omzien en aan de gem. vrij staan eenen anderen te beroepen, mits zij aan Nicolai een vol halfjaar traktement gaf. Zie verder op Zuidwolde.

1609—1613.

Johannes Sartorius, te Leeuwarden geb., welligt dezelfde die in 1598 te Bredevoort was, doch in 1602 van daar reeds vertrokken; hij was hier reeds in dienst, toen hij op de syn. den 4 Sept. 1609 verscheen, doch wijl zulks daar niet werd goedgekeurd, werd hetzelfde vonnis over hem geveld als over W. H. Busch te Meppel; hij vertrok in 1613 naar Beetsterzwaag c. a. en in 1615 naar Buitenpost, waar hij in 1621 overleed.

1613—1622.

Johannes Antonides trad in dienst in 1610 te Bathmen, kwam van daar hier, verscheen op de syn. den 7 Sept. 1613 als Novitius waartoe ieder pred., die sedert de laatste syn. in Dr. was in dienst getreden, verpligt was; hij overl. den 3 Febr. 1622.

1623—1666.

Hermannus Tebbetman, Joh. zn., kwam hier van Koekange den 18 Mei 1623: op de syn. in 1663 werd bij hem aangedrongen

om, wegens zwakheid, emer. te worden, waartoe hij niet genegen was; hij overl. den 20 of 25 Oct. 1666.

1668—1709.

Egbert Godefried Genade, geb. in Drenthe in 1631, werd wegens verschil over de stemmen hier eerst beroepen den 25 Sept. 1668, waarna hij hier voor het eerst in dienst trad; hij werd emer. in 1709 en leefde nog in 1712.

1709—1714.

Johannes Hofstede, Will. zn., Emer. br., werd hier van Ruinerwold beroepen den 11 Junij 1709, en vertrok naar Zuidlaren in Dec. 1714.

1715—1733.

Ernestus Fledderus, Luc. zn., Lamb., Henr. en Egb. br., werd wegens verschil tusschen de eigenerfden door het lot hier beroepen van Zuidwolde, hetwelk Drost en Gedep. approbeerden den 21 Dec. 1715; hij overl. den 19 April 1733, oud in 't 53e jaar.

1734—1751.

Rembt Tobias Courkamp, te Gron. geb.; tot pred. bij de Ambassade in Portugal benoemd, werd hij door de classis van 's Gravenhage peremptoir geëxamineerd den 5 Febr. 1725; hij vertrok van daar in 1730 naar Eenrum, en kwam hier den 4 April 1734; hij overl. den 14 Sept. 1751, oud in 't 57e jaar.

1753—1800.

Hendrik Dekker, te Delft geb., br. van Willem te Almelo overl. in 1782; trad hier voor het eerst in dienst, hij werd bevestigd den 31 Dec. 1752, en hield zijne intreerede den 1 Jan. 1753; emer. verklaard, deed hij zijne afscheidsrede den 11 Nov. 1800 en is te Meppel overl.

1801—1807.

Jan Pelinck kwam hier van Norg den 15 Maart 1801; hij ver-

trok naar Scheemda den 8 Nov. 1807, werd daar emer. den 1 Julij 1839, en overl. te Eexta den 30 Sept. 1859, oud 85 j. 6 m.

1808—1809.

Johannes Lulofs kwam hier van 't Hoogeveen den 11 Sept. 1808, en vertrok naar Almelo den 21 Oct. 1809; zie verder op Meppel.

1809—1829.

Hendrik Crull, die vroeger te Assen stond, kwam hier van Pieterburen den 3 Dec. 1809, werd emer. den 1 Jan. 1829, hield zijne afsch. rede den 1 Febr. en overl. te Meppel den 30 Dec. 1831, oud ruim 74 jaren. Hij gaf in 't licht: *Vruchten des ouderdoms*, Gron. 1830, gr. 8°: zie nader Glasius, a. w. en v. d. Aa, a. w.

1829—1836.

Feddo van der Tuuk, Marc. zn., Nic. en Pompej. brszn., Lamb. Eil. neef, stond vroeger te Anloo; hij kwam hier van Nieuw-Scheemda den 10 Mei 1829, en overl. den 8 Dec. 1836. De gemeente heeft eenen steen op zijn graf gegeven.

1838.

Jakob Jakobs Swiers kwam hier van Vries den 7 Jan. 1838. Hij heeft in 't licht gegeven: *Eencoudig onderw. in de leer der zaligheid.* 2e dr., Gron. 1846, — *Catechismus over den weg der zaligh.* 4e dr., ald. 1857, — *Bijbelsche geschied.* 5e dr., ald. 1858, — *De Hallig, of de schipbreukel. op het eiland in de Noordzee.* Uit het Hoogd. van J. C. Biernatzki. ald. 1840, — *Korte schets der bijbel. geschied.* 4e dr., ald. 1857, — *Het heil in Christus.* ald. 1845, III st., — *Zevental lijdens-preken.* ald. 1846, — *Kleine catech. over de bijb. en kerk. geschied.* 6e dr., ald. 1855, — *Catech. over den bijbel en de bijbel. en kerkel. geschied.* 2e dr., ald. 1851, — *Kleine catech. over den weg der zaligh.* 5e dr., ald. 1855, — *dito over de geschied. der christel. kerk.* ald. 1849, — *Nederl. taalk.* II st., ald. 1849 en 1852, — *School- en leesb. over de geschied. der christel. kerk.* 2e dr., ald. 1852, — *Het leven van Christus in ons gemoed.* Uit het Hoogd. van C. Valentiner. ald. 1849, — *Christel. redevoeringen.* Uit het Eng. van W. E. Channing. 2e. dr., ald. 1855, — Matthijs Schell, of

God is getrouw. Uit het Hoogd. ald. 1850 met en zonder pl., — *De stem eens Christens uit den vreemde* enz. Uit het Eng. van W. E. Channing. II st., ald. 1854 en 1855, — *Viertal toespraken bij de prov. Dr. bid- en dankd. voor 't gewas.* Koev. 1855 met D^{s}. C. Boon, — *Christel. geloof en leven.* Uit het Eng. van W. E. Channing. Gron. 1857, — *Channing's leven.* Uit het Fransch. ald. 1858, — *Hulpb. voor mijne leerl.* ald. 1859, — *De Evangeliebediening. Gelegenh. leerr.* Uit het Eng. van W. E. Channing. ald. 1859, — *De hoogste belangen der menschh.* Uit het Eng. van T. Parker. ald. 1860, — *Elizabet of de strijd des levens.* Uit het Hoogd. van Maria Nathusius. II dl., ald. 1860, — *Christiaan en Julia.* Uit het Hoogd. van dezelfde. ald. 1860.

Hij was eenige jaren Redacteur van het Christelijk *Zondagsblad* en behoorde bij de eerste uitgaaf van het Tijdschrift *Waarheid in Liefde* tot de redactie.

HOLLANDSCHE VELD.

Eene veenkolonie, welke vroeger kerkelijk onder Hoogeveen behoorde, en één uur van daar is gelegen; zij erlangde bij Z. M. besluit van 25 Maart 1849, n°. 32, de toezegging van een traktement à *f* 600 uit 's Rijks kas voor eenen eigen leeraar, wanneer zij, van Hoogeveen afgescheiden, eene afzonderlijke kerkelijke gemeente zoude kunnen uitmaken: tevens werd magtiging verleend om, buiten bezwaar van den Lande, eene kerk en pastorij te stichten, en wijders bepaald, dat de pred. zou worden benoemd door den Koning, op voordragt van den Minister voor de zaken der Herv. kerk, die de vertegenwoordigers der gemeente op de gewone wijze in de gelegendheid zoude stellen tot het doen eener keuze uit eene aan hen op te geven nominatie. Bij gelijk besluit van 17 Julij 1851, n°. 48 werden de grenzen dezer nieuwe gemeente vastgesteld en bepaald, dat het traktem. voor eenen pred. zou ingaan 1° Januarij 1852; van

welken tijd af deze gemeente als eene vacature is aangemerkt en de dienst er waargenomen door den ring van Meppel. Het traktem. is later tot *f* 800 verhoogd, waartoe van het Rijk het alterum tantum à *f* 70 is gegeven.

Alhoewel de grond tot plaatsing der kerkelijke gebouwen beschikbaar was, rekende eene Commissie, die zich vrijwillig belast had om hier eene eigene gemeente met den aankleve van dien te stichten, tot opbouw van kerk, toren en pastorij noodig te zijn *f* 13400. Tot bestrijding daarvan, werd door de syn. in 1848, 1849 en 1850 telken jare *f* 2000 toegestaan, de provincie gaf *f* 2000, Z. M. Koning Willem II uit eigen fondsen *f* 500; eene collecte in de prov. en deze gemeente bragt op *f* 961-27½; de bijdragen van particulieren bedroegen *f* 3008-27, waaronder ruim *f* 500 door tusschenkomst van van Schaick, pred. te Dwingeloo, bijeenverzameld, totaal *f* 12469-54½.

Toen de kerk afgewerkt was is zij ingewijd door Ds. C. van Schaick bovengen. den 26 Dec. 1851 met 1 Sam. XII: 24.

De toren aan de kerk verbonden heeft een uur- en slagwerk, benevens eene klok zonder opschrift, aan beide zijden van de deur eene zerk, waarop deze opschriften staan:

„Uit liefdegiften is deze kerk en pastorij in den jare 1851 „gesticht, onder toezigt van de Heeren Mr. H. G. van Holthe „tot Echten, Mr. A. H. Witsenborg, J. G. de Jonge, „Hk. Berghuis en W. ten Oever, in Commissie vereenigd."

„De eerste steen gelegd op den 12 Mei 1851 door Mr. A. H. Witsenborg, namens de Commissie.

1852—1856.

Rudolf Middendorp werd te Leens geb. in 1821, en klzn. van Martinus te Kolham overl. in 1805: hij was van 1846 tot 1852 hulppred. te Kalkwijk, gemeente Hoogezand; trad hier als eerste pred. voor het eerst in dienst den 25 Julij 1852, en werd wegens ongesteldheid emer. den 1 Julij 1856; Ds. Kamp, pred. te Meppel, deed afscheid in zijnen naam den 29 Junij. Gedurende zijne ongesteldheid heeft hij hulppred. gehad van Jan. 1854 af; de laatste Jan Gruno Aldershoff, thans pred. te Wijnaldum, is hier geweest tot 1858.

1858.

Cornelis Johannes Christianus Venema, geb. te Doornspijk in 1798, terwijl zijn vader Jan Cornelis pred. was te Oosterzee en Echten en later te Wapserveen, zie daar: hij trad het eerst in dienst den 3 Nov. 1822 te Zalk, vertrok in 1828 naar Wons en Engwier, in 1848 naar Gaast en Ferwoude, in 1853 naar Warns en Scharl, en kwam van daar hier den 11 April 1858.

HOOGEVEEN.

Eene veenkolonie, tot welker verveening en ontginning de Landdag aan Roelof baron van Echten bij openbrief van 30 Maart 1626 octrooi met eenige voorregten verleende. Wegens de aanwinst der inwoners werd er in 1631 reeds aan gedacht om hier eene kerk en school te stichten, waartoe gemelde van Echten in dat jaar 100 morgens veen schonk; in 1649 werd dit met ijver aangevat en doorgezet. Van wege 't Landschap werd in 1651 voor eene kerk *f* 1000 toegestaan, in 4 jaren te betalen, in 1766 werd tot hare vergrooting eene renteloos voorschot voor 3 jaren van *f* 2900 verleend. Het bouwen der kerk in 1652 begonnen ging wegens gebrek aan fondsen en waartoe ook de armenpenningen gebruikt werden, zeer langzaam: bij de visit. in 1657 en 1658 werd daarover telkens geklaagd: in 1660 ontbraken nog de vloer en glazen en wordt zij een waar duivenhok genoemd; in 1664 is zij eerst in eenen eenigzins bruikbaren toestand gebragt, en op sterken aandrang der syn. van 1693 en 1697 behoorlijk afgetimmerd. Bij de visit. in 1675 werd medegedeeld, dat de vijand ook hier de kerke bijbels had weggenomen, die er in 1677 nog ontbraken. Zij was eerst eene kruiskerk, maar is door de vergrootingen een langwerpig vierkant geworden; hare drie houten gewelfen rusten op twee rijen pilaren, zij is met een spits torentje voorzien, waarin eene klok hangt, die hier minder noodig is, daar de godsdienstoefening door

trommelslag wordt aangekondigd. Zij heeft aan de 4 zijden de volgende opschriften, ten Westen: „Anno 1652 gebouwt. Anno 1766 „vergroot, 1801 voor de tweemaal vergroot." ten O. „MDCCCIV „voor de derdemaal vergroot. De eerste steen gelegd door de Hoofd- „en mededirecteuren de Heer R. O. van Holthe Heer van Ech- „ten, Hr. Warmelo, H. A. Koster, Mr. A. Steenbergen, „Wr. de Jonge den XII Mei MDCCCIV." ten Z. „Aan deze „zijde is de eerste steen gelegd door Ds. H. Oort 1801. 18 Junij." „ten N. „de eerste steen gelegd door Ds. Doornbosch 1801."

Het orgel, uit eigen boezem bekostigd, door het nemen van aandeelen bij jaarlijksche loting af te betalen, is gemaakt door Scheur en Zoon, van Zwolle, en ingewijd door Ds. Jonquière den 15 Oct. 1843 met 2 Chron. V: 13. Het is later vergroot met een vrij pedaal en tevens de pijpen vernieuwd door P. van Oeckelen en Zonen.

Van ongeveer 1633 af is deze gem. bediend door Franzius pred. te Echten; doch in 1660 toen hier reeds 150 lidmaten waren en vooral in 1663 deed men dringend aanzoek om eenen eigen pred., zonder hem in zijn traktem. te zullen bekorten. Franzius antwoordde hierop aan de syn. in 1663, dat hij nu omstreeks 30 jaren deze gem. bediend en gepredikt had in kamers, op zolders en schuren, zelfs onder den „blaauwen hemel," totdat er eene kerk was gesticht. De syn. bepaalde, dat Hoogeveen, volgens presentatie eerst moest aantoonen, waaruit het traktem. voor den pred. zou gevonden en dus Franzius in het zijne niet zou bekort worden.

Bij de visit. in 1664 en 1665 werd het verzoek om een eigen pred. herhaald of dat Franzius zijne woonplaats hier mogt nemen; doch werd op het besluit der syn. van 1663 verwezen: bij die in 1671 klaagde de kerkeraad, dat hare gem. „gants niet well" bediend werd (zij had de halve dienst), en dat eensdeels door de voortdurende zwakheid van Franzius; anderdeels omdat hij zeide alleen te Echten beroepen te zijn en dat hij tot dusver de kerkdienst hier had waargenomen, had hij uit liefde en niet uit verpligting gedaan. Toen dit op de syn. in 1678 berigt werd, oordeelde zij, dat hierin ten deele voorzien was, daar Franzius nu „op het Veene" woonde. Hij genoot voor de dienst hier van van Echten en de hoofdparticipanten eene jaarlijksche toelage, bovendien of in plaats daarvan

moest hem van ieder huis hier jaarlijks ½ daalder betaald worden, waarover hij meermalen, onder anderen bij de visit. in 1665, klaagde, dat hem in 3 jaren niets geworden was.

Bij eene overeenkomst van 22 Oct. 1681 werd het regt van benoeming van den pred. hier bepaald, het traktem. op *f* 600 met eene pastorij, of op *f* 700 zonder haar gesteld en ook andere kerkel. aangelegenheden geregeld: men vindt het bij Magnin, Overz. der kkl. gesch. Bijlage n°. 33, bl. 158.

Ridd. en Eigener. stonden den 19 Maart 1765 eenen tweeden pred. toe met uitzigt op eene „resonable" toelage tot het traktem.; den 25 Maart 1783 gaven zij daartoe uit Dikninge jaarlijks *f* 500, mits de gem. eene pastorij bezorgde of jaarlijks *f* 100. Zij besloten den 24 Mei 1789 de stemgeregtigden hier aan te schrijven, om tegen den eersten regtdag eenen pred. te beroepen, die de oude constitutie altoos aangekleefd had, of dat anders het collegie geauthoriseerd werd voor ditmaal eene beroeping te doen: zij stonden aan den onderw. hier den 23 Febr. 1664 jaarlijks *f* 15 toe en verhoogden dit in 1665 met *f* 5; in 1665 was hier noch school, noch woning voor den onderwijzer.

De kerkberoeringen die ook in enkele gemeenten van Drenthe plaats hadden, waren hier verreweg het ergste. D^{s}. de Vriese, ten onregte door sommigen de Vries genaamd, moest niet zelden onder een zoo vreeslijk geschreeuw en gegil prediken, dat hij van niemand meer verstaan konde worden: dit was vooral het geval den 15 Aug. 1751, des voordemiddags had hij met moeite zijne prediking ten einde gebragt, maar des nademiddags was het geraas en getier zoo hevig, dat hij genoodzaakt was de godsd. te sluiten; van den predikstoel afgeklommen, geraakte hij in gevaar door de ergste beroerders, die hij tot bedaren zocht te brengen, mishandeld te worden. Op aanklagt van den kerker. ontzeidde de classis bij voorraad den belhamels het gebruik van het avondmaal en bragt de zaak voor de syn. in 1752, die dat vonnis bevestigde en 5 der meest schuldigen veroordeelde tot eene openbare belijdenis van hunne misdaden op voor te houden vragen; men vindt deze vragen in de Ned. Jaarb. 1752, bl. 866, waar een naauwkeurig verhaal tot aan dien tijd wordt gevonden: de afloop van deze zaak die, voor zoover mij bekend is, in geen gedrukt geschrift wordt ge-

vonden is, volgens de synod. Handel. kortelijk deze. De 5 geschorsten vervoegden zich bij de syn. in Oct. 1754 met eenige stukken en documenten, die zij zeiden wegens de kortheid des tijds vroeger niet te hebben kunnen magtig worden, met verzoek na inzage daarvan hun vonnis te revideeren; maar zij werden afgewezen en het synod. besl. gemaintineerd. Op die in Oct. 1757 kwam hunne zaak weder ter tafel en werd in handen gesteld van eene daartoe benoemde commissie, op welker rapport de 3 te beantwoorden vragen, overeenkomstig het voorstel van den kerker. hier, gewijzigd en verzacht werden, onder anderen, dat de beantwoording daarvan voor de syn. en in plaats van in de kerk voor de gemeente, alleen voor den kerker. zou geschieden; waaraan zij onder dankbetuiging dadelijk voor de commissie uit de syn. en later voor den kerker. hebben voldaan, waarna zij van hunne schorsing zijn ontheven en de onderwijzer Okkens, die van zijne betrekking als onderw. en voorzanger tevens was ontslagen, weder beroepbaar werd verklaard.

Er zijn hier twee zilveren avondm. bekers, op den eenen staat: „Dit is den karkbeecker tot Echten." Op den anderen: „Deze „beker wort gegeven van de gemeente van 't Hoogeveen an d' kerk."

De beroeping der predd. geschiedt hier bij beurten, of door den Koning of er wordt door den kerkeraad, gecombineerd met een gelijk getal leden uit gemeente, ten laatste een tweetal geformeerd, waaruit de Hoofd-Participanten der algemeene compagnie van 5000 morgen van Echtens — Hoogeveen één benoemen, welke benoeming aan den Hr. van Echten ter goedkeuring wordt aangeboden, en vervolgens kerkelijk beroepen.

1682—1709.

Petrus Curtenius, te Heussen geb., was een zn. van Engelb. pred. te Steenwijk overl. in 1702; klzn. van Johannes Theobald als rector te Harderwijk overl. in 1686 en achterklzn. van Petrus te Elberfeld overl. in 1619. Hij werd hier tot eersten pred. beroepen den 22 Maart 1682; toen dit door Ridd. en Eigener. was goedgekeurd den 28, trad hij daarna voor het eerst in dienst en overl. den 16 April 1709. Zijn klzn. Petrus hoogl. in de Godgel. te Amsterdam overl. in 1789.

1711—1763.

Florens Caspar de Vriese werd den 13 Jan. 1689 geb., trad hier voor het eerst in dienst in den zomer van 1711; Ridd. en Eigener. stonden hem den 23 Maart 1760 het gewoon emer. traktem. à *f* 250 voor eenen hulppred. toe, hij overl. den 1 Oct. 1763. Zijn zoon Adriaan Hector Wolter, advocaat geb. den 2 Oct. 1717 en in 1739 nog in leven heeft 2 bundels gedichten in H. S. nagelaten, die nog aanwezig zijn. Of en in hoever Abraham de V. schulte hier overl. in 1736 en Jan. d' V. die in 1681 bovengenoemde overeenkomst teekende, aan hem verwant waren is mij niet gebleken.

1765—1779.

Johannes Hermannus Schadden, geb. te Goch, in Kleef, Albert klzn. en br.; trad voor het eerst in dienst den 9 Junij 1743 te Vuren en Dalem, vertrok in 1753 naar Garderen, kwam van daar hier den 3 Febr. 1765; hij gedacht aan de vergrooting der kerk den 1 Jan. 1768 met Ps. CXXXIV en overl. in den nacht van 30 en 31 Jan. 1779; hij werd 's morgens dood op bed gevonden, oud 58 jaar, 4 maanden en 4 dagen.

1779—1788.

Casimir Albrecht Willem Hein, te Almelo geb., Christ. Hendr. br. te Meppel; trad voor het eerst in dienst den 24 Sept. 1747 te Almen, vertrok in 1775 naar Genemuiden en kwam van daar hier den 11 Julij 1779. Daar hij weigerde den eed bij de Staten van dit Landschap, den 11 Maart 1788 gearresteerd, af te leggen, werd hij door Drost en Gedep. bij resol. van den 1 Oct. 1788, van zijne betrekking als pred. hier vervallen en onbevoegd verklaard binnen dit Landschap het predikambt of eenige functiën, direct of indirect daartoe specteerende, voortaan te kunnen waarnemen. Door den Drost werd op den Landdag medegedeeld, dat hem uit informatiën gebleken was, dat de gewezen pred. Hein openlijk op den predikstoel den 28 Sept. 1788 (de laatste leerr. die hij deed) de personen die tegen hem getuigd hadden, als meineedigers had genoteerd, is hij bij resol. van den 24 Maart 1789 door Ridd. en Eigener. gelast binnen 6 weken 's Landschaps territoir te ruimen en

zich daar buiten te houden. Hij overl. te Lochem den 20 Nov. 1794, oud ruim 69 j. 8 m.; zijne wed. Lucina Raedt werd in Drenthe als preds. weduwe bedeeld. Hij gaf in 't licht: *egte opgaaf en verhaal der redenen waarom ik van mijne dienst ontzet ben en mij de inwoning ontzegd is*, — en *'s Heeren geregtigheid* enz. Dev. 1793.

1783—1797.

Dirk Jan Nederbosch kwam hier van Nieuwveen als de eerste tweede pred. den 26 Nov. 1783, werd in plaats van Hein oudste en overl. den 11 Mei 1797.

1789—1796.

Gerhard Heinrich Swarte, geb. te Vischwert den 8 Maart 1749, Heinrich zn. daar overl. in 1750; trad voor 't eerst in dienst den 24 Mei 1778 te Landschaps-Polder, kwam van daar hier als jongste pred. den 19 Julij 1789; hij werd om politieke reden van zijne dienst ontslagen in 1796, doch in dat jaar nog weder beroepen op het eiland Borkum, vertrok van daar in 1803 naar Gaast en Ferwoude, in 1805 naar Vrouwen-Parochie, waar hij overl. den 26 Nov. 1807.

1796—1806.

Jan Pieter Doornbosch te Emmen, wegens de herstelling van Hemmes, van zijne dienst ontslagen, werd hier in plaats van Swarte beroepen door de volksrepresentanten den 15 Maart 1796 en bevestigd den 19 Junij; hij gedacht aan de vergrooting der kerk den 21 April 1805 met 2 Chron. VI: 40 en 41, en vertrok naar Avereest den 10 Aug. 1806: zie verder op Beilen.

1799—1802.

Hendrik Oort, te Amsterdam geb. in 1778; trad hier voor het eerst in dienst in plaats van Nederbosch den 11 Aug. 1799, vertrok naar Zwolle in Oct. 1802, naar Rotterdam in 1806, vierde daar zijne 40jarige dienst, werd kort daarna benoemd tot Ridder der orde van den Nederl. Leeuw, en overl. daar den 24 Julij 1849, oud 71 j. Hij is lid geweest van onderscheidene genootschappen en wetenschappelijke instellingen, sommige redevoeringen en aanspraken,

daarbij uitgesproken, hebben het licht gezien: zie nader van Harderwijk, Naaml. enz. der predd. van Rotterdam, bl. 109.

1803—1806.

Gerrit Rademaker, te Amsterdam geb., trad hier voor het eerst in dienst in plaats van van Oort den 5 Junij 1803 en vertrok naar Zuidlaren den 2 Febr. 1806.

1806—1815.

Gerrit van Duyl, te Gorinchem geb. en daar gedoopt den 1 Mei 1774; trad voor het eerst in dienst den 29 Dec. 1799 te Beusichem, kwam van daar hier in plaats van Doornbosch den 21 Sept. 1806 en vertrok naar Vianen den 15 Mei 1815; waar hij emeritus werd den 1 April 1857.

1807—1808.

Johan Lulofs, te Zutphen geb.; trad voor het eerst in dienst den 6 Aug. 1797 te Almen, vertrok in 1803 naar Warnsveld, kwam van daar hier in plaats van Rademaker den 5 April 1807, en vertrok naar Havelte 4 Sept. 1808.

1808—1820.

Antonius Stephanus Bresser, te Hagestein geb., Dirks zn., laatst te Noorden, overl. in 1797: hij trad voor het eerst in dienst den 20 Nov. 1796 te Meerkerk, kwam van daar hier in plaats van Lulofs den 16 Oct. 1808 en overl. den 25 Febr. 1820, oud ruim 47 jaren.

1816—1834.

Jan van Velsen, te Amsterdam geb. in 1789; trad voor het eerst in dienst den 3 Febr. 1811 te Nichtevecht, kwam van daar hier in plaats van van Duyl den 31 Maart 1816 en werd emer. den 1 Jan. 1834: daar hij wegens zwakheid verhinderd werd mondeling afscheid te nemen deed hij het bij geschrift en gaf uit: *Onuitgesprokene afscheidsrede te Hoogeveen* enz. Hoogev. 1834, — *God, die te Beth-el verscheen in zijne liefde en trouw voorgesteld, in eene leerr.* 's Hage 1845.

1821—1828.

Jan Rudolf Böttichius Meurs, Wijch. zn., Eil. br., kwam hier van Meppel in plaats van Bresser den 8 April 1821, en overl. den 16 Jan. 1828, oud ruim 59 jaren.

1829—1843.

Albert Jans van der Veen, te Harlingen geb.; trad voor het eerst in dienst den 3 April 1808 te Wier, vertrok in 1811 naar Engelbert, in 1816 naar Gorredijk, kwam van daar hier in plaats van Böttichius Meurs den 24 Mei 1829 en overl. den 14 Aug. 1843, oud 58 jaren. Hij gaf in 't licht: *Handboek over het avondm.* Gron. 1818, — *Doopredenen.* Leeuw. 1819, — *Handb. over de feeststoffen enz.* Gron. 1821, — *Handleiding voor predd. of lijst van teksten bij bijzondere gelegenh.* Haarl. 1823, — *Leerr. bij zijne 25jarige dienst.* Heerenv. 1833.

1834—1839.

Jodocus Henricus Reddingius, Th. Dr. zn. van Gerh. Benth., br. van Regn. Petr. en neef van Jod. Henr. en Gerh. Benth., kwam hier van Roden in plaats van van Velsen den 23 Maart 1834, vertrok naar Franeker den 31 Maart 1839 en overl. daar den 24 Oct. 1857, oud ruim 48 jaren. Hij gaf nog in 't licht: *Het christelijk geloof van Schleiermacher enz.* Gron. 1836, — *Leiddraad voor armbesturen.* ald. 2e dr. 1841, — *Herinneringen van de eerste verkondiging van Christus in Nederl.* ald. 1840, — *De verpligting der diakenen bij de gem. der Nederl. Herv. kerk.* Leeuw. 1847, — *De oorsprong, gesch. en aard van het regt van verkiezing van predd. door floreenpligtigen.* Sneek 1849, — *Het belang der kerk voor Evang. Christenen zielkundig aangewezen.* Naar 't Hoogd. Gron. 1841, — *Gedachten over de benoeming van predd. door floreenpligtigen enz.* Fran. 1851, — *Beknopte handl. bij het kort begrip der Christel. religie.* 2e dr., Dokk. 1851.

1839—1842.

Barend Fijnebuik, te Zwolle geb.; trad voor het eerst in dienst den 29 Sept. 1833 te Zoutlande, vertrok in 1836 naar Zwartsluis, in 1838 naar Vlissingen, en kwam van daar hier in plaats van

Reddingius den 29 Dec. 1839: hij heeft zijne dienst neergelegd en werd ontslagen in Julij 1842, terwijl hij de benoeming had als leeraar bij de christelijk afgescheiden gem. te Schiedam, waar hij dezelfde maand in dienst trad, doch voor het jaar nog ten einde was, op het onverwachtst verliet. Hij had intusschen, blijkens zijne eigene verklaring, afstand gedaan en diensvolgens van het prov. kerkbestuur van Z. Holl. zijn ontslag bekomen van zijn lidmaatschap en zijne betrekking als pred. bij de Herv. kerk: later heeft hij zich weder bij de Herv. kerk willen voegen, maar is door gemeld prov. kerkbestuur afgewezen. Op de syn. in 1848 werd zijn verzoek, dat hij weder in de gemeenschap der kerk, waaruit hij getreden was, opgenomen, en voor de bestaande vacature op het eiland Urk beroepelijk gesteld mogt worden, geseponeerd.

1842.

Cornelis Lodewijk Bernard Jonquière, te 's Hertogenbosch geb. in 1808; trad voor het eerst in dienst den 12 Jan. 1834 te Hoogmade c. a., kwam van daar hier in plaats van Fijnebuik den 9 Oct. 1842.

1844.

Henricus Reinardus de Holl, te Staphorst geb. in 1800, zn. van Hendrik laatst te Zevenhoven en daar overl. in 1809; trad voor het eerst in dienst den 6 Nov. 1826 te Nieuw Lekkerland, vertrok in 1827 naar Broek in Waterland; in 1828 naar Zevenhuizen, prov. Z. Holl.; en kwam van daar hier in plaats van van der Veen den 1 Dec. 1844.

KOEKANGE.

De gehuchten de Oshaar, Struisberg en Schoonvelde behooren daaronder.

De vorige kerk gesticht in 1331 is gewijd geweest aan Johannes den Dooper en heeft de altaren van de H. Anna en de H. moeder Maria gehad, waaraan vicarijen verbonden waren. De tegenwoordige is gebouwd in 1834 en heeft op eenen steen dit opschrift: „1834 den 16 April de eerste steen gelegd door C. Bu„ning, predikant alhier:" deze steen is uit de vorige kerk afkomstig en aan de keerzijde, welke in den muur is gemetseld, staat (volgens ooggetuigen) een ploeg afgebeeld. Zij werd door Ds. Buning ingewijd den 12 Oct. 1834 met 2 Chron. VII: 12, 15 en 16. De predikstoel met het opschrift 2 Sam. XVIII: 18, alsmede het gestoelte voor den collator en dat voor 't huisgezin van den pred. zijn uit de oude in de nieuwe kerk overgebragt en alle gemaakt door Hartman pred. hier. De syn. gaf voor deze kerk van 1830 tot 1833 *f* 4000, in 1841 nogmaals *f* 1000 en deed aanvraag bij 't Rijk om gelijke som ter aflossing der nog bestaande schuld.

In plaats van eenen toren, die hier nimmer geweest is, staat bij de kerk een klokkenhuis, waarop het jaartal 1835 en waarin twee klokken hangen; de grootste heeft tot opschrift: „Kijlianus „Wegewaert me fecit Campis Anno 1627 tencterorum coekange." Op de kleinere: „Me fecit Jan Albert de Grave Amstelodami „anno Domini 1719."

Er is hier een zilveren beker met het opschrift: „Nachtmaalsbeker „van Coekange in Drenthe 1763." en op den bodem aan de buitenzijde de letters H. L.; misschien staan ze in betrekking tot Hendrik Lammerts Broekhuizen, toen kerkvoogd hier. Gedep. schreven den 3 Nov. 1602 den onderwijzer aan om zich, ingevolge resol. v. d. Stadh. van de schooldienst te onthouden, en verklaarden den 27 Jan. 1604 het er voor te houden, dat hier eene vicarij ondergeslagen werd door de ingezetenen: de kerkv. klaagden den 4 Julij 1616 aan Drost en Gedep. dat hier voor eenige jaren eene vicarij was verdonkerd door Roelof van Echten medegedep. In 1624 was hier nog geen avondm. gehouden; in 1626 was er noch onderwijzer, noch tafel, noch doopbekken, het arbeiden op zondag even als elders in gebruik en verbrandde de pastorij; in 1630 waren er 12 lidmaten.

Ridd. en Eigener. stonden den 2 Febr. 1626 aan den pred. jaarlijks *f* 100 toe, den 11 Febr. 1634 nog *f* 64: zij bevestigden den

21 Febr. 1637 in appel een vonnis, waarbij ieder volhuis hier veroordeeld was, jaarlijks ½ mudde rogge, Gron. maat, aan de kerk tot redemtie van zekere geestelijke opkomsten te betalen, de mindere naar advenant; en den 24 Febr. 1640 eene dito, waarbij verstaan was, dat alle 12 akkers hier voor een volhuis gerekend zouden worden en daarvan ½ mudde rogge aan den pred. zou betaald worden. Drost en Gedep. stonden den 8 Nov. 1746 toe eenige vaste goederen van de pastorij, waarop een geheel vervallen huis stond, te verkoopen, welke op eene waarde van *f* 1800 à *f* 2000 geschat werden.

Het huis van Echten heeft van de hervorming af tot heden het regt van collatie hier gehad.

De laatste priester hier was Warnerus Johannis.

Koekange is eerst bediend door Christiani pred. te Ruinerwold; hetwelk ingevolge besluit van de wester classis te Beilen den 7 Sept. 1601 heeft opgehouden.

1602.

Rudolf Uiterwijk schreef zich ook van Uiterwijk, was pred. te Wons en Engwier, toen hem op de syn. in 1601 de dienst daar werd verboden en hij tegen Mei 1602 de prov. Friesl. moest verlaten. Hij werd door den Stadh. bij missive v. d. 30 Maart 1602 en daarin te onregt Rud. van Utrick genoemd, aan Gedep. aanbevolen tot pred. te Diever, maar was hier in dienst den 28 Julij 1602 en reeds den 1 Nov. van dat jaar vertrokken naar Staphorst, waar hij emer. werd in 1617; hij overl. in 1622.

1603—1604.

Lieuwe Bonnes, in Friesl. geb., was vroeger kastelein bij Dokkum, in welke stad hij ook eenigen tijd gewoond en vele schulden gemaakt had; hij werd daarna onderwijzer en begaf zich kort daarna naar Drenthe om te prediken, liet zich bij de classis van Meppel in den winter van 1602 en 1603 examineeren en trad spoedig daarna hier voor het eerst in dienst; hij was lid der vergad. te Beilen den 23 Maart 1603, waar hij het getuigschrift van zijn examen vertoonde; hij vertrok tegen den zomer in 1604; na hier 15 maanden in dienst geweest te zijn, terwijl hij twee jaren trak-

tem. had genoten, maar ook eenige schulden van zijnen voorganger Uiterwijk had betaald; hij kwam dat jaar in aanmerking te Mantgum c. a., doch op een met bewijzen gestaafd berigt van de predd. van Dokkum aan de classis van Leeuwarden, omtrent zijne schulden en onkunde, had zulks geen voortgang; hij is later te Tjalbert c. a. gekomen, waar hij was bij de onderteekening der formulieren in 1619 en emer. werd tegen of in 1628.

1605—1607.

Foppius (Foppe) Hilarii, misschien te Hijlaard geb., was hier in dienst, toen Drost en Gedep. den 15 Mei 1605 de ingezetenen op zijn verzoek gelastten hem de pachten te betalen volgens den inhoud van 't kerkeregister. Zij besloten den 25 Sept. 1606 op zijn verzoek, wegens zijn sober inkomen en de last van de loopers van den vijand, hem eene aanbeveling naar Wapserveen mede te geven, om nadat hij er eene proefpreek zou gedaan hebben, hem te beroepen of binnen 10 dagen de reden van weigering op te geven; den 22 Oct. werden zij nogmaals aangeschreven en hun 6 dagen beraad gegeven; doch daar zij weigerachtig bleven is hij door hen daar in dienst gesteld in 1607.

1608—1616.

Meinardus Bernardi, in Oostfriesl. geb., kwam van daar hier in April 1608; hij werd op de syn. den 3 Sept. 1610 in zijne dienst geschorst, totdat hij de getuigschriften van zijn examen, leven en beroeping zou getoond hebben; waaraan hij voldaan heeft. Hij werd door de classis van Meppel in zijne dienst geschorst, omdat hij op het bed liggende, door eenen vagebond aangevallen, dien, schoon uit noodweer, met eenen bijl gewond had; doch werd op de syn. in 1611 van zijne schorsing ontslagen. Op de syn. in 1614 werd ingebragt, dat hij de classis met valsche getuigschriften misleid had en door haar wegens zijn ergerlijk leven in zijne dienst was geschorst, waarop hij door die vergad. van zijne dienst werd ontzet, en hem opgelegd zich aan een nieuw examen te onderwerpen, terwijl de classis intusschen de dienst zou waarnemen. Daar de classis van Meppel weigerde hem te examineeren, werden op de syn. in 1615 daartoe leden uit de 2 andere classen

benoemd, om het te Diever den 2 Oct. 1615 te houden; toen hij hierin niet voldeed, besloot de syn. in 1616, dat hij noch hier noch in 't Landschap de predikdienst zou waarnemen, maar uit medelijden tot Mei 1617 mogt blijven en de inkomsten tot zoolang genieten. Hij is daarna hier onderwijzer geworden en was dit nog in 1624.

1617—1618.

Bruno Hertunus, wiens beroeping hier door Drost en Gedep. geapprobeerd werd den 28 Mei 1617, wordt door hen Bruno Herting genaamd: hij overl. in 1618 en werd daarvan aan de syn. den 1 Sept. mededeeling gedaan.

1618—1623.

Hermannus Tebbetman, Joh. zn. te Oosterzee en Echten, was onderwijzer te Meppel toen hij hier beroepen werd, hetwelk Drost en Gedep. approbeerden den 4 Dec. 1618, waarna hij door de classis geëxamineerd is: hij heeft na de afzetting van W. Hoffman Zuidwolde ook bediend tot aan zijn vertrek naar Havelte in Mei 1623.

1623—1654.

Daniel Carel Neander, geb. te Korbach; trad hier voor het eerst in dienst in Oct. 1623 en werd den 28 tot lid der classis aangenomen. In 1635 werd hem door de classis de schooldienst voorloopig opgedragen; zijn overl. werd aan de classis berigt den 2 Oct. 1654 en toen de predikbeurten bepaald.

1655—1679.

Anthonij Schukking, te Kampen geb. in 1632; trad hier voor het eerst in dienst in Oct. 1655 en vertrok naar Rolde in het begin van Mei 1679.

1679—1686.

Johannes Schukking, Anth. zn. bovengenoemd, waarschijnlijk hier geb., br. van Anthonij te Rolde; hij was hier den 21

Junij 1679 al beroepen, en trad daarna hier voor het eerst in dienst; vertrok naar Hardenberg na den 28 Mei 1686, overl. daar in 1707 en werd opgevolgd door zijnen zoon Anthonij.

1686—1697.

Winold Barselius werd hier beroepen den 11 Oct. 1686 en toen dit door Drost en Gedep. geapprobeerd was den 15, is hij hier voor het eerst in dienst getreden en was hier nog in Febr. 1697 toen hij kwiteerde voor de *f* 164 traktem. uit Dikninge op Michaëlis 1696 verschenen; het jaar op Mich. 1697 verschenen werd aan zijne moeder betaald den 12 Maart 1698 volgens kwitantie, waarin hij „saliger" genoemd wordt, zoodat hij hier is overleden.

1699—1713.

Petrus Bloemert werd hier van Echten beroepen, hetwelk door Ridd. en Eigener. geapprobeerd werd den 28 Febr. 1699 en tevens beslist, dat van Echten hier unicus collator was, aan wien men dit betwist had; hij was met Mei hier reeds in dienst en overl. den 13 Mei 1713.

1713—1737.

Adolf Willem van Eek hier beroepen, en nadat dit door Drost en Gedep. geapprobeerd was den 26 Sept. 1713, is hij hier voor het eerst in dienst getreden; hij overleed in den nacht van den 29 op den 30 Junij 1737.

1738—1742.

Karst Buning, trad hier voor het eerst in dienst den 19 Oct. 1738 en overl. den 19 Mei 1742, oud 26 jaren.

1743—1781.

Constantinus Hartman, Nic. zn., kwam hier van Oosterhesselen den 11 Aug. 1743 en overl. den 6 Sept. 1781, oud in 't 70e jaar. Hij is niet gehuwd geweest, was zeer bemiddeld en het vele goede door hem gedaan, is nog niet geheel vergeten; hij heeft ook zijn eigen doodkist gemaakt.

1782—1797.

Hermannus van Ittersum, te Zwolle geb. in 1755, trad hier voor het eerst in dienst den 23 Junij 1782 en vertrok naar Kropswolde in Sept. 1797; hij overl. daar den 6 Sept. 1826.

1798—1837.

Cornelis Buning, te Middelbert geb. den 12 Maart 1768, zn. van Joh. Franciscus laatst te Uithuizen en daar overl. in 1790; trad hier voor het eerst in dienst den 13 Mei 1798, werd emer. den 1 Julij 1837 en overl. hier den 30 Sept. 1846.

1837—1841.

Harm Huijsers, te Groningen geb. in 1815, trad hier voor het eerst in dienst den 19 Nov. 1837, en werd den 12 Mei 1838 aan de hoogesch. te Groningen tot Theol. Dr. bevorderd na het verdedigen van een *Specimen Exeget. Theol. quo Jesu de morte sua effata colliguntur atque exponuntur:* hij vertrok naar Pieterburen den 2 Mei 1841, en in 1852 naar Farmsum. Hij gaf met Dr. L. S. P. Meijboom in 't licht een vraagboek, getiteld: *Het werk van Gods genade.* Gron. 1843, kl. 8°.

1841—1845.

Joächim van der Zwaag, te Ried geb. in 1808, zn. van Wijtze laatst te Wirdum en daar overl. in 1828, br. van Wicherus Cornelis te Zuidbroek; hij trad voor het eerst in dienst den 28 Nov. 1830 te Foudgum en Raard, kwam van daar hier den 21 Nov. 1841, vertrok naar Beetgum den 23 Nov. 1845 en naar Goutum en Zwichum in 1847. Hij gaf in 't licht: *De christelijke vrijheid.* Dokk. 1841, — *Een gids op den weg des geluks.* Uit 't Hoogd. van Dinter. Gron. 1842.

1846—1849.

Hendrikus Brouwer, geb. te Meeden in 't Oldambt in 1823, zn. van Laur. Meijer laatst te Uithuizen en thans emer.; hij trad hier voor het eerst in dienst den 5 April 1846, vertrok naar Oudkerk c. a. den 18 Maart 1849 en naar Veendam in 1857. Hij gaf in 't licht: *De schoonste ure des levens.* Gron. 1856, 2de dr., ald.

1860, post. 8°, — *Heilbede bij het scheiden; afscheidsrede te Oudkerk.* Leeuw. 1857, gr. 8°, — *Evangelie en Evangelieprediking; intreërede te Veendam.* Veend. 1857, gr. 8°, — *Eene leerschool der Goddel. Voorzienigheid.* Gron. 1857, post. 8°, — *Eene leerr.; Onze roeping tot geestelijke zelfstandigheid in Christus.* Wilderv. 2de dr. 1858, gr. 8°, — Met Ds. Coolhaas v. d. Woude; *Woorden bij de begrafenis van* Dr. A. W. Nanninga enz. Veend. 2de dr. 1859. post. 8°.

1849.

Johannes Jacobus Damsté, geb. te Ulzen in 1824, zn. van Petr. laatst te Onderdendam en daar overl in 1847, br. van Barteld Roelof te Wilsum, van Alb. Buijsing te Enter, van Hendrik te Nieuwerkerk in Duiveland en van Pieter te Hoorn op Terschelling: hij trad hier voor het eerst in dienst den 22 Julij 1849.

KOLDERVEEN EN DINXTERVEEN.

Kolderveen bestaat uit de Kolderveenschedijk, waar de kerk en pastorij zijn, de Bovenboer en de Zomerdijk. Dinxterveen in de prov. Overijssel gelegen, zonder kerk, bestaat uit de Dingsterveenschedijk, Urk, Zwollingerkamp, Bovenboer en de Zomerdijk.

Kolderveen en Dinxterveen behoorden eertijds met Meppel kerkelijk onder Steenwijk, doch toen zij daarvan gescheiden werden, behield de kerk van Steenwijk het regt van collatie hier; Meppel is toen met Kolderveen vereenigd gebleven tot 1422, wanneer het eene afzonderlijke gemeente werd, echter onder verpligtingen, om ook de kerk, het kerkhof en de pastorij hier mede te onderhouden.

De kerk had eertijds behalve het hoofdaltaar nog het Onze Lieve Vrouwen en het Antonie altaar, aan de beide laatste waren vicarijen verbonden: het is een zeer oud gebouw, staat een paar minuten van den Kolderveenschedijk, eenigzins op eene hoogte, midden

in het land; de syn. stond in 1842 tot hare herstelling, zou zij niet geheel vervallen, *f* 800 toe.

De oude toren was volgens rapport der visitatoren op de syn. in 1721 zeer vervallen en dreigde bij de minste stormen om te vallen. Op de daarin hangende klok staat: „Soli Deo gloria. Pieter „Vermaten heeft deese klokke gemaakt voor Kolder- en Dinx- „terveen 1697."

Men gebruikt hier twee zilveren bekers, op beide staat: „N.B. De „Kercken Beecker op Colderveen:" en onder op den voet: „N.B. gemaeckt tempore D. J. Meurs past. ibidem. Aō. 1675."

Op het verschil der ingezetenen van Kolder- en Dinxterveen, waar de school gebouwd zoude worden, gaven Drost en Gedep. den 25 Junij 1623 als de geschikste plaats op, Kolderveen en wel bij de kerk. Drost en Gedep. stonden den 1 Sept. 1698 toe om een groot deel van de pastorijlanden te Kolderveen te verkoopen.

Op het verschil of men *f* 10 of *f* 7 in de grondbelasting moest betalen om ééne stem te hebben ter benoeming van eenen pred., beslisten Drost en Gedep. den 25 Oct. 1791, dat even als van ouds *f* 10 daartoe vereischt werd.

Gedep. stelden den 4 Nov. 1602 hier tot onderwijzer aan Jelis Gosses, op een traktem. van *f* 100 boven het schoolgeld der kinderen, „die hij in leringe heeft, zoo als van ouds daarop gestaan „heeft," en bepaalden den 5 Nov. die *f* 100 te nemen uit de opkomsten der Lieve Vrouwen vicarij hier. De Landdag bepaalde den 11 Maart 1788, dat de collecten bij de openbare godsdienst gedeeld zouden worden tusschen de beide dorpen, zoo dat ieder de helft ontving.

De laatste priester hier was Hermannus Johannis, die hier later voorkomt.

1598.

Rodgerus Johannis Al. kwam hier van Oosterzee en Echten, verscheen op de vergad. te Rolde den 12 Aug. 1598 en is hier spoedig daarna overleden.

1600—1607.

Johannes Meranus voegde daar somtijds van Kessel bij,

hij was in 1595 pred. te Mastenbroek, en kwam van daar hier voor den 11 Sept. 1600 toen hij op de vergad. te Anloo verscheen; daar werd hem opgelegd zijne getuigschriften van de classis en de gemeente Mastenbroek op de volgende classis te vertoonen; na herhaalde aanmaningen leverde hij eerst den 8 Sept. 1601 eene copie uit het kerkelijk protocol te Kampen van zijn examen en bevestiging in. Op order van den Stadh. werd hem op de syn. den 1 Nov. 1602 opgelegd, bewijs van zijn examen en ontslag van Mastenbroek in te leveren; hier aan niet voldoende, omdat hij tegen het besluit van de classis en zonder getuigschrift en ontslag van classis en gemeente was vertrokken, werd hij in Maart 1603 in zijne dienst geschorst, doch later weder bij provisie toegelaten. De gemeente klaagde in 1606 aan Drost en Gedep., dat hij bij de inneming van Lingen en Oldenzaal zijne dienst hier had verlaten en naar Steenwijk was gevlugt en weigerden daarom hem het traktement; zij besloten dat hij tegen Mei 1607, indien er tegen dien tijd geene verzoening tusschen hem en de gemeente plaats had, naar eene andere plaats zou omzien: zij bevalen hem den 27 Mei 1607 te Beilen aan, doch daar weigerde men den 11 Junij hem te beroepen, omdat hij nog in twist was met deze gemeente; hij heeft toen deze gemeente verlaten en is spoedig daarna te Vries in dienst gekomen.

1607—1645.

Hermannus Johannis, die hier tot 1598 priester was geweest, werd hier door de gemeente beroepen en aanvaardde daarop de dienst voor den 10 Julij 1607; hij werd deswege op de classis den 7 Sept. 1607 geschorst, geboet met 2 ponden groot, en hem opgelegd eene nieuwe beroeping te moeten afwachten en vooraf zich met Godefr. Pauli te Nieuwveen op den 22^{en} aanst. te Assen te laten examineeren; waarbij de geheele classis van Meppel zou gehouden zijn te verschijnen; maar wegens hare zwakheid en klein getal werden met meerderheid van stemmen, ter adsistentie gekozen 2 predd. uit de classis van Emmen en 2 uit die van Rolde, de onkosten dier vergad. daar waren voor hun beider rekening; hij werd op de vergad. in April 1608 tot lid aangenomen en toen verklaard, dat door zijnen ijver de gemeente met 60 leden

vermeerderd was. Nadat de classis 2 jaren de dienst voor hem „zwak van memorie en ledematen" had waargenomen, werd hij, schoon daartoe niet genegen, emer. verklaard in Mei 1645, en overl. den 25 Jan. 1649 te Hasselt.

1645—1673.

Gerhardus Sichterman, in Drenthe geb., werd hier den 30 April 1645 te gelijk beroepen met Joh. Hermanni, zn. van den voorgaande; bij uitspraak van Ridd. en Eigener. den 14 Junij werd de op hem uitgebragte beroeping goedgekeurd, en trad hij daarna hier voor het eerst in dienst; hij werd in 1656 afgevaardigd ter visie der *autographa* en overl. in Febr. 1673.

1674—1703.

Jan Meurs, te Groningen geb., was conrector te Meppel tot dat hij hier voor 't eerst in dienst trad den 22 Febr. 1674; zijn zn. Jacob werd zijn hulppred. in 1699; hij werd emeritus in 1703 en overl. in 1706.

1703—1744.

Jacob Meurs, hier geb. Jan zn.; werd in 1699 hulppred. van zijnen vader en tot diens opvolger beroepen, trad hij hier voor het eerst in dienst in 1703, hij werd emer. in Maart 1744. Zijn zn. Wijcher is te Beilen pred. geweest.

1744—1746.

Petrus van der Meulen, geb. te Benningbroek den 14 Julij 1699, zn. van Will. daar overl. in 1716, brszn. van Johannes te Blokzijl overl. in 1731; hij trad voor het eerst in dienst den 3 Dec. 1724 te Beulake, kwam van daar hier den 23 Aug. 1744 en vertrok naar Delden den 28 Aug. 1746, daar hij overl. den 31 Oct. 1771.

1748—1750.

Abraham Cornelis Swartwout trad hier voor het eerst in dienst den 25 Febr. 1748, en overl. den 24 April 1750, oud bijna 28 jaren.

1751—1752.

Herman Hubert, geb. te Noordhoorn, in het graafs. Bentheim, den 18 April 1729, brszn. van Herm. te Meppel; trad hier voor het eerst in dienst den 15 Aug 1751, en vertrok naar Kampen den 10 Dec. 1752, naar Amsterdam in 1763; hij overl. daar den 10 Julij 1809.

1753—1764.

Jakob Biben, te Wezel geb.; trad hier voor het eerst in dienst den 29 April 1753, werd in 1761 afgevaardigd ter visie der *autographa*, en vertrok naar Zuidlaren den 12 Febr. 1764.

1764—1776.

Theodorus Bolt, te Westeremden geb., zn. van Nicol. laatst te Obergum en daar overl. in 1780; trad hier voor het eerst in dienst den 22 Aug. 1764 en vertrok naar Visvliet den 22 Dec. 1776; hij overl. daar den 4 Aug. 1808, oud 74 jaren.

1777—1780.

Anthonij Middendorp kwam hier van Zuidwolde den 3 Aug. 1777 en vertrok naar Steenwijk in 't laatste van 1780, naar Genemuiden in 1794, weder naar Steenwijk in 1795, waar hij overl. den 5 Oct. 1822, oud bijna 75 jaren.

1781—1783.

Goswijn Cremer, te Maastricht geb., zn. van Frans Lodewijk laatst hoogl. te Groningen en daar overl. in 1776; hij trad voor het eerst in dienst den 30 Aug. 1778 te Everdingen, kwam van daar hier den 27 Mei 1781 en vertrok naar Vianen den 2 Febr. 1783; hij overl daar den 22 Aug. 1812, oud in 't 61e jaar.

1783—1791.

Arent ter Woude, te Ruinerwold geb. den 3 Febr. 1754; trad voor het eerst in dienst den 26 Aug. 1781 te Heeg, en kwam van daar hier den 27 Julij 1783; hij vertrok naar Genemuiden den 27 Nov. 1791, naar Landsmeer in 1794, naar Oldemarkt c. a. in 1803, daar hij overl. den 16 Maart 1825.

1794—1825.

Hendrik Jan Staverman, Alb. zn., br. van Jan Reinder, kwam hier van Wapserveen den 4 Mei 1794 en vertrok naar Elspeet den 14 Aug. 1825; hij overl daar den 11 Maart 1832, oud 66 jaren.

1826—1836.

Jan Homan, te Zuidhorn geb. den 13 Maart 1802; trad hier voor het eerst in dienst den 21 Mei 1826 en overl. den 12 Aug. 1836.

1837—1843.

Johannes Bernhardus Folkerus Heerspink, te Sleen geb. in 1812, zn. van Jan Herm., br. van Folk. Herm. te Gieten en Joh. te Anloo; trad hier voor het eerst in dienst den 5 Nov. 1837 en vertrok naar Gasselte den 19 Maart 1843.

1843—1860.

Hendrik Willem Christiaan Ilcken, te Delft geb. in 1810; trad hier voor het eerst in dienst den 15 Oct. 1843. Hij werd door het classic. bestuur van Meppel den 11 Dec. 1856 in zijne dienst voor eenen onbepaalden tijd, met verlies van traktement, geschorst en den 25 Junij 1857 door dat bestuur weder hersteld: hij werd door het provinciaal kerkbestuur den 9 Nov. 1859, ter zake van misbruik van sterken drank en een daaruit voortvloeijend wangedrag van zijne bediening ontzet; welke uitspraak door de syn. in 1860, schoon zij de daadzaken erkende, maar aan phantastische overprikkeling toeschreef, werd vernietigd: hij heeft daarna zijn emeritaat gevraagd en bekomen.

NIEUWVEEN.

Het wordt in oude geschriften gewoonlijk Hesselrevene of Hesselterveen en later Nijeveen genaamd, bestaat in twee lange streken of rijen huizen, de Dijk en de Bovenboer genaamd en bovendien een klein gehucht aan den Zomerdijk, hetwelk burgerlijk onder Meppel behoort. Het behoorde tot 1309 kerkelijk onder Steenwijk, doch toen Havelte in dat jaar daarvan afgescheiden en eene eigen gemeente werd, is Nieuwveen tevens van Steenwijk afgenomen en bij Havelte gevoegd, hetwelk tot 1477 heeft geduurd, en het is toen eene eigene gemeente geworden, onder verpligting om $^1/_3$ gedeelte te dragen in de onkosten tot onderhoud der kerk en het kerkhof te Havelte. Op een verschil hierover tusschen de beide gemeenten, waaromtrent zij vruchteloos „te love ende bott" geweest waren, bepaalden Drost en Gedep. den 30 Jan. 1617, dat zij het door onpartijdige mannen zouden laten beslissen en aan hunne uitspraak zich moesten onderwerpen; het schijnt toen eene vaste pacht te zijn geworden aan de kerk te Havelte jaarlijks te betalen.

De kerk had vroeger de altaren van St. Antonius en St. Andreas, aan beide was eene vicarij verbonden, welker inkomsten de predd. dadelijk hebben genoten; bij de visit. in 1624 werden kerk en pastorij opgegeven als van geene waarde; in 1625 ontbrak er eene tafel en doopbekken; in 1627 werd de kerk inwendig hersteld, waartoe van het Landschap *f* 500 en in 1637 *f* 100 tot een nieuw dak op dezelve gegeven werd. De twee fraaije koperen kroonen in deze kerk zijn in 1790 gegeven door Augustinus Lubberti en zijne echtgenoot Geesjen Wolters weleer lidmaten hier, doch toen woonachtig te Amsterdam.

Het kruis op den toren bevat het jaartal 1683; de daarin hangende klok is aangekocht voor verkocht veenland en heeft dit opschrift: „Henrick Wegewart goot mi op 't pas, doe Wieger „Janson ende Jan Pieterson kerckvoegden toe Nifenne was, „anno 1613."

Ridd. en Eigener. stonden in Febr. 1637 aan den pred. jaar-

lijks *f* 50 uit Dikninge toe, en den 28 Febr. 1699 om eenen weg over de pastorij erve van den Zomerdijk naar den Bovendijk aan te leggen, en bepaalden tevens, dat de passanten ten voordeele van de pastorij zouden betalen van een paard 1 stuiv., van eene koe ½ stuiv., van een schaap of varken ¼ stuiv.; indien zij denzelfden dag terugkeerden zouden zij maar eenmaal betalen, terwijl de fraudateurs één pond groot zouden verbeuren. Het traktement is voor kort op *f* 800 gebragt, waartoe van Rijkswege *f* 176 wordt bijgedragen.

De schulte, kerkv. en ingezetenen van Havelte beweerden in 1617 voor Drost en Gedep. het regt van collatie hier te hebben; hetzelve is steeds door de eigenerfden uitgeoefend. De syn. stond in 1844 voor eene nieuwe pastorij *f* 1000 toe en vroeg bij 't Rijk om eene gelijke som aan, de gemeente negotiëerde daarvoor *f* 1500: tot herstel van kerk en pastorij gaf de syn. in 1855 ⅔ gedeelte ten bedrage van *f* 444.

De priester Jacobus van Utlo vertrok van hier naar Gasselte in 1594.

Stephanus Wouterus, die zich ook St. Trajectensis schreef, was denkelijk te Utrecht geb. en hier de laatste priester: hij ging tot de hervorming over, bleef hier en overl. reeds in 1600. Op het voorstel van Nicolai pred. te Havelte werd op de classis den 9 Dec. 1600 aan zijne weduwe Barbara Derx het jaar van gratie met algemeene stemmen toegestaan (1). Het verzoek van de gemeente, dat Meranus van Kolderveen de dienst hier tevens mogt waarnemen, waarvoor zij hem *f* 50 uit eigen middelen, zonder nadeel van de weduwe beloofd had, werd toen afgewezen, daar de predd. der classis er in zouden voorzien.

---

(1) Het jaar van gratie of annus gratiae, vroeger algemeen en nog wel het najaar genaamd, bestond reeds in de Roomsche kerk, immers de erfgenamen van wijlen Radingius Koninck, pastoor van de Aa kerk, deden, volgens verzegeling van den 15 Jan. 1582, afstand van het annus gratiae „hen naer older gewoonte competeerende" en Hotze Hendriks Aexma oud bijna 80 jaren, gewezen priester te Pieterburen, verzocht aan de Staten van Stad en Lande in 1596 om het jaar van gratie, zeggende, dat het gebruikelijk is op alle pastorijen een najaar te genieten „als wen de pastoren door middel des doods als andersins en „als nu hij deselve verlaten moet." Zie 't prov. Arch. van Gron.

1601—1605.

Henricus Meinardi Raedt kwam hier van Diever in 1601 na den 9 Junij en nam in dat jaar ook de dienst waar te Wapserveen; hij werd op de classis in Maart 1603 in zijne dienst geschorst, omdat hij volgens besluit van den Stadh. zijne getuigschriften van zijne „intrede in de kerkdienst" van de classis van Zevenwouden nog niet had ingeleverd; de syn. in Mei te Groningen gehouden ontsloeg hem van zijne dienst hier, met behoud van traktement en legde hem op, bewijs van zijne verzoening met de syn. van Friesl. in te leveren; de classis besloot den 5 Sept. 1603 de Gedep. te verzoeken, hem van hier te removeeren. De Stadh. schreef in Jan. 1604 aan Drost en Gedep. dat hij tegen synod. besluit met de dienst voortging en wegens den winter hier tot Paschen mogt blijven doch niet langer; door de ingezetenen gesteund bleef hij, tot dat hij met hen den 16 Jan. 1605 eene overeenkomst trof, waarna hij vertrok en was in Oct. al weder in dienst te Zwartsluis, van daar vertrok hij in 1609 en drong zich terstond te Tolbert in, waar de Gedep. bij missive van 14 Aug. 1611 hem de dienst verboden; hij trad in 1613 weder in dienst te Ham en Fransum, waar hij eenige jaren tevens de schooldienst waarnam, en overl. tusschen den 11 Mei en 16 Junij 1623, toen hij voor 6 weken geschorst was, hetwelk hem om zijn ergerlijk leven meermalen was overgekomen.

1607—1614.

Godefridus Pauli, zn. van P. Anthonii te Beilen, br. van Barth. te Ruinerwold, was hier reeds in dienst toen hij op de classis d. 7 Sept. 1607 verscheen en daar bekende, dat hij doop en avondm. had bediend, voor dat hij geëxamineerd was geweest, zoodat over hem hetzelfde als over Herm. Johannis te Kolderveen besloten werd: schoon zijn examen toen zeer wel voldeed en hij met ruimte werd toegelaten, werd hij op de vergad. in April 1608 weder geexamineerd door Joh. Acronius en toen afgewezen. Op verzoek der gemeente werd hem op de syn. in Sept. 1608 toegestaan, om bij provisie de dienst hier 6 maanden waar te nemen zonder sacramenten te bedienen; na verloop van dien tijd werd hij weder geëxamineerd en toen toegelaten. Op de syn. in 1611 werd hij wegens wangedrag en onbekwaamheid voor onbepaalden tijd geschorst; bij

de ratificatie sprak de Stadh. onbewimpeld zijn gevoelen uit over het predikambt en de berispelijke handelwijze der syn. zette Pauli dadelijk af en beval, dat hij tegen Paschen (1612) het Landschap moest verlaten. Op het getuigenis van beterschap en schuldbelijdenis liet de syn. in 1613 toe, dat hij wederom geëxamineerd zou worden; schoon dit examen matig voldeed, werd hij voorloopig en voorwaardelijk hier weder toegelaten, zonder sacramenten en copulatiën te mogen doen: op de syn. in 1614 deed hij eene leerr. en hield Hillenius pred. te Gron. een soort van examen met hem, dat beide zoo slecht voldeed, dat eenparig besloten werd, dat hij zich van alle dienst zou onthouden, met vergunning, om zijne vrouw en kinderen, tot Mei 1615 in de pastorij te blijven en het traktement zoo lang te behouden. Hij is daarna onderwijzer te Havelte geworden, maar op de klagten der syn. in 1618 daarvan ontslagen; daarmede evenwel voortgaande werd hem dit onder bedreiging den 15 Sept. 1619 door Drost en Gedep. verboden; daarop werd hij collector der gener. middelen te Havelte, maar in 1622 ook weder wegens nalatigheid in zijnen pligt ontslagen.

Op aanbeveling van den Stadh. zonden Drost en Gedep. in Junij 1612 eerst Johannes Noaeus met eene aanbeveling om hier eene preek te doen, daarna in 1613 Christ. Reusnerus, op bl. 114 vermeld; doch de gemeente toonde zich ongenegen om iemand en ook geen der genoemden te beroepen.

1615—1629.

Theodorus Ekell, op bl. 113 vermeld, die pred. in Oostfriesl. was geweest, aanvaardde hier de dienst; hetwelk hem op de klagt der classis door Drost en Gedep. den 5 Julij 1615 werd verboden, daarna hier beroepen approbeerden zij dit den 15 Sept.: bij de visit. in 1625 bleek, dat hij zich als huurling op zekere conditiën ten nadeel zijner opvolgers had laten aannemen: op de classis den 16 Maart 1629 werd zijn overlijden berigt en de predikbeurten geregeld.

1629—1667.

Michaël Voskuijl, waarschijnlijk te Steenwijk geb., waar zijn vader Joh. kwam in 1604 en overl. in 1645, brszn. van Ever-

hard te Kampen ontslagen in 1619, br. van Georg te Workum overl. in 1665 en van Johannes te Oudeboorn c. a. overl. in 1648: hij werd hier beroepen, geëxamineerd den 3 Dec. 1629 en toen zijne bevestiging bepaald. De Landdag stond in Febr. 1637 hem jaarlijks uit Dikninge *f* 50 toe; hij overl. den 30 April 1667 en liet eene weduwe na, die het jaar van gratie had.

1668—1675.

Lubbertus Munckerus, misschien een zn. van Joh. te Meppel, was hier in dienst, toen hij op de syn. den 3 Dec. 1668 als novitius verscheen en tot lid werd aangenomen; hij vertrok in 1675 naar Blokzijl en overl. daar in 1678.

1675—1705.

Johannes Ketel, in Drenthe geb., trad hier voor het eerst in dienst, nadat zijne beroeping door Drost en Gedep. den 1 Mei 1675 was geapprobeerd; hij woonde den 16 Jan. 1700 voor 't laatst de kerkeraadsvergad. bij, of hij toen emer. werd of, wat 't waarschijnlijkste is, eenen adjunct kreeg blijkt niet; hij overl. den 8 Jan. 1705.

1705—1735.

Albertus Hardeberg, te Diever geb., zn. van Hendrik, br. van Joh. en Jac. te Schoonebeek; trad hier voor het eerst in dienst in 1705 en overl. na bijna 31 jaren dienst den 17 Nov. 1735, oud in 't 63e jaar.

1737—1755.

Gerardus van Riemsdijk, te Gramsbergen geb., nam gedurende het jaar van gratie de dienst hier meesttijds waar en trad hier voor het eerst in dienst den 6 Jan. 1737; hij overl. den 10 Febr. 1755, oud ruim 39 jaren.

1756—1775.

Johannes Heshusius, te Lingen geb. den 1 Maart 1735, waar zijn vader Everhard Hendrik conrector en inspector van het seminarium was, br. van Willem te Dokkum overl. in 1781;

hij trad hier voor het eerst in dienst den 26 Sept. 1756 en vertrok naar Beilen den 2 April 1775.

1775—1783.

Dirk Jan Nederbosch, te Kampen geb., trad hier voor het eerst in dienst den 29 Oct. 1775 en vertrok naar Hoogeveen tot den eersten tweeden pred. den 19 Oct. 1783.

1784—1791.

Theodorus van Rhee kwam hier van Wapserveen den 15 Febr. 1784 en vertrok naar Kuinre den 22 Mei 1791, naar Rottevalle in 1793, naar Lutkegast in 1796, naar Oostwold en Lage Meeden in 1797 en in 1810 naar Staphorst, daar hij overl. den 1 Sept. 1823, oud bijna 77 jaren.

1791—1797.

David Flud van Giffen, te Groningen geb. den 11 Junij 1760, trad voor het eerst in dienst den 7 Nov. 1784 te Blankenham, kwam van daar hier den 4 Sept. 1791 en vertrok naar Heerenveen in Aug. 1797, werd daar emer. den 1 Julij 1839, en overl. den 2 Junij 1843; zie nader v. d. Aa, a. w. Hij gaf in 't licht: *Redev. ten betoge dat de invloed van den godsdienst op het bestaan en de voortduring eener welgeregelde burgerlijke maatsch. van zoodanig een uiterst gewigt is, dat dezelve niet geheel aan de zorg en het oppertoezigt van de politieke regering behoort onttrokken te worden.* Gron. 1805.

1798—1811.

Ferdinand Hendrik van der Linden van Sprankhuizen, te 's Hertogenbosch geb., br. van Johannes als emer. van Kantens overl. in 1855; trad hier voor het eerst in dienst den 20 Mei 1798 en vertrok naar Tolbert den 28 April 1811; hij overl. daar den 27 April 1844, oud bijna 72 jaren.

1811—1819.

Johannes Christophorus Meijer, te Amsterdam geb.; trad hier voor het eerst in de dienst den 6 Oct 1811, en vertrok naar

Midsland en Hoorn op Terschelling den 16 Mei 1819, naar Purmerland en Ilp in 1822, naar Waterlandskerk in 1825 en in 1826 naar Baarland, daar hij overl. den 3 Dec. 1843, oud in 't 67e jaar.

1820—1842.

Roelof Roelofs Weurdinge, te Beilen geb. den 7 April 1790; trad voor het eerst in dienst den 10 Aug. 1817 te Blokzijl, kwam van daar hier den 2 Jan. 1820 en overl. den 1 Julij 1842.

1843.

Ernst Jakob Johan Wilmers, te Schapen, graafs. Lingen, geb. in 1811, was hulp pred. te Ootmarsum in 1839, te Veldhuizen van 1840 tot 1845 en trad hier voor het eerst in dienst den 3 Dec. 1843.

RUINEN.

De gehuchten Pesse, Echten en Ansen behooren daarbij.

De kerk vroeger aan de H. Moeder Maria gewijd, is de nog oorspronkelijke van de abdij der Benedictijner monniken, en heeft ten minste twee altaren gehad, van de H. Moeder maagd en het H. Kruis. Zij was in Maart en April 1597 met 100 soldaten bezet; bij de visit. in 1627 was zij door de daarin gelegerde soldaten jammerlijk bedorven, van geene banken voorzien en er nog vele bidplaatsen in aanwezig; tot hare herstelling gaven Ridd. en Eigener. in 1631 *f* 150: bij de visit. in 1660 waren de geschilderde glazen op het koor der kerk, zoo geruineerd, dat er bezwaarlijk een geheel ruit te vinden was, en door den storm van 9 Dec. 1660 werden kerk en toren beide zeer gehavend; tot herstelling stonden Ridd. en Eigener. den 12 Febr. 1661 *f* 500 toe; bij de visit. in 1663 vond men haar geheel hersteld, met eenen nieuwen predikstoel en banken voorzien. In 1836 kostte hare herstelling omstreeks *f* 4124, waartoe door de syn. in 1835 *f* 1300 en van Rijkswege *f* 1000 bijgedragen

is, terwijl het overige ten laste der gemeente bleef; aan deze herstelling gedacht Ds. Ansingh den 20 Nov. 1836 met Psalm LXXXIV: 2.

Aan de zuidzijde van het koor der kerk heeft eene kapel gestaan, waarin een altaar ter eere van de H. Maagd Maria en een van de H. Katharina is geweest. Zij diende nog in 1820 en later, tot eene bewaarplaats van gevangenen, doch is daarna afgebroken.

De toren aan de kerk verbonden heeft boven den ingang volgend opschrift: „in 't jaer ons Herē MCCCC en XXIII is dese tooren „gemaect." Hij heeft twee klokken, op de groote staat: „Jezus † „Maria † Johannes †. Gerhardus de Wou me fecit anno „domini M° CCCC° XXIIII°." Op de kleine, in de vorige eeuw gegoten, staat: „ik hang in de kerk of toren van de heerlijkheid of „karspel Ruinen, niet om de wet, maar het Evangelium te ba„suinen."

Bij het Avondmaal gebruikt men twee gelijke zilveren bekers, van welke de één geen en de andere het volgende opschrift heeft: „Hoc poculum, tempore Henrici Camerlingh Pastoris, com„munibus Ecclesiae Ruinensis sumptibus confectum, et Ecclesiae „eidem in honorem Dei donatum est A° 1664: en nog wat men „leest 1 Cor. X: 16."

De visitatoren berigtten in 1647 aan de syn., dat hier, behalve eene nederduitsche school, ook eene latijnsche was met 2 of 3 leerlingen. Henr. Reuterus zn. van Hendr. pred te Meppel wordt in 1656 rector van dezelve genoemd, en had het inkomen van eene vicarij.

De onderwijzer Jan Jansen, gewezen lid van het vernietigde exercitiegenootschap te Ruinen, werd omdat hij het declaratoir niet onderteekende, door Drost en Gedep. den 25 April 1788 afgezet.

De abten van Dikninge waren hier vroeger collatoren van de kerk en de bezitters van de heerlijkheid Ruinen waren dit van het Maria en Katharina altaar in de kapel bij de kerk. Tijdens de Hervorming en nog jaren daarna is er over het collatieregt te Ruinen en Ruinerwold, en over het bezoldigen der predd. hevig getwist, tusschen de H. H. van Ruinen en het Landschapsbestuur, welk laatste in de regten van de abten van Dikninge getreden was, aan wie hetzelve ook eindelijk door de Staten Generaal der Ver-

eenigde Nederl. is toegekend. Dat regt behoort thans aan Z. M. den Koning.

In het gehucht Pesse, waar in 1675 36 huizen waren, is eene kapel geweest, waarin nog na de Hervorming dienst is gedaan. Bij Drost en Gedep. werd den 3 Julij 1611 gelezen eene missive van van Asschenbergh pred. te Diever, namens de classis van Meppel, te kennen gevende, dat Martinus zich te Pesse in dienst had gesteld tegen kerkenorde, met verzoek om hem te gelasten zich van de dienst te onthouden: zij besloten, Martinus die klagten mede te deelen, met last zich van de dienst terstond te onthouden en zich om toelating bij de classis te vervoegen.

Op de syn. in Sept. 1611 werd een rekwest van de ingezetenen van Pesse ingediend, verzoekende dat hun geaccordeerd mogt worden, dat Martinus Hendrici door hen tot hunnen pred. in hunne kapel beroepen en aangenomen in het prediken mogt continueeren, hetwelk hem van de classis was verboden. Nadat twee volmagten van Pesse en Martinus gehoord waren en verstaan was, dat hij omstreeks 20 jaren lid der kerk was geweest; besloot de syn. „zoo daerom als om zines extremen olderdom," dat hij daar wel mogt school houden, maar niet prediken noch sacramenten bedienen en des winters als de ingezetenen naar Ruinen niet ter kerk zouden kunnen komen, hun dan uit eene postille het Evangelie met de uitlegging mogt voorlezen, welke postille hem eerstdaags op kosten van Pesse door de classis zou ter hand gesteld worden.

Hendrik van Munster Hr. van Ruinen en Ruinerwold overl. den 17 Nov. 1603 werd opgevolgd door zijnen zoon van gelijken naam; beide waren de hervorming hoogst vijandig en bestreden haar in hunne heerlijkheid zooveel in hun vermogen was. De Hopman Kr. de Blauw deed over den eerstgen. in Febr. 1596 aan Graaf Willem Lodewijk van Nassau reeds dezelfde klagt als over den priester te Roden; de zoon protesteerde bij de syn. in 1608 en later nog er tegen, dat de predd. zijner heerlijkheid voor leden van Dr. kerk werden gehouden, hij verbood hun in 1622 op de syn. te verschijnen, wilde in 1622 en 1624 in zijne heerlijkheid geene visitatie gedogen, in 1626 onder voorwaarden, verbood die geregtelijk in 1631 en aan Rusius om bij die gelegenheid volgens gebruik te prediken.

De laatste priester hier was Steven Sasse of de Sas; door de van Munsters aangespoord en gesteund is er zeer veel met hem te doen geweest; hij weigerde de pastorij te ontruimen en is met geweld daaruit gezet, was in 1602 conventuaal van Dikninge met zijne concubine, in 1603 werd hem een jaarlijksch pensioen van *f* 125 toegestaan, in Febr. 1604 woonde hij niet meer in 't convent maar in een huis te Ruinen, in Jan. 1605 gaf het collegie last om hem te arresteeren en te Koevorden gevangen te zetten; in 1608 gelastte het aan hem om het Landschap met zijne concubine te verlaten; in Julij 1611 zat hij te Assen in de gevangenis, en werd op zijn woord van eer en op voorwaarden op vrije voeten gesteld.

1599.

Adolphus van Besten, pred. in de Ommelanden, werd in 1599 hier gesteld om voorloopig de dienst waar te nemen; zie verder van hem op Wapserveen.

1600—1603.

Henricus Bokelman, voorheen pred. in den Ham, in 't graafs. Mark, trad in 1595 in dienst te Sauwert, werd op de syn. in 1596 voor 2 maanden geschorst in dienst en traktement, vertrok naar Leens en werd daar in 1599 afgezet; de Gedep. besloten den 11 Jan. 1600 hem aan te schrijven om die plaats binnen 14 dagen te ontruimen. Hij was hier al in dienst toen hij op de classis den 11 Sept. 1600 verscheen en in zijne dienst geschorst werd; op onderscheidene verklaringen, dat hij zich merkelijk gebeterd had, bijzonder wat de dronkenschap aanging, en na gedane schuldbelijdenis is hij eindelijk op de syn. in Mei 1603 finaal toegelaten en spoedig daarna overl. Zijne zonen Patroclus en Carolus zijn beide predd. geweest te Wijhe in Overijssel.

1603—1621.

Patroclus Romeling werd hier door van Munster beroepen van Dalfsen voor den 29 Sept. 1603 en aanvaardde de dienst; Drost en Gedep. verboden hem zulks den 25 Jan. 1604 totdat hij van hen als collatoren wettig beroepen zou zijn, met last aan den rentmeester van 't convent om hem niets uit hare opkomsten te ge-

ven: in 1608 verboden zij hem nogmaals de dienst, doch is hij in 1609 door wederzijds iets toe te geven als pred. hier erkend: hij was lid der Nation. syn. in 1618 en 1619 te Dordrecht, vertrok naar Farmsum in 1621 vóór den 4 Mei en overl. daar in Mei 1647. Hij bood aan de syn. in 1631 aan om de Psalmen in „weyniger en „bequamer melodiën" te brengen, doch werd naar de Nation. syn., waar deze zaak behoorde, verwezen.

1621—1622.

Gerhardus van Essen, te Oldersumergast geb., door van Munster beroepen, trad voor het eerst in dienst in den zomer van 1621 en werd door B. Pauli te Ruinerwold op last van van Munster bevestigd: daar hij weigerde zich van de dienst te onthouden en voor 't collegie te verschijnen, gaf het last hem met geweld te halen; doch de ingezetenen rukten hem met geweld uit de handen van den executeur van den wagen af; hij werd daarna op last van den Drost te Groningen gearresteerd, maar door den Magistraat dier stad weder op vrije voeten gesteld en was hier weder den 13 April 1622, toen hij bij poenaal mandaat van 10 GGl. voor 't collegie geciteerd werd, waaraan hij geen gehoor gaf; hij werd op de syn. den 18 Junij 1622 afgezet en hem gelast de pastorij te verlaten, maar sloeg daarop geen acht, doch niettegenstaande het verzoek van van Munster werd door de Staten Gener. het synodaal besluit gemaintineerd; daar hij evenwel hier in de dienst bleef voortgaan, schreef 't collegie den Hopman Polman den 14 Aug. aan, hem te arresteren en werd hij te Assen in de gevangenis gezet, doch op instantie van hoogl. te Gron., waar hij gestudeerd en eenen goeden naam had nagelaten, werd hij den 29 Aug uit de gevangenis in de kamer van den rentmr. overgebragt. Op zijne klagt door van Munster buiten zijn weten over zijne gevangenneming en opsluiting in eene duistere gevangenis gedaan aan de Staten Gener., gelastten deze aan 't collegie, hem dadelijk in vrijheid te stellen; hetwelk den 14 Sept. besloot, voor.en aleer de Ho. Mo. te antwoorden, hem uit de gevangenis te laten, onder voorwaarde dat hij van de dienst hier en in 't Landschap voor altijd zou afstand doen; welk besluit hem den 16 Sept. in de gevangenis werd geinsinueerd en ter teekening aangeboden, dat hij weigerde. Daar hij na zijne loslating de dienst

hier weder aanvaardde en bleef waarnemen, heeft 't collegie hem den 1 Nov. uit 't Landschap verbannen en moest hij binnen 5 dagen vertrekken, bijaldien hij niet weder gevangen genomen wilde worden, waartoe reeds last was gegeven zelfs met assistentie van de militaire magt; hij is daarop van hier gegaan, en den 21 Jan. 1623 werd over zijne beroeping te Steenwijkerwold gehandeld, waar hij den 10 Nov. in dienst was en in 1648 is afgezet.

1623—1654.

Johannes Rusius pred. te Assen, werd door 't collegie hier in April 1622 gezonden om eene proefpreek te doen, en later, toen hij te Assen ontslagen was, om de dienst hier voorloopig waar te nemen, maar hij werd telkens door van Munster geweerd, die verbood de kerk voor hem te openen: drie zamenkomsten in de kerk om hem te beroepen waren door zijn toedoen zonder gevolg, eindelijk werd hij bij wijze van voorloopige schikking tusschen het Landschap en van Munster den 1 Jan. 1623 beroepen en dit door het collegie geapprobeerd, „pro ut jacet." Hij begon de dienst den 11 Jan. doch dat werd hem den 13 Maart door de deput. verboden, tot dat hij zijne beroeping aan de classis zou vertoond hebben; na dat hij hieraan voldaan had, werd hij op last der classis door 2 predd. bevestigd op vrijdag den 4 April en op de syn. in Junij tot lid aangenomen met deze consideratie, „ter„wijle het syn. van deselvige persoens (Rusius) leere en levent ge„noechsaem kenteniss heeft, soo acquiesseeret het selvige oock hij„rinne." Hij werd den 3 Oct. 1653 tot deput. gekozen, in de vergad. den 5 Jan. 1654 wordt van hem gezwegen, maar op de buitengewone den 12 Jan. bepaling gemaakt omtrent het vervullen der predikbeurten hier. Zijne weduwe Jkvr. Euphemia van Ketwich overl. den 14 Aug. 1662, zijn zn. Albert hoogl. te Leiden overl. in 1678: zie verder den Navorscher 1858 bl. 319 en vooral de Dr. Volksalm. 1851 bl. 96 en volg.

1655—1666.

Henricus Camerlingh trad in 1653 voor het eerst in dienst te Almelo en kwam van daar hier in Mei 1655; hij overl. in den nacht van den 4 op den 5 Nov. 1666.

1668—1679.

Johannes Maurik, in Drenthe geb., trad hier voor het eerst in dienst in 1668 en werd op de syn. in Dec. 1668 tot lid aangenomen; hij vertrok in 1679 naar Blokzijl en overl. daar in 1700, oud 60 jaren.

1679—1682.

Johannes Kaskée, te Groningen geb., werd hier beroepen en toen dit den 4 April 1679 geapprobeerd was, trad hij daarna hier voor het eerst in dienst; hij vertrok in 1682 naar Zaltbommel, in 1693 naar Breda, werd emer. in Nov. 1730 en overl. daar den 12 Mei 1739 in hoogen ouderdom. Hij liet na een handschrift groot 63 bl. en getiteld: *Gedenkwaardige en historische aanmerkingen betreffende Breda*, 1723.

1682—1707.

Johannes Camerlingh, Henr. zn., werd hier van Westerbork beroepen den 2 Mei 1682 en kwam hier voor Aug.; hij werd in 1696 afgevaardigd ter visie der *autographa* en overl. den 25 Julij 1707. Zijn zoon Johannes overl. te Steenwijkerwold in 1757: zie over de familie v. d. Aa, a. w.

1708—1715.

Jacobus Eilbragt, te Bemmel geb., Casparus zn. daar overl. in 1719; trad voor het eerst in dienst in 1706 te Ressen in de Betuwe, werd van daar hier beroepen den 9 Nov. 1708 en vertrok naar Hattem in 't laatst van 1715: hij is ongelukkig om het leven gekomen den 19 Maart 1719.

1716—1722.

Emmerik Hofstede, te Beilen geb., Will. zn. Joh. br. te Ruinerwold, werd hier beroepen den 18 Dec. 1715 en geapprobeerd den 5 Maart 1716, waarna hij hier voor het eerst in dienst trad; hij vertrok naar Franeker den 22 Nov. 1722; daar emer. verklaard, legde hij zijne dienst neêr den 10 Aug. 1766 en overl. den 11 Junij 1773 te Annen onder Anloo, ten huize van zijnen schoonzn. den schulte J. Bottichius, oud 81 jaar en ruim 10 maanden.

1723—1763.

Albertus Haselhoff, te Wedde geb., trad hier voor het eerst in dienst den 11 April 1723, werd in 1734 afgevaardigd ter visie der *autographa* en overl. plotseling den 28 Jan. 1763, oud in 't 67 jaar.

1764—1788.

Jan Albert Erkenswijk, Gill. zn. Jan Walr. br., kwam hier van Zweeloo den 20 Mei 1764, werd in 1773 afgevaardigd ter visie der *autographa;* en vertrok naar Smilde tot eersten pred. den 16 Nov. 1788.

1788—1796.

Hendrik Kuijper kwam hier van Wapserveen den 23 Nov. 1788, werd in 1796 van zijne dienst ontslagen, omdat hij met anderen weigerde het declaratoir door de volksrepresentanten, in Oct. 1795 uitgegeven, te onderteekenen; hij trad weder in dienst den 9 April 1797 te Noordwolde en Beuil, waar hij emer. werd den 1 Julij 1839 en overl. den 11 Sept. 1844, oud 81 jaar en bijna 6 maanden.

1796—1798.

Lukas Fockens, te Groningen geb. den 19 Sept. 1763; trad voor het eerst in dienst den 9 Mei 1790 te Windeweer en Lula, werd den 21 Mei 1793 tot de dienst bij het leger benoemd, waarvoor hij bedankte; van daar kwam hij hier den 25 Sept. 1796; vertrok naar Grijpskerk, prov. Gron., den 30 Sept. 1798, van daar naar Twijzel c. a. in 1803 en in 1807 naar Sneek, daar hij overl. den 13 Julij 1850. Hij gaf in 't licht eene Ned. vertaling van de Orat. inaug. van den Hoogl. Tinga, *de J. C., doctore* Θεοδιδακτῳ, *minime Esseno* en van Bengels duitsche verhand. over hetzelfde onderwerp. Gron. 1805, — Van zijne vele latijnsche versen, o. a. een *carmen seculare*, opgenomen in de jaarb. der hoogschool van Gron. 1814.

1798—1816.

Jan Camping, te Sleen geb.; trad hier voor het eerst in

dienst den 5 Oct. 1798 en overl. den 3 Nov. 1816, oud ruim 43 jaren.

1817—1822.

Jan Mejeur Broekhoff kwam hier van Zweeloo den 26 Oct. 1817 en vertrok naar Heino den 17 Nov. 1822, naar Medemblik in 1828.

1823—1825.

Johannes Pieter Philippus Clinge, te Groede geb. den 6 Maart 1780, zn. van Johannes Herman daar overl. in 1818, klzn. van Joh. Herm. te Freeren, graafs. Lingen, overl. in 1755, brszn. van Joh. Thomas te Noordgouwe overl. in 1762, van Sam. Everard te Beekerke overl. in 1806, van Arnold. Jac. te St. Laurens overl. in 1820, van Christianus Carol. te Neermoer overl. in 1826, en neef van Joh. Thomas Werndley te Beekerke overl. in 1831: hij trad voor het eerst in dienst 30 Dec. 1804 te Oostburg, in Zeel., kwam van daar hier den 4 Mei 1823 en vertrok naar Vledder den 23 Mei 1825.

1825.

Borcherd Ansingh, te Groningen geb. in 1793; trad voor het eerst in dienst den 3 Oct. 1815 te Wagenborgen en kwam van daar hier den 17 Julij 1825.

RUINERWOLD.

De zoogenaamde Boerestreek of het Wold, hetwelk het grootste gedeelte der gemeente uitmaakt, heeft eene lengte van ongeveer twee uren en bestaat uit de wijken Dijkhuizen, Buiterhuizen, Blijdenstein, waar de kerk en pastorij staan, waarom zij in vroegere stukken dikwijls Blijdenstein, in plaats van Ruinerwold, zoo als

thans, wordt genaamd, Kraal en Haakswold, benevens de gehuchten Broekhuizen, Tweeloo en Weerwil.

De kerk, die reeds in 1152 wordt genoemd, was vroeger aan Maria Magdalena gewijd, waarin een altaar van de H. Catharina is geweest en waaraan eene vicarij was verbonden; zij verbrandde in het laatst der 15de of in het begin der 16de eeuw, en herbouwd zijnde is zij aan den H. Bartholomeus toegewijd. Het is een langwerpig vierkant gebouw met eene rij van drie pilaren en een afdak aan de noordzijde; zij is de moederkerk van die van Koekange, en was in Maart en April 1597 met 60 tot 80 soldaten bezet; bij de visitatie in 1624 waren kerk en pastorij zeer bouwvallig en in 1677 het koor der kerk vervallen.

De toren, die aan de kerk verbonden is, heeft een kleine spits; in 1627 werd hier geklaagd, dat er geen klok was, die er ook nu ontbreekt, er zijn nog wel twee klepels, waarvan de overlevering zegt, dat in het jaar 1672 de klokken door den bisschop van Munster zijn medegenomen.

Bij de visitatie in 1657 was hier geen onderwijzer, omdat er geen traktement was, en werd de pred. met voorlezen en voorzingen bezwaard, en in 1677 was hier wel een onderwijzer, maar geene school, waarom er den vorigen winter geen school was gehouden.

De collatie behoorde vroeger aan de tijdelijke abten van Dikninge, daarna aan het Landschap en thans aan Z. M. den Koning.

1600—1602.

Johannes Christiani was hier in 1598 priester en vertrok van hier, doch kwam later terug en aanvaardde de dienst weder. Op de vergad. te Anloo den 30 Sept. 1600 verscheen hij en vertoonde het bewijs van zijn examen en huwelijk; maar daar dit door geen kerkelijk persoon was afgegeven werd het niet aangenomen, en hem opgelegd een bewijs te leveren van de predd. te Emden, van welke hij zeide geëxamineerd te zijn, of zich aan een examen te onderwerpen; tot dit laatste verklaarde hij zich bereid. Op de vergad. te Gasselte den 9 Dec. 1600 werd hem „van wegen sinen gespareden warheit" de dienst verboden. Op die te Rolde den 24 Maart 1601 nam hij aan eene preek te doen, op die van den 9 Junij aldaar, verzocht hij daarvan uitstel tot de volgende vergad., wegens

het overlijden zijner vrouw, hetwelk hem toegestaan werd; den 7 Sept. voldeed zijn examen zoo weinig, dat het de volgende vergad. zou herhaald worden en werd hem opgegeven „die Corte ondersoeckinge der Christgelovigen, achter in de Chategismo vervatet" en tevens besloten, dat hij zich dadelijk van de dienst te Koekange zou onthouden en alleen hier daarin bij provisie continueren. Op de vergad. hier den 9 Febr. 1602 werd door de classis van Zevenwouden geklaagd, dat hij op onordentelijke wijze het beroep van Wolvega verkregen had, daar gepredikt en de sacramenten bediend had, waarop besloten werd, dat hij wegens zijne ligtvaardigheid en andere onordentelijke dingen aan de vergad. medegedeeld, niet tot het examen zou toegelaten worden en zich van heden af van de dienst hier en in de classis zou onthouden; doch op zijn ootmoedig verzoek werd deze uitspraak dadelijk in zooverre veranderd, dat hij den 23 Febr. aanstaande op zijne kosten van de classis zou geëxamineerd worden, hier in de dienst mogt blijven tot Mei 1602, tegen welken tijd hij naar eene andere plaats moest omzien, zoo als hij reeds gedaan had, waartoe hij zich schriftelijk verbond en er ook aan voldaan heeft.

1602—1603.

Melchior Arnhem werd hier van Rolde beroepen en dit door Drost en Gedep. geapprobeerd den 30 Aug. 1602; hij was hier den 1 Nov. reeds in dienst en ook nog den 5 Sept. 1603.

1607—1648.

Bartholdus Pauli, Paulus Anthonii zn. te Beilen, br van Godofr. te Nieuwveen, was hier in dienst, toen hij zich op order den 22 Sept. 1607 te Assen liet examineeren, doch geschorst werd, tot dat hij eene nieuwe beroeping van zijne gemeente aan Drost en Gedep. als collatoren vertoonde, die zulks den 16 Oct. approbeerden; hij overl. in Julij 1648.

1650—1652.

Johannes Bartholdi á Blijdenstein schreef zich ook Blijenstein, misschien dat hij hier geb. was en een zn. van Barth. Pauli bovengenoemd, br. van Paulus te Ysselham overl. in

1674; hier beroepen, werd hij geëxamineerd den 10 Jan. 1650 en tot lid der classis aangenomen den 22 April; hij overl. in April 1652, oud 30 jaren.

1653—1693.

Everhardus Deutgenius werd op de classis den 4 Maart 1641 tot conrector te Meppel aanbevolen, en was daar als zoodanig reeds in dienst den 14 Oct. 1641, hij is van daar vertrokken, welligt omstreeks 1649, in welk jaar er een ander werd beroepen: hij werd bij deze classis praeparatoir geëxamineerd den 14 April 1645 en hem het bewijs daarvan eerst afgegeven den 28 Junij 1647, omdat hem opgelegd was zich in het prediken om de 2 of 3 weken te oefenen in tegenwoordigheid der predd. van Meppel, en waaraan hij traag voldeed: hij schijnt naar het graafs. Lingen vertrokken te zijn, althans hield hij zich daar op, toen hij hier beroepen werd den 8 Aug. 1653, hij werd tot lid der classis aangenomen den 3 Oct. Bij de visit. in 1657, 1663 en 1664 klaagde hij, dat er geen onderwijzer, kosterij noch traktement daarvoor was, zoodat hij bezwaard was met het voorlezen en voorzingen: bij die in 1659 en 1660, dat de gemeente weigerde hem te betalen en zocht te verduisteren „het recht van gehoorsaem gelt," dat een gedeelte van zijn jaarlijksch inkomen uitmaakte en hetwelk zijn voorganger had genoten, alsmede, dat zij volgens hare belofte nalatig bleef in het betalen der kosten van zijne beroeping en overkomst à *f* 90, die hij op last van den Heer van Ruinen had uitbetaald: hij overl. den 30 April 1693, oud 81 jaren volg. nog aanwezigen grafsteen.

1694—1706.

Johannes Steenbergen, in Overijssel geb. in 1667; trad hier voor het eerst in dienst den 19 April 1694 en overleed den 17 Aug. 1706.

1707—1709.

Johannes Hofstede, te Beilen geb. in Junij 1685, zn. van Will., br. van Emmer. te Ruinen; werd hier beroepen den 1 Julij 1707 en trad daarna voor het eerst in dienst; hij vertrok naar Havelte den 11 Junij 1709.

1709—1725.

Rutger Adolph Benthem, te Dwingeloo geb. den 10 Aug. 1666, Ger. zn., br. van Johannes te Jukwerd overl. in 1712; werd hier beroepen den 25 Julij 1709 en trad daarna voor het eerst in dienst; hij overl. den 7 Oct. 1725. Zijn zoon Gerhard. overl. te Oldeholtpade in 1779: zie over de familie Boekzaal 1779, a. bl. 625.

1727—1775.

Hermannus Gomarus, te Schildwolde geb. den 13 Sept. 1697, zn. van Franciscus daar overl. in 1703, die afstamde van den bekenden Hoogl. van dien naam te Groningen overl. in 1641; hij trad hier voor het eerst in dienst den 9 Maart 1727; emer. verklaard legde hij zijne dienst neêr den 30 April 1775 en overl. te Meppel den 8 Junij 1788, nalatende 3 zonen.

1775—1809.

Jacobus Aegidius Gallé, Weijer Jac. zn., Serv. Weij. br., kwam hier van Peize den 15 Oct. 1775 en overl. den 6 Aug. 1809, oud bijna 80 jaren.

1810—1818.

Winandus Isaäk van Loenen, te Dalen geb., Jac. zn., brszn. van Joh. Bern. te Borger, en br. van Luc. Lubb. te Beilen; trad hier voor het eerst in dienst den 3 Junij 1810 en vertrok naar Anloo den 3 Oct. 1818.

1819—1821.

Hoseas Gerhardus Meiling Amshoff, Joh. Petr. zn., Maur. Albr. br., kwam hier van Smilde den 28 Maart 1819 en vertrok naar Avereest den 20 Mei 1821; hij overl. te Dalen ten huize van zijnen br. Gerhardus Hoseas, Med. Dr. den 22 Sept. 1831, oud in 't 40e jaar.

1821—1859.

Cornelis Alberti kwam hier van Zweeloo den 12 Aug. 1821, werd emer. den 1 Jan. 1859 en legde zijne dienst neêr den 31 Dec. 1858.

1859.

Cornelis Philippus de Groot, te Woltersum geb. in 1826, zn. van Dirk Albertus te Vries, br. van Jac. Joh. Nic. te Huins en Lyons, neef van Corn. Philipp. te Dwingeloo; trad voor het eerst in dienst te Sur- of Zuiderhuisterveen den 17 Oct. 1852, vertrok naar Boornbergum c. a. in 1856 en kwam van daar hier den 3 Julij 1859.

VLEDDER.

Tot deze gemeente behooren de gehuchten Nijensleek, Doldersum, Vledderveen, het instituut te Wateren en Grootwateren; burgerlijk behooren deze beide laatste, welke een gedeelte uitmaken van de kolonie door de Maatschappij van Weldadigheid aangelegd, onder Diever, en zijn kerkelijk onder Vledder gebleven, ook nadat de kolonie Frederiksoord eene zelfstandige kerkelijke gemeente werd. De protestantsche bevolking van de twee Waterens bedraagt nagenoeg 100 personen.

De vorige kerk, waarvan die te Diever de moederkerk is geweest en waartoe de drie vicarijën van Onze Lieve Vrouw, het H. Kruis en Sint Anna behoord hebben, verbrandde ten deele den 21 April 1621, terwijl een gedeelte instortte. Op de klagt van den pred. L. Egberts, dat er geene plaats was om de dienst te verrigten dan met gevaar van zijn leven en blootgesteld aan alle weder, werden de kerkvoogden door Drost en Gedep. den 31 Mei 1622 aangeschreven, dadelijk order te stellen, dat de kerk ten minste zoover geholpen werd, dat de pred. buiten levensgevaar was en voor regen, sneeuw en hagel beschut werd, welke aanschrijving den 28 Maart 1623 herhaald werd. Bij de visit. in 1626 was de herstelling nog van geene beteekenis, en bij die in 1627 bevond men, dat hier nog geene lidmaten waren, maar het kerkhof behoorlijk was bevredigd, en alleen de glazen nog in de kerk ontbra-

ken: bij die in 1659 was zij weder in zulk eenen bouwvalligen staat, dat zij zonder handreiking eene totale ruïne dreigde te worden, de vloer was opgebroken en niet weder teregt gelegd. Ridd. en Eigener. gaven in 1669 tot herstel van kerk en toren *f* 100. Bij de visit. in 1675 bevond men, dat de kerkebijbel door den vijand was weggenomen, de kerk zeer geschonden, zoodat het water daarin stond, de vloeren op het koor geheel in stukken en door elkander liggende. In het begin dezer eeuw werd zij zeer net herbouwd en zoo ingerigt, dat zij de kolonisten van Frederiksoord tevens konde bevatten; waartoe uit 's Rijks kas *f* 3000 werd verleend, en bovendien nog *f* 2000 genegotiëerd. Tijdens de vacature gedacht D^s^. Crull te Havelte aan deze vernieuwing der kerk den 3 Dec. 1820 met 1 Kon. VIII: 29, 30^a^.

In den toren, die is blijven staan, hangt eene klok, die moeijelijk is te naderen, beneden in den toren staat nog de oude doopvont. Bij de visit. in 1624 bedroegen de opkomsten der kerkegoederen jaarlijks *f* 36 en klaagde de pred., dat hij niet het geheele inkomen der vicarijen genoot: bij die in 1659 werd hier geklaagd „dat see„ker papist onder die predicatie, met den inganck van 't gebedt, „met interruptie van den godtsdienst een doode voer den predich„stoell hadde doen begraven, niettegenstaende den prediger sulx „expresseliek hadde verboeden:" de syn. verzocht den Drost deswegen behoorlijk informatie te nemen en naar bevinding hem daarvoor te corrigeeren.

De Gedep. schreven den 23 Jan. 1602 den schulte, op rekwest van Gerrit van Velsen, aan, om hem dadelijk in het bezit van de schooldienst te helpen. Ridd. en Eigener. stonden den 11 Maart 1690 toe eenige perceelen roggepacht aan de kerk behoorende, het mudde voor *f* 150 te mogen verkoopen.

De syn. stond in 1860 voor eene nieuwe pastorij *f* 1500 toe.

1598—1608.

Gerardus Muilert, de laatste priester hier, ging terstond tot de hervorming over en verscheen op de vergad. den 12 Aug. 1598, werd den 14^en^ geëxamineerd en toen besloten, dat aan Alb. Dwijterus te Roswinkel, Herm Bredewech te Schoonebeek en Ger. Muylert hier zoude toegelaten worden, om eenen tekst en de uit-

legging van eenen goeden schrijver, alsmede den catechismus aan de gemeente voor te lezen; maar dat zij zich moesten onthouden van prediken en de sacramenten te bedienen, en vermaand worden om vlijtig te studeeren voor het volgende examen. Muilert werd den 12 Sept. 1600 weder geëxamineerd en toen, wegens zijnen onderdom „ad tempus geduldet;" hij overleed in 1608 op Paschen en liet eene weduwe na, die van elken boer 4 stuiv. en van de keuters 2 stuiv. „het recht van gehoorsaem" eischte aan haren man nog schuldig, maar door Drost en Gedep. in Aug. 1612 werd afgewezen, omdat zulks sedert de hervorming niet betaald werd.

1609—1652.

Lucas Egberti (Luchien Egberts), te Vries geb., begon hier de dienst zonder toestemming der classis; de syn. besloot den 4 Sept. 1609, dat hij nog vooreerst een halfjaar de schooldienst zou waarnemen, totdat men zag en ondervond hoe hij zich gedroeg, om vervolgens tot de kerkdienst toegelaten te worden. Op de syn. den 3 Sept. 1610 werd aan de classis van Meppel opgedragen om zijn examen en beroeping naar kerkenorde af te doen, waaraan voor de volg. syn. voldaan is. Ridd. en Eigener. besloten den 24 Febr. 1640, dat zijn traktement jaarlijks levenslang met *f* 100 uit Dikninge zou vermeerderd worden, mits deze gemeente er jaarlijks *f* 50 bijvoegde. Hij overl. den 17 Sept. 1652, zijne weduwe Geertruid Huisman, dochter van Eilardus te Vries, overl. den 21 Julij 1666. Zie van zijne zonen hier beneden op Flederus, van welke familie hij de stamvader is.

1654—1655.

Johannes Vollenhove, te Vollenhoven geb. den 2 Junij 1631, werd hier beroepen en geëxamineerd in Jan. 1654, toen ook zijne bevestiging bepaald en is hij tot lid der classis aangenomen den 3 April; naar Zwolle verroepen, werd hij ontslagen den 8 Nov. 1655; hij bedankte daar voor eene beroeping naar Leeuwarden, doch vertrok in 1665 naar 's Gravenhage, bedankte in 1670 voor Leiden en ook voor Amsterdam. In 1674 (niet 1671) vergezelde hij als pred. het gezantschap naar Engeland, en werd door de Universiteit van Oxford eershalve tot Theol. Dr. bevorderd. Koning Willem

schonk hem zijne beeltenis en die zijner Gemalin in goud, toen hij in 1689 de komst dezer Vorstelijke personen tot den troon van Groot-Brittanje bezongen had. Gelijke eer wedervoer hem van den Koning van Zweden en den Keurvorst van Brandenburg. Ten gevolge van eene hardnekkige doofheid, veroorzaakt door het onverwacht lossen van een geweerschot in zijne nabijheid, werd hij emer. in 1705 en overl. den 14 Maart 1708, waarop een gedenkpenning geslagen is. Hij gaf in 't licht, behalve vele hier en daar verspreide gedichten, een gedicht op den Munstersehen vrede in 1648, — *Kruistriomf* in 1656, — Een bundel, getiteld *Poëzij*. Amst. 1686, — Eenige leerr., getiteld: *de heerlijkheid der regtvaardigen* in 1669, waarbij hij later onder denzelfden titel nog 4 leerr. voegde; zijne afscheidsreden te Zwolle en te 's Hage, — Eene leerr. gehouden voor de Z. Holl. syn. getiteld: *Gelukkige herbergzaamheid*, — Eene op het overlijden der Koningin van Engeland, de gemalin van Willem III, — Eene lijkrede op dien Vorst zelven, — *De verlossing van Groot-Brittanje*. Gron. 1740, — *Bijbelsche historien* met pl., II dl. Utr. 1779; de meeste zijn herdrukt. Zie nader Glasius, a. w.; Ypeij, Gesch. der Nederl. tale I, bl. 496. De kanselontluistering a. w., bl. 50 en 51, den Navorscher 1857, bl. 51, 114 en de daar aangehaalde schrijvers.

1656—1657.

Johannes Voscuil, te Nieuwveen geb., Mich. zn.; trad hier voor het eerst in dienst op woensdag den 12 Maart 1656; hij was nog in leven den 6 April 1657, maar den 18 Junij werd zijn overlijden aan de classis berigt en de predikbeurten geregeld.

1658—1678.

Gerhardus Lucae Fledderus, hier geb., Luch. Egberts zn., br. van Ernest. te Assen en Herm. te Wapserveen; over zijne beroeping hier is, wegens vermoeden van simonie, veel te doen geweest en trad hij hier eindelijk voor het eerst in dienst in Mei 1658. Op de buitengewone classis den 16 Julij 1677 werd hij in zijne dienst geschorst tot de volgende syn. in April 1678, waar hij wegens crimen falsum van zijne dienst werd ontzet, en zijne vrouw en kinderen provisioneel, tot revocatie, eene plaats onder de wedu-

wen toegestaan. Hij was in 1683 onderwijzer te Diever; op de syn. in 1693 werd op zijn herhaald verzoek, om beroepbaar verklaard te worden, besloten en hem medegedeeld, dat het vonnis over hem door den burgerlijken regter uitgesproken, zonder kennis van Ridd. en Eigener. niet kon veranderd noch vernietigd worden, werwaarts hij verwezen werd, schoon de vergad. gunstig voor hem gestemd was, wegens goede getuigschriften en hij ook weder ten avondmaal was toegelaten. Bij de ratificatie der synod. Handel. werd bepaald, dat het op den eersten Landdag zou ter tafel gebragt worden; waar hij den 8 Maart 1698 weder beroepbaar verklaard werd. Hij leefde nog den 9 Dec. 1710, maar overl. vóór zijne vrouw, Derckien Speckhaen, die den 30 Nov. 1713 overleed.

1679—1710.

Lucas Fledderus, in Drenthe geb., Ernest. zn. te Rolde, Lamb. br. te Obergum overl. in 1698; teekende zich den 15 Sept. 1678 s. s. min. candt., doch was den 21 Aug. 1679 hier in dienst en overl. den 3 Sept. 1710.

1712—1742.

Justus Halbetsma, trad hier voor het eerst in dienst in 't laatst van 1711 of begin van 1712 en overl. den 9 Junij 1742, oud in 't 69e jaar.

1743—1794.

Arnold Willem Pruimers, te Bentheim geb., trad hier voor het eerst in dienst den 9 Junij 1743; emeritus verklaard legde hij zijne dienst neêr den 26 Aug. 1794 en overl. reeds den 21 Dec. oud bijna 76 j., 10 m.

1795—1797.

Nicolaas Bakker, te Hoogeveen geb. den 4 Mei 1763, Warner Hendr. br. te Noordhoorn overl. in 1829; trad hier voor het eerst in dienst den 26 Julij 1795, vertrok naar Tjerkgaast c. a. in Sept. 1797, naar St. Jansga c. a. in Nov. 1799, en naar Wagenborgen in Julij 1805: zie verder op Roswinkel.

1797—1809.

Gerardus Schreuder, te Amsterdam geb.; trad voor het eerst in dienst den 15 Junij 1794 te Oldelemmer en Oldetrijne, kwam van daar hier den 5 Nov. 1797 en overl. zeer onverwachts den 21 Aug. 1809, oud 38 j., 8 m., 19 d.

1811—1820.

Robbert de Kemper, te Amsterdam geb.; trad voor het eerst in dienst den 3 Aug. 1794 te Noordwolde en Beuil, vertrok naar Winsum en Baard in 1796, naar Meethuizen in 1798, naar Jelsum in 1803, kwam van daar hier den 5 Mei 1811 en vertrok naar Nijehaske c. a. den 27 Junij 1820; hij werd emer. den 1 Julij 1841 en overl. daar den 15 Oct. 1850, oud ruim 77 jaren. Hij legateerde aan het algemeen synod. weduwen- en weezenfonds van de Herv. predd. *f* 250.

1821—1824.

Jan Herman Heerspink kwam hier van Sleen den 12 Aug. 1821 en vertrok naar Veenhuizen den 25 Julij 1824.

1825—1851.

Johannes Pieter Philippus Clinge, Joh. Herm. zn. (zie de familie verder op Ruinen), kwam hier van Ruinen den 29 Mei 1825, werd emer. den 1 Jan. 1851 en overl. te Meppel den 21 Dec. 1851, hij werd 's morgens dood op bed gevonden, oud 72 j., 9 m.

1851—1854.

Tonnis van Duinen, te Groningen geb. den 21 Febr. 1817; trad voor het eerst in dienst den 14 Nov. 1841 te Sur- of Zuiderhuisterveen, vertrok in 1847 naar Wijnjeterp c. a., in 1848 naar Oudeschoot c. a., kwam van daar hier den 18 Mei 1851 en vertrok naar Mantgum en Schillaard den 5 Febr. 1854, waar hij overl. den 9 Mei 1857. Hij was lid van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leiden en gaf in 't licht: *Tweetal eenvoudige leerr.* Gron. 1842, — *Bevestigingsrede van Dr. Bennink Janssonius te Rhoderwolde.* ald. 1824, — *Letter en geest.* ald. 1843, — *De Bijbel gids.*

ald. 1847—1849, — *Ons dorp.* ald. 1846, herdr. en vermeerd. ald. 1848, — *Reünie en Academiefeest.* ald. 1851, — *De kiezer en nog 3 andere verh.* ald. 1857 (De 3 verh. onder den naam van Thineus). Na zijnen dood zagen nog het licht: *Zestal nagel. leerr.* ald. 1857, — *Teekeningen en schetsen uit de nalatenschap van Thineus.* ald. 1857. Zie nader v. d. Aa, a. w.

1854.

Alexander Lodewijk Lesturgeon, kwam hier van Oosterhesselen den 3 Dec. 1854. Hij gaf in 't licht: *Verstrooilingen, poëzij,* Devent. 1844, — *Gedichten.* Gron. 1853, — *Pauline,* naar 't Hoogd. v. Chr. Schmitt. Koev. 1851, — *Hoofdzaken v. d. gesch. der kerk v. Christus,* vrij naar 't Hoogd. v. O. Bischoff. Gron. 1857, — Nog anon. of pseudon., alleen of met anderen: *Het huiskruis,* naar 't Hoogd. v. Böttcher. Koev. 1840, — *Drenthe, in vlugt. omtrekken door drie podagr.* II dl., ald. 1842—1847, — *Wel en Wee.* ald. 1839, — *Lief en Leed.* Gron. 1854, — *Uit de Kinderwereld.* Koev. 1850, — *Rietscheutgalmen.* Winschot. 1838.

WAPSERVEEN.

Deze gemeente bestaat uit Wapserveen en het gehucht Horrelveen. Zij werd in 1461 van Diever afgenomen, de kerk tot eene parochie kerk met eenen eigen priester verklaard, waarvan 't regt van begeving aan dien van Diever verbleef, alsmede het opbrengen van onderscheiden jaarlijksche giften. De voormalige kerk had een altaar aan Onze lieve Vrouw gewijd, waaraan eene vicarij was verbonden en door eenen vicaris bediend werd, zij was bij de visit. in Junij 1622 met stroo gedekt en bijna zonder vloer, in 1624 nog evenzoo gesteld en tevens geen tafel, en werd er geklaagd over het vervreemden der geestelijke goederen; de kerkv. verklaarden toen, dat zij een stuk veen, eenige kerkegoederen en hout (boomen) verkocht

hadden, en van het laatste aan den pred. de helft was toegelegd; dat het kerkhof vol groote houten kruisen was; bij die in 1627, dat zij niet alleen vermeerderd, maar zelfs in grootte waren toegenomen (1). De tegenwoordige kerk is gebouwd in 1803, de uitwendige romp werd aanbesteed voor *f* 3300, en nadat zij afgetimmerd was ingewijd door D^s^. Venema den 5 Sept. 1803 met Ps. LXXXIV: 2, 3 en 11.

De in den klokkenstoel hangende klok is volgens opschrift gegoten in 1766 toen Harm Koerts en A. Bolding kerkvoogden waren.

De oude zilveren beker is volgens overlevering een geschenk; zij is zonder jaartal of opschrift, doch bevat vele beelden, zinnebeeldige voorstellingen en een wapen, aan welks linkerzijde een pot staat, hetwelk aan D^s^. Pot doet denken.

Op de vergad. den 20 April 1608 klaagde D^s^. Hilarii, dat hier niemand ten avondmaal ging, in 1630 waren er 20 lidmaten: bij de visit. in 1629 waren hier noch ouderlingen noch diakenen, en werd er bij de godsdienst niet gecollecteerd.

---

(1) Onder de gebruiken, die uit de roomsche kerk in de hervormde overgingen, was ook het plaatsen van kruisen aan de openbare wegen en vooral op de kerkhoven bij de graven. Op de herhaalde klagten daarover, wegens de daarmede gepaarde bijgeloovigheid, besloot de syn. in 1624, dat ieder pred. zijne gemeente zou vermanen om ze weg te nemen, en bij weigering na 3 of 4 aanmaningen, zouden die kruisen aan ieder prijs gegeven zijn en blijven. Bij de ratificatie werd die aanmaning hoogst noodig geoordeeld en ingeval zij zonder effect bleef, zou order gesteld worden, dat in plaats van kruisen er regte palen geplaatst werden. Op de syn. in 1626 werd berigt, dat 't getal kruisen vermeerderd was; op die in 1631 worden bijname Roderwolde, Gieten, Wapserveen en Sleen genoemd, en dat onder Zweeloo aan den openbaren weg naar Wesup het in dat jaar vervallen kruis wederom gerepareerd en opgerigt was; zij oordeelde noodig, dat aan de schulten gelast werd dezelve weg te nemen: op die in 1637, dat hier de oude kruisen nog stonden, te Gieten het kerkhof vol was, te Anloo nog eenige, te Vledder waren nieuwe geplaatst en met palm bebonden. De Landdag besloot den 5 Maart 1639, dat alle kruisen bij de graven op de kerkhoven, binnen 8 weken zouden geremoveerd en geene nieuwe gezet worden bij eene boete van 10 GG. Op de syn. in 1641 werd berigt, dat te Roderwolde nog een groot kruis op het kerkhof, en te Ruinen nog een ijzeren aanwezig was.

Ridd. en Eigener. stonden den 19 Maart 1709 het verzoek van D^{s}. Sel toe om eenige eikenboomen de pastorij behoorende te verkoopen, de ledige plaatsen weder te beplanten en de overschietende penningen ten voordeele van de pastorij te beleggen, terwijl anderen die penningen tot herstelling der kerk wilden gebruiken. Zij veroordeelden den 16 Jan. 1788 verscheiden personen hier in onderscheidene boeten, wegens de storing van het kerkgezang bij de openbare godsdienst.

De laatste priester hier was Antonie Veenraat, die roomsch is gebleven: op het voorstel van D^{s}. Meinardi namens hem gedaan op de classis te Anloo den 30 Sept. 1600 werd besloten, dat Meinardi de bekwaamste middelen bij den stadh. zou gebruiken, „dat die olde man mach onderholt genieten om thoe leven, „tot naerdere dispositie, tot aflopinge der placaten den predicanten „behandicht." Op het rekwest van A. Veenraedt, verzoekende wegens zijnen ouderdom eenige alimentatie uit de kerkegoederen hier, besloten Gedep. den 18 Nov. 1602, dit verzoek in handen te stellen van den pred. en de kerkvoogden, om op dezes te doen, zooals bij hen eenpariglijk goed zal gevonden worden.

Drost en Gedep. verwezen den 11 Febr 1608 het verschil tusschen Arent Peeters en Willem van Swinderen, die voor eenigen tijd eenige eikenboomen van Ant. Veenraat, gewezen priester hier, gekocht had, naar den civielen regter.

Henricus Meinardi Raedt pred. te Nieuwveen heeft hier in 1601 de dienst tevens eenigen tijd waargenomen; op zijne klagt bij Gedep. gelastten zij den 25 Maart 1602 deze gemeente aan hem, uit de opkomsten van de pastorij hier, tot belooning voor zijne dienst hier in 1601 gedaan te geven eens vooral 35 Philips Gl.

Abel Frankena heeft hier in 1602 voor korten tijd de dienst waargenomen; hij deelde aan Gedep. mede dat 2 mudde rogge aan de pastorij behoorende en door den vorigen priester nog genoten, later door de ingezetenen waren verkocht voor *f* 53 en dat daarop *f* 50 was verdronken; waarop Gedep. d. 17 Junij 1602 besloten, dat de 2 mudde rogge aan de pastorij zou terug gegeven worden; na hevige debaten deden zij eindelijk den 8 Sept. de uitspraak, dat de kerkvoogden de *f* 53 zouden terug geven aan den kooper Johan Roelofs te Vledder, maar dat de kosten voor rekening van

gemelden kooper zouden zijn. Frankena vertrok van hier in 1602, doch onzeker waarheen: gissingen daaromtrent, alsmede wie en wat hij vroeger was, vindt men bij IJpeij en Dermout, a. w. Aant. II. bl. 33.

1602—1604.

Adolphus van Besten, die vroeger te Ruinen stond, werd hier tegen Nov. 1602 door den Stadh. gezonden en was hier nog in Mei 1604, doch is spoedig daarna vertrokken: den 9 Mei 1604 werd de gemeente van Drost en Gedep. aangeschreven hem voor 1½ jaar dienst te contenteeren en hem de halve Mei pachten, nu op Mei verschenen, uit te betalen.

1606—1608.

Foppius Hilarii werd hier van Koekange in 1606 door Drost en Gedep. gezonden; op de vergad. in April 1608 vertoonde hij het bewijs van zijn examen van den kerkeraad van Kampen, hetwelk goedgekeurd werd; doch zijne preek voldeed zoo weinig, dat hij, uit consideratie, voor dit maal nog tot het predikambt werd toegelaten, zoo dat hij bij provisie de dienst hier zoude waarnemen, onder voorwaarde, dat hij ten allen tijde gehouden zou zijn zich aan een examen te onderwerpen en, tot nadere dispositie, van zijne dienst onzeker zijn en zonder voorkennis van Drost en Gedep. niet van hier mogen vertrekken. Drost en Gedep. stonden den 8 Dec. 1608 op het verzoek van de weduwe van F. Hilarii, onlangs daar van een „huisman" doorstoken zijnde, haar het jaar van gratie toe; den 28 Sept. 1609 verzocht en verkreeg zij later, met toestemming der gemeente nogmaals zoodanig jaar, omdat haar man omgekomen was wegens den ijver, dien hij in het invorderen en in trein brengen van de kerkpachten betoond en zij verscheiden kinderen had. Bij Drost en Gedep. werd den 1 Dec. 1609 gelezen, een schrijven van de H. H. Staten Generaal met bijgevoegd rekwest van Cumera Jaspers weduwe Hilarii daartoe strekkende, dat men haar uit de geestelijke goederen van Drenthe en uit des doodslagers goed eene behoorlijke alimentatie mogt beschikken; waarop zij besloten haar eens vooral *f* 50 uit de Landschapsmiddelen te geven en omtrent het 2de punt haar naar den wettigen regter te verwijzen met

te kennen geven, dat de Drost haar behulpzaam wilde zijn, dat haar regt geschiedde: het volgende jaar is haar door den regter een gedeelte van het goed van den doodslager toegewezen.

1611—1616.

Henricus Jodoci was hier reeds in dienst toen hij den 2 Sept. 1611 op de syn. verscheen. Op de syn. in Sept. 1616 werd door de visitatoren berigt, dat hij „in de lehre suspectirt wirt, und (bij de visitatie) nicht heffe willen verklaren, oft hi mit de 17 Articulen (op de syn. in 1613 gearresteerd) consentire ofte nicht;" waarop besloten werd, dat, daar volgens berigt de verdenking omtrent Jodoci was ingebragt, dat hij twijfelachtig in de leer zou zijn „ofte eenig bedencken hebben solde, over 't stuck van de praedestinatie und frien wille" magtigt en gelast zij de classis van Meppel hem over de beide gemelde artt. nader te hooren en te examineeren, en indien hij mogt weigeren zich daaromtrent bepaald te verklaren of bij zijn gevoelen te volharden, zou de classis gehouden zijn hem in zijne dienst te schorsen en „des noet sijnde volgens procederen „to deportement in conformiteit von sin eigen underteiking:" tot deporteeren is het welligt niet gekomen, althans blijkt zulks niet, daar hij spoedig is vertrokken en zijne dienst hier heeft verlaten; en op de syn. te Assen den 1 Sept. 1618, zonder dat er van zijne onregtzinnigheid of afzetting sprake is alleen gemeld wordt. „Dewijle „Henr. Jodoci gewesen prediger tot Wapsterveen sonder vorwe„ten des classis en tegens desselves gedaene arreste uijt dese landt„schap is vertrocken, schuldich blijvende één pont groot vervallen „in 't jaer 1616. Is verstaen niet nodich te sijn daer meerder op „te letten." Hij begon in 1618 de dienst weder te Ens op Schokland, doch den 13 Oct. werd hem gelast, zich daarvan te onthouden tot dat hij zijn ontslag van de classis uit Drenthe en zijne beroeping daar zou overgeleverd hebben, daar hij echter met de dienst voortging, niettegenstaande hem zulks bij herhaling was verboden, is hij daar in Maart 1619 afgezet.

1617—1622.

Georgius Keckius misschien te Deventer geb., waar zijn vader Michaël overl. in 1605; werd hier beroepen en dit door Drost

en Gedep. geapprobeerd den 14 Maart 1617, hij wordt daar door hen genaamd G. Kecker; hij vertrok naar Blankenham in den zomer van 1622, en overl. daar in 1626.

1622—1626.

Henricus Frederici, te Zwolle geb., vertoonde zijne beroeping hier aan de classis den 8 Oct. 1622, die toen zijne examinatoren en bevestigers benoemde. Bij zijne beroeping was men met hem geaccordeerd en hij voor een bepaald getal jaren aangenomen, toen de kerkvoogd Alert Alerts door de visitatoren in 1624 daarover verstaan werd, antwoordde hij, dat zij geen pred. wilden hebben, die zulk een accoord niet wilde aangaan: naar Heerden verroepen, werd hij ontslagen den 16 Oct. 1626 en overl. daar in 1659.

1627—1637.

Gerhardus Romeling, Patr. zn. te Ruinen, trad hier voor het eerst in dienst den 21 Maart 1627 en overl. den 23 Oct. 1637.

1638—1640.

Hermannus Fledderus, Luch. Egb. zn. te Vledder, br. van Ernestus te Assen en Gerh. Luc. te Vledder; trad voor het eerst in dienst in 1637 te Westervoord, was van daar hier reeds beroepen den 29 Mei 1638 en werd den 1 Oct. op de classis tot lid aangenomen; zijn dood werd aan de classis berigt den 13 April 1640 en toen de predikbeurten bepaald.

1641—1642.

Everhardus Hardenberg noemde zich naar zijne geb. plaats Hardenberg; hier beroepen, werd hij geëxamineerd den 4 Maart 1641 en tevens zijne bevestiging bepaald, tot lid der classis aangenomen den 17 Mei; naar Hattem verroepen, werd hij ontslagen den 21 Junij 1642 en overl. daar in 1647.

1642—1648.

Rudolphus Kuen, te Groningen geb., werd hier beroepen, geëxamineerd den 6 Dec. 1642 en tot lid der classis aangenomen

den 19 April 1643; naar Bourtange verroepen, werd hij ontslagen den 10 April 1648, en vertrok naar Ulrum in 1651, daar hij overl. den 29 Dec. 1694.

1648—1672.

Henricus Pott. Rud. zn. te Odoorn, schreef zich ook Pot, trad hier, waarschijnlijk voor het eerst, in dienst in Julij 1648 en overl. den 14 Nov. 1672. Een van gelijken naam was nog later in 1648 onderwijzer te Beilen, en dus niet dezelfde persoon.

1675—1679.

Michael Pot, hier geb., Henr. zn., trad hier voor het eerst in dienst in 't begin van 1675 en overl. omstreeks Maart 1679.

1679—1739.

Theodorus Sel schreef zich ook Sell, te Steenwijk geb., trad hier voor het eerst in dienst in 1679, en werd emeritus verklaard den 22 Oct. 1739, waarom hij 3 jaren te voren reeds verzocht had; hij overl. te Vledder den 30 Jan. 1747, oud in 't 94e jaar. Zijn zoon Dominicus ging in 1713 als pred. naar de O. Indiën en keerde na 10 jaren dienst te Ternate naar het Vaderland terug.

1740—1756.

Wijcher Meurs, te Kolderveen geb., Jac. zn.; trad hier voor het eerst in dienst den 7 Febr. 1740 en vertrok naar Beilen den 7 Maart 1756.

1756—1781.

Albertus Staverman, te Ootmarsum geb., br. van Reinder Carel, als emer. van en te Nijenhuis overl. in 1822; trad hier voor het eerst in dienst den 19 Sept. 1756; hij werd in 1774 te Emmen beroepen, maar zulks door Drost en Gedep. gedisapprobeerd en vertrok naar Beilen den 18 Maart 1781.

1781—1784.

Theodorus van Rhee, te Ootmarsum geb.; trad voor het

eerst in dienst den 24 Mei 1772 te Kamperveen, vertrok in 1776 naar Noordwolde, prov. Gron., kwam van daar hier den 4 Nov. 1781 en vertrok naar Nieuwveen den 8 Febr. 1784.

1785—1788.

Hendrik Kuijper, te Meppel geb. den 13 Maart 1763; trad hier voor het eerst in dienst den 13 Maart 1785 en vertrok naar Ruinen den 16 Nov. 1788.

1789—1792.

Evert Gerard Frima, te Loppersum geb., Joh. zn. daar overl. in 1793, br. van Petrus te Garrelsweer overl. in 1812; trad voor het eerst in dienst den 1 Junij 1788 te Steggeren en Finkinga, kwam van daar hier den 12 Julij 1789 en vertrok naar Wittewierum den 8 Julij 1792; hij werd daar van zijne dienst ontzet in Aug. 1813 en overl. te Hoogezand den 10 Aug. 1820, oud 58 jaren.

1792—1794.

Hendrik Jan Staverman, hier geb., Alb. zn. boven genoemd, br. van Jan Reinder te Beilen; trad hier voor het eerst in dienst den 11 Nov. 1792 en vertrok naar Kolderveen den 27 April 1794.

1794—1802.

Nicolaas Smith, te Dokkum geb. den 15 Nov. 1768, zn. van Christoph, laatst te Winschoten en daar overl. in 1806; hij trad hier voor het eerst in dienst den 16 Nov. 1794 en vertrok naar Vlagtwedde den 13 Junij 1802, in 1805 naar Leens, waar hij overl. den 5 Junij 1845.

1802—1804.

Jan Cornelis Venema, te Groningen geb. den 23 Junij 1772; trad voor het eerst in dienst den 2 Julij 1797 te Oosterzee en Echten, kwam van daar hier den 6 Dec. 1802 en vertrok naar Hasselt den 7 Junij 1804, naar Rinsumageest in 1815, waar hij overl. den 7 Nov. 1831. Zie van zijnen zoon bl. 185.

1804—1810.

Geert Jan van den Broek, te Leeuwarden geb., br. van Gijsbert te Bierum overl. in 1821; trad voor het eerst in dienst den 4 Nov. 1798 te Ter Kaple en Akmarijp, kwam van daar hier den 11 Nov. 1804 en vertrok naar Opwierde den 13 Mei 1810; hij overl. daar den 18 Mei 1814, oud ruim 39 jaren.

1811—1815.

Johan Laurens Theodoor Cox, te Geul bij Maastricht geb. den 20 Maart 1785, was een zn. van Wilhelm Heinrich daar overl. in 1804, br. van Johan Pieter Nicolaas als emer. van Rotterdam te Maastricht overl. in 1840 en van Johan Herman te Beek en Geul overl. in 1846: hij trad voor het eerst in dienst den 1 Jan. 1806 te Lommel, vertrok in 1808 naar Schijndel, kwam van daar hier den 11 Aug. 1811 en vertrok naar Moerdijk tot den eersten pred. den 17 Sept. 1815, wegens ongesteldheid verhinderd zijn afscheid te doen, verrigtte D^{s}. Crull te Havelte zulks in zijnen naam: hij vertrok in 1819 naar Nieuwe Tonge, in 1822 naar Almkerk c. a., in 1827 naar Veen, classis Heusden, in 1828 naar Loon op Zand, in 1836 wederom naar Veen, waar hij overl. den 1 Junij 1843.

1816—1822.

Jan Bremer, te Hoogeveen geb. den 15 Aug. 1791; trad voor het eerst in dienst den 2 Julij 1815 te Ham, in Overijss., kwam van daar hier den 8 Dec. 1816 en vertrok naar Tjalbert c. a. den 1 Mei 1822; zie verder op Roden.

1822—1829.

Luchien Willems Slomp, te Ruinerwold geb.; trad voor het eerst in dienst te Sur- of Zuiderhuisterveen den 21 Maart 1819, kwam van daar hier den 8 Sept. 1822 en vertrok naar Diever den 7 Junij 1829.

1830—1849.

Jacobus Martinus Doorenbos, te Deerzum geb., zn. van Jan daar overl. in 1827, brszn. van Hieronimus te Smilde, br.

van Bernardus te Peins c. a. en van Johannes te Oudelande; hij trad hier voor het eerst in dienst den 25 April 1830 en overl. te Vledder ten huize van zijnen schoonvader D^{s}. Clinge den 9 Mei 1849, oud 42 jaren 7 maanden.

1850.

Johan Wilhelm Everhard Ebbinge, te Groningen geb. in 1810, klzn. van Lambertus, als emerit. van Yhorst overl. in 1837: trad voor het eerst in dienst den 7 Jan. 1838 te Oldelemmer en Oldetrijnne, vertrok in 1843 naar Lippenhuizen c. a. en kwam van daar hier den 1 Dec. 1850.

ZUIDWOLDE.

Deze gemeente bestaat uit de gehuchten Kerkebosch (waar de kerk, pastorij en hoofdschool staan) Steenbergen, ter Arlo, Nieuwstad, Veeninge, Lageveen, Westerveld, Kerkeveld, Drogt, Baruin, Wemmenhoven, Schottershuizen, Linde, Nolde, de paarde en oostelijke Reestlanden Lubbinge, Piperij en Bloemberg.

Bij koninkl. besluit van den 29 Aug. 1842, n°. 144 werd een sedert lang bestaand geschil over de kerkelijke grensscheiding tusschen deze gemeente en Avereest, met betrekking tot de zoogenaamde Drentsche Reestelanden beslecht; en daarbij bepaald, dat gemelde landen, gelijk zij burgerlijk onder Zuidwolde ressorteerden, ook kerkelijk tot die gemeente zouden behooren. De oorsprong van dit verschil en de gronden van hare beslissing vindt men in de synod. Handel. van 1849 bl. 116 en volg.

De kerk, vroeger aan den bisschop Maternus gewijd, bezat eene vicarij, welker inkomsten de priester genoot en verpligt was, daarvoor schoolonderwijs aan de kinderen te geven: zij was bij de visit. in 1624 in een vervallen toestand en met stroo gedekt, in 1626 het altaar nog aanwezig en werd een gedeelte daarvan gebruikt tot eene

tafel bij de avondmaalviering, zij werd in 1630 hersteld, waartoe van wege het Landschap *f* 150 werd gegeven: in 1672 leed zij benevens het klokkenhuis zeer door de troepen van den bisschop van Munster en den keurvorst van Keulen, die den bijbel van den predikstoel wegnamen en de banken vernielden, hetwelk in 1677 nog niet hersteld, maar wel besteld was. Wegens bouwvalligheid is zij afgebroken en er eene nieuwe gesticht, welke door D^{s}. Visch is ingewijd den 17 Aug. 1823 met Psalm LXXXIV: 11; deze is voor de helft afgebroken en met twee vleugels vergroot, en door D^{s}. Boon ingewijd den 16 Nov. 1856 met Matth. XXI: 13^{a}. Zij heeft dit opschrift: „Anno 1823 in de maand Mei zijn de eerste steen„nen gelegd door Harm Eleveld, Lucas Alberts Steenber„gen, Lucas Frederik Steenbergen en Albert Alberts „ten Heuvel.

„Tot eer en dienst van God en Jezus onzen Koning
„Is gesticht deez' tempelwoning."

Het klokkenhuis is hier in 1823 vervangen door eenen toren op de kerk, beide kostten, de afbraak der oude kerk daar onder begrepen, *f* 6500; de daarin hangende klokken hebben ten opschrift; de grootste: „Jhesus. Maria. Johannis. Sancta Anna. ora pro „nobis. Wilhelmus de Wou me fecit. Anno Domini MDII." Op de kleinere vindt men hetzelfde opschrift behalve de woorden „Sancta Anna," en in plaats daarvan „ac Mattheus."

De zilveren avondmaalsbeker heeft het opschrift: „Dit is de ker„kenbeker tot Suitwolde A°. 1724 $\frac{12}{14}$ I. B." Vroeger bestond hier eene beurs of praebende, door Roelof ten Utloë priester hier omstreeks het midden der 15de eeuw ingesteld, om daarop te Erfurt in de Godgeleerdheid te studeren, waarvan de begeving was aan den tijdelijken priester hier en ook nog geschied is door den pred. J. Hoff; welke begeving door Drost en Gedep. bij regterlijke uitspraak v. d. 20 April 1609 werd gehandhaafd. Bij de visit. in 1627 was hier geen onderwijzer, maar een huurling en werden er geene catechismuspreken gehouden.

Bij de visitatie in 1663 werd medegedeeld, dat de geruchten liepen, dat pater Robert te Ootmarsum hier te Zuidwolde met superstitieuse ceremoniën en belezingen de menschen zocht te genezen en dat dit op andere plaatsen, als te Meppel, Kolderveen en

Wachtum ook van hem gepleegd werd: bij die in 1659 te Koevorden, dat velen uit dit landschap reisden om van hem superstitieus wijwater te halen en dat hij met bezwering en tooverij omging: op de syn. in 1663 werd berigt, dat de Drost zich hieromtrent geinformeerd had en geene andere kennis had kunnen bekomen, dan dat hij goede middelen had gebruikt; zoodat hieraan niets gedaan konde worden. Het wakend oog, dat men op de van buiten inkomende priesters hield, maakte dat zij meesttijds opgemerkt werden en daarvan mededeeling werd gedaan: op de syn. in 1640 rapporteerden de visitatoren, dat op Havikshorst in de Wijk somtijds een „pape" kwam prediken en daar veel volk te zamen liep: op die in 1683 kwam men er weder op terug (zie bl. 42) en werd bij de nalezing der synod. Handel. van 1678 op art. 154 besloten, dat de „delinquanten van de paapse conventiculen op de goorspraken" zouden aangebragt worden van de schulten en predd., terwijl de Landsschrijver Gerhard van Selbach verklaarde, dat ingevolge het bij de ratificatie uitgedrukt verlangen reeds informatiën waren genomen en dat de delinquanten gestraft zouden worden: in die vergad. werd later nog het volgende gravamen (n°. 4) gedaan: of een roomsch priester of geestelijke vrijgeleide verkregen hebbende van een militair commanderenden officier, om hier of daar in dit Landschap zich te mogen ophouden, daarmede zoude kunnen volstaan: waarop besloten werd, dat de politieke Overheid of schulte ter plaatse, daar zoodanig priester zich zoude mogen ophouden, buiten kennis en weten van hem, hieraan niet zou gebonden wezen en zich naar de placaten der H°. M°. en van dit Landschap zich zou mogen en moeten reguleeren, en „sodanich een saïseren (gevangen nemen) en vast maken."

Het collatieregt behoorde reeds voor de Hervorming zoo als nog aan het huis Echten, thans in het bezit van Jkhr. Rudolph Arend van Echten van Holthe en Jkhr. Mr. Hendrik Gerard van Holthe tot Echten. De diakonij hier ontving in 1856 van H. H. Bazuin een legaat groot *f* 150.

De laatste priester hier is geweest Ernst Hinricx.

1600.

Johannes Nierssen, te Hattem geb., werd hier beroepen den

11 Sept. 1600, den volgenden dag geëxamineerd en tot lid aangenomen; onder conditie dat hij zijne bevestiging in de dienst van den Stadh. en den Drost aan de classis zou toonen, waaraan hij later voldaan heeft; hij was hier nog den 5 Sept. 1603 toen hij op de classis te Assen verscheen; hij is naar Rauwerd c. a. vertrokken vóór den 3 Sept. 1604, en ging van daar naar Scharnegoutum c. a., waar hij in 1622 was.

Johannes Hoff was hier den 30 Mei 1603 in dienst, volg. Handel. van Drost en Gedep. v. 20 April 1609, en had toen als pred. hier Gerh. van Utlo bastaard zoon van den laatsten vicaris Jacobus te Gasselte, (zie daar) met het hier bestaande en bovenvermelde leen begiftigd. Daar J. Nierssen hier den 5 Sept. 1603 nog in dienst was, is 1603 niet juist en zal welligt 1604 of 1605 moeten zijn. Hij komt niet voor in de classic. noch synod. Handel. en was hier in April 1608 niet meer, daar Zuidwolde toen als vacant werd opgegeven en dat reeds langen tijd was geweest; of hij dezelfde is, die op bl. 144 voorkomt, is niet zeker maar mogelijk.

1608—1611.

Stephanus Nicolai, (Steffen Klaas zn.) te Havelte van zijne dienst ontslagen den 21 April 1608, teekende zich 2 dagen later reeds „Pastor tho Sutwolde," hij was hier nog in Sept. 1610 en is in het volgende jaar overl. Op eene klagt van Swane Steffens zijne nagelaten dochter, tusschen de kerkvoogden en schulte over het jaar van gratie, stonden Drost en Gedep. den 10 Oct. 1611 haar dat toe, onder korting van hetgeen zij daarop ontvangen had, en dat de classis van Meppel de dienst om de 14 dagen vervulde.

1612—1621.

Wessel Hoffman, te Diever geb., werd van de syn. den 2 Sept. 1611 opgelegd, dat hij de gemeente van Diever, die hij vroeger door zijn onstichtelijk leven ergernis had gegeven, openlijk om vergeving zou verzoeken; waarna men tot zijn examen zou overgaan en daartoe uit ieder classis één der bekwaamste predd. op zijne kosten zoude gecommitteerd worden. Hij deed op die syn. eene preek, die volgens 't eenparig oordeel zeer sober was, doch men wist niet of het uit „ bleedicheit of te anders geschied sij" en besloot,

dat hij, eer men tot het examen zou overgaan, nog 3 preken, in ieder classis één zoude doen, namelijk te Rolde, Emmen en Blijenstein, waarbij de deputaten zouden moeten tegenwoordig zijn. Op de syn. den 7 Sept. 1612 werd aan de classis opgedragen hem hier te bevestigen en een wakend oog op hem te houden: op die in 1618 werd berigt, dat hij door de classis voor 15 weken in zijne dienst was geschorst, waarvan hij toen werd ontslagen, doch eene commissie benoemd om nader onderzoek omtrent zijn leven en leer te doen, daarvan aan Drost en Gedep. te berigten, en met hen „absolutelick" te besluiten over schorsing of ontzetting van zijne dienst, terwijl de classis berispt werd, dat zij gedurende die 15 weken de dienst hier had laten stilstaan tot groot nadeel der gemeente. Daar vroeger aanmerkingen waren gemaakt over zijne geringe gaven in het prediken, werd bij de ratificatie der synod. Handel. besloten: 1° dat 3 predd., uit ieder classis één, hem onverwachts hier zouden komen hooren prediken en daarvan rapport doen ieder in zijne classis: 2° dat hij zich zou gereed houden, om in ieder classis over eenen verschillenden tekst, nadat hem daarvan 8 dagen te voren aanschrijving zou zijn gedaan, te prediken en bewijs in te brengen, waarover hij in de andere class. gepredikt had; waarvan na gedaan rapport door elke classis aan Drost en Gedep. door dezen met de deputaten finaal gedisponeerd zou worden over het voortgaan in of ontslaan van zijne dienst. Hij heeft kort voor of in Junij 1621 zijne dienst hier verlaten, en verscheen op de classis van Zuidhorn den 15 Julij 1622 met getuigschriften, waaruit bleek, dat hij deze plaats „uth perijckell des krijch" vrijwillig verlaten had, met verzoek om hem te Sebaldeburen of op eene andere plaats te bevorderen; hetwelk aangenomen werd, doch niet gelukt is; hij had ook kort te voren zich te Zuidwoude en Tietjerk zoeken in te dringen, maar was daar geweerd; hij is daarna weder geplaatst te Dantumawoude en tot lid der classis aangenomen den 25 April 1625; misschien is hij daar ontslagen, althans bekwam hij daar in 1628 eenen opvolger, en woonde in 1635 en 1638 te Beilen, waar hij ook overleed.

De collator Roeloff van Echten tot Echten verzocht aan Drost en Gedep., daar door het vertrek van W. Hoffman deze gemeente vakant was, en er geen genoegzaam inkomen was, waar-

van een pred. behoorlijk konde leven en wegens de tijdsomstandigheden men niet ligt een pred. zou kunnen bekomen; om de dienst hier te laten waarnemen door de naaste predd. van de classis, en hen ten genoegen te betalen uit de pastorij opkomsten; mits dat het overschot zou gebruikt worden ten behoeve van den later te beroepen pred.; hetwelk den 24 Junij 1621 bij provisie werd toegestaan. Doch het volgende jaar werd de dienst hier door den pred. van Koekange waargenomen, daar op de syn. in Junij 1622 de scheiding van Koekange voorgesteld en daartoe besloten werd, maar bij de resumtie der synod. Handel. in statu tot nader en bekwamer gelegenheid uitgesteld werd.

Johannes Hoffhuis priester te Beesten in 't graafs. Lingen, maar voor korten tijd tot de hervorming overgegaan, werd op vertoon van vele getuigschriften, door Drost en Gedep. den 21 Febr. 1622 aan R. van Echten tot Echten aanbevolen om met overleg der deput. classis hier eene proefpreek te doen; hij is hier niet gekomen, maar nog hetzelfde jaar geplaatst te Hornhuizen en Kloosterburen.

1623—1659.

Johannes Bökenbergh, geb. te Ankum in Osnabruck, verdedigde in 1619 aan de Hoogeschool te Groningen eenige theolog. theses, en trad hier voor 't eerst in dienst in Oct. 1623. Bij de visit. in 1624 werd bevonden, dat bij gebrek aan eenen onderwijzer hij ook de schooldienst waarnam en werd zulks door de syn. bij provisie verder toegestaan, doch bijaldien hij dit niet langer verkoos, zou de gemeente gehouden zijn eenen onderwijzer aan te stellen. Ridd. en Eigener. verhoogden zijn traktement den 2 Febr. 1626 jaarlijks met *f* 100 uit Dikninge, tot revocatie: hij overl. den 21 Febr. 1659.

De gemeente verzocht aan de classis voor den winter eenen pred. te mogen beroepen, zonder nadeel van de weduwe, het welk haar na ingenomen advies van de deput. en met toestemming van Drost en Gedep. werd toegestaan, doch zonder consequentie.

1660—1707.

Christiaan Franzius, te Echten geb., Dav. zn.; trad hier

voor het eerst in dienst in 't laatst van Maart 1660 en overl. omstreeks 1707.

1707—1715.

Ernestus Fledderus, te Vledder geb. in 1681, Lucas zn., br. van Lamb. te Schoonebeek, van Henricus propon. in 1715 en Egbertus propon. in 1718 en nog in 1737; werd hier beroepen en dit door Drost en Gedep. geapprobeerd den 2 Julij 1707, waarna hij voor het eerst in dienst trad en vertrok naar Havelte in 't laatst van 1715.

1716—1722.

Rudolphus Camerlingh, te Koevorden geb.; werd hier beroepen en geëxamineerd den 21 April 1716; hij werd in 1721 om dronkenschap voor 10 weken geschorst, en heeft wijsselijk zijn ontslag, wegens ongesteldheid en zwakheid, gevraagd, hetwelk hem door Drost en Gedep. verleend werd om dadelijk in te gaan den 21 Maart 1722, met de bijvoeging voor zooveel hun aangaat.

1722—1725.

Gillis Erkenswijk, te Meurs geb. den 12 Jan. 1694, Joh. br. te Dwingeloo; trad hier voor het eerst in dienst den 13 Sept. 1722 en vertrok naar Assen den 19 Aug. 1725.

1725—1772.

Haro Petrus Harens, te Groningen geb.; trad hier voor het eerst in dienst den 21 Oct. 1725 en overl. den 26 Jan. 1772, oud in 't 75e jaar.

1773—1777.

Anthonij Middendorp, te Zwolle geb.; trad hier voor het eerst in dienst den 6 Junij 1773 en vertrok naar Kolderveen den 27 Julij 1777.

1778—1781.

Bernardus Johannes Broese, te Denekamp geb. den 2 Maart 1749, Joh. Henr. br. te Borger; trad hier voor het

eerst in dienst den 15 Febr. 1778 en vertrok naar Anloo den 5 Aug. 1781.

1782—1819.

Hendrik Mantingh, geb. te Westdorp onder Borger; trad hier voor het eerst in dienst den 17 Maart 1782; hij werd emer. verklaard en door ongesteldheid verhinderd afscheid te nemen, deed D^{s}. Hein te Meppel zulks in zijnen naam den 28 Mei 1819: hij overl. hier den 2 Oct. 1826, oud bijna 71 jaar. Zijn zoon Arent overl. te Blankenham in 1829.

1819—1826.

Adam Visch, te Pernis geb., Theod. Adriani zn. als emer. van Hasselt overl. in 1824, brszn. van Johannes te Amsterdam overl. in 1819; trad voor het eerst in dienst den 19 Junij 1814 te Wilsum, kwam van daar hier den 13 Junij 1819 en vertrok naar Epe den 22 Oct. 1826, daar hij overl. den 23 Nov. 1856, oud ruim 65 jaren.

1827—1839.

Lukas Schukking, te Meppel geb. den 27 Mei 1803; trad voor het eerst in dienst den 1 Oct. 1826 te Peperga en Blesdijke, kwam van daar hier den 22 Julij 1827 en vertrok naar Groningen den 1 April 1839, overl. daar den 17 Maart 1851.

1839—1842.

Sjoerd Folkert van Hasselt, te Arnhem geb. in 1809; trad voor het eerst in dienst den 19 Oct. 1834 te Wommels en Hijdaard, kwam van daar hier den 21 April 1839 en vertrok naar Sneek den 8 Mei 1842; tot secretaris bij de Algemeene syn. der Ned. Herv. kerk benoemd, legde hij zijne dienst daar neder den 25 Sept. 1859 en gaf zijne afscheidsrede in 't licht te Sneek 1860.

1842—1852.

Jan Thomas Herman Huguenin, te Leeuwarden geb. den 29 Febr. 1804; trad voor het eerst in dienst den 13 April 1828 te Cubaard c. a., vertrok naar Tjalbert c. a. in 1833, kwam van daar

hier den 2 Oct. 1842 en overl. den 19 Mei 1852. Zijne weduwe Egberdina Maria Telting deed voor de helft afstand van het jaar van gratie en in 1853 ontving de diakonij hier van haar een legaat groot *f* 500.

1853—1857.

Cornelis Boon, te Amsterdam geb. in 1809, br. van Abraham te Ochten, werd aan de Hoogesch. te Gron. in 1834 bevorderd tot Theol. Dr. na het verdedigen van eene dissert. *Historia conditionis Judaeorum religiosae et moralis inde ab exilio Babyl. usque ad tempora J. C. immutatae:* hij trad voor het eerst in dienst den 12 Oct. 1834 te Kockengen en de Haar, vertrok naar Sassenheim in 1838, naar Medemblik in 1847, kwam van daar hier den 8 Mei 1853 en vertrok naar Diever den 27 Sept. 1857.

1857.

Dirk Fries Thieme, te Zetten geb. in 1830, zn. van Alb. Christ. van Eldik laatst te Groningen en als emer. daar overl. in 1854; hij was hulppred. te Gorredijk van Sept. 1853 tot Dec. 1854, trad voor het eerst in dienst den 4 Maart 1855 te Lettelbert en Enumatil en kwam van daar hier den 20 Dec. 1857.

CLASSIS KOEVORDEN.

KOEVORDEN.

De gehuchten het Klooster, de Loo, Steenwijksmoer, Zandveenen, de Ballast, Kleine Scheer, Hulte, Wijnharst, Pikveld, Weijerswold, Vlieghuis en Padhuis behooren daar onder.

Vroeger waren hier twee kerken; die in het westelijk gedeelte der stad, waar zich thans het fort Vallaat bevindt, is bij de bevestiging der stad in 1597 afgebroken. De andere had in de belegeringen zoo veel geleden, dat men er bezwaarlijk de godsdienst in konde verrigten; van 1624 tot 1638 werd op de syn. telkens geklaagd, dat zij een bouwval was en vernieuwd moest worden, alhoewel in 1628 van wege het Landschap *f* 1000 tot hare herstelling was gegeven, omdat zij voor geene herstelling vatbaar was. De tegenwoordige op de plaats der laatst genoemde gebouwd, is kruisvormig met een spitsen toren en orgel voorzien; zij werd in 1641 gebouwd en gedacht D^{s}. C. H. Pelinck den 27 Nov. 1841 aan haar 200jarig bestaan. De vrijwillige giften der gemeente en eene collecte door het Landschap gedaan waren niet toereikende om de kosten te dekken, zoodat de gemeente met schulden bezwaard is gebleven; om deze te delgen vroeg men een subsidie van de Staten van Stad en Lande, die bij resol. v. 26 Junij 1644 *f* 400 toestonden: de burgem^{r}. en ouderl. Waldreck Waldrecks en D^{s}. Molanus verschenen in 1644 in de onderscheiden classic. vergad. in de prov. Groningen, met het verzoek om eenig subsidie voor hunne kerk; men nam op zich dit bij de collatoren en kerk-

voogden te bewerken; maar niet alleen dat dit langzaam kwam, bragt het ook niet veel op. De stedelijke regering van Utrecht gaf tot de nieuwe kerk *f* 200 en Ridd. en Eigener. in 1645 *f* 500.

In de belegering van 1672 moeten kerk en pastorij nog al geleden hebben daar de gevangenomen Munstersche soldaten in de kerk werden opgesloten, en zij alzoo tot eene voorloopige gevangenis werd ingerigt; en door de beide predd. werd aan de classis van Rolde in Oct. 1678 het schriftelijk verzoek gedaan om eenig subsidie tot reparatie van de kerk en pastorij, die zeer vervallen waren: de classis besloot, dat, daar zoo vele kerken en pastorijen onder haar niet weinig „desolaet" en door den oorlog verwoest waren, welker herstelling veel moeite zoude kosten, hun uit de kerkegoederen niets gegeven konde worden, maar indien zij het verkozen, dat zij dan aan de onderscheiden diakonijen zouden aanbevolen worden; welk besluit hun bij missive werd bekend gemaakt.

Op de syn. van Z. en N. Holland in 1678 en 1682 komt de kerk van Koevorden onder de noodlijdende voor en stonden de Staten van Stad en Lande bij resol. v. 11 Oct. 1679 daar voor *f* 100 toe.

Het orgel is volgens opschrift gemaakt in 1658 door F. Faber S. S. T. Cand. Ridd. en Eigener. verhoogden den 12 Febr. 1661 het gewone traktement voor den organist hier met *f* 40 en werd het op *f* 100 gesteld. Op het rekwest van de weduwe van den organist hier, verzoekende de betaling van achterstallig traktement, verstonden Ridd. en Eigener. den 19 Febr. 1678, dat met den oorlog alle traktementen en giften aan organisten zijn komen te cesseren.

De toren heeft twee klokken op de eene staat: „Te Deum laudamus. Te Deum confitemur. Wilhelmus Wegewart fundebat anno MV°LXXXVIII." Op de tweede van denzelfden maker en in het zelfde jaar gegoten: „Lovet den Here mit Cimbalen" enz.

Bij de visit. in 1635 werd medegedeeld, dat hier nog „d'olde „pauwslieke miskleder kelcke etc." aanwezig waren: bij die in 1644, dat de kerkebeker uit de diakonijfondsen betaald was, en in 1662 dat er een beker was gegeven door Jkhr. Wigbolt van Broersema, Gouverneur van Koevorden. Op de syn. in 1663 werd op het berigt daarvan besloten, om den ouden beker te verkoopen ten voordeele der diakonijkas, waaruit hij ook bekostigd was, en

tot dusver te vergeefs tot teruggave daarvan aan die kas was aangedrongen. Men gebruikt thans twee bekers, die het bestaan te danken hebben aan de verovering van Koevorden in 1672. Op den eersten ziet men aan de eene zijde het wapen van Nederland en daar om „Concordia res parvae crescunt" en aan de andere zijde een wapen vertoonende een hoed met drie sterren en het omschrift: „Nicolao Buiter, alias Guldenhoedt," alsmede een opgeheven geharnasten arm gewapend met eenen degen, om welks punt weder drie sterren geplaatst zijn; op het deksel staat: „Deus et fortuna acquirunt omnia" en onder op den bodem aan de buitenzijde „Jr. Hoppers en Jn. Finck met hunne wapens en committeert." Men verhaalt daarvan, dat hij aan Claas Buiter, vroeger hier hoedenmaker en in 1673 tot doodgraver aangesteld, geschonken is wegens het geen hij gedaan had ter verovering van Koevorden in 1672: hoe hij het eigendom der Herv. gemeente is geworden, schuilt in het donkere, even als van den volgenden.

Ingevolge resol. van den Raad van State van 16 Sept. 1676, om een stuk zilver te doen maken ter waarde van *f* 100 tot eene gedachtenis voor van der Thijnen en zijne kinderen, werd aan v. d. Thijnen deze vergulde zilveren beker vereerd: aan de eene zijde staat het Generaliteits wapen, en daar onder „concordia res parvae crescunt;" en aan de andere zijde de inneming van Koevorden. Men vindt eene afbeelding van dien beker en berigten van de genoemde personen in den Dr. Volksalm. 1837 bl. 43 en volg.

Bij de visit. in 1624, werd medegedeeld, dat de onderwijzer niet alle kinderen den catechismus leerde „om vele respective papistische olders," en de zondag misbruikt werd. In 1625 konde hier geene visit. gehouden worden „wegens de groote sterfte van de pest," daar de ouderl. en diakenen ten deele daaraan gestorven waren en de overgebleven „aan de pest waren geinficieert." De visit. werd hier in 1629 ten deele toegelaten en dat nog onder acte de non praejudicando, omdat in de commissie der visitatoren de heerlijkheid en de stad Koevorden niet speciaal genoemd waren. Ds. Onias weigerde toen, volgens gebruik eene leerr. te houden, om dat de burgemrs. hem dit verboden hadden, de kerkeraad verzette zich ook tegen de visitatie: bij de ratificatie werd dit sterk afge-

keurd en in geval het weder plaats vond, werd de pred. en kerker. met vervolging wegens ongehoorzaamheid aan de kerkelijke wetten bedreigd. Ridd. en Eigener. stonden den 1 Maart 1636 aan den onderwijzer hier jaarlijks uit de goederen van Assen *f* 15 toe; daar men hier in 1629 op eigen gezag eenen latijnschen onderwijzer had aangenomen, en bij de latijnsche school zich hier in 1636 een conrector bevond; weigerden zij den 6 Dec. 1643 om van Landschapswege eenen latijnschen onderwijzer hier te bezoldigen. Bij de visit. in 1645 werd berigt, dat de latijnsche school hier door gebrek aan traktement geheel was vervallen. In de Handel. v. Drost en Gedep. van 30 Sept. 1613 wordt gezegd, dat Johannes Leijendekker 33 jaren praebendaat van de Anthonij vicarij is geweest.

De jongste pred. wordt door den Koning benoemd, aan wie de benoeming van den oudsten toekomt is twijfelachtig.

1596—1603.

Johannes de Beveren, te Bergen geb., kwam hier van Haren bij Groningen tusschen den 10 Maart en 17 April 1596: terwijl hij hier in dienst was, deed hij schriftelijk de vraag aan den kerkeraad der Herv. gemeente te Groningen, of hij hier het avondmaal mogt bedienen, zonder zelf eerst met eene gemeente gecommuniceerd te hebben; waarop den 17 April 1596 besloten werd, dat hij hier wel mogt prediken, daar hij te voren in dienst was geweest, maar niet het avondm. bedienen, voor dat hij te Groningen bij de eerste avondmaalviering zou verschijnen om mede te communiceeren en de „uthrichtinghe, offte het ghebruyck te anschouwen." Hij schijnt hieraan niet voldaan te hebben, want die kerkeraad besloot den 25 Aug. 1596 in hunne Handel. aan te teekenen, dat Joh. Beverus, gewezen pred. te Haren, tot 3 malen toe van hunnen koster Arnoldo ontboden was te komen in hunne consistoriale vergadering, „om oorsaecken den broederen dess consistorii daer toe moverende," maar niet was verschenen. Hij is hier eerst bij provisie toegelaten; doch op vertoon van de noodige getuigschriften op de vergad. den 30 Sept. 1600 voor vast aangenomen: wegens ouderdom en zwakheid werd hij verschoond wegens zijne afwezigheid op de vergad. te Rolde den 9 Junij 1601; hij komt het laatst voor op de vergad. te Assen den 5 Sept. 1603, waar uit zijne

naamteekening met de vroegere vergeleken zijne toenemende verzwakking genoegzaam blijkt en grond geeft te denken, dat hij niet vele jaren daarna zal zijn overleden of emeritus geworden.

1607—1610.

Hermannus Arnoldi Treccius, geb. te Rhenen of Rheen in het Munstersche, was hier reeds in dienst den 20 Aug. 1607; op de syn. den 5 Sept. 1608, waar hij niet tegenwoordig was, klaagde de classis van Emmen, dat hij „gecomen wesende ut het Pausdō," zonder kennis der classis de dienst hier had aanvaard en de sacramenten bediend. De commissie, benoemd om dit nader te onderzoeken, schreef hem aan om op de syn. den 4 Sept. 1609 te Beilen te verschijnen: daaraan niet voldoende, werd hij toen wegens halstarrigheid en andere klagten over zijne dienst ontzet, tot dat hij aan het collegie voldoende verontschuldiging wegens zijne afwezigheid op de classic. en synod. vergaderingen en ook bewijs van zijn examen zou ingeleverd hebben; waaraan hij den 14 Sept. voldaan heeft. Hij vertrok naar Middelstum in Julij 1610, waar hij in hoogen ouderdom overl. in 1645 den 22 Mei (synod. Handel.) den 23 Mei (classic. Handel.).

1610—1648.

Onias Boëthius, zoo schreef hij zich steeds, doch zijn eigenlijke naam was Onne Boeijen. Hij was in 1602 pred. te Hamswerum en kwam van daar hier in 1610: daar op de syn. in 1611 berigt was, dat hij zijne beroeping van de gemeente aan Drost en Gedep. niet ter goedkeuring had vertoond, werd hem opgelegd zulks nog eerstdaags te doen; bij de ratificatie nam de Drost hiermede genoegen onder protestatie „de non praejudicando." Hij werd op de syn. te Dordrecht in 1618 en 1619 tot overziener van de overzetting van het O. T. gekozen en ook weder ontslagen; zie dit nader bij Cuperus op Gasselte. Hij werd emeritus en door de classis ontslagen den 10 April 1648 en genoot, behalve het gewone pensioen, levenslang eenig traktement uit de opkomsten der pastorij, volgens eene overeenkomst tusschen den Drost en hem; hij overl. hier den 2 Jan. 1660.

1629—1637.

Johannes Klopmeijer, te Tecklenburg geb., werd hier tot den eersten jongsten of 2den pred. beroepen, en had toen reeds eenigen tijd de dienst waargenomen zonder de toestemming der classis, die zich krachtig daartegen verzette; Drost en Gedep. approbeerden zijne beroeping den 5 Mei 1629; hij werd op de syn. in dat jaar tot pred. bij het leger van wege Drenthe benoemd. Ridd. en Eigener. stonden hem den 16 Febr. 1630 tot revocatie jaarlijks *f* 100 toe uit de generale middelen en gaven hem den 14 Febr. 1634 tot huishuur *f* 50, mits de gemeente er iets bijvoegde; hij overl. den 10 Julij 1637 en werd in de kerk begraven; zijn graf door een fraaijen steen gedekt, die nog vele jaren in de nieuwe kerk, op de plaats der oude gebouwd, aanwezig is geweest, bestaat thans niet meer, zonder dat men weet waar hij gebleven is.

1638—1648.

Johannes Molanus (ter of van der Molen) werd te Deventer geb., trad voor het eerst in dienst in 1631 te Vriese of Almeloveen, en kwam van daar hier in of tegen Nov. 1638. Ridd. en Eigener. stonden hem in 1638 ook de bovengenoemde *f* 100 toe en voegden den 17 Febr. 1646 daar nog jaarlijks 13 mudde rogge uit de Apelsche goederen bij. Hij werd in 1647 naar Farmsum verroepen, doch wegens eene procedure over het collatieregt daar, vertrok hij eerst in Maart 1648 en overl. daar in 1650 den 18 Febr. (classic. Handel.) den 20en (synod. Handel.). Aan zijne weduwe werd wegens het talrijke huisgezin en de vele schulden boven het jaar van gratie nog 3 maanden toegestaan.

1648—1670.

Johan Picardt, Med. Dr.. Joh. zn., Gualth. br.; kwam hier van Rolde in plaats van Boëthius als oudste pred. den 16 April 1648 en overl. den 21 Mei 1670: zie verder het levensberigt in den Dr. Volksalm. van 1842 bl. 1 en volg. Hij heeft in het licht gegeven: *Chronyk. der Landtschap Drenth*, Amst. 1660 4°, herdr. Gron. 1731 8°. Drost en Gedep. opponeerden zich bij resol. v. d. 15 Febr. 1653 tegen de uitgaaf; doch op zijn verzoek werd hem op den Landdag den 10 April 1660 eene vereering van *f* 200 daarvoor

toegelegd, en de Staten van Stad en Lande vereerden hem bij resol. v. d. 14 Maart 1663 *f* 100.

1648—1688.

Fredericus Theodorus van Staveren, te Hattem geb., zn. van Theod. Jac. daar overl. in 1652; trad hier voor het eerst in dienst in plaats van Molanus als jongste pred. den 16 April 1648; werd na het overlijden van Picardt oudste pred. en overl. den 4 Nov. 1688: hij liet ten minste 3 zonen na, van welken Petrus later hier volgt.

1670—1693.

Johannes Michgorius, te Deventer geb.; trad hier voor het eerst in dienst in plaats van van Staveren den 1 Sept. 1670; hij was op de classis te Sleen den 7 Oct. 1672 niet tegenwoordig, omdat hem, alhoewel ziek, bij het overgaan van Koevorden van den bisschop gelast was binnen 24 uren te vertrekken; omdat hij, „de „militie al te seer uyt de Bijbel gesterkt had:" hij overl. den 1 Nov. 1693. Hij hield eene lijkrede op Car. Rabenhaupt, welke hij in 't licht gaf met eene beschrijving van diens leven en bedrijven, getiteld: *De ware troostgrond der gelovige zielen.* Amst. 1675.

1690—1700.

Albertus Reiners, Lubb. zn., br. van Petr., Regn., Arn., Herm. en Eil.; kwam hier van Eelde als jongste pred. den 27 April 1690. De kerkeraad, burgemrs. en gezworen gemeente hier, die het regt van beroeping hunner predd. beweerden te hebben, protesteerden te vergeefs tegen zijne beroeping van 's Landschaps wege gedaan: hij werd oudste pred. in 1694 en overl. den 13 Febr. 1700.

1694—1699.

Petrus Reiners, Lubb. zn., br. van Albert., Regn., Arn., Herm. en Eil., werd hier beroepen door den Drost E. A. baron van Pallandt den 7 Junij 1694, waartegen de stedelijke regering zich vruchteloos opponeerde en dien ten gevolge drie burgemrs. hun ontslag verzochten en verkregen: hij trad hier voor het eerst in dienst als jongste pred. in Aug. 1694 en overl. den 10 Nov. 1699.

Regnerus Reiners, Lubb. zn. br. van Alb. en de bovengenoemden, was propon. toen hij hier in plaats van zijnen overleden broeder Petrus tot jongsten pred. beroepen werd; doch is voor zijne bevestiging overl. in 't laatst van 1699.

1700—1731.

Jacobus Cremer, te Zutphen geb. in Junij 1655; trad voor het eerst in dienst in 1681 in de Gasthuiskerk te Arnhem, vertrok in 1682 naar Bathmen, in 1690 naar Kage bij Leiden, kwam van daar hier als jongste pred. den 28 April 1700, doch werd nog in hetzelfde jaar oudste; hij werd in 1710 afgevaardigd ter visie der *autographa* en overl. den 11 Oct. 1731.

1700—1702.

Johannes Franken, trad hier voor het eerst als jongste pred. in dienst den 15 Oct. 1700, vertrok naar Zaltbommel in 't begin van 1702 en overl. daar den 31 Oct. 1716.

1702—1748.

Petrus van Staveren, hier geb. zn. van Fred. Theod., br. van Reiner. te Blankenham overl. in 1749; hij was als propon. bijna 8 jaren hulppr. te Heemse bij Zwolle, werd hier door den Drost, die de jongste predsplaats steeds had vergeven, als zoodanig beroepen; hetwelk Ridd. en Eigener. den 21 Maart 1702 approbeerden, mits dat zulks in geen consequentie zou getrokken worden, maar bij nadere voorvallende vacature „van deze en diergelijke pastoriën „volgens Instructie worden vergeven bij de H. H. Ridd. en Eigener.; „vide 29 art. van Drosten Instructie." Hij trad hier voor het eerst in dienst den 7 Mei 1702, werd oudste pred. in 1731, emer. in 1748 en overl. hier den 22 Junij 1761, oud in 't 68e jaar.

Ulrik de Vries werd hier tot jongsten pred. beroepen van Anloo den 17 Nov. 1731, doch overl. daar voor zijne overkomst hier.

1733—1747.

Hendrik Böttichius, Rud. zn., Nic. br., kwam hier van Gieten als jongste pred. den 11 Jan. 1733, hij had in 1746 eenen hulppred. en overl. den 1 Aug. 1747, oud 56 j. 6 m.

1748—1798.

Anthonij Beckeringh, te Woldendorp geb. in 1718, zn. van Willem daar overl. in 1733; hij nam als propon. eenigen tijd de dienst te Enkhuizen waar, werd hier in 1747 beroepen tot jongsten pred., maar door het emeritaat van van Staveren daarop tot oudsten beroepen, trad hij hier voor het eerst in dienst den 1 Sept. 1748: emer. verklaard, deed zijn collega Meijer in zijnen naam afscheid den 6 Mei 1798; hij overl. te Groningen tusschen den 7 en 8 Oct. 1798, oud bijna 80 jaren. Zijn zn. Wilh. overl. te Ysbrechtum c. a. in 1808, Joh. te Nieuw-Scheemda in 1807 en Rudolf te Goinga c. a. in 1808.

1748—1771.

Anthonij Camerlingh, hier geb., brszn. van Joh. te Steenwijkerwold overl. in 1757, neef van Anth. Cato te Westerbork en klzn. van Joh. te Ruinen; hij trad hier voor het eerst in dienst als jongste pred. den 27 Oct. 1748, werd in 1764 afgevaardigd ter visie der *autographa* en overl. den 28 Sept. 1771, oud in 't 47e jaar.

1773—1783.

Helmer Heres kwam hier van Oosterhesselen als jongste pred. den 21 Febr. 1773, werd in 1779 afgevaardigd ter visie der *autographa* en vertrok naar Westerbroek den 31 Aug. 1783: zie verder op Gieten.

1783—1794.

Johannes Snethlage, Will. zn., Fred. br., kwam hier van Odoorn als jongste pred. den 16 Nov. 1783; vertrok naar Maastricht den 30 Maart 1794, naar Leer in 1796, naar Pieterburen in 1810 en overl. daar den 9 Nov. 1840, oud ruim 83 jaren.

1794—1842.

Albertus Lösing Meijer, Gerh. Alb. zn., kwam hier van Sleen als jongste pred. den 6 April 1794, werd oudste in 1798 en emer. den 1 Jan. 1842; hij overl. hier den 29 Junij 1842, oud 80 j. 4 m.

1799—1807.

Albert Jan Hartman, te Hoogeveen geb.; trad hier voor het eerst in dienst als jongste pred. den 22 Sept. 1799 en vertrok naar Gasselte den 24 Mei 1807.

1807—1815.

Gerhardus Boudewijn Clement, te Borne geb., zn. van Boudewijn als emer. van Doetinchem overl. in 1823; trad voor het eerst in dienst den 5 April 1807 te Angerlo, kwam van daar hier als jongste pred. den 29 Nov. 1807; vertrok naar Brielle den 29 Oct. 1815 en overl. daar aan de cholera den 6 Aug. 1833, oud 49 jaren.

1816—1819.

Robert Alberthoma Chevallier, te Zwolle geb., waar zijn vader Pierre toen rustend pred. was, doch laatst Fransch pred. te Amsterdam en daar overl. in 1825: hij trad hier voor het eerst in dienst als jongste pred. den 19 Mei 1816, vertrok naar Luik tot Garnizoenspred. den 10 Jan. 1819, naar Everdingen in 1823 en overl. daar den 1 April 1826, oud bijna 34 jaren.

1819—1821.

Johannes Bernhardus Theodorus Hugenholtz, te Emmelenkamp geb., Henr. Steph. zn. te Sleen; trad hier voor het eerst in dienst als jongste pred. den 6 Junij 1819, werd wegens zwakheid van zielsvermogens emer. verklaard den 8 Mei 1821; trad weder in dienst in 1834 te Emmelenkamp en vertrok in 1836 naar Nieuwenhuis als 2de pred.

1821—1828.

Rutger Perizonius Mensinga, geb. te Nieuw-Beerta den 9 Julij 1798, Joh. Henr. Jans. zn. te Emmen, Joh. br. te Zuidlaren; trad hier voor het eerst in dienst als jongste pred. den 30 Sept. 1821 en vertrok naar Nieuw-Beerta den 5 Oct. 1828, daar hij overl. den 19 Nov. 1847.

1829.

Coenraad Hendrik Pelinck, te Havelte geb. in 1805,

Joh. zn., trad hier voor het eerst in dienst als jongste pred. den 3 Mei 1829 en werd oudste den 1 Jan. 1842.

1842.

Antonie Wilhelmus van Moock, te Delft geb. in 1808; trad hier voor het eerst in dienst als jongste pred. den 3 Julij 1842.

BORGER.

Het had met de daarbij behoorende gehuchten Westerdorp, Ees of Eeste, Buinen, Drouwer, Bronneger, Buinerveen, Drouwerveen en Drouwerveenschemond 1094 inwoners in 1796 en 2541 in 1858. In 1630 waren hier 30 lidmaten, in 1624 werd geklaagd, dat het avondmaal maar éénmaal in 't jaar, in 1626 dat het zelden en in 1633 dat het tweemaal werd gehouden.

De kerk, gebouwd in 1826, werd aanbesteed voor ruim *f* 6000, terwijl de spandiensten voor rekening der gemeente waren; van Rijkswege werd daartoe *f* 4000 gegeven: zij werd ingewijd door D^{s}. J. R. Boelken den 24 Dec. 1826 met 2 Chron. VII: 3 en heeft op eenen in den muur gemetselden steen dit opschrift: „Door „de hulp van God en eene vleitige hand, Bragt men in 1826 deze „kerk weer tot stand."

De toren aan de kerk verbonden is oud en heeft boven de spits een platronden bol, waarop men meent dat staat „Hu- „bertus Weijnichman secretarius terrae Drenthiae in perpe- „tuam memoriam 1644." Daar Weijnichman volgens Handel. van Drost en Gedep. overl. tusschen den 12 Julij en 17 Aug. 1627 zal het jaar 1644 abusief zijn. De klok is afkomstig van der A-kerk te Groningen en heeft ten opschrift: „Gerhardus de „Wou me fecit anno MCCCCCI † lauda Sanctū Martinū quoties „pulsor rogo."

Op de twee zilveren bekers bij het avondmaal in gebruik staat: „Hervormde gemeente Borger 1824."

Bij de visit. in 1624 werd medegedeeld, dat het koor en de kerk bouwvallig waren, er geen tafel in de kerk was, de pastorij reeds 18 jaren jammerlijk henen lag en aan den koster de jaarlijksche klokrogge onthouden werd; in 1626 en 1627 dat het arbeiden op zondag hier in gebruik was en er geene catechismuspreken gedaan wierden.

Op de klagten van de ingezetenen bevalen de Gedep. voor de laatste maal den 9 Nov. 1602 den gewezen onderwijzer hier, Frederik genoemd, om binnen tweemaal 24 uren na insinuatie dezes uit de kerk en buiten het kerkhof met de woning te vertrekken. De Landdag stond den 19 Febr. 1627 aan den pred. jaarlijks *f* 50 toe en legde aan de gemeente op daar *f* 50 bij te voegen; den 10 April 1666 gaf zij *f* 150 tot herstelling der kerk; de syn. in 1849 *f* 1500 tot eene nieuwe pastorij, en werd voor gelijke som aan de Lands regering aanbevolen daar de kosten op ongeveer *f* 6000 geraamd waren.

De laatste priester hier is geweest Luitien Elinghe of Alinghe, die tevens deken van Drenthe was; hij is gehuwd geweest en was in 1610 al overleden. In de kloosterreken. van de prov. Groningen komen in 1610 onder de uitgaven voor: aan de weduwe van Ludolf Alingh gewezen pastoor te Borger 30 Car. Gl. „zoe haer zal. man, weghes verdient salaris, noch was competeerende;" in die van 1609 aan Johanni Bouwer gewezen pastoor te Borger 30 Car. Gl. hem geaccordeerd voor alle zijne pretenses; in die van 1610 nog, tot opbouw en reparatie aan de kerk te Borger wegens 4 erven, waarvan Huisinge en Wiltinghe erven onbehuisd (in 1614 was één er van behuisd) 87 Gl. 16 stuiv. en één glas in de kerk vereerd à 20 Gl. 16 st.; aan Alex. Tilekinck pred. hier 7 Gl. 10 st. voor 2½ mudde rogge gaande uit Wiltinghe en Huisinghe erven en aan den onderwijzer Albertus van Holle even zooveel.

1599—1635.

Alexander Tilekinck schreef zich gewoonlijk zoo, doch ook wel Tilekingius, en was te Minden geb., daar de classis van de

Marne hem tot het examen niet had toegelaten en hij evenwel de dienst aanvaard had en daarmede voortging, heeft zij hem afgezet; hetwelk op de syn. in April 1597 te Groningen werd bevestigd en aan de classis opgedragen hem aan eene schooldienst te helpen ten einde zich verder te bekwamen: hij was met 1598 al onderwijzer te Kloosterburen en ontving ½ jaar traktement verschenen den laatsten Nov. 1598 à 25 Car. Gl.; bovendien werd hem gegeven „ 3 spannsche cluten; makende te zamen *f* 31-90. Hij is van daar hier gekomen omstreeks 1599, daar hij op de vergad. in April 1608 verklaarde, dat hij hier 9 jaren geweest was en op de syn. den 30 Sept. 1600 klaagde, dat hij de schooldienst hier tevens 1½ jaar had waargenomen en slechts 1 jaar de inkomsten had ontvangen, zoodat hem nog ½ jaar toekwam; waarop besloten werd, dat hij met den tegenwoordigen koster en onderwijzer in vriendschap zou accordeeren. Hij bediende ook Odoorn tot in 1601, verzocht in 1603 twee malen van de Gedep. zijn ontslag, omdat hij hier geen bestaan had en de pastorij in een slechten toestand was; zij schreven dien ten gevolge de gemeente aan, hem onderhoud te geven en de pastorij op te timmeren. Hij verzocht op de syn. in 1634 emeritus te worden wegens zijne hooge jaren, alsmede dat zijn zoon hem mogt opvolgen, en dadelijk als adjunct hem mogt worden toegevoegd; al het welk toegestaan werd en hij tevens vrijgesteld van het catechismuspreken en de boete bij nalatigheid daarin. Ridd. en Eigener. verleenden bij resol. van den 17 Febr. 1635 hem het emeritaat en zijn pensioen zou ingaan, zoodra zijn zoon zou zijn bevestigd: hij overl. den laatsten Febr. 1636.

1634—1680.

Samuel Tileking, hier geb., Alex. zn. had eenige jaren als alumnus jaarlijks *f* 30 genoten, hetwelk later met *f* 20 verhoogd werd. Hij werd in 1634 adjunct van zijnen vader en later hier beroepen tot zijnen opvolger, werd hij peremptoir geëxamineerd den 8 Mei 1635 en bevestigd voor den 15 Junij. Hij verzocht aan de classis den 15 April 1667 het examen voor 3 zonen, Alexander, Johannes en Hendrik; laatstgenoemde is hier in 1668 onderwijzer geworden: hij werd emeritus in April 1680 en overl. den 10 Nov. daaraanvolgende.

1680—1716.

Alexander Tilikingh, hier geb., oudste zn. van Sam., br. van Johan. te Sleen en Hendrik hier onderwijzer; trad hier voor het eerst in dienst in den zomer van 1680 en overl. den 1 Febr. 1716.

1717—1720.

Johannes Paschen, Joh. zn. werd door Drost en Gedep. hier beroepen van Schoonebeek den 24 Febr. 1717 en overl. den 27 Julij 1720.

1721—1732.

Nicolaas Böttichius, te Kropswolde geb., Rudolph zn. daar overl. in 1749, br. van Hendr. te Gieten; trad hier voor het eerst in dienst in Dec. 1721 en overl. den 5 Febr. 1732.

1733—1763.

Rudolf Wildrick, te Koevorden geb., br. van Cyriacus Lancelot W., te Hattem overl. in 1786, trad hier voor het eerst in dienst den 10 Mei 1733 en overl. den 23 Mei 1763 oud in 't 58e jaar.

1764—1767.

Johannes Bernhardus van Loenen, te Groningen geb. den 18 Maart 1739, Jac. br. te Dalen; trad hier voor het eerst in dienst den 19 Aug. 1764, vertrok naar Marssum den 1 Nov. 1767, naar Noordwolde en Beuil in 1777, naar de Joure in 1793, daar hij overl. den 21 April 1810.

1768—1770.

Nicolaus Houwink, te Meppel geb. den 5 Aug. 1742, Gerrit br. te Bergum overl. in 1805; trad hier voor het eerst in dienst den 31 Julij 1768, vertrok naar Oudeschoot. c. a. den 16 Sept. 1770, naar Idaard c. a. in 1773, naar Franeker in 1779, legde zijne dienst daar neêr in 1797 en ging te Leeuwarden wonen, waar hij van 1801 tot aan zijn overlijden den 10 Junij 1810 eene halve predikbeurt heeft waargenomen.

1771—1781.

Johannes Dijck, te Vries geb., Dur. zn. Lukas br. te Siddeburen overl. in 1801; trad hier voor het eerst in dienst den 1 Jan. 1771 en vertrok naar Gasselte den 6 Mei 1781.

1781—1785.

Johannes Henricus Broese, te Denekamp geb., br. van Bern. Joh. te Zuidwolde, trad hier voor het eerst in dienst den 4 Nov. 1781 en vertrok naar Nijkerk, Oldekerk en Faan den 6 Nov. 1785; hij overl. daar den 11 Mei 1835.

1786—1791.

Nicolaas Augustus Schacht, te Meppel geb., trad hier voor het eerst in dienst den 11 Junij 1786: hij werd wegens zijn oproerig gedrag in 1787 gehouden in zijne dienst geschorst en hem door Ridd. en Eigener. den 15 Jan. 1788 opgelegd om op den eerstkomenden Landdag eene boetpreek over Ezra IX: 13 en 14 te Assen te houden, waarna hij van zijne schorsing zou ontheven en wederom hersteld zijn. Hij vertrok naar Peperga c. a. in Dec. 1791 en overl. daar den 24 Sept. 1807, oud in 't 50e jaar.

1792—1793.

Petrus Izaäk Calkoen, te Hoogeveen geb. den 17 Maart 1770, br. van Hendr. Alb. Jac. te Gasselter-Nieuwveen, trad hier voor het eerst in dienst den 10 Junij 1792 en vertrok naar Peize den 6 Oct. 1793.

1794—1806.

Jan Beekhuis, te Noordlaren geb., zn. van Herm. laatst te Bonde en daar overl. in 1808, br. van Willem te Garijp c. a. overl. in 1815, van Hero Gerard te Stapelmoer overl. in 1816 en van Albert te Schellingwoude overl. in 1797: hij trad hier voor het eerst in dienst den 16 Maart 1794 en vertrok naar Hardenberg den 1 Mei 1806; hij overl. daar den 20 Maart 1816, oud ruim 47 jaar.

1806—1810.

Theunis Braam, te Groningen geb. in 1771; trad hier voor het

eerst in dienst den 21 Sept. 1806 en vertrok naar Donkerbroek c. a. den 27 Mei 1810, is daar emeritus geworden den 1 Julij 1838.

1810—1843.

Jan Rosing Boelken, te Valte onder Odoorn geb. den 29 Junij 1781, trad hier voor het eerst in dienst den 4 Nov. 1810, werd emeritus den 1 Jan. 1843 en overl. hier den 1 Junij 1847.

1843.

Pieter Pieters Mulder, te Sappemeer geb., was hulppred. te Wildervank in 1842 en 1843, en trad hier voor het eerst in dienst den 25 Junij 1843.

DALEN.

De beide gehuchten Wachtum en Dalerveen behooren daarbij. In 1622 waren er 2 lidmaten en in 1630 met het huisgezin van den pred. 6.

De vorige kerk had een steenen gewelf, rustende op vier zware pilaren, die midden door de kerk stonden. Bij de visit. in 1624 ontbrak er eene tafel voor de avondmaalviering en stond de doopvont nog in de kerk; de school die aan de kerk stond was met stroo gedekt; wegens het gevaar van brand werd hierover dikwerf geklaagd en de gemeente meermalen aangeschreven dit te verbeteren, tot dat op de syn. in 1631 besloten werd haar aan te schrijven om tegen Mei 1632 eene bekwame school te timmeren, daar bij gebreke van dien er eene zou getimmerd worden op dubbelde kosten van Dalen. Ridd. en Eigener. gaven tot herstelling der kerk in 1644 *f* 200 en in 1674 *f* 50, daar zij door de Munstersche troepen van predikstoel, banken en glazen beroofd was. Gedurende het laatste beleg van Koevorden strekte zij voor de hier gelegerde sol-

daten tot caserne, en tot eene bergplaats van hooi en stroo; het houtwerk daarin aanwezig werd er uitgebroken en verbrand. De tegenwoordige kerk is gebouwd in 1824, waartoe van Rijkswege *f* 6000 werd gegeven; zij werd ingewijd den 15 Aug. 1824 door D^{s}. Lamping met Hebr. X: 25^{a}. Boven de deur aan de oostzijde staat op eenen steen: „A°. 1824 herbouwd. De eerste steenen ge„legd door de kerkvoogden J. Kiers, Mz., M. Caspers, H. „Kiers en G. J. Volkers."

De toren ten westen aan de kerk verbonden heeft in de vernieuwing niet gedeeld; tot het uurwerk daarin legateerde Wendel Burchorst in 1664 *f* 100, waarbij de Landdag eene gelijke som voegde. De in den toren hangende klok heeft tot opschrift: „A°. „1639 Bin ick gegoten en tot Godes ehr en voor 't eerspel van „Dalen. Lovet Godt boven alles."

Volgens contract van den 18 Sept. 1614 was de pred. verpligt eenen onderwijzer ten genoegen van de gemeente te houden, waarvoor hij zou ontvangen van ieder kind dat ter school ging een ½ daalder en de ½ St. Martens vicarij, de zoon van Roelof Hendriks collator der vicarij was toen student en ontving de andere helft. Na eenigen tijd over die vicarij geprocedeerd te hebben, werd bij onderlinge overeenkomst den 7 Nov. 1623 bepaald, dat D^{s}. Bolling alle inkomsten van de vicarij zou ontvangen, maar aan Roelof Leving zoon van Lambertus, gewezen priester te Anloo, jaarlijks 10 mudde winter rogge zou leveren: welk accoord Drost en Gedep. den 21 Nov. goedkeurden onder voorwaarde, dat hij jaarlijks een bewijs van eenen Hoogleeraar van de voortzetting zijner studie aan hen zou vertoonen.

Bij de visit. in 1624 werd nog geklaagd dat hier twee vicarijen de St. Anna en de St. Sacraments verdonkerd werden; dat aan den pred. onthouden werden de pachten, de 5 getijden genaamd; volgens goede registers en levende getuigen had ieder volle boer jaarlijks op midwinter ½ mudde rogge daarvoor gegeven; alsmede dat de klokrogge, van ieder boer twee spint, werd ondergeslagen: bij die in 1626, dat de catech. preken, die hier eenen tijd lang waren gehouden, opgehouden hadden, omdat zulks in de naburige gemeenten niet geschiedde, en dat er des zondags openlijk gearbeid werd.

Het collatieregt behoort nog even als kort na de Hervorming bij het huis de Scheer, nabij Gramsbergen in de prov. Overijssel.

De laatste priester hier was Albertus Clonde ook Clunder genaamd.

1600—1602.

Johannes Sutorius was hier al in dienst toen hij op de classis den 30 Sept. 1600 verscheen, en waar hij op vertooning van zijne getuischriften tot lid werd aangenomen. Het accoord tusschen den gewezen priester Albertus Clunder en de gemeente getroffen over 't gene van de dooden zou betaald worden, werd op zijn verzoek vernieuwd den 8 Mei 1601 en bepaald, dat elk boerhuis hem jaarlijks zou betalen ½ mudde rogge en de keuters 10 stuiv. Op de syn. in Nov. 1602 te Assen werd medegedeeld dat Sutorius zijne dienst vrijwillig had neêrgelegd en zulks van den Stadh. aangenomen was.

1603—1605.

Udo van Doesburg kwam hier van Zweeloo tusschen den 23 Maart en 12 Aug. 1603 en vertrok naar Oldendorp in Oostfr. in 1605 of 1606 en in 1614 naar Finsterwolde, waar hij in 1625 overl. Joh. van Asschenbergh te Oosterhesselen heeft gedurende deze vacature de dienst hier eenigen tijd waargenomen.

1608—1609.

Hermannus Götze kwam hier in den zomer van 1608 en toonde op de syn. te Assen den 5 Sept. 1608 de bewijzen van zijn examen, beroep. en bevestiging hier; waarop hij als lid werd aangenomen. Hij werd op de syn. den 4 Sept. 1609 te Beilen om gruwelijke daden afgezet, moest dadelijk de dienst hier verlaten en aan Drost en Gedep. werd geschreven, om tot voorkoming van meerder onheil, hem uit het Landschap te verdrijven; die hem toen verbannen hebben.

1610—1658.

Heino Bollinck trad in dienst in 1604 of 1605, waarschijnlijk te Brochterbeeke, graafs. Lingen, althans werd hij van daar hier

beroepen den 29 April 1610; hij werd toen nogmaals geëxamineerd en trad hier in dienst voor Aug. Hij werd op zijn herhaald verzoek emeritus verklaard den 23 Febr. 1658, overl. hier in Junij 1664 en is begraven den 2 Julij, oud in 't 85e jaar volgens zijn grafsteen, die slechts ten deele meer leesbaar is.

1655—1672.

Hermannus Bollinck, hier geb., zn. van Heino bovengenoemd, werd hier bevestigd in Aug. 1655 als adjunct en in 1658 tot opvolger van zijnen vader, nadat hij vooraf peremptoir geëxamineerd was. Hij was in 1672 wegens de Munstersche troepen genoodzaakt met vrouw en kinderen te vlugten en begaf zich naar Koevorden, waar hij en zijne vrouw in Oct. 1672 overleden; hunne kinderen, waaronder althans 3 zonen waren, van alle goederen door den oorlog beroofd en daar hunne huismeubelen alle verwoest waren, werden den 11 Mei 1673 volgens besluit van den kerkeraad te Groningen daar in provisioneele alimentatie opgenomen, Jan, (de jongste) geb. den 25 Julij 1661 is tot aan zijne meerderjarigheid in een weeshuis daar geweest, Hendrik (de oudste) diende in 1677 bij de cavallerie onder den Majoor Sickinga.

1673—1700.

Lubbert Reiners werd hier volgens besluit van den Landdag van den 20 Febr. 1673, schoon het jaar van gratie nog niet ten einde was, beroepen van Nieuwenhuis en Velthuizen, en kwam hier den 31 Aug. 1673; hij werd emeritus in 1700 en overl. hier den 24 April 1720, oud 96 jaren, zijne zes zonen zijn alle predd. geweest; zie van hen op Eelde.

1700—1734.

Eilardus Reiners, hier geb., Lubb. zn., zie zijne brs. op Eelde; hij trad hier voor het eerst in dienst in 1700 en overl. den 6 Junij 1734, oud ruim 56 jaren.

1735—1759.

Alexander Sprungli, te Emmelenkamp geb., zn. van Hermannus Georgius, als emerit. overl. in 1753, trad hier voor

het eerst in dienst den 16 Oct. 1735. Hij werd op de syn. in 1748 wegens dronkenschap bestraft en het verbod der classis bij herhaling aan hem gedaan om zijne preken niet voor te lezen, bevestigd en daarop eene boete van *f* 5 gesteld ten voordeel van de diakonij der gemeente, zoo menigmaal hij van nu af aan daartegen zoude handelen. Op de syn. in 1751 werd de kerkeraad hier afgezet, omdat die hem niet als pred. wilde erkennen; en beweerde, dat hij na zijne schorsing in zijne dienst niet had behooren hersteld, maar afgezet te zijn: hij heeft eindelijk wijselijk zijn ontslag gevraagd en verkregen op de buitengewone classis den 9 Mei 1759.

1760—1777.

Johannes Luin, hier geb., trad voor het eerst in dienst den 28 Dec. 1738 te Zonnemaire, vertrok naar ter Neusen in 1745, naar Dirksland in 1748, kwam van daar hier den 18 Mei 1760 en overl. den 21 Febr. 1777, oud ruim 66 jaren. Zijn zoon Johannes overl. te Adolphs of Ooltgens-plaat in 1796.

1778—1783.

Hermannus Proper, te Vorgten geb., zn. van Joh. als emeritus te Zwolle overl. in 1782; trad hier voor het eerst in dienst den 25 April 1778, vertrok naar Vollenhoven den 4 Mei 1783, naar Hien en Dodewaard in 1794, naar Leiderdorp in 1797, en naar Leiden in hetzelfde jaar; hij werd daar emer. den 1 Jan. 1833 en overleed den 3 Febr. 1842, oud 86 jaren 7 maanden.

Jaques Dozij, te Steenwijk geb., werd hier beroepen den 17 Mei 1783 en door Drost en Gedep. geapprobeerd den 14 Aug.; den 8 Oct. peremptoir geëxamineerd, werd hij afgewezen, doch op voorspraak ging de vergad. tot eene nieuwe stemming over en werd hij toen toegelaten. Aan beide stemmingen nam ook deel D^{s}. Begemann van Sleen naar Middelbert verroepen, die reeds als lid der classis was ontslagen, en eerst tegen, doch later voor de toelating stemde. Drost en Gedep. disapprobeerden den 14 Febr. 1784 die beroeping en daar de collatoren weigerden eene nieuwe te doen, is zulks op order van den Landdag door hen gedaan: terwijl de kerkeraad weigerde de losmaking van den benoemde te verzoeken,

magtigden zij D^{s}. Hemmes te Emmen om dit in hunnen naam te doen en werd ieder lid van den kerkeraad (4 ouderl. en 4 diak.) eene boete van 25 GGl. opgelegd; waarvan zij aan hen op hun verzoek den 21 Dec. remissie verleenden.

1784—1811.

Jacobus van Loenen, Joh. Bernh. br., kwam hier van Zweeloo den 9 Oct. 1784; tot voorkoming van alle disorder bij zijne bevestiging werd door 't collegie afgevaardigd om daarbij tegenwoordig te zijn, één lid der Gedep. en den Raad en Landsschrijver. Hij overl. den 14 Febr. 1811, oud 51 jaren 8 maanden.

1813—1836.

Carel Nicolaas Lamping, werd te Baccum, graafs. Lingen geb., zn. van Arnold Wilhelm daar overl. in 1805, brszn. van Frederik Adolf Mauritz te Ootmarsum overl. in 1767, br. van Gerard Mauritz te Petersburg bij de Nederd. Herv. gemeente. Hij trad voor het eerst in dienst den 19 Febr. 1797 te Heemse, vertrok in 1805 naar Rhijnzaterwoude, kwam van daar hier den 4 Julij 1813 en overl. den 3 Mei 1836, oud ruim 64 jaren.

1837.

Hendrik van Ingen, te Kampen geb., trad hier voor het eerst in dienst den 23 Julij 1835.

EMMEN.

Emmen, waarbij de gehuchten Angelslo, Noord- en Zuidbarge, den Oever, Weerdinge en Westenesch behooren, werd vroeger en ook nog in de 17^{e} eeuw meermalen Empne genoemd.

De kerk bezat vroeger twee vicarijen; de Nemans of Nijemans en de St. Anna ook wel de Campers vicarij genaamd. Willem Heminge priester hier in 1594 en later te Peize had eene erve van de St. Anna vicarij in 1594 overgedragen aan Conste van Selbach te Emmen, om zijn zoon daarvan te laten studeren, en zou daarvoor van van Selbach in eens 100 daalders ontvangen. Gedep. besloten den 30 Julij 1602, dat deze vicarij met alle hare annexen zou zijn en blijven tot onderhoud van den pred., en het kerspel aan van Selbach zou terug geven, wat hij kon bewijzen aan Heminge betaald te hebben.

H. Brachtesende pred. hier klaagde aan Drost en Gedep. den 12 Maart 1618, dat door Const van Selbach, voor wien zijn zoon Claes compareerde, de Campers vicarij „ad privatos „usus" gebruikt werd: zij werd in 1620 aan den pred. toegewezen en van Selbach in de kosten der procedure veroordeeld. Op de syn. in 1624 werd door de visitatoren berigt, dat hier vele kerkegoederen werden veraliëneerd, onder anderen van de Nijemans vicarij wel 15 mudden land, ook ander roggeland en een zoogenaamde ijzeren koe.

In plaats der vorige oude kerk is hier eene nieuwe gebouwd en ingewijd door D^{s}. Hugenholtz den 2 Julij 1856 met Genes. XXVIII: 17^{b}. Schoon alle materialen kosteloos zijn vervoerd en aangevoerd, heeft zij nog ruim *f* 20000 gekost.

De oude toren aan de kerk verbonden heeft een fundament van zware keijen, en bestaat van onderen tot op eene hoogte van ongeveer 3 Ned. ellen uit zware effen gekapte keijen. Ridd. en Eigener. gaven in 1656 tot een uurwerk daarin *f* 100. Op de in den toren hangende klok, die gescheurd is, staat van boven af naar beneden ongeveer het volgende: „Anno dni MCCCCLVI „Maria bin ik gheheten, dat kerspel van empne hebbet mi „don gheten, an unser leven vrowen ere. Caspar. Melchior. „Balthasar. — s. Petre. s. Paule. s. Johannes. s. Andreas. „s. Jakobus. s. Thomas. s. Bartolomeus. s. Philippus. „s. Jakobus. s. Matheus. s. Simon. s. Judas. s. Matias." In het midden zijn twee beelden en om het eene staat: „ave „Maria gratia" en lager: „eenighe rike help God ut allen noet. „Wi en weten nicht wisser wen den doet. Gert Kling hee mi

„gegoten tot God siner ere. Wake up dat wil ik die raden, ghanck „du to kerken drade (spoedig)? unde heur de missen mit vlite, do „recht redelick so wil di God gheben ere."

Het is zigtbaar dat er nog 2 klokken gehangen hebben; de overlevering zegt, dat de bisschop van Munster beide in 1672 heeft medegenomen, en de een nog hangt in den toren te Wesuwe in Munsterland, en de ander gezonken is in de Oevermanskolk in deze gemeente gelegen.

Op den zilveren beker in gebruik bij 't avondmaal staan de woorden die men leest 1 Cor. X: 16 en „drinckbeker der kerken tot „Emmen, Anno 1641."

De doopvont of wijwatersbak uit Bentheimer steen gemaakt is hier nog aanmezig. De lijkpreken zijn hier nog in gebruik. Van 1602 tot 1657 werd bestendig over den vervallen toestand der pastorij geklaagd, waarom zij somtijds niet bewoond kon worden.

Jkhr. Johan van Steenwijk van de Groote Scheer bezat bij de hervorming alleen het collatieregt van de Neijmans vicarij, hij maakte ook aanspraak op dat van St. Anna, hetwelk hem bij regterlijk vonnis werd ontzegd; in 1603 eigende hij zich het geheele collatieregt toe, in 1614 opponeerde de gemeente zich daar tegen, doch bleef zulks toen onbeslist, later is hier steeds gehandeld als of er een eenig collatieregt bestond; in 1787 is dat regt in 107 stemmen gesplitst en aan de ingezetenen verkocht.

De laatste priester hier was Albertus Werckinck, ook Wekinck en Alb. Emmen genaamd, gewezen prior van het klooster te Scharmer; hij is na de hervorming hier blijven wonen, op de classis den 5 Sept. 1603 werd geklaagd, dat hij zich met zijne concubine niet naar kerkenorde liet copuleeren; op de vergad. in April 1608 verklaarden de kerkvoogden, dat zijne vrouw eigenlijk zijne dienstmeid was; bij de visit. in 1614 werd medegedeeld, dat hij aan de ingezetenen wijwater verkocht, met bezweringen en op andere wijzen kranke menschen en beesten genas en nog eene concubine hield; op de syn. in 1615 werd besloten, dat zulks door den Drost naar behooren tegen hem zou vervolgd worden.

1600—1602.

Henricus Asuerus was hier beroepen, toen hij op de clas-

sis te Anloo den 12 Sept. 1600 geëxamineerd en toegelaten werd; hij was hier nog den 31 Mei 1602 en toen lid der syn. te Groningen, doch vertrok in dat jaar naar Beerta, waar hij in 1605 nog was.

Zacharias Wolff, pred. te Bemerwold, werd hier door Jkhr. Jan van Steenwijk, die beweerde collator te zijn, in 1602 aangesteld; Gedep. weigerden op advies van den Stadh. dit goed te keuren, verboden hem met de dienst voor te gaan en gaven den 2 Maart 1603 last om bij weigering hem met geweld uit de pastorij te zetten. Zijn verzoek op de syn. te Groningen in Mei 1603 om toegelaten te worden, werd afgewezen. Daarop vervoegde hij zich bij de Gedep. met een bewijs van zijn ontslag, beroeping en goed getuigenis van de classis van Leer, waarop zij toestonden, dat hij in zijne dienst hier bij provisie voortging en aan Joh. Acronius pred. te Gron. verzochten, om mede te werken, dat de Stadh. deze provisioneele toelating goedkeurde; maar deze antwoordde bij missive van den 23 Mei 1603, dat de Gedep. hunne instructie in dezen verre te buiten gegaan waren, en begeerde daarom, dat zij niemand in de kerkdienst zouden stellen, voor en aleer zij het advies van hem of bij zijne afwezigheid van Wermerus of Acronius predd. te Gron. zijne gecommitteerden zouden hebben verstaan: Gedep. besloten den 30 Mei deze missive aan den Landdag mede te deelen om het advies te vragen hoe zij zich verder te gedragen hadden. Daar Wolff voortging met de dienst waar te nemen, werd door de Gedep. den 29 Julij de gemeente aangeschreven hem dadelijk te ontslaan, de dienst te verbieden en van de aanwezige vruchten niets te geven; waarop hij vertrokken is. Een van gelijken naam trad in dienst in 1604 te Vorden, vertrok in 1605 naar Ruurlo, in 1607 naar Blankenham, daar hij in 1611 is afgezet. Hij verzocht aan den kerkeraad te Groningen den 2 Junij 1613 om weder ten avondm. toegelaten te worden, die besloot zulks om zekere redenen voor dit maal op te houden. Te Oostwold, Hooge en Lage Meeden beroepen werd dit door de classis den 15 Nov. 1613 goedgekeurd: wegens zware beschuldigingen voor de classis geciteerd, werd haar den 15 Junij 1618 berigt, dat hij zijne plaats had verlaten en gevlugt was, vele schulden nalatende, daar hij de herbergen te veel had bezocht.

1603.

Johannes Schröder, te Bremen geb., hier door de Gedep. gezonden om eene proefpreek te doen, berigtte hun den 20 Febr. 1603 dat van Steenwijk hem zulks geweigerd had; op advies van den Stadh. besloten Gedep. den 2 Maart hem hier geregtelijk in dienst te stellen, hij werd op de syn. te Groningen den 2 Mei 1603 geëxamineerd om reden, „dewijl de classis in Drenthe nog zwak is" hij vertrok naar Beilen voor den 4 Julij 1603.

1607—1613.

Bernhardus Strothusius was hier reeds eenigen tijd in dienst, toen hij op de classis den 7 Sept. 1607 verscheen; hij was hier nog den 7 Sept. 1613 en toen lid der syn. te Assen.

1614—1615.

Johannes Ruse schreef zich gewoonlijk Rusius, was geb. te Veldhuizen, Henr. zn., en klzn. van Bernard. te Gilhuizen; hij werd hier door den collator Engelbert van Ense nom. ux. benoemd, waartegen de gemeente zich verzette, doch door 't collegie werd het goedgekeurd den 18 Aug. 1614: bij schrijven van den 11 Oct. 1614 klaagde hij aan het collegie, dat hij met zijne vrouw bij Henrick van Selbach in huis was getrokken en nog was, omdat de pastorij onbewoonbaar was; hij vertrok naar Assen in Dec. 1615.

1616—1657.

Herbertus Brachtesende werd hier beroepen, maar dit door Drost en Gedep. gedisapprobeerd d. 10 April 1616, omdat het zonder hun consent geschied was; daarna op nieuw beroepen werd hij op getuigschriften van de classis Tecklenburg wegens zijne dienst in het klooster en het kerspel Leeden aangenomen, en op de syn. den 10 Sept. als novitius predikende, vermaand „zich tot de Nederlandsche spraak te gewennen;" hij overl. den 22 Mei 1657.

1658—1672.

Jodocus Welveldt werd hier beroepen den 23 Junij 1658, en trad daarna voor het eerst in dienst; hij vlugtte om den bisschop

van Munster en begaf zich naar Groningen, waar hij overl. den 15 Sept. 1672.

1673—1705.

Gerhardus Cock, die zich te Ootmarsum ophield, trad hier voor het eerst in dienst in Oct. 1673 en overl. in 1705; de eerste beurt in de vacature werd den 28 Junij vervuld. De unicus collator hier Gerhard Sloet van Singraven en Canneveld bepaalde bij open testament van den 9 Julij 1701', dat G. Cock van Gasselter-Nieuwveen, zijnen vader bij overlijden te Emmen zou opvolgen; op verzoek van G. Cock werd deze bestelling door Drost en Gedep. den 17 Aug. 1703 goedgekeurd.

1705—1743.

Gerhardus Cock, Gerh. zn., kwam hier van Gasselter-Nieuwveen in Sept. 1705 en werd emeritus in 1743.

1743—1773.

Michaël Witsenborg, te Koevorden geb., trad hier voor het eerst in dienst den 16 Junij 1743 en overl. den 12 Mei 1773, oud 59 jaren.

Albertus Staverman, werd hier van Wapserveen beroepen op verlangen der gem. door de collatrice weduwe Albrink, maar door Drost en Gedep. den 27 Aug. 1774 werd de goedkeuring geweigerd op grond van simonie, die hierin bestond, dat de gem. haar beloofd had „haar ten allen tijde weder plaisier te zullen doen als er iets in het kerspel van boerewerken of iets diergelijks te doen kwam:" daarop benoemde zij den volgende.

1775—1806.

Johannes Hemmes, die vroeger te Roswinkel was, kwam hier van Hasselt den 21 Mei 1775; hij werd door Ridd. en Eigener. bij resol. van den 15 Jan. 1788 wegens zijne deelneming aan de politieke onlusten in 1787 van zijne dienst ontzet en het prediken in dit Landschap verboden, doch uit commiseratie werd aan hem jaarlijks *f* 300 toegelegd, mits zijne weduwe bij zijn versterf niets

uit het weduwen fonds genieten zou; terwijl hij zich met de vlugt redde, moest hij zijne woning aan de plunderwoede eener broddronkene bende uit Dalen overlaten. Hij werd door de volksrepresentanten hersteld en aanvaardde de dienst hier weder den 8 Mei 1796: emeritus verklaard nam hij afsch. den 9 Nov. 1806 en overl. te Groningen den 26 Nov. 1808.

1789—1794.

Johannes Henricus Janssonius Mensinga, te Meeden geb. den 7 Dec. 1763, Joh. zn. daar overl. in 1799, brszn. van Jac. te Barneveld overl. in 1796; werd den 18 Mei 1788 adjunct te Oude Schans, en trad hier voor het eerst in dienst den 25 Jan. 1789; hij vertrok naar Nieuw Beerta den 23 Febr. 1794 en overl. daar den 23 Sept. 1827: zie van zijne zonen op Koevorden en Zuidlaren.

1794—1796.

Jan Pieter Doornbosch, te Groningen geb., trad voor het eerst in dienst den 17 Julij 1791 te Uitwierde en kwam van daar hier den 29 Junij 1794: door de herstelling van Hemmes in 1796 werd hij ontslagen: zie verder op Hoogeveen.

1807.

Remko Engels, te Bellingewolde geb. den 20 Junij 1772, trad voor het eerst in dienst den 1 Mei 1796 te Colmschate, vertrok in 1801 naar Engelbert, kwam van daar hier den 22 Maart 1807 en vertrok naar Nieuwwolda den 6 Dec. 1807, waar hij overl. den 3 Jan. 1855. Hij gaf in 't licht: *Ontboezeming over de godsd. denkwijze, vroomheid en regtzinnigheid in de Herv. kerk, bijzonder met betrekking tot de leeraars.* Gron. 1834, — *Waarheid en geloof, of mijne ontboezeming in eenige voorname bijzonderheden nader opgehelderd en ontvouwd,* ald. 1834, — *Geloofsverdediging*, ald. 1836, — *Geloofsroem* enz. ald. 1837—1841. 3 stukken. Zie nader v. d. Aa, a. w.

1808—1845.

Johannes Petrus Amshoff, te Gilhuizen geb.; trad voor het

eerst in dienst den 23 Nov. 1788 te Hellendoorn, vertrok in 1789 naar Ulsen en kwam van daar hier den 6 Nov. 1808; hij werd emer. den 1 Jan. 1845 nam afscheid 31 Dec. 1844 en overl. te Eibergen ten huize van zijnen schoonz. A. J. Gooszen, pred., den 21 Jan. 1853, oud bijna 87 jaren. Hij gaf in 't licht: Eene leerr. getiteld: *Schadeloosstelling voor het verlies het welk de dood veroorzaakt, door het Evangelie verzekerd.* Gron. 1827, — *De geloofsbelijdenis voor Bejaarden*, — *Godsdienstleer naar den Bijbel*, 4e dr. Koev. 1831, — Eene leerr. bij zijne 50jarige dienst, ald. 1838, — *Tafelgebeden.* Gron. 1847, — *Toespraak van eenen 80jarigen grijsaard tot zijne kleinkinderen, en allen die in zijnen veeljarigen dienst door hem tot lidmaten zijn aangenomen*, ald. 1847.

1845—1847.

Schelto Coolhaas van der Woude kwam hier van Annerveen den 8 Junij 1845 en vertrok naar Roderwolde in Junij 1847.

1848—1853.

Theodorus Adriani Hoen, te Hoogezand geb. in 1816; trad voor het eerst in dienst den 26 Febr. 1843 te Wirdum, prov. Gron., kwam van daar hier den 5 Nov. 1848 en vertrok naar Woltersum den 23 Oct. 1853.

1854.

Hendrikus Stephanus Johannes Hugenholtz, te Nieuwenhuis geb. in 1821, Joh. Bern. Theod. zn. te Koevorden; trad voor het eerst in dienst den 30 Nov. 1845 te Bentheim, vertrok in 1846 naar Veldhuizen, in 1853 naar Zwolle, en kwam van daar hier den 2 Julij 1854.

NIEUW BUINEN.

Deze gemeente bestaat uit Nieuw Buinen, ook Buinermond ge-

naamd, Buinerveen en Nieuw Drouwen of Drouwenermond; alle veenkoloniën die in deze eeuw ontstaan zijn, kerkelijk onder Borger behoorden en op eenen afstand van één tot drie uren van de kerk daar verwijderd zijn.

Bij resolutie van den waarnemenden Minister voor de zaken der Herv. Eeredienst enz. van 1 Nov. 1852 n°. 3, werd bij de *f* 200 door de ingezetenen aangeboden, van Rijks wege *f* 300 voor den tijd van één jaar beloofd, voor eenen hulpprediker te Nieuw Buinen en andere veenkoloniën in de nabijheid; deze Rijks toelage is later verlengd. Bij koninklijk besluit van 25 April 1854 n°. 57, werd, onder eenige voorwaarden, toegestaan de vestiging eener Herv. gemeente te Nieuw Buinen c. a., bij afscheiding van Borger, als eene zelfstandige gemeente, met eenen eigen pred., die jaarlijks van de ingezetenen *f* 200 en uit 's Rijks kas *f* 400 traktement zou ontvangen; dit is later tot *f* 800 verhoogd, van de gemeente met *f* 75 van het Rijk met het alterum tantum en uit het synodale fonds met *f* 50. Bij gelijk besluit van 4 Nov. 1854 n°. 63 werd de grensregeling der nieuwe kerkelijke gemeente, zoo als die thans bestaat, vastgesteld.

De grond voor kerk, pastorij en begraafplaats, ruim drie bunders groot, werd door de markgenooten of veeneigenaren ten behoeve der Herv. gemeente gratis afgestaan. De kerk en pastorij te Nieuw Buinen werden aanbesteed voor *f* 11499, waartoe gegeven is van de gemeente zelve *f* 1697, van de synode *f* 6000, de prov. *f* 2000, onderscheiden veeneigenaren *f* 948, van onderscheiden gemeenten en personen *f* 229-84 en bijdragen uit de kerkelijke gemeente Borger *f* 267-75.

De kerk een langwerpig vierkant, waarop aan het westeinde een spits torentje, werd ingewijd den 20 Nov. 1853 door D^{s}. Mulder te Borger met Genes. XXVIII: 17.

1855.

Willem Driesman, te Groningen geb. in 1817, was hulppred. in de Dragster-compagnie van Junij 1848 tot April 1853 — item hier te Nieuw Buinen van April 1853 tot Maart 1855; hij werd hier tot eersten pred. beroepen en trad voor het eerst in dienst den 4 Maart 1855.

ODOORN.

Het wordt in oude stukken Oeren, Oederen, Ooren en thans ook wel Odoren geschreven; daartoe behooren de gehuchten Zandberg, Exlo (oudtijds ook Exeel genaamd), Valte, en het Moeras: in 1796 was het getal zielen 593, in 1842 1348 en thans ruim 2800; deze vermeerdering van inwoners is voornamelijk het gevolg van de markeverdeeling en het aan sneê brengen der veenen.

De vorige kerk was een overoud gebouw en is gewijd geweest aan de H. Margaretha, op welken dag ook de jaarmarkt werd gehouden, en in 1634 op zondag inviel; hare muren bestonden grootendeels uit groote vierkante, vrij effen bekapte opeengestapelde veld- of keisteenen; van binnen vond men op onderscheiden steenen een kruis uitgekapt. Bij de visit. in 1682 klaagde de pred., dat de predikstoel zeer slecht gesteld was, de kap of het klankbord ontbrak, zoodat het moeijelijk en gevaarlijk was te prediken. De toren, een kleine spits, stond bijna op het einde der kerk, tot welkers herstelling van wege het Landschap in 1644 *f* 50 gegeven werd. De school is vroeger aan de kerk verbonden geweest. Deze kerk te klein en te bouwvallig geworden, om naar behooren hersteld en vergroot te kunnen worden, is er eene nieuwe met een fraaijen toren gesticht, waarvan de eerste steen gelegd is den 2 Julij 1856 door den pred. Lieftinck en ingewijd den 3 Mei 1857 met Luk. XXIV: 49 en 53. Het oostelijk einde of het koor der oude kerk, allezins waardig als gedenkteeken bewaard te blijven, is doelmatig ingerigt tot eene consistorie- en catechiseerkamer. De gezamenlijke kosten werden geraamd op *f* 13544, waartoe van wege de syn. in 1855 werd toegestaan *f* 2000 en eene gelijke som van Rijkswege.

De klok uit den ouden in den nieuwen toren overgebragt heeft ten opschrift: „Die kristelicke Gemente van Odoren, Xelo, Valt heb„ben mi laten vergieten Anno 1706. Ik bin een bauin groot van „warden, ick roepe de leevendigen tot Godts huis en de dooden tot „der arden. Titie Goossens heeft mi gegooten ras, doen hi „noch freiier was."

Bij het Avondmaal gebruikt men twee groote zilveren bekers, beide met dit opschrift: „Geschenk der Hervormde ledematen „aan de kerk te Odoorn, 1832."

Bij de visit. in 1622 bevond men, dat het Avondm. hier nog in 't geheel niet uitgedeeld was, omdat er geene lidmaten waren, in 1627 was er een klein getal: in 1624 stond de oude doopvont nog in de kerk, was er geen onderwijzer, maar hield een boerenknecht school; den 17 Mei 1627 stonden Drost en Gedep. toe, Johan Coerts tot onderw. te benoemen en hem de inkomsten van de kosterijerve toe te staan, mits dat de pred. uit die erve tot zijn gebruik zou houden 7 mudden van het beste akkerland: in 1626 en 1627 werden hier nog geen catechismuspreken gehouden en was het arbeiden op zondag in gebruik.

Op de syn. in 1697 klaagde D^{s}. Lankhorst, dat van eenige nieuw getimmerde huizen de keuter Gl. geweigerd werd: de vergad. verstond dat ze betaald moest worden; ten zij dat men aantoonde aan Drost en Gedep. dien niet schuldig te zijn.

Het collatieregt hier, leenroerig aan de prov. Overijssel, behoorde lang aan de familie Sloet en laatst aan Christiaan Wolter Emmen, schulte van en te Emmen; het werd in 1753 aangekocht voor *f* 1000: men verdeelde het toen in 100 stemmen en werd aan de ingezetenen ieder stem voor *f* 10 afgestaan; zij zijn thans onder ongeveer 60 ingezetenen verdeeld.

De laatste priester hier is geweest Conradus Prijs, die hier nog woonde in 1608: op de syn. van dat jaar verklaarde de pred. Pontanus, dat hij niet wist, of Prijs met zijne vrouw naar kerkenorde gehuwd was, en werd hem opgelegd van hem bewijs van zijn huwelijk te vorderen en zulks gezien hebbende, met de kerkv. te onderteekenen en aan Drost en Gedep. op te zenden. Prijs beriep zich op Wigb. Montanus vroeger hier pred. en Alex. Tiliking te Borger, als levende getuigen, dat hij wettig gehuwd was.

Hendrikus Zegering, landbouwer te Exlo onder deze gemeente, bood in 1860 aan, de kerk van een doelmatig orgel te voorzien, en dit aan de gemeente ten geschenke te geven.

Alex. Tilekinck te Borger heeft hier eenigen tijd de dienst tevens waargenomen.

1601—1607.

Wigboldus Montanus (van Bergen of van der Berg) was hier in dienst, toen hij op de classis te Rolde den 9 Junij 1601 verscheen; nadat hij tweemaal geëxamineerd was, is hij toegelaten en vertrok naar Peize in April 1607.

1607—1612.

Franciscus Pontanus (van Bruggen of van der Brug) had, schoon nog niet volkomen geëxamineerd, met goedkeuring der classis de dienst hier begonnen, waarom aan ieder lid op de syn. den 7 Sept. 1607 eene boete van één daalder werd opgelegd en Pontanus, om zich den 22 Sept. aanst. te Assen op zijne kosten te laten examineeren. Op de vergad. in April 1608 werd hij eerst in zijne dienst geschorst, met behoud van traktem., doch daarna bij provisie toegelaten „ter tijdt hi beter in examine sal connen bestaen." Zijn gedrag op zijne bruiloft te Assen, waarover geklaagd werd, schijnt wel de oorzaak van dit besluit geweest te zijn; want de vergad. was over zijn examen zeer wel voldaan geweest en had hem een bewijs daarvan afgegeven. Hij nam in den winter van 1607 op 1608 ook de schooldienst waar, werd door de classis in zijne dienst om zijn onbetamelijk leven geschorst, en zulks op de syn. in 1611 goedgekeurd, doch tevens uit medelijden besloten, dat hij bij provisie tot Mei 1612 zou blijven, mits hij zich op nieuw aan een examen zou onderwerpen en in tegenwoordigheid van 2 predd. eene boetpreek voor zijne gemeente doen. De Stadh. nam bij de ratificatie der synod. Handel. daarmede geen genoegen, maar verbood hem dadelijk de dienst en duldde hem, alleen op voorspraak van Drost en Gedep. hier tot Mei 1612, tegen welken tijd hij naar eene andere plaats buiten het Landschap moest omzien, en aan de classis werd gelast de dienst hier inmiddels waar te nemen. Hij werd voor dien tijd beroepen te Oudega, Nijega en Opende, daar provisioneel toegelaten, en zijne beroeping den 20 April 1612 goedgekeurd, mits hij voldoend bewijs van zijn ontslag en leven van hier inbragt, waarom hij op de syn. in Sept. 1612 verzocht; doch er werd besloten hem een extract uit de synod. Handel. aangaande zijn persoon mede te deelen; hetwelk die classis niet voldoende schijnt geweest te zijn, daar zijne vrouw op de syn. in Sept. 1613 er nogmaals,

doch te vergeefs, om verzocht; hij is spoedig daarna overl., want op de syn. in Sept. 1614 werd het verzoek van zijne weduwe met die van Montanus te Peize en van Busch te Meppel om jaarlijks uit het weduwenfonds bedeeld te worden, afgewezen, omdat hare mannen overleden waren, voor dat de resolutie om een weduwenfonds op te rigten op de syn. in 1613 genomen, „in train gebracht is wesen," doch werd haar voor eenmaal *f* 50 toegestaan om onder haar drieën te verdeelen.

1612—1629.

Wilhelmus Johannis werd hier van Rolde beroepen, en toen dit door Drost en Gedep. was goedgekeurd den 30 April 1612, is hij hier eindelijk toegelaten. Volgens besluit der syn. in 1618 genomen moesten de visitatoren ook de bibliotheken der predd. inspecteeren: bij de visit. in 1624 werd bevonden, dat zijne bibliotheek geen *f* 6 waard was, en hij geen Oud of Nieuw Testament bezat; op de syn. in 1626 verklaarde hij, dat hij van de noodige boeken was voorzien, maar eenige die hij naar Groningen in veiligheid meende te moeten brengen, onder weg verloren waren; waarop de visitat. gelast werden zijne bibliotheek op 't onverwachts te visiteeren en daarvan aan Drost en Gedep. eene schriftelijke notitie in te zenden; bij de visit. in 1627 was zij nog even slecht gesteld en bleef zulks. De classis berigtte den 5 Jan. 1629 aan Drost en Gedep. dat zij W. Johannis wegens aanhoudende dronkenschap hadden geschorst en de dienst waarnamen; maar dat hij hier en in de Schans voor Valterdijk predikte, zoo vaak hij dit goed vond; dat men tot zijne schorsing verpligt was geweest, niettegenstaande zijnen hoogen ouderdom en soberen staat, ingevolge de ratificatie der synod. Handel. van 1622, waarbij hij onder het scherp opzigt der classis gesteld was; en zij liet het aan het collegie over om hierin verder te handelen naar behooren. Het collegie liet bij missive van den 19 Maart 1629 antwoorden, dat hij dadelijk van zijne dienst ontzet zou worden en blijven. Drost en Gedep. besloten den 5 Julij 1629 aan Henr. Meijer, administrateur en pred. van het klooster ter Apel te schrijven, om W. Johannis en zijne vrouw, die geen middelen van bestaan hadden, voor hun leven in het klooster op te nemen, met kost, drank en kleederen ter nooddruft te voorzien: hetwelk van geen gevolg

is geweest, want op den Landdag den 16 Febr. 1630 werd hem ieder week één schat rogge van het Landschap toegelegd, mits de ingezetenen van Odoorn hem ieder week met een pond boter zouden voorzien; den 12 Oct. 1630 werd het op twee schat wekelijks gesteld; en in 1633 verzocht hij aan de syn. om door hare tusschenkomst op den aanstaanden Landdag verbetering van hetgeen hem toegelegd was, daar hij er niet van leven konde.

1629—1633.

Cornelius Polheim, om de godsdienst uit de Paltz gevlugt, werd hier door de collatoren beroepen in 1629 en niettegenstaande de tegenstand der gemeente zulks geapprobeerd. Op de syn. in 1633 werd door zijne vrouw een bewijs van ontslag gevraagd, daar haar man voor eenigen tijd reeds weder naar de Paltz vertrokken was.

1633—1669.

Rudolphus Pott werd op de classis den 9 Oct. 1626 tot onderwijzer te Ruinen toegelaten, ging later naar Emmen, en van daar hier beroepen, werd hij geëxamineerd den 13 Nov. 1633 en spoedig daarna bevestigd: hij werd emer. verklaard, en op de classis den 15 Dec. 1669 ontslagen, leefde nog den 4 Junij 1679 doch overleed nog in dat jaar.

1670—1673.

Johannes Adolf Hoppers trad hier voor het eerst in dienst in het begin van 1670 en vertrok naar Westerbork in Mei 1673.

1673—1719.

Hendrik Lankhorst. te Nieuwenhuis geb., trad hier voor het eerst in dienst in Oct. 1673; hij had sedert 1709 een adjunct, en emer. verklaard werd hij op de classis ontslagen den 20 Maart 1719; hij overl. hier den 18 Maart 1728, oud 89 jaren.

1709—1750.

Gerhardus Lankhorst, hier geb., Hendr. zn., br. van Joh. Rein. te Roswinkel en Alb. te Schoonebeck, was propon. ten hij

tot adjunct van zijnen vader bevestigd werd den 5 Mei 1709, doch in 1719, toen zijn vader emer. werd, is hij tot vasten pred. aangesteld; emeritus verklaard nam hij afscheid den 9 April 1750 en overl. hier den 26 Dec. 1758, oud in het 83e jaar.

1750—1753.

Andreas Klink, te Middelburg geb., trad hier voor het eerst in dienst den 12 Julij 1750, vertrok naar Goederee den 8 April 1753, naar Oude Tonge in Nov. 1753; hij werd in 1757 in zijne dienst geschorst, doch door de syn. in dat jaar daarvan ontslagen, en in 1759 afgezet, daar hij ob crimen conatus sod..... uit de prov. Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht verbannen was.

1753—1761.

Willem Snethlage, te Westerbork geb., Joh. zn., br. van Albertus te Leeuwarden overl. in 1796, en Jan Willem in de Oost Indiën; trad hier voor het eerst in dienst den 7 Oct. 1753, vertrok naar Zwijndrecht den 15 Febr. 1761 en overl. daar den 31 Oct. 1781, oud 52 jaren en ruim 5 maanden.

1761—1780.

Focko Louwerts Nieuwold, werd te Nieuwwolda geb. en daar gedoopt den 25 Julij 1717, br. van Joh. Henr. te Hoogezand overl. in 1757 en Abel Henr. te Jukwert overl. in 1744; hij trad voor het eerst in dienst den 8 Mei 1746 te Waal op Texel, kwam van daar hier den 20 Sept. 1761 en overl. den 9 Nov. 1780.

1782—1783.

Johannes Snethlage, hier geb., zn. van Willem en br. van Freder. te Peize; toen hij hier beroepen werd was hij nog geen propon., maar wegens de lange vacature werd zijn praeparatoir examen tevens als peremptoir ingerigt, waarmede Drost en Gedep. bij de approbatie van zijne beroeping den 8 Mei genoegen namen; hij werd hier bevestigd den 14 Julij 1782 en vertrok naar Koevorden den 2 Nov. 1783.

1784—1791.

Gerrit Albrinck, te Emmen geboren, trad voor het eerst in dienst den 9 Mei 1779 te Sellinge en kwam van daar hier den 18 Jan. 1784: hij werd wegens de openbaring zijner politieke gevoelens in 1787 door Ridd. en Eigener. den 15 Jan. 1788 in zijne dienst geschorst en hem opgelegd om ten overstaan van 2 deput. der syn. en den schulte hier op den 9 Maart 1788 eene boetpreek voor zijne gemeente te doen over Spreuk. XXIV: 21 en 22 en verder tegenwoordig te zijn bij eene dergelijke, door D^{s}. Schacht van Borger te Assen voor den Landdag te houden, waarna hij van zijne schorsing zou ontheven, en wederom hersteld zijn. Hij vertrok van hier naar Zuiderhuisterveen den 5 Junij 1791, naar Woldendorp in 1793, waar hij overl. den 3 Aug. 1826, oud 70 jaren.

1791—1821.

Johannes Hoeks, te Emden geb., zn. van Bernard. toen praeceptor der lat. school daar, doch laatst pred. te Gandersum en daar overl. in 1780; hij trad voor het eerst in dienst in Nov. 1774 te Kanhuizen, vertrok in 1782 naar Mariënwehr, kwam van daar hier den 23 Oct. 1791, en emeritus verklaard nam hij afscheid den 21 Oct. 1821; hij overl. te Groningen den 18 Maart 1829, oud 78 jaren.

1821—1825.

Garrelt Tiberius Harders, te Leer geb.; trad voor het eerst in dienst in Junij 1821 als Hoogd. pred. te Holtzel in 't Hertogdom Bremen, kwam van daar hier den 9 Dec. 1821 en vertrok naar Windeweer en Lula den 31 Julij 1825, naar Oostermeer in 1826, naar Wirdum, beide in Friesl., in 1829.

1826—1830.

Jacobus Speckman, te Eelde geb. in 1793, Petrus zn.; trad voor het eerst in dienst den 9 Nov. 1817 te Kolham, kwam van daar hier den 2 April 1826 en vertrok naar Vlagtwedde den 25 April 1830.

1830.

Jan Wolter Lieftinck, te Zweeloo geb. in 1807, Franc. zn., trad hier voor het eerst in dienst den 26 Sept. 1830.

OOSTERHESSELEN.

Tot Oosterhesselen behooren de gehuchten, Gees, Zwinderen en de Klencke. De kerk, waarvan die te Zweeloo de moederkerk is, heeft vroeger de St. Sacraments en St. Anna vicarijen bezeten; zij is eertijds met den toren verbonden geweest, doch thans daarvan gescheiden; wanneer deze afscheiding, die tevens eene verkleining van de kerk zal geweest zijn, heeft plaats gehad is onzeker; het schijnt wel voor 1624, want bij de visitat. in dat jaar werd bevonden, dat „de wand voor in de kerk," d. i. de gevel of voormuur der kerk, noodzakelijk herstelling behoefde, waaraan in 1628 voldaan werd en van wege het Landschap *f* 150 werd gegeven: bij die in 1675 werd geklaagd, dat de vijand de pastorij geheel verwoest en de glazen in de kerk in stukken had geslagen, doch tevens medegedeeld, dat de kapitein van Loon nieuwe glazen beloofd en reeds besteld had, terwijl de gemeente op zich nam de pastorij te herstellen; hetwelk bij de visit. in 1677 nagenoeg was volbragt. In 1802 werd de kerk grootendeels vernieuwd, tot aandenken daaraan staat op eenen steen, dat de twee eerste steenen gelegd zijn door den Hr. T. Kijmmel, lid der Gedep. Staten en W. Scheltens, pred.; en boven de deur: „God wil dat alle menschen zalig worden en „tot kennis der waarheid komen."

De sedert 1817 in de kerk aanwezige predikstoel heeft vroeger in de kerk te Assen gediend. De toren die afzonderlijk ten westen der kerk staat, heeft eene klok waarop staat: „Anno 1626 is deze „clocke gegoten doer bevel van den E. E. Johan van Welvelde „ter Klencke. Claes Sickmans me fecit."

Bij het Avondmaal bediende men zich tot in 1859 van één zilveren beker, waarop de woorden Spes, Fides, Charitas en derzelver zinnebeelden zijn gegraveerd; de bodem van dezen beker is een gedenkpenning, die te onregt het jaartal 1231 draagt en in geene betrekking staat tot deze gemeente; men vindt hem met het opschrift naauwkeurig opgegeven in de Dr. Volksalm. van 1844 bl. 108 en volg. Het kerkelijk bestuur kocht met behulp van bijdragen uit de

gemeente in 1859 een tweeden zilveren beker, in overeenstemming met den tot hiertoe gebruikten, twee zilveren borden en één grooter van Berlijnsch zilver.

De medecollator Jkhr. H. J. P. van der Wijck van de Klencke en Mevrouw geb. baronesse van Dedem gaven in hetzelfde jaar een zilveren doopbekken, tevens geschikt gemaakt om bij de avondmaalviering gebruikt te worden; het bevat geen ander opschrift dan de wapens der gevers met de daarbij behoorende spreuk „ rien sans Dieu."

Bij de visit. in 1625 en 1627 werd medegedeeld, dat hier geen catechismuspreken gehouden werden uit gebrek aan toehoorders en het arbeiden op zondag in gebruik was: in 1630 dat er 10 lidmaten waren. Ridd. en Eigener. stonden den 22 Febr. 1631 aan den pred. jaarlijks *f* 50 toe en bovendien alles wat de kosterijgoederen, die openlijk verhuurd zouden worden, meer dan *f* 100 konden opbrengen: den 22 Maart 1768 verhoogden zij het traktement van den pred. met *f* 100 uit de goederen van Assen, mits de gemeente er *f* 50 bijvoegde.

Bij de visit. in 1660 werd medegedeeld, dat het legaat van *f* 100 aan de armen dezer gemeente vermaakt door Otto van Welvelde, nu eerst, en dat 10 jaren na het overlijden zonder rente door den ontvanger Zeino Joachim van Welvelde, Heer van Woltersum was uitbetaald.

De lijkpreken zijn hier wel in het afnemen doch nog niet in onbruik. Ridd. en Eigener. besloten den 5 Maart 1700 de Landschaps collatie van Oosterhesselen te verwisselen met die van Schoonebeek, ten gevalle van den Capit. Rutger van Dongen tot de Klencke, mits de leenroerigheid als een achterleen van Overijssel weder op Oosterhesselen werd gelegd: deze collatie behoort nog aan het huis de Klencke, waarvan de erfgenamen van Jkhr. en Mr. Derk van der Wijck en zijne vrouw Louise Isabelle Antonia van der Feltz beide overleden in Dec. 1847 eigenaren zijn.

Herm. Alers, pred. te Sleen, nam hier in 1601 de dienst waar.

U. van Doesburg te Dalen, had op zijn eigen gezag zulks gedaan tot Jan. 1604 en zich toen wederom laten aannemen, niettegenstaande aan J. Reddink te Zweeloo zulks wettelijk was toegestaan en aan van Doesburg door de classis ernstig was verboden. Op

aanschrijving van den Stadh. besloten Drost en Gedep. den 23 Jan. 1604, dat Reddink in zijne dienst hier rustig zou voortgaan en van Doesburg zich met Dalen zou te vrede stellen, of dat men met hem naar kerkenorde zou handelen, en werd aan Reddink hiervan acte door den Stadh. verleend.

1607—1635.

Johannes van Asschenbergh, Themo br. te Diever, aanvaardde hier de dienst in 1607, hij werd op de syn. den 5 Sept. 1608, op vertoon van zijne getuigschriften aangenomen; in beide genoemde jaren bediende hij tevens Dalen, in 1608 en 1624 nam hij tevens de schooldienst waar, doch in 1627 alleen in den winter: nadat hij twee maal in zijne dienst geschorst was, werd hem op de syn. in 1634 toegestaan om nog een jaar in zijne dienst voort te gaan, en door zijnen zn. den propon. geholpen te worden voornamelijk in het catechismuspreken. Hij werd op de syn. in 1635 afgezet, omdat hij het predikambt niet langer met stichting kon bedienen en werd hier tot onderwijzer aangesteld, waarvoor hij *f* 100 zou genieten en van zijnen zoon, die hem zoude opvolgen *f* 50; hij overl. in 1639.

1636—1683.

Gerwinus van Asschenbergh, hier geb., Joh. zn., nam als propon. met toestemming der syn. in 1634 grootendeels de dienst voor zijnen vader waar, waarmede hij voortging, terwijl Doop en Avondmaal door de naburige predd. bediend werd, tot dat hij den 10 Febr. 1636 hier tot pred. werd beroepen, den 25 April peremptoir geëxamineerd en bevestigd werd voor den 15 Junij; hij overl. den 1 Aug. 1683 en zijne weduwe bleef in de pastorij wonen.

1685—1722.

Jakob Harmen Coops trad hier voor het eerst in dienst den 4 Jan. 1685, hij klaagde aan Drost en Gedep. in Dec. 1686, dat de weduwe van zijnen voorganger de pastorij nog bewoonde en hem maar ééne kamer tot gebruik liet, waarin hij studeeren, slapen, koken en alle andere huisselijke zaken moest verrigten: het voorstel van de volmagten der gem. om hen 60 daalders uit het convent van

Assen te geven, en dat zij dan den pred. en de weduwe klageloos zouden stellen, door het timmeren van eene noodige behuizinge, werd den 10 Dec. 1686 door Drost en Gedep. toegestaan. Hij maakte zich bij herhaling aan te gemeenzamen omgang met zijne dienstmeid schuldig, verzocht en verkreeg zijn emeritaat in 't laatst van 1722 en overl. den 27 Sept. 1741, oud 85 jaren.

1723—1728.

Maximiliaan Carel Diderik Staverman kwam hier van Groenouw den 27 Junij 1723, en overl. den 30 Julij 1728.

1729—1733.

Albert Willem Costerus, te Groningen geb., trad hier voor het eerst in dienst den 2 Nov. 1729 en vertrok naar Gieten den 19 Jan. 1733.

1733—1735.

Isaäc Westerloo, te Oldenzaal geb., trad hier voor het eerst in dienst den 19 Julij 1733 en vertrok naar Kantens den 1 Mei 1735, naar Denekamp in 1739, werd daar emeritus in 1761 en overl. er den 31 Julij 1766, oud in 't 59e jaar. Zijn zoon Eilardus werd in 1760 pred. in Noord-Amerika en is zulks daar vele jaren geweest.

1735—1739.

Henricus Carolinus van Byler, te Wolvega geb. den 1 Nov. 1692, zn. van Joh. Carolinus laatst te Hoogezand en daar overl. in 1715; hij trad voor het eerst in dienst te Scherpenzeel c. a. in Friesl. den 6 Aug. 1719, vertrok naar Nijkerk en Faan in 1722, kwam van daar hier den 30 Mei 1735 en vertrok naar Gieten in Mei 1739.

1739—1743.

Constantinus Hartman, te Jisp geb., waar zijn vader Nicol. toen pred. was, en als emer. van Zwolle overl. in 1748; hij trad hier voor het eerst in dienst den 11 Oct. 1739 en vertrok naar Koekange den 4 Aug. 1743.

1743—1754.

Johannes Janssonius, te Zandeweer geb., zn. van Hillebr. daar overl. in 1750, brszn. van Joh. te Veendam overl. in 1707 en br. van Hillebr. te Veendam overl. in 1789; hij trad hier voor het eerst in dienst den 17 Nov. 1743 en vertrok naar Oldenzijl den 5 Mei 1754, waar hij overl. den 18 Julij 1777, oud 63 jaren en ruim 2 maanden.

1754—1766.

Lukas Schukking, te Beilen geb., Lubb. zn., halfbr. van Lubb. Matth. schulte te Beilen, trad hier voor het eerst in dienst den 13 Oct. 1754 en vertrok naar Gasselte den 12 Oct. 1766.

1768—1773.

Helmer Heres, te Vlagtwedde geb., trad hier voor het eerst in dienst den 16 Oct. 1768 en vertrok naar Koevorden den 14 Febr. 1773.

1773—1791.

Albertus Maagh, te Assen geb., trad hier voor het eerst in dienst den 9 Mei 1773 en vertrok naar Westerbork den 6 Nov. 1791.

1793—1844.

Willem Scheltens, te Groningen geb., trad hier voor het eerst in dienst den 10 Maart 1793; werd emeritus den 1 Jan. 1844 en nam afscheid den 31 Dec. 1843; hij had het laatste half jaar een hulppred. en overl. te Koevorden den 16 of 17 Sept. 1846, oud bijna 74 jaren.

1844—1854.

Alexander Lodewijk Lesturgeon, te Venlo geb. in 1815, was hier hulppred. van Julij tot Dec. 1843; tot pred. hier beroepen, trad hij voor het eerst in dienst den 11 Febr. 1844 en vertrok naar Vledder den 26 Nov. 1854.

1855—1858.

Frederik Willem Oswald Rogge, te Gendringen geb., trad

hier voor het eerst in dienst den 3 Junij 1855 en vertrok naar Oudkerk c. a. den 6 Junij 1858.

1858.

Jan Ernst Willem Verschuir, te Groningen geb. in 1827, trad voor het eerst in dienst den 12 Febr. 1854 te Westerwijtwerd, en kwam van daar hier den 3 Oct. 1858.

ROSWINKEL.

Onder Roswinkel behoort maar een gehucht, Maten genaamd.

De voorgaande kerk met een ruim koor bevond zich even als de pastorij en het klokhuis in het midden der 17e eeuw in eenen vervallen toestand: de kerk, schoon gedurig iets hersteld, was wegens ouderdom zoo bouwvallig, dat men genoodzaakt was haar af te breken en eene nieuwe te bouwen. Tot aandenken daaraan staat om de kap boven den predikstoel: „Dit nieuw kerkgebouw is ingeze-„gent door onzen Predicant Joh. Hemmes: over 1 Kon. VIII vs. „63 op den XXsten Augustus des jaars MDCCLIX" en op een bord aan den muur: „Tot eere van God, tot stigtinge en cieraad van de „Gemeynte, is dit kerkgebouw begonnen en voltrokken in den jare „1759. Wanneer de E. Jannes Haasken, Ette, de E. Jan „Alberts, de E. Albert Heyne, de E. Jan Haasken Schrij-„ver, kerkvoogden waren in der tijd.

„Den grooten Davids Zoon,
„En Davids Heere, Sions Koning,
„Zij deze goddelijke woning,
„Geheijligt tot zijn throon."

In plaats van den klokkenstoel is hier in 1853 een nieuw torentje op de kerk gebouwd, en de oude groote klok, welke een opschrift heeft, daarin overgebragt; eene tweede kleinere klok, die gescheurd was, is in vroegere jaren verkocht.

Tot herstelling der kerkelijke gebouwen werd in 1837 en later van Rijkswege en de syn. bijgedragen, en van laatstgenoemde nog in 1852 *f* 1200.

De zilveren beker, welke bij het Avondmaal gebruikt wordt, heeft tot opschrift: „Calix benedictionis Roswinkkel. To. Stendics 1641."

Op de vergad. in 1608 verklaarde D^s. Dwiterus, dat zijne gemeente vlijtig ter kerk ging en ook eenigen ten Avondmaal, dat de vrouw van den onderwijzer voor eene tovenares werd gehouden, terwijl de volmagt der gemeente een gunstig getuigenis gaf van den pred. gedurende zijne 14 jaren dienst hier.

Bij de visit. in 1627 werd aangenomen om de kruisen op het kerkhof weg te nemen; in 1644 klaagde de onderwijzer, dat hem maar 7½ stuiv. in plaats van 15 stuiv. schoolgeld, zoo als in 't Landschap overal gebruikelijk was, van één kind gegeven werd. Op verzoek der syn. en ingevolge order bij de ratificatie gegeven, schreven Drost en Gedep. de gemeente aan, om den onderwijzer „clageloos te stellen."

Ridd. en Eigener. stonden den 16 Febr. 1648 aan den pred. jaarlijks *f* 100 uit Dikninge toe, mits de gemeente er jaarlijks *f* 50 bijvoegde: den 26 Febr. 1684 gelastten zij, dat de gemeente tot de betaling daarvan zou geconstringeerd worden.

De Lijkpreken worden hier nog over ouden en jongen gehouden.

Het regt van benoeming behoort hier aan eigenerfden, ieder die eene geheele plaats land bezit, heeft eene stem; eene bepaling van de juiste hoeveelheid lands daartoe noodig, is hier niet bekend.

Albertus Dwiterus die hier in 1594 tot priester was aangesteld, ging tot de hervorming over; predikte hier bij provisie en nam tevens de schooldienst waar, toen hij op de vergad. den 12 Aug. 1598 verscheen. Hij werd den 14^den geëxamineerd en toen een gelijk besluit over hem genomen als over Muilert te Vledder, waar men dit nader zie: hij werd later nog tweemaal geëxamineerd en op vertooning van zijn examen en beroeping aangenomen op de vergad. te Assen den 5 Nov. 1602. De zaak van zijn huwelijk, door den Stadh. aan die vergad. gezonden, werd toen ook behandeld, en bleek het, dat zijne vrouw, vroeger de concubine van eenen priester, dien zij verlaten had, was geweest: doch op de verklaring van Dwiterus, dat hij in eenvoudigheid en misverstand een

wettig huwelijk met haar gesloten had, zich wel bij haar „verholden solde," berustte de vergad. daarin en was de zaak hiermede afgedaan. Hij nam hier eenigen tijd tevens de schooldienst waar, leefde nog den 5 Aug. 1639 doch was toen ziekelijk en overl. niet lang daarna; hij liet eene weduwe na.

1641—1666.

Jacobus Francke was een zn. van Hendrik onderwijzer te Onstwedde, br. van Joh. Henr. pred. daar en overl. in 1669; welligt is hij even als zijn broeder eerst roomsch geweest en later tot de hervorming overgegaan, pred. geworden te Irhave in Oostfr.; hij werd van daar hier beroepen en dit geapprobeerd den 2 Aug., hij was den 4 Oct. 1641 hier al in dienst. Op de classis te Sleen den 26 Junij 1645 werd hem gedreigd, dat daar zijn zoon, niettegenstaande het herhaald bevel der classis nog bij voortduring op de roomsche school te Munster bleef, dit voor de syn. zou gebragt worden: hij overl. den 5 Mei 1666.

1667—1683.

Henricus Franck, in Westerwolde geb., waarschijnlijk te Onstwedde, waar zijn vader Joh. Henr. overl. in 1669; hij trad hier voor het eerst in dienst den 10 Aug. 1667 en vertrok naar Vriescheloo in Febr. 1683, werd daar emeritus den 1 Mei 1707 en toen oud 75 jaren.

1683—1711.

Johannes Henricus Sluiter, te Gronau in Westphalen geb., trad hier voor het eerst in dienst in Mei 1683 en overl. den 22 Junij 1711. Zijn zoon Alexander pred. te Wildervank overl. in 1764.

1712—1731.

Jan Reinder Lankhorst, te Odoorn geb., Hendr. zn., br. van Gerh. te Odoorn en Alb. te Schoonebeek; trad hier voor het eerst in dienst in Sept. 1712 en overl. den 3 Junij 1731.

1732—1753.

Hugo van Domselaar, te Emmen geb., trad hier voor het

eerst in dienst den 7 Sept. 1732; hij werd door de classis in zijne dienst geschorst, waartegen hij zich verzette; hierover werd eene syn. contracta gehouden, welke hem oplegde om voldoening te geven, of bij gebreke van dien zou hij afgezet worden: na vele moeijelijkheden met hem werd hij op eene buitengewone classic. vergad. den 6 Aug. 1753 van zijne dienst vervallen verklaard, omdat hij niet voldaan had aan het vonnis der syn. contracta.

1754—1759.

Johannes Hemmes, te Groningen geb., trad hier voor het eerst in dienst den 17 Maart 1754; hij vertrok naar Jukwerd den 7 Oct. 1759, naar Hasselt in 1769 en ging van daar naar Emmen.

1760—1804.

Jan Brands, te Grolloo, een gehucht onder Rolde geb., trad hier voor het eerst in dienst den 1 Junij 1760; hij werd wegens het openbaren zijner politieke gevoelens voor Ridd. en Eigener. gedagvaard op den 11 Maart 1788, waar hij belijdenis deed van zijne onvoorzigtigheid met betuiging van berouw en verzoek om gunstige verschooning, waarin berust werd, mits dat hij op den aanst. algemeenen bededag gelijke belijdenis voor zijne gem. zou doen en daarvan bij attestatie van den kerkeraad aan het collegie doen blijken; waaraan hij voldaan heeft; emeritus verklaard, werd hij op de classis den 4 April 1804 ontslagen en overl. hier den 23 Junij 1804 oud bijna 75 jaren.

1805—1809.

Johannes Karsten, te Hoogeveen geb., trad voor het eerst in dienst den 21 Nov. 1802 te Goingarijp c. a., kwam van daar hier den 9 Junij 1805 en vertrok naar Haskerhorne c. a. den 26 Nov. 1809, zie verder op Westerbork; hij legateerde aan de armen hier *f* 500.

1810—1818.

Nicolaas Bakker, Warn. Hendr. br., stond vroeger te Vledder, kwam hier van Wagenborgen den 1 Julij 1810 en vertrok naar Steggerden c. a. den 27 Sept. 1818, naar Oldeholtpade c. a. in

1820, werd daar emeritus den 1 Jan. 1843 en overl. te Wolvega den 27 Febr. 1843, oud bijna 80 jaren.

1819—1821.

Petrus Zuidema, te Westerlee geb. in 1792, Abraham zn. daar overl. in 1813, trad hier voor het eerst in dienst den 24 Jan. 1819 en vertrok naar Drogeham den 24 Junij 1821, naar Windeweer en Lula in 1826.

1822.

Antoon Casper Vissing, te Leer geb., was eerst eenigen tijd rector der lat. school te Schuttorp en trad voor het eerst in dienst den 12 Maart 1820 te Emmelenkamp; hij kwam van daar hier den 5 Mei 1822 en vertrok reeds naar St. Jansga c. a. den 29 Dec. 1822; waar hij overl. den 18 Mei 1842, oud bijna 69 jaren.

1823—1824.

Albert Lodewijk van Nes, te Nieuwenhuis, graafs. Bentheim geb., br. van Pieter Eliza Karel te Rouveen, trad hier voor het eerst in dienst den 7 Sept. 1823, vertrok naar den Ham den 12 Dec. 1824, en in 1828 naar Bentheim.

1825—1829.

Gerardus Oomkens, te Oudeschans geb., zn. van Omius Jan als emeritus daar overl. in 1829, brszn. van Adam te Onstwedde overl. in 1842; trad hier voor het eerst in dienst den 23 Mei 1825 en overl. den 10 Junij 1829, oud 29 jaren 8 maanden.

1829.

Johannes Jacobus Stratingh, te Wedde geb. in 1807, zn. van Theod. als emer. van Wedde hier overl. in 1843, brszn. van Everhard, als emer. van Adorp, te Groningen overl. in 1839, neef van Albert. Muntinghe te Adorp overl. in 1850; hij trad hier voor het eerst in dienst den 15 Nov. 1829.

SCHOONEBEEK.

Het wordt onderscheiden in Oud en Nieuw Schoonebeek; het laatste is eene van jaar tot jaar zich uitbreidende veenkolonie.

De kerk die zich in de 17e eeuw meesttijds in eenen slechten toestand bevond, werd in 1833 belangrijk hersteld, waaraan Ds. Scholten den 8 Sept. gedacht met 1 Thess. V: 18a; de syn. stond daarvoor in 1832 *f* 500 en het Rijk *f* 600 toe. De toren bevat eenen ouden steen, waarop het jaar 1681 staat; hij heeft twee klokken, de eene is zonder opschrift en op de tweede staat een beeld en daaronder „Christus is mijn naam."

Bij de visit. in 1624 en 1627 was hier noch onderwijzer noch koster uit gebrek aan traktement, en werd gezegd, dat zulks er nog nooit geweest was: bij die in 1644 klaagde de onderwijzer over zijn gering inkomen en dat hem de stuiver van elk mudde land, volg. resol. van Ridd. en Eigener., geweigerd werd. Drost en Gedep. schreven de gemeente op verzoek der syn. van 1646 en op order bij de ratificatie gegeven, streng aan, om zulks jaarlijks en tevens het achterstallige van den tijd af, dat die resol. genomen was, te betalen. In 1627 werden hier nog geen catechismuspreken gehouden, in 1630 waren hier 16 lidmaten; in 1672 was de bijbel uit de kerk hier door den vijand weggenomen, die nog in 1677 ontbrak. Vroeger behoorden hier bij de pastorij twee zoogenaamde ijzeren koeijen. De Landdag stond den 12 Febr. 1628 aan den pred. uit de goederen van Assen jaarlijks *f* 100 toe, in Maart 1723 *f* 58, mits de gemeente er zooveel bijvoegde en in 1723 en ook nog later aan den onderwijzer jaarlijks *f* 30.

Volgens een extract uit het register der pastorijinkomsten ging Ds. Fleck de volgende overeenkomst met de gemeente aan. „ Alzoo „ tot de pastorie opkomsten mede behooren van eenige ingezetenen „ van Schoonebeek hoogtijds broden, die zij jaarlijks 5 in getal gee- „ ven; gelijk mede van jeder oud verstorven dode tot dertig jaaren „ incluis des jaars een brood, dog van jonge lieden maar 15 jaaren „ lang: zoo hebbe ik Henric Flek voor mijn met de kerspeelluiden

„gezamentlijck geaccordeert, dat ieder brood zal afgelost moeten wor-
„den met 10 stuvers aan gelt, zullende de sterfbrooden jaarlijks
„betaalt worden op Martini alle jaaren onverjaard. Tot de sterf-
„broden hoort tot elk brood een pond boter. Tot ieder hoogtijds-
„brood gehoorden zeven hoender eijeren. Dus geaccordeert den 18
„Febr. aō. 1685."

De lijkpreken zijn hier nog in gebruik. Voor eene nieuwe pastorij werd van de syn. in 1855 *f* 1000, van 't Rijk *f* 1000 en uit een provinciaal fonds *f* 125 gegeven.

De collatie behoorde vroeger aan de bezitters van de havezathe de Klencke onder Oosterhesselen; in 1651 was hier collator Jkhr. Gerard Sloet van Oldenhoff, in 1684 en 1690 Jkhr. Gerhard Sloet van Singraven en Cannevelt. Op den Landdag den 5 Maart 1700 werd besloten de Landschaps collatie van Oosterhesselen te verwisselen met die van Schoonebeek; zie daar. Sedert dien tijd zijn Drost en Gedep. hier collatoren geweest en thans Z. M. den Koning.

Hermannus Bredewech, die zijnen naam vertalende, zich ook wel Herm. Latavianus schreef, was hier priester en verscheen op de vergad. den 12 Aug. 1598, waar hij verklaarde tot de hervorming over te gaan; hij werd den 14^{en} geëxamineerd, en omtrent hem hetzelfde besloten als omtrent Muilert te Vledder, waar men nader zie: hij werd op de vergad. den 12 Sept. 1600 nogmaals geëxamineerd en aangenomen. Op de vergad. den 30 Sept. klaagde hij, dat indien hem de jaargetijden van spek, brood, boter, enz. onttrokken werden, hij geene middelen van bestaan voor zich en zijn huisgezin had, te meer, wanneer de huislieden ophielden de pastorijlanden in zaad te brengen of te bebouwen, gelijk zij vroeger voor de priesters gedaan hadden: waarop besloten werd, dat hij bij den Drost zou aanhouden, dat voorz. opkomsten en gebruik mogten continueeren: hij was hier nog den 5 Sept. 1603 en is daarna vertrokken in de nabijheid van Meppen in het Munstersche, waar hij nog was in 1611.

1607—1612.

Johannes van Holle, zn. van Bern. te Gieten, br. van Georg. te Roderwolde, Henr. te Anloo en Bern. te Vorden; hij had

hier de dienst reeds aanvaard toen hij op de vergad. den 7 Sept. 1607 verscheen, en hoewel zijne getuigschriften goed waren, werd hij niet aangenomen maar geschorst wegens een beganen doodslag in Oostfriesland. Toen op de vergad. den 19 April 1608 bleek, dat hij was voortgegaan met prediken en sacramenten bedienen, werd zijne schorsing vernieuwd en besloten, dat bijaldien het blijken mogt, dat hij den manslag uit noodweer gedaan had, men hem bij provisie tot de dienst zou toelaten, maar niet bevestigen voor en aleer men het advies van den Stadh. zou hebben vernomen. Op de syn. den 4 Sept. 1609 werd hem opgelegd, om overeenkomstig het besluit van den 19 April 1608 aan Drost en Gedep. te bewijzen dat hij inculpata tutela tot den manslag was gekomen. Hij verscheen met een getuigenis voor hen den 28 Sept. 1609, dat zij aan Acronius ter beoordeeling opzonden, en zij besloten den 16 Nov., dat van Holle in zijne dienst zou mogen voortgaan, tot dat de Stadh. weder binnen het land zou zijn gekomen. Nadat ouderscheiden getuigen gehoord waren, gaf de Stadh. bij missive van den 29 April 1611 aan Drost en Gedep. te kennen, dat, daar het niet bleek dat van Holle uit noodweer gehandeld had, hij moest afgezet worden, maar om zijne vrouw en kinderen mogt hij de opkomsten genieten en hier blijven zoo lang Drost en Gedep. dat zouden goedvinden. Op de syn. den 2 Sept. 1611 werd uit medelijden besloten, dat hij bij provisie en op aggreatie van den Stadh. tot Mei de dienst hier zou mogen waarnemen en intusschen naar eene andere gelegenheid omzien. Bij de ratificatie der synod. Handel. den 6 Nov. te Groningen voegde de Stadh. een scherp en breedvoerig woord over het verkeerd medelijden er bij, hetwelk zoodoende tot nadeel der kerk en kerkelijke tucht zoude strekken, en beval dat hij terstond afgezet zou worden en blijven. Daar hij met de dienst hier voortging en zulks aan de predd. der classis hier verhinderde, schreef 't collegie hem den 30 April 1612 aan, om binnen 10 dagen van hier te vertrekken. Hij is daarop onderwijzer te Anloo geworden, waar hij zich niet altijd onberispelijk heeft gedragen; hij was daar nog in 1650 toen de syn. besloot om hem wegens ouderdom te ontslaan en aan Ridd. en Eigener. aan te bevelen om hem eenig subsidie tot onderhoud te verleenen, hetwelk bij de visitat. in 1651 nog niet was toegestaan.

1613—1650.

Bernhardus Gerardus Wangerpoel, hier beroepen, werd geëxamineerd den 4 Maart 1613 en daarna bevest.: op de syn. in 1650 werd besloten om wegens zijnen hoogen ouderdom zijn emeritaat door Drost en Gedep. op den Landdag te laten aanvragen; hetwelk goedgunstig werd toegestaan; hij overl. hier den 3 Julij 1656 volgens grafsteen.

1651—1658.

Johannes Gerdinck, te Dalen geb., was bij den coetus van Emden geëxamineerd, hetwelk hier voor voldoende werd beschouwd, waarop hij bevest. is in Mei 1651, hij overl. den 3 Julij 1658.

1659—1684.

Johannes Houwingh, in Drenthe geb., trad hier voor het eerst in dienst den 27 Nov. 1659 en vertrok naar Wetsinge in Oct. 1684, werd daar emeritus in 1703 en toen oud 77 jaren.

1684—1690.

Henricus Fleck, was te Furstenauw in Westphalen geb. volgens zijne inschrijving als stud. te Groningen den 24 Aug. 1671; hij werd den 5 Nov. 1674 tot koster en onderwijzer te Koevorden aangenomen; hij verzocht in den kerkeraad den 8 Sept. 1680 om „eenige tijt gedimitteert te mogen werden, om tot Groningen als „proponent sijn gaven en studien te mogen voortsetten, 't welk sijn „E. wat aenbelangt die E. kerkenraets geaccordeert is." Hier beroepen, werd hij op de classis den 26 Nov. 1684 peremptoir geëxamineerd en bev. den 28 Dec. 1684: hij vertrok naar Hellum in Aug. 1690, werd daar emeritus den 7 Maart 1726 en overl. den 10 Jan. 1727, oud 77 jaren. Hij maakte een latijnsch vers op het overlijden van Car. Rabenhaupt; en noemt zich bij de onderteekening „ludimagister:" men vindt het bij J. Michgorius pred. te Koevorden a. w. bl. 222.

1690—1701.

Egbert Stevens, te Nieuwenhuis in Bentheim geb., trad hier voor het eerst in dienst den 18 Oct. 1690 en overl. den 31 Dec. 1701.

1703—1705.

Johannes Hardebergh, te Diever geb., Henr. zn., br. van Albertus te Nieuwveen en Jac. die volgt; hier beroepen werd hij geëxamineerd den 27 Maart 1703; hij overl. tusschen den 25 Junij en 24 Julij 1705.

1706—1709.

Jacobus Hardeberg, te Diever geb., Henr. zn., br. van Alb. te Nieuwveen en Joh. bovengenoemd; zijne benoeming tot pred. hier werd door Drost en Gedep. afgegeven den 16 Sept. 1705, waarna hij hier voor 't eerst in dienst trad, en hij werd tot lid der classis aangenomen den 12 April 1706; hij vertrok naar Zweeloo in den zomer van 1709.

1709—1717.

Johannes Paschen, Joh. zn. te Dwingeloo, nam als propon. eenige jaren de dienst waar voor D^{s}. Nijloë te Assen; hier beroepen werd hij geëxamineerd den 7 Mei 1709; hij vertrok naar Borger na den 20 Maart 1717.

1717—1728.

Albertus Lankhorst, te Odoorn geb., Henr. zn., br. van Jan Reinder te Roswinkel en Ger. te Odoorn; zijne beroeping hier werd door Drost en Gedep. geapprobeerd den 3 Junij 1717, waarna hij hier voor het eerst in dienst trad; hij overl. den 15 Oct. 1728.

1730—1740.

Lambertus Fledderus, te Vledder geb. in 1699, Luk. zn., Ernest. br. te Havelte; hier beroepen werd hij geëxamineerd den 26 Sept. 1729 en hoewel door Drost en Gedep. geapprobeerd den 27 Sept. trad hij hier eerst in dienst in 1730; hij overl. den 9 Oct. 1740.

1742—1755.

Johannes Hardeberg, te Zweeloo geb., zn. van Jac. bovengenoemd, trad hier voor het eerst in dienst den 21 Jan. 1742 en overl. den 1 Febr. 1755, oud 42 jaren.

1756—1765.

Herman Lancelot Boelen, te Deventer geb., Gerardus br., als emer. van Zelhem overl. in 1806, trad hier voor het eerst in dienst den 9 Mei 1756; verroepen naar de West-Indiën werd hij daar voor bevestigd te Amsterdam den 22 Julij 1765, heeft zijne dienst neêrgelegd in 1772 en overl. in 1796.

1765—1807.

Johannes Conraad Werndlij, te Koevorden geb. in 1736, trad hier voor het eerst in dienst den 13 Oct. 1765 en emeritus verklaard, nam hij afscheid den 24 Mei 1807; hij overl. te Laar in 't graafs. Bentheim den 3 Oct. 1810.

1807—1827.

Hendrik Folkers Gosselaar, te Bonde geb. in 1779; trad hier voor het eerst in dienst den 15 Nov. 1807 en overl. den 26 Sept. 1827.

1828—1838.

Herbertus Cornelius Scholten, te Haaksbergen geb. den 23 Junij 1779, trad voor het eerst in dienst den 24 April 1808 te Altforst en Appeltern, vertrok naar Ulzen in 1812, naar Emmelenkamp in 1816, kwam van daar hier den 26 Oct. 1828 en overl. den 24 Sept. 1838.

1838—1857.

Pieter Christiaan Froon, te Schiedam geb. in 1805; was hier hulppred. van Oct. 1838 tot Aug. 1839, tot pred. hier beroepen, trad hij voor het eerst in dienst den 8 Sept. 1839, en heeft zijn dienst neêrgelegd den 2 Aug. 1857.

1859.

Klaas Jouke Bleeker, te Hoogezand geb. in 1827, trad hier voor het eerst in dienst den 16 Jan. 1859.

SLEEN.

Deze gemeente bestaat uit de gehuchten, Zuidsleen, waar de kerk en pastorij zijn, Noordsleen, Diphoren, Erm, de Hool, de Haar en Schoonoord, zij bevatte 865 inwoners in 1796, 1253 in 1842, en 1790 in 1857.

De kerk die vroeger eene vicarij bezat is een ruim gebouw, heeft aan twee zijden drie pilaren en is meermalen door soldaten bezet geweest. Op het verzoek van de ingezetenen, dat Drost en Gedep. order mogten stellen, dat de soldaten in de kerk gelegerd met vuur en kaarsen ten laste van het Landschap geaccommodeerd mogten worden, besloten zij den 11 Nov. 1608 „dat zij het garnisoen in „de kerk geaccommodeerd leeveren zullen, ter weeke 21 korven turf „en voor elke nacht 3 kaarsen van 16 op 't pond, ten koste van 't landschap; ingaande de voors. leverantie den 13 Nov. e. k." Bij Drost en Gedep. werd in Oct. 1626 gelezen een schrijven van den Stadh. uit het leger te Vijnen, te kennen gevende; dat, daar de redoute ten Hoole niet verdedigbaar en thans niet te repareeren was, men het daarin liggende garnisoen in de kerk te Sleen zou leggen en werd het collegie verzocht er in te voorzien, dat de kerk voor de soldaten mogt ingeruimd worden; en de Stadh. had den Ingenieur Johan van den Bosch aangeschreven, dat hij op kosten van het land een halve maan tot bescherming van de daarin te leggen soldaten zou verordineeren.

Bij de visit. in Junij of Julij 1631 werd geklaagd, dat de kerk door de inlegering van soldaten zeer bedorven, de godsdienst met tappen en rumoer onder de predicatie niet weinig verstoord werd. De ingezetenen verzochten toen niet alleen de ontruiming der kerk, maar ook eenig subsidie tot haar herstel, gelijk elders, waar zulk eene inlegering van soldaten geweest was. De Landdag stond ten behoeve der kerk in 1630 en 1655 telkens *f* 200 toe. In 1677 was de kerk in een vervallen toestand, zij is voor eenige jaren met

nieuwe glazen voorzien. Op aanschrijving der syn. in 1668 werd de predikstoel vernieuwd; om den rand leest men: „hoe lief heb ik uwe wet, zij is mijne betrachtinge den gantschen dag." Rondom de kap boven den predikstoel staat: „Zalig zijn de gene die het „woord Gods hooren en dat zelve bewaren."

De zware vierkante aan de kerk verbonden toren, werd volgens het aanwezige jaartal 1781 toen hersteld; hij heeft een gemetselden wenteltrap naar boven en een kleine spits; in 1705 stortte deze op het dak der kerk, en verpletterde een gedeelte der gewelven; zij werd toen vernieuwd en tevens verlaagd, waarvoor de Landdag *f* 100 toestond; beneden in den toren staat nog de oude doopvont. In den toren hangen 2 zware klokken; de eene in 1400 gegoten, is Maria genaamd en heeft een latijnsch opschrift; de andere heeft volgend opschrift: „Henrick Ellinck. Rolef Tilen. Willem ten Holthe. kerckfoegden. — Sanctus Nicolaus is myn name. myn geluit zy voer God bequame, Geert van Wou, Jan ter Stege goten mi, do mē screef MCCCCCXXXII daer bi."

Er zijn hier 2 zilveren bekers; op den eenen staat wat men 1 Cor. X : 16 leest en onder op den bodem aan de buitenzijde „Sleen 1643." Op den tweeden grooteren staat op den bodem aan de buitenzijde: „Sleen 1772, H. S. en M. R."

Bij de visit. in 1624 bevond men de pastorij zeer vervallen, het kerkhof onbevredigd, geen tafel voor de avondmaalviering en op Pinksteren het Avondmaal niet uitgedeeld; in 1626, dat het zelden werd gehouden en ook de naburige broeders niet geroepen werden volgens synod. resolutien; toen en in 1627, dat het arbeiden op zondag algemeen in gebruik was en er nog geen catechismuspreken gehouden werden; in 1631 dat op het kerkhof de kruisen nog stonden, en er 15 lidmaten waren: in 1634 dat er maar om de 14 dagen gecollecteerd werd: in 1636 werd geklaagd, dat „de school-„kinderen de catechismus in de kercke niet opseggen, omme dat de „Prediger aldaer dit stuck wat slappelick drift," de syn. besloot in 1636, dat de pred. en onderwijzer wegens hunne genoemde nalatigheid eene boete zouden geven; de pred. één pond groot en de onderw. één daalder.

Gedep. schreven den 3 Nov. 1602 den onderwijzer aan, om zich volgens resol. van den Stadh. van de schooldienst te onthouden; en

den 14 Junij 1603 om van hier te vertrekken. Tijmen Geerts Kamps onderwijzer hier werd door Ridd. en Eigener. den 15 Jan. 1788 om zijn oproerig gedrag in zijne dienst geschorst; op zijn rekwest en na gedane schuldbelijdenis gelastten zij den 11 Maart 1788, dat hij den 27 April openlijk (in de kerk) na gedane aanspraak van den pred., in tegenwoordigheid van den schulte zulks zou herhalen en nog 6 weken geschorst blijven.

Ridd. en Eigener. stonden den 14 Maart 1769 aan den pred. uit de goederen van Assen jaarlijks *f* 100 toe, mits de gemeente er jaarlijks *f* 50 in geld bijvoegde: den 20 Maart 1770 stonden zij toe dat deze *f* 50 in turf betaald werd.

De lijkpreken zijn hier nog in gebruik.

Het regt van benoeming geschiedt hier door eigenerfden, en voor de benoeming wordt bepaald, hoeveel waardeelen voor ééne stem zullen rekenen.

Schoonoord, het welk om de 600 inwoners bevat, waarvan ongeveer 70 als lidmaten hier bekend staan, heeft zijn ontstaan te danken aan de daarstelling van het Oranje kanaal, aangelegd ter exploitatie der zoogenaamde Bargerveenen. Het ruime schoolgebouw later tevens ingerigt om er godsdienstoefening in te houden, werd ingewijd door D^{s}. Niemeijer den 28 Aug. 1856 met Genes. XXVIII: 19^{a}; het heeft ruim *f* 2500 gekost, waartoe bijgedragen is van de syn. *f* 500, van het Rijk *f* 400. van de prov. *f* 225, van Z. K. H. Prins Frederik der Nederl. *f* 200, van de directie der Dr. midden-veenkanaalmaatschappij *f* 200, en van eene loterij te Groningen gehouden *f* 100.

Tot aanschaffen van 't geen noodig was voor de bediening van doop en avondm. en dat uit berlijnsch zilver bestaat, stond de syn. in 1858 *f* 75 toe, het ontbrekende is door bijdragen uit de gemeente gekomen.

De godsdienstoefeningen worden hier geregeld gehouden, des zomers dikwerf door de naburige predd. van Zweloo, Odoorn en Sleen, welke laatste hier ook van tijd tot tijd den doop en tweemaal in 't jaar het avondm. bedient; en voor 't overige gaat de onderwijzer en geëxamineerd catechiseermr. R. Fockens daarin voor. Waarvoor de syn. jaarlijks *f* 75 en de commissie tot bevordering van

het Christelijk of godsdienstig onderwijs *f* 100 bijdraagt. De syn. heeft in 1860 voorwaardelijk *f* 3000 voor eene pastorij hier toegezegd.

De laatste priester hier, die er 37 jaren in dienst is geweest, was Johannes Steenbergen, die den 7 Sept. 1603 voor de Gedep. verscheen, om getuigenis af te leggen omtrent eene pacht; hij leefde nog in 1608.

1567.

Menso Alting, te Eelde geb. den 9 Nov. 1541, werd den 3 Mei 1566 te Heidelberg tot de predikdienst bij de hervormden toegelaten, deed datzelfde jaar nog dienst te Helpen, te Groningen en kwam daarna hier, waar hij bleef, tot dat hij wegens de komst van Alva genoodzaakt was te vlugten: hij ontsnapte ter naauwernood den 1 Julij 1567 de handen zijner vijanden, en ging weder naar de Paltz, hij werd in hetzelfde jaar nog aangesteld bij de gemeente te Leizelheim, te Dirmstein in 1570, te Heidelberg in 1573 en in 1575 te Emden, waar hij overl. den 7 Oct. 1612. Zie nader over hem, en hetgeen hij deed ter dienste der Herv. in dit Landschap: M. Altingii vita, descripta per U. Emmium, etc., van der Aa a. w. en de daar aangehaalde schrijvers.

1601—1615.

Herman Alers, te Zwolle geb., was in 1598 vicaris te Diever, verscheen op de vergad. den 30 Sept. 1600 met getuigschriften, en werd zijne zaak aan den Stadh. verzonden; hij was hier den 9 Junij 1601 reeds in dienst, schoon nog niet geëxamineerd, en hij bediende, terwijl zijne zaak door den Stadh. nog niet beslist was, toen ook Oosterhesselen. Gedep. schreven hem den 3 Nov. 1602 aan, om tegen den 8 Nov. bij den Stadh. bewijs in te leveren, dat de doodslag die hij te Diever begaan had, uit noodweer was geschied; waar voor het ten laatsten is gehouden en hij voor vast hier werd aangenomen. Hij werd wegens hoogen ouderdom emeritus en door Drost en Gedep. den 4 Mei 1615 goedgekeurd de overeenkomst tusschen hem, de kerkvoogden en zijnen opvolger aangegaan; laatstgenoemde moest hem levenslang jaarlijks 12 mudden rogge uitkeeren en bleef hij in de pastorij wonen, tot dat de gemeente hem eene bekwame woning

zou hebben beschikt; hij leefde nog den 15 April 1618, doch overl. voor 1622.

1615—1619.

Hendrik Huising trad hier voor het eerst in dienst in den zomer van 1615; daar hij Rusius te Assen van onregtzinnigheid had beschuldigd, gelastte de syn. in Sept. 1618 aan de classis en de visitatoren, Huising daarover nader te hooren en daarin te disponeeren, het zij met schorsing of naar eisch van zaken. Zij bevonden de gedane beschuldiging ongegrond, die hij toen introk, maar zetteden hem wegens zijn gedrag af. Hij vertrok daarop naar den Haag en beklaagde zich bij den Stadh. over zijne afzetting; die in Nov. aan het collegie voorstelde om het vonnis door 6 predd., uit ieder classis 2, in hunne tegenwoordigheid te doen resumeeren. Dit had den 16 Dec. plaats en werd hem toen ten laatste toegestaan de dienst hier bij provisie waar te nemen tot de aanst. syn., waar zijne zaak nader behandeld zou worden; doch hij vertrok reeds den 5 Mei 1619 naar Oude en Nieuwe Niedorp; en ging van daar in 1622 tot eersten pred. naar de Beemster, waar hij overl. in Mei 1639.

1619—1621.

Jodocus Ekell, in Oostfriesl. geb., zn. van Herm. te Nuttermoer, werd hier beroepen door eigenerfden en dat door 't collegie geapprobeerd den 27 Aug. 1619 en door hen Judocus Eckel genaamd; hij trad hier voor het eerst in dienst voor den 7 Sept. en vertrok naar Wanneperveen in 1621, naar Oldemarkt en Paaslo in 1625 en naar Deventer reeds in Oct. 1625, waar hij overl. in 1649. Hij gaf in het licht: *Der Sondaren troostelijcke Morgenwecker enz.*

1622—1644.

Conradus Mittropius noemde zich Erwetensis, trad hier voor het eerst in dienst en was hier reeds den 14 Junij 1622, toen Drost en Gedep. hem eene oproeping om eenen nieuwen schatbeurder te kiezen toezonden, om na de preek af te kondigen. Hij beweerde voor Drost en Gedep. dat hem van ieder ouden doode 2 Emder gulden(*f* 2-25) en van ieder jongen doode de helft toekwam,

de volmagten der gem. beweerden daarover met hem overeengekomen te zijn; zij legden hem den 17 Dec. 1624 op te bewijzen, dat zijne voorgangers van oude tijden herwaarts zulks genooten hadden: hij overl. den 17 Sept. 1644.

1645—1664.

Bernardus Rusius, schreef zich ook Ruse, Joh. zn. te Ruinen, trad hier voor het eerst in dienst tusschen den 6 April en 31 Aug. 1645 en overl. den 19 Oct. 1664 volgens zijnen grafsteen.

1666—1671.

Petrus Mees, te Groningen geb. den 12 April 1644, neef van Gregorius te Rotterdam overl. in 1694, trad hier voor het eerst in dienst den 25 Maart 1666 en vertrok naar Winschoten in Maart 1671, naar Gron. in 1688, waar hij overl. den 6 Julij 1717.

1671—1695.

Johannes Tilikingh, te Borger geb., Sam. zn., br. van Alex. en Henr. beide te Borger, doch de laatste onderwijzer, hij werd hier beroepen, geëxamineerd den 22 Junij en bevest. voor den 2 Oct. 1671 en overl. den 6 Dec. 1695.

1697—1704.

Meindert Cock, te Koevorden geb. in 1673, werd door de eigenerfden hier te gelijk beroepen met Ludolf Huisingh; daarover werd geprocedeerd, doch ten zijnen voordeele uitgesproken door Ridd. en Eigener. den 16 Maart 1697; hij trad hier voor het eerst in dienst in 't begin van Junij 1697 en vertrok naar Haren den 8 April 1704, naar Winschoten in 1709 en naar Groningen in 1717. waar hij overl den 4 Aug. 1742, oud 69 jaren: zie nader v. d. Aa, a. w. Zijn zoon Bernard te Uithuizen overl. in hetzelfde jaar den 18 April. Hij gaf in het licht: *Leere der waarheid, die na de Godzaligheid is.* Gron. 1732. 8°., — *Lijkrede op Ds. Joh. Hofstede* ald. 1736. 8°.

1704—1708.

Hermannus Reiners, te Dalen geb. den 3 Maart 1683, Lubb.

zn., de jongste der 6 brs., die men op Eelde zie; hij trad hier voor het eerst in dienst in Junij 1704 en vertrok naar Velthuizen den 9 Dec. 1708, naar Oostgrafdijk in 1710, naar Weesp in 1724, waar hij overl. den 3 Jan. 1736.

1709—1734.

Conradus Wachloo, te Oudeschans geb., zn. van Conradus daar overl. in 1705, trad hier voor het eerst in dienst den 10 Maart 1709 en overl. den 27 Sept. 1734.

1736—1738.

Jacobus van der Scheer, te Koevorden geb., trad hier voor het eerst in dienst den 9 Jan. 1736 en vertrok naar Roden den 8 Junij 1738.

1738—1766.

Hendericus Verschuir, te Groningen geb. den 17 Jan. 1702, zn. van Joh. die in dat jaar onderwijzer en voorzanger werd te Loppersum, in 1714 pred. te Zeerijp en daar overl. in 1737. Hij was propon. toen hij op het eiland Nesserland beroepen werd in 1726, nam daar eenige maanden de dienst waar, doch werd wegens „de troebelen des lands" er niet bevest., hij vertrok in Junij 1727 naar Nendorp, kwam van daar hier den 20 Julij 1738 en overl. den 6 Maart 1766. Zijne drie zonen waren, Joh. Henr. die Hoogl. in de Oostersche talen en Oudh. te Franeker is geweest overl. te Weidum in 1803, Wolter Forsten Hoogl. in de Med. te Gron. overl. in 1793 en Mr. Hendrik Jan schulte van Sleen en Zweeloo, die wegens deelneming aan de politieke onlusten in 1787, eerst in 1788 geschorst en spoedig daarop afgezet werd.

1767—1776.

Piërius Adama, te Pinjum geb. den 24 Nov. 1726, Godefr. zn. daar overl. in 1733, br. van Hendr. te Zwolle overl. in 1797; hij trad hier voor het eerst in dienst den 8 Junij 1767 en vertrok naar Staphorst den 3 Maart 1776, naar Boxum en Blessum in 1778, waar hij overl. den 28 Maart 1792.

1776—1777.

Willem Costerus, te Groningen geb. den 26 Junij 1724, bloedverw. van Alb. Will. te Gieten; trad voor het eerst in dienst den 10 Febr. 1754 te Winsum prov. Gron., vertrok van daar naar Hoogezand in 1761 en kwam hier den 19 Mei 1776; hij vertrok naar Rottum den 16 Nov. 1777, waar hij overl. den 19 Mei 1782 en opgevolgd werd door zijnen zoon Albertus Johannes, die emeritus werd in 1832 en overl. in 1843.

1778—1783.

Fredrik Adolph Begemann, te Dethmold, graafs. Lippe geb., br. van Sim. Hendr. Anton. te Norg, waar men de familie verder zie: hij trad hier voor het eerst in dienst den 8 Junij 1778 en vertrok naar Middelbert den 26 Oct. 1783, naar Midwolde in 't Oldambt in 1803, waar hij overl. den 11 Dec. 1823, oud 70 jaren 9 maanden: zie van zijnen zn. Jacobus op Roderwolde.

1784—1785.

Bernardus Georgius de Roos, te Emden geb. den 26 Dec. 1761; trad voor het eerst in dienst in April 1783 te Vellage, kwam van daar hier den 31 Mei 1784 en vertrok naar Noordlaren den 2 Oct. 1785, naar Noordbroek in 1787, waar hij overl. den 8 Sept. 1789.

1786—1789.

Hendrik Stephanus Hugenholtz, te Emmelenkamp geb. den 22 Jan. 1762, zn. van Joh. Bern. Theod. daar over. in 1789, br. van Fred. Will. te Gasselter-Nieuwveen; trad hier voor het eerst in dienst den 19 Maart 1786 en vertrok naar Genemuiden den 31 Mei 1789, naar Emmelenkamp in 1791, naar Velthuizen in 1804, waar hij overl. den 11 April 1842: zie van zijnen eenigen zoon Joh. Bern. Theod. op Koevorden.

1790—1794.

Albertus Lösing Meijer, te Woltzeten in Oostfr. geb., zoon van Gerh. Alb. laatst te Larrelt en daar overl. in 1805; trad voor het eerst in dienst den 13 Febr. 1785 te Kampen, in Oostfr., kwam

van daar hier den 18 April 1790 en vertrok naar Koevorden den 30 Maart 1794.

1794—1799.

Johan Christoph Schönfeld, te Donop, graafs. Lippe Dethmold geb. den 12 Febr. 1765; trad voor het eerst in dienst den 28 Sept. 1788 te Tjerkgaast c. a., vertrok naar Lutkegast in 1793, kwam van daar hier den 11 Mei 1794 en vertrok naar Nuis en Niebert den 7 April 1799, naar Schuttorp in 1801: zie verder op Roderwolde.

1799—1804.

Jacob Schainck Bolt kwam hier van Anloo den 9 Junij 1799, en vertrok naar Grootegast den 21 Mei 1804, werd daar emeritus den 1 Julij 1832 en overl. te Groningen den 2 Jan. 1840, oud bijna 90 jaren.

1805—1821.

Jan Herman Heerspink, te Ringe, gem. Emmelenkamp in Bentheim geb., werd op de buitengewone classis te Zweeloo praeparatoir geëxamineerd den 20 Nov. 1805, daarna zijne beroeping hier aan de vergad. aangeboden zijnde, werd het verrigte examen hem als een examen plenarium of peremptoir door die vergad. toegerekend, en hier bevest. den 15 Dec. 1805; hij vertrok naar Vledder den 5 Aug. 1821.

1821—1838.

Abraham van Laer Dinckgreve, te Noordwolde, prov. Gron. geb., zn. van Fabritius daar emeritus geworden en hier overl. in 1824; hij trad voor het eerst in dienst den 7 Junij 1811 te Bourtange, kwam van daar hier den 4 Nov. 1821 en overl. den 3 Nov. 1838, oud ruim 53 jaren.

1840—1852.

Otto Schultz, te Noordhoorn geb. den 4 Mei 1813, zn. van Johan Freder. daar overl. in 1830, halfbr. van Philip Theodoor te Noordhoorn; trad hier voor het eerst in dienst den 26 Julij

1840 en overl. onverwachts den 12 Jan. 1852. Zijne weduwe Margaretha Lutgerdina Abbingh overl. in 1859 en legateerde aan de Herv. diakonij te Sleen *f* 400, benevens de opbrengst van eenig door haar aangewezen goud en zilver ter waarde van ongeveer *f* 200; aan die te Dalen *f* 100; aan die te Koevorden *f* 100; aan het synod. weduwenfonds *f* 100; aan dat van de prov. Drenthe *f* 100; aan het fonds voor noodl. kerken en pers. *f* 300 en aan het Nederl. zendelinggenootschap *f* 300.

1853.

Harm Niemeijer, te Groningen geb. in 1820, br. van Meindert te Nieuweschans, was hulppred. te Groningen in 1843, trad voor het eerst in dienst den 2 Maart 1845 te Ter Horne, vertrok in 1851 naar Lippenhuizen c. a. en kwam van daar hier den 19 Junij 1853.

WESTERBORK.

Tot Westerbork behooren de gehuchten Elp, Eursinghe, Orvelte, Zwiggelte, Bruntinge, Mantinge, Garminge, Balinge en Nieuweroord, eene veenkolonie ontstaan ten gevolge van de graving van het Oranjekanaal. In 1676 bevatte het 122 huizen en waren er er 185 lidmaten.

De kerk, voorheen aan den H. Stephanus gewijd, heeft eene vicarij St. Stevens genaamd bezeten; zij is een oud gebouw over welker verval, wegens gebrek aan inkomsten, waarom zij door 't collegie in 1604 van de betaling der synodale en geestelijke kosten voor het vervolg werd ontslagen, dikwerf is geklaagd. De ingezetenen verzochten in 1607, dat de soldaten tot hunne last en kosten in de kerk gelegerd, naar hun garnisoen mogten verlegd worden, waarop Drost en Gedep. den 4 Dec. besloten den Stadh. dit dringend aan te bevelen; in diezelfde maand legde de com-

mandant van Koevorden 30 soldaten in de kerk, omdat men weigerde op zijne aanschrijving 45 voeren turf te Koevorden te brengen. Bij de visit. in 1624 waren de glazen door de soldaten in stukken geslagen, ontbrak er eene tafel en een doopbekken, was zij niet behoorlijk van banken voorzien, bijna zonder dak en de doopvont nog aanwezig. De Landdag stond in 1637 *f* 100 en in 1660 *f* 150 voor hare herstelling toe, in laatstgenoemd jaar is er een nieuwe predikstoel gekomen, over wiens gevaarlijken toestand reeds in 1647 geklaagd werd en bij de visit. in 1657 bevond men, dat hij „op stutten en sparren steunde." Bij de visit. in 1677 was het koor gebarsten en dreigde in te storten, in 1778 en 1859 werd de kerk aanzienlijk hersteld. Zij was vroeger verpligt, om ⅓ te betalen in de som, die jaarlijks door de moederkerk te Beilen, in plaats van eenen witten valk aan die te Steenwijk moest opgebragt worden; waarmede in 1607 de pred. werd belast. Boven de deur staan de woorden van den berijmden Ps. C: 3.

De toren heeft 3 klokken: de grootste en oudste heeft eenige teekens en een opschrift, welke moeijelijk te ontcijferen zijn. De tweede heeft tot opschrift: „Tres faciunt collegium. Jan Albert „de Grave me fecit Amstelodami Anno Domini 1727." Op de derde, de kleinste staat; „Drie doen de Gemeente beieenkomen „Jan Albert de Grave fecit. Anno Domini 1727."

Er is hier een fraai bewerkte zilveren beker met dit opschrift: „Hoc poculum communibus Ecclesiae Westerborgensis sumptibus „A°. 1680 confectum est. Bibite ex eo omnes. Matt. XXVI: 27" en de woorden die men vindt 1 Cor. X: 16. Op den bodem aan de buitenzijde staat: „Betaald uit de Gemeente van Westerborck."

De lijkpreken over dooden boven 15 of 16 jaren worden hier nog gehouden.

Tot 1608 behoorde het onder de classis van Rolde, doch werd toen onder die van Emmen gebragt.

Op de syn. van 1626 werd geklaagd, dat men hier nog elken winter, niettegenstaande het verbod der classis, eenen roomschen meester tot onderwijs der kinderen aannam; dat het Avondm. niet werd gevierd, de catech. preken niet in gebruik waren, maar wel het arbeiden op zondag.

Daar de pastorij verbrand en het vicarijhuis niet bewoonbaar was,

zoodat D^{s}. G. Georgii bij zijne komst hier met de zijnen eenigen tijd bij den schulte Johan Nijsinge had ingewoond; gelastten de Gedep. den 13 Jan. 1602, het huis daar de pred. nu inwoonde naar behooren dak-, venster- en wanddigt te maken; volgens kwitantiën van 1610 en 1615 was het huis van Herman Clunders tot eene pastorij aangekocht, en op verzoek der gemeente gelastten Ridd. en Eigener. den 16 Febr. 1647, dat de pastorij hier gerepareerd en onderhouden zou worden uit de opkomsten van Dikninge, zoo als zulks geschiedde te Beilen, Ruinen en Blijdenstede, waar het Landschap de collatie had. D^{s}. Georgii trok alle inkomsten van de pastorij en kosterij, welke in de resol. van Gedep. van den 13 Jan. 1602 afzonderlijk worden opgegeven, en behoefde hij alleen in 1602 aan den onderwijzer 3 mudde rogge af te geven; voor de 5 getijden had de priester, zoo als hij uit zijn register bewees 2½ stuiv. en voor klokrogge 1 spint vroeger van ieder keuter genooten, welke Gedep. ook aan D^{s}. Georgii toekenden.

Lamb. Henrici werd hier beroepen op dezelfde voorwaarden als P. Anthonii te Beilen met deze verandering:

1°. Zou hij *naar ouder gewoonte* de school bedienen of een bekwaam meester houden en boven de inkomsten der kosterij jaarlijks voor ieder kind 7½ stuiv. van de ingezetenen ontvangen: 3°. werd de klokrogge op 5 mudde gesteld, maar zou hij de kloktouwen moeten onderhouden: 4°. moest hij ⅓ betalen in de pacht van den witten valk, afgekocht voor 5 GGl.

In 1617 werd Tide Jansen hier woonachtig door de kerkv. geregtelijk aangesproken tot betaling van ¾ pond was en 4 kroes olie, die hij jaarlijks, met 36 jaren achterstallig aan de kerk hier schuldig was. Hij erkende de schuld, maar wilde zijn aan de kerk verdiend loon korten, hetwelk hem toegestaan werd. De kerk had een inkomen van eenige ponden was, hetwelk steeds met 10 stuiv. het pond was betaald, doch in 1665 15 à 16 stuiv. kon gelden, welke prijs de kerkv. verlangden te ontvangen, wat op de syn. in 1668 werd behandeld.

Op de syn. in 1624 werd geklaagd over het verloren gaan van zeer vele geestelijke goederen hier en eenige werden specifiek opgegeven.

D^{s}. Brumlew heeft het inkomen der kosterij goederen gehad,

Ridd. en Eigener. bepaalden den 13 Febr. 1638, dat aan den onderwijzer *f* 25 uit de goederen van Assen gegeven zou worden, waarbij Brumlew *f* 25 zou voegen, en dat na zijnen dood de kosterij weder gebruikt zou worden ingevolge Landschaps resolutie. Zij stonden den 2 Maart 1669 aan den pred. weder *f* 50 toe even als in 1648 en 1656, en den 16 Maart 1706 *f* 40-12½ stuiv. zoo lang hem gelijke som van 't kerspel zou worden betaald.

De syn. stond voor eene nieuwe pastorij in 1844 *f* 1500 toe en deed bij het Rijk aanvraag om gelijke som.

Het Landschap, dat eerst de halve collatie had, bezat haar reeds in 1635 geheel en zij behoort thans aan Z. M. den Koning.

Johannes Wiltinge of Woltinge de laatste priester hier is hier blijven wonen. Gedep. bevalen hem den 18 Jan. 1602, om van alle „blasphemische woorden en andere injuriën te supersederen," en zich te wachten om verder moeite tusschen den pred. en de ingezetenen te verwekken; „bij faute van dien sall tegen hem „geprocedeerd worden, gelijck men anderen ter exempell sall be„vinden te behoiren." Op de classis te Ruinen den 9 Febr. 1602 werd besloten bij den Stadh. aan te houden, dat hem opgelegd en geboden mogt worden van hier te vertrekken, „diewijle hi grote „moijte ende boosheijt is verrichtend." Op de syn. te Assen den 5 Sept. 1603 klaagde de pred. nogmaals over „syne paepe datt die „hem oeck verhindertt."

1600—1606.

Gerardus Georgii nam hier de dienst reeds waar, toen hij op de classis den 11 Sept. 1600 verscheen; op de syn. den 1 Nov. 1602 werd hij, na het houden van eene leerrede, aangenomen en bij monde van Menso Alting, pred. te Emden, vermaand tot vlijt in zijn ambt en studie, benevens zich voor dronkenschap te wachten, tevens werd hem vrijgelaten om zelf de schooldienst waar te nemen of eenen onderwijzer aan te nemen en tot diens onderhoud de daartoe behoorende opkomsten af te staan; in 1603 deelde hij aan de classis mede, dat hij wegens zijne finantiëele omstandigheden hier niet meer met stichting konde werkzaam zijn en naar eene andere plaats wilde omzien, waarmede genoegen werd genomen; hij

was hier nog den 22 Nov. 1606, toen Drost en Gedep. hem bevalen zich in het innen der pachten te regelen naar een vroeger vonnis.

1607—1608.

Lambert Hendriks werd hier op onderscheiden voorwaarden beroepen, hetwelk door Drost en Gedep. werd goedgekeurd den 16 Oct. 1607 en hij verder naar de classis en kerkenorde verwezen, waarop hij de dienst hier aanvaardde. Op de vergad. in April 1608 bleek, dat hij nog niet geëxamineerd en zeer jong was, waarom hij afgezet werd en hem opgelegd de schooldienst hier waar te nemen, tot dat hij in het examen zou kunnen bestaan.

1608—1630.

Eilardus Huisman, te Vries afgezet, werd hier voor één jaar beroepen, hetwelk met de onderling gemaakte voorwaarden door Drost en Gedep. werd goedgekeurd den 29 Sept. 1608: wegens ouderdom en zwakheid verleenden Ridd. en Eigener. den 16 Febr. 1630 hem het emeritaat met een jaarlijks pensioen van *f* 250, waarbij later nog *f* 20 voor huishuur gevoegd werd, te betalen uit de inkomsten van Dikninge; hij overl. in Dec. 1635.

1630—1636.

Johannes Wassenberg, te Rheine in Westphalen geb., Joh. zn. te Rolde, br. van Gerhardus te Oostwold c. a. overl. in 1690 en Everwinus te Grijpskerk, beide prov. Gron., overl. in 1682; hij verdedigde in 1625 aan de hoogeschool te Groningen eenige theses de resurrectione mortuorum universali, en trad hier voor het eerst in dienst voor Nov. 1630: wegens zijn ergerlijk leven werd hij in zijne dienst geschorst en konde hij hier met geene stichting meer werkzaam zijn, waarom op de syn. in 1635 met goedvinden der gecommitteerden van Drost en Gedep., die van beide plaatsen collatoren waren, besloten werd hem met 1636 naar Assen te verplaatsen met bepaling, dat hij vooraf schuldbelijdenis voor de gemeente en classis zou doen en een bepaald gedeelte van zijn traktement te Assen aan zijnen opvolger hier zou uitkeeren. Beide werden daarna beroepen en volgens gebruik bevestigd.

1636—1657.

Samuel Brumlew kwam hier van Assen bij ruiling met Jan. 1636; hij was hier nog den 20 Aug. 1657, toen aan de classis berigt werd, dat hij nog steeds zukkelende was en is welligt niet lang daarna overl.

1658—1673.

Lambertus Schainck, te Groningen geb. in 1633, br. van Herm. te Leer overl. in 1691; trad hier voor het eerst in dienst den 6 Junij 1658 en vertrok naar Diever in het begin van 1673. Zijn zn. Hendrik hier geb. den 11 Febr. 1667, overl. als pred. te Enkhuizen den 23 April 1750.

1673—1676.

Johannes Adolph Hoppers kwam hier van Odoorn in Mei 1673 en vertrok naar Rolde den 2 April 1676.

1676—1679.

Coenraad Hendrik Nijhoff, te Ootmarsum geb., trad hier voor het eerst in dienst den 27 Aug. 1676 en vertrok naar Meppel in Aug. 1679.

1679—1682.

Johannes Camerlingh, schreef zich ook wel eens Kamerlingh, Henr. zn. te Ruinen, werd hier benoemd door Drost en Gedep. den 20 Junij 1679 en trad daarna hier voor het eerst in dienst, hij vertrok naar Ruinen tusschen Mei en Aug. 1682.

1682—1719.

Willem Snethlage, te Peize geb., Joh. zn., Sam. br. daar; hier beroepen, werd hij geëxamineerd in de buitengew. classicale vergad. den 8 Aug. 1682: hij werd emeritus verklaard en door de classis ontslagen den 20 Maart 1719.

1718—1751.

Johannes Snethlage, hier geb., Will. zn., was propon. toen hij tot adjunct en opvolger van zijnen vader werd benoemd den

1 Sept. 1718 en geëxamineerd den 15 Nov.; hij werd in 1719 tot pred. bevestigd, en overl. den 4 Jan. 1751, oud 62 j. 7 m.

1752.

Anthonius Cato Camerlingh, te Ruinen geb., zn. van Hendrik Jan advocaat en schulte daar, klzn. van Joh. bovengenoemd, brszn. van Johannes te Steenwijkerwolt overl. in 1757 en neef van Anthon. te Koevorden; hij trad hier voor het eerst in dienst den 18 Junij 1752 en vertrok reeds den 17 Sept. 1752 naar Wanneperveen, waar hij overl. den 21 Oct. 1780, oud 55 en ruim 2 maand.: zie over de verdiensten als Ingenieur van zijnen zoon Heimerick, v. d. Aa, a. w.

1752—1791.

Hermannus Oortwijn, te Vries geb., trad hier voor het eerst in dienst den 29 Oct. 1752 en overl. den 13 Junij 1791, oud bijna 64 jaren.

1791—1809.

Albertus Maagh kwam hier van Oosterhesselen den 20 Nov. 1791 en overl. den 5 Maart 1809.

1810—1843.

Johannes Karsten, die vroeger te Roswinkel was, kwam hier van Haskerhorne c. a. den 11 Junij 1810; hij werd emeritus den 1 Jan. 1843, nam afsch. den 31 Dec. 1842 en overl. hier den 5 Mei 1855, oud 79 jaren 5 maand.; hij legateerde aan de diakonij hier en aan die te Roswinkel ieder *f* 300.

1843—1852.

Wijbe Lolcama, te Franeker geb. in 1815, brszn. van Lodewijk te Deersum c. a., neef van Wijbe te Oosterhaule; trad hier voor het eerst in dienst den 25 Junij 1843 en vertrok naar Zuidlaren den 5 Dec. 1852.

1853.

Gerrit Willem van Eerde, te Obergum geb. in 1830, zn.

van Jan Rudolf thans te Zuidwolde, prov. Gron., brszn. van Egbert te Abbekerk overl. in 1838, br. van Albertus Egbert te Workum; trad hier voor het eerst in dienst den 19 Junij 1853.

ZWEELOO.

De gehuchten Benneveld, Aalden, Meppen en Wesup behooren tot Zweeloo.

De kerk, waarvan die te Sleen de moederkerk is, had vroeger een altaar aan den H. Stephanus gewijd, waaraan eene vicarij was verbonden; het is een oud gebouw, was bij de visit. in 1624 nagenoeg zonder vloer, aan de wanden nog met roomsche beelden voorzien, werd in 1657 hersteld, waartoe het Landschap *f* 150 gaf en in 1665 nogmaals *f* 25 voor een nieuw glas, daar het vorige door eenen krankzinnigen in stukken was geslagen. De kerkebijbel werd hier in 1672 door den vijand weggenomen; de predikstoel is, volgens opschrift, gemaakt in 1702; de oude doopvont van Bentheimersteen staat nog in de kerk, een tweede en fraaijer staat in de pastorijtuin. De klok in den toren heeft een latijnsch opschrift, waarvan men niet meer weet, dan dat zij Maria is genaamd geweest.

Op den eenigen zilveren beker bij het Avondm. gebruikt staan de zinnebeelden van geloof, hoop en liefde: men verhaalt er van, dat hij uit vrees voor den bisschop van Munster in den grond begraven werd en daardoor eenigen tijd verloren is geweest.

De syn. gaf in 1841 tot eene nieuwe pastorij *f* 1500 en vroeg gelijke som bij 't Rijk aan.

Lijkpreken worden hier gehouden over allen, die in de Herv. kerk gedoopt zijn; waarvoor de pred. jaarlijks van ieder huisgezin, hetwelk paarden heeft, één voer turf ontvangt, onverschillig hoeveel er gestorven zijn.

Bij de visit. in 1625 waren hier maar 6 lidmaten; doch werd

het Avondm. gehouden met lidmaten uit naburige gemeenten, die daartoe herwaarts overkwamen; toen werd tevens geklaagd over het arbeiden op zondag, zelfs had iemand op Palmzondag zijn akker gebouwd, waaruit groote ergernis was ontstaan; de catechismuspreken werden er toen nog niet gehouden.

Het collatieregt hier behoort thans aan Z. M. den Koning.

Jan Lammerts die hier in 1586 en 1587 priester was geweest, gedroeg zich zoodanig, dat hij bekend stond als toovenaar en duivelbanner, waarom de Gedep. hem bij resol. van den 30 Oct. 1602 aanschreven om binnen 14 dagen het Landschap te verlaten en daar uit te blijven, bij poene van eeuwig bannissement. Op zijn verzoek om tot Paschen in het Landschap te mogen blijven, besloten zij den 18 Nov., dat hij binnen 5 dagen moest vertrekken, op poene overeenkomstig het mandaat van den 30 Oct. l. l. Toen hij zich later te Paterwolde vestigde, schreven de Gedep. op verzoek der syn. van Sept. 1603, den Hopman Johan van Cornput den 9 Sept. aan, om Lammerts door eenige soldaten te laten ophalen en te Koevorden gevangen te zetten. Zij gelastten den 30 Sept. aan van Cornput hem tot nadere aanschrijving wel te bewaren en zijne boeken en papieren die medegenomen waren aan hen op te zenden, om ze te laten onderzoeken, om vervolgens tegen hem „naar zijne merites te procedeeren naar behooren."

Ludolph Mensingh, de laatste priester hier, die aanspraak op eenige pachten maakte gedurende zijne dienst als priester verschenen, werd door de Gedep. den 22 Sept. 1603 naar den gewonen regter verwezen, op grond dat hij dezelve als een particulier persoon en niet als gereform. pred. zoude hebben te vorderen.

1602—1603.

Udo van Doesburg was hier door de classis bij provisie aangenomen in het begin van 1602; naar de Beerta verroepen weigerde de classis van het Oldambt de approbatie, waarover hij zich bij de syn. te Gron. in Junij 1602 beklaagde, die zijne beroeping niet alleen van onwaarde, maar hem ook voor de dienst ongeschikt verklaarde, daar hij zich nog onlangs aan dronkenschap en vechten had schuldig gemaakt; evenwel werd hij op de vergad. in Nov. 1602 geëxamineerd, van zijne schorsing ontslagen en voor dezen winter toegela-

ten om op de volg. classis nogmaals geëxamineerd te worden, hetwelk den 23 Maart 1603 plaats had en hij onder voorwaarden werd toegelaten; hij vertrok naar Dalen voor Aug. 1603.

1603—1610.

Judocus Reddinck, te Osnabrug geb. in 1566, kwam hier van Haselunne, waar hij rector der lat. school was, voor den 12 Aug. 1603, hij heeft Oosterhesselen ook eenigen tijd mede bediend. Op zijne klagten werd hem in 1606 door Drost en Gedep. bij provisie voor één jaar de opkomsten der vicarij hier toegestaan, mits dat hij school hield en voor hetgeen gewoonlijk daarvoor gegeven was de jeugd zou onderwijzen. Op de vergad. in April 1608 werd besloten om hier eenen onderwijzer te benoemen, maar de pred. in de kosterij zou blijven wonen, daar deze beter was dan de pastorij; op de syn. in Sept. 1609, waar hij scriba was, werd op klagten van de gem. daar hij hier wegens twist en oneenigheid met geene stichting meer werkzaam konde zijn, besloten, dat hij voor Mei de dienst hier zou verlaten, doch de voordeelen zou ontvangen, die als dan zouden vervallen, terwijl bij eene verzoening tusschen hem en de gem. waartoe de syn. beide vermaande en hij ook zijne vrouw en kinderen zoude vermanen, hij hier in dienst konde blijven: of deze verzoening heeft plaats gehad, blijkt niet, hij vertrok in 1610, was in 1614 weder in dienst te Oostermeer, waar hij emeritus werd in 1639; hij woonde in 1641 te Dokkum, waar hij overl. is. Hij is driemaal gehuwd geweest en de stamvader van de familie Reddingius.

1610—1614.

Hermannus Johannis, te Dalen geb., was door de classis geexamineerd en hier tot de dienst toegelaten, toen hij op de syn. den 3 Sept. 1610 verscheen; hij erkende voor die syn. dat hij niet gestudeerd had en nog geen lidmaat was geweest, toen hij hier in dienst werd gesteld; dit en het voorgevallene met H. Bollink te Dalen, deed de syn. besluiten de classis van Emmen voor eenen onbepaalden tijd de magt tot examineeren te ontnemen. Hij werd bij herhaling geëxamineerd, en den 7 Sept. 1612 afgewezen, doch hem toegestaan in de pastorij te mogen blijven tot Mei 1613 en ook zoo lang de inkomsten te ontvangen, terwijl de classis de dienst

om de 14 dagen zou waarnemen. Hij werd in dat jaar hier op nieuw beroepen en geëxamineerd, doch wederom afgewezen en tot de schooldienst verwezen, met vrijlating om tot Mei 1614 te blijven en de inkomsten te genieten, mits de dienst door de broeders op zijne kosten werd waargenomen; op de syn. in Sept. 1614 werd berigt, dat hij zijne dienst had verlaten.

1614—1652.

Wessel Kannegieter, hier beroepen, vertoonde zijne getuigschriften van Essen en werd, nadat hij geëxamineerd was, aangenomen, en daarna ook op de syn. in Sept. 1615. Hij werd op de syn. in 1618 wegens dronkenschap voor 6 weken in zijne dienst geschorst, doch Jkhr. Johan van Welvelde van de Klenke verzocht aan Drost en Gedep. dat hij van zijne schorsing mogt ontslagen worden, althans dat zulks uit de synod. Handel. aan den Stadh. op te zenden, uitgelaten werd, waarin den 2 Oct. 1618 gedifficulteerd werd: hij nam in 1624 ook de schooldienst waar en klaagde toen bij de visit., dat hij in plaats van ½ mudde rogge, genaamd de 5 getijden, maar 2 spint uit elk huis ontving, hij bewoonde in 1647 zijn eigen huis, omdat de pastorij geheel vervallen was, hij overl. den 21 Sept. 1652.

1653—1667.

Hermannus Janssonius, door Picardt in zijn. a. w. bl. 403 te onregt Johan. genoemd, trad hier voor het eerst in dienst den 10 Julij 1653. Op de syn. van dat jaar werd besloten een wakend oog op hem te houden, in 1665 werd hij wegens dronkenschap in zijne dienst geschorst, in 1666 daarover nog geklaagd en ontkwam hij het gevaar van afgezet te worden, doordien hij overl. den 13 Junij 1667. Zijne wedw. Hendrickien Pott, Rud. dr. te Odoorn, overl. den 13 Maart 1722, hun dochter Aletta Margaretha was in 1683 gehuwd met Jkhr. Joh. van Welvelde te Woltersum en wedw. in 1690.

1668—1709.

Wolter Schoonbeek trad hier voor het eerst in dienst in April of Mei 1668; hij erkende op de syn. in 1668, dat hij deze plaats gekocht had van den Drost J. Rutger van den Boetze-

laer voor 300 Rijksdaalders (*f* 750), waarom hem van de syn. opgelegd werd daarvoor deprecatie te doen en 2 pond groot aan de armen te geven, waarmede hij genoegen nam en de zaak afgedaan was. Op de classis te Sleen den 27 April 1674 werd hij beschuldigd, dat hij uit eigen beweging het leger van Rabenhaupt was gevolgd, mede storm had geloopen op Nieuwenhuis en ruim deelgenomen aan de plundering en het wegvoeren van goederen, beide door Rabenhaupt afgekeurd; waarop de classis hem in zijne dienst en inkomsten schorste, tot dat het advies van de andere classen en het oordeel der syn. zou verstaan zijn. Zijn verzoek om wegens hoogen ouderdom emeritus verklaard te worden, werd eindelijk toegestaan in 1709.

1709—1716.

Jacobus Hardeberg, Henr. zn., Joh. en Alb. br., werd hier beroepen van Schoonebeek den 21 Maart 1709 en kwam in den zomer over; wegens zijn onmatig leven heeft men veel met hem te doen gehad, hij overl. den 14 Oct. 1716.

1718—1733.

Samuel Tiliking, Alex. zn. te Borger, werd hier beroepen en geëxamineerd den 30 Mei 1718; na herhaalde malen geschorst te zijn geweest wegens dronkenschap is hij op advies der 3 classen door Ridd. en Eigener. bij resol. van den 17 Maart 1733 afgezet; onder de beschuldigingen tegen hem ingebragt was ook deze, dat hij den kerkebeker had verdonkerd.

1733—1756.

Lodewijk Abrahami, in Friesland geb., welligt te Bolsward, br. van Anne te Kollum overl. in 1787 en Sibrand. te Oosterzee en Echten overl. in 1720; trad hier voor het eerst in dienst den 26 Julij 1733 en overl. den 8 Nov. 1756.

1757—1762.

Everhardus Mennes, te Groningen geb. den 28 Mei 1728, trad voor het eerst in dienst omstreeks Jan. 1756 te Neermoer, kwam van daar hier den 27 Nov. 1757 en vertrok den 10 Jan. 1762 naar Vlagtwedde, waar hij overl. d. 13 Nov. 1792.

1762—1764.

Jan Albert Erkenswijk, te Assen geb. den 20 Mei 1737, Gillis zn., br. van Jan Walraad te Assen, trad hier voor het eerst in dienst den 18 April 1762. De Landdag stond hem den 23 Maart 1763 jaarlijks uit de goederen van Assen *f* 77 toe, tegen eene gelijke som, die door de gemeente in turf betaald werd; hij vertrok naar Ruinen den 6 Mei 1764.

1764—1781.

Johannes Havinga, te Groningen geb. in Oct. 1727, br. van Nicolaus te Garshuizen overl. in 1802, trad hier voor het eerst in dienst den 8 Julij 1764 en vertrok naar Bellingweer en Ranum in Junij 1781; hij overl. te Eenrum den 20 Aug. 1814.

1782—1784.

Jacobus van Loenen, te Groningen geb., br. van Joh. Bernh. te Borger, trad hier voor het eerst in dienst den 16 Junij 1782 en vertrok naar Dalen den 3 Oct. 1784.

1785—1812.

Franciscus Lieftinck, te Groningen geb., neef van Thomas te Lippenhuizen c. a. overl. in 1829, trad hier voor het eerst in dienst den 3 April 1785 en overl. den 4 Nov. 1812, oud 57 jaren 8 maanden: zie van zijnen zoon op Odoorn.

1813—1817.

Jan Mejeur Broekhoff, te Leiden geb. in 1790, trad hier voor het eerst in dienst den 10 Oct. 1813 en vertrok naar Ruinen den 19 Oct. 1817.

1818—1821.

Cornelis Alberti, te Assen geb. in 1782, trad voor het eerst in dienst den 6 Mei 1810 te Visvliet, kwam van daar hier den 5 April 1818 en vertrok naar Ruinerwold den 30 Junij 1821.

1821—1836.

Jan Meijer Lich, te Groningen geb., trad voor het eerst in

dienst den 25 Julij 1819 te Lage, vertrok naar Denekamp in 1821 en kwam van daar hier den 14 Oct. 1821; hij werd door het provinc. kerkbestuur den 5 Mei 1836 wegens wangedrag van zijne dienst ontzet en is daarna naar Noord-Amerika vertrokken.

1836.

Regnerus Petrus Reddingius, te Assen geb. in 1813, zn. van Gerh. Benthem, br. van Jod. Henr. te Roden, waar men de familie verder zie; hij trad hier voor het eerst in dienst den 2 Oct. 1836.

VERANDERINGEN ONDER HET DRUKKEN VOORGEVALLEN EN VERBETERINGEN.

Bl. 12. Ypeij lees Ypey; de ij in plaats van y in sommige namen, is in het Alphabetisch Register verbeterd.

Bl. 43 en vervolgens Eussum lees Ewsum.

EELDE bl. 50.

1861.

Johannes Offerhaus, te Feerwerd geb. in 1831, zn. van Leonard thans te Leermens, br. van Jacobus de Raadt te Wittewierum en van Edo Johannes te Thesinge; hij werd aan de hoogesch. te Groningen den 30 Maart 1855 bevorderd tot Theol. D^{r}. na het verdedigen van eene *dissert. Theol., exhibens Abaelardi Theologi Methodum* en trad voor het eerst in dienst den 20 Mei 1855 te Burum en Munnekezijl, vertrok in 1859 naar Metslawier en Nijawier, en kwam van daar hier den 12 Mei 1861.

Bl. 61. G. Cock was een zoon van G. Cock te Emmen; regel 12 van boven staat zoon lees kleinzoon.

Bl. 62. H. A. J. Calkoen overleed te Gouderak den 24 April 1861.

GIETEN bl. 66.

Er is hier eene nieuwe kerk gebouwd, welke door D^{s}. J. B. F. Heerspink werd ingewijd den 9 Sept. 1849 naar 1 Kon. VIII: 29^{a}, ^{b}. In 1855 verbrandde de pastorij.

Op de klok staat nog behalve het genoemde, een Christusbeeld met een wereldbol in de linkerhand, een Mariabeeld met het kind

Jezus in de armen. Dominus Johannes Husinck curatus. Wouter Sconeberg goet Mi. Op de tweede kleinere klok staan de namen der kerkvoogden en Ludolphus Aline pastor.

Lijkpreken worden hier thans alleen over volwassenen gehouden à *f* 2-50. Bij kindergraven en bij die van allen, wordt, wanneer het gevraagd wordt, gratis op het kerkhof gesproken; ook de huwelijksinzegeningen geschieden thans kosteloos.

Bl. 70. Böttichius werd bevestigd den 29 Mei, volgens zijne eigene aanteekening.

Bl. 71. cumbent lees cubent. Bl. 72. 21 Aug. lees 14 Aug.

KOLDERVEEN en **DINXTERVEEN** bl. 205.

1861.

Mello Goeman, te Weener geb. in 1835, is hier beroepen den 3 April 1861 en zal weldra voor het eerst in dienst treden.

Bl. 89. H. Ther Moy lees H. Thermoy.

Bl. 100. Gordijk lees Gorredijk.

Bl. 109. P. Bronwer lees P. Brouwers.

ODOORN bl. 279.

Het orgel, door H. Zegering op zekere voorwaarden gegeven, is gemaakt door P. van Oeckelen en Zonen en ingewijd den 20 Mei 1861 door D^{s}. Lieftinck naar Ps. CL: 1^{a}, 2^{b} en 4^{b}.

BOVENSMILDE.

Bovensmilde, het noordelijke gedeelte van de gemeente Smilde, bevat ongeveer 1200 hervormden, waarvan 130 lidmaten, is van Smilde afgescheiden en tot eene zelfstandige herv. gemeente verklaard, bij Kon. Besluit van den 16 Dec. 1860 n°. 12, onder meer-

dere voorwaarden, dat, zoo wanneer de hulpkerk daar aanwezig, zal moeten worden vergroot. zulks zal geschieden buiten bezwaar van 's Landskas, — de kerkelijke goederen zullen blijven het eigendom der oude kerkel. gemeente, tegen eene jaarlijksche uitkeering aan Bovensmilde van *f* 100, — de diakonijgoederen een gemeenschaplijk eigendom zullen worden der oude en nieuwe gemeente, — beide gemeenten met betrekking tot de armenverzorging als één zullen worden beschouwd en overgelaten zal worden aan de gezamenlijke diakenen der beide gemeenten, met behulp van eenen boekhouder of vasten administrateur die geen diaken is, en door de diakenen der beide gemeenten benoemd zal worden.

Het kerkje is in 1839 met behulp van eenige weldenkenden gesticht, en is daarin dienst gedaan door den pred. van Smilde tot dat in 1857 een hulppred. te Smilde, voor de dienst te Bovensmilde is aangesteld, op een traktement van 't Rijk à *f* 300 en van de gemeente *f* 100 in het jaar, benevens vrije woning. Het traktement van den hier te beroepen pred. in te gaan met den dag zijner bevestiging, is bepaald op *f* 800, en wel *f* 400 uit de kas ad pios usus en gelijk bedrag uit 's Lands kas.

Tot eene nieuwe pastorij begroot op bijna *f* 5400, is uit de kas ad pios usus 60 %, van de syn. in 1858 *f* 1000 toegestaan en van de gemeente en belanghebbenden ruim *f* 1150 gegeven. Het regt van de benoeming der predd. is bij bovengenoemd Kon. Besluit aan den kerkeraad verleend.

1861.

Tidde Buiter, te Zuidlaren geb. in 1832, sedert den 30 Jan. 1859 hier hulppred., is hier in April 1861 tot eersten pred. benoemd door de manslidmaten, die daartoe door den kerkeraad waren opgeroepen en zal weldra voor 't eerst in dienst treden.

ALPHABETISCH REGISTER DER PREDIKANTEN.

	blz.
Aartsen, Lamb.	14.
Abeli, Joh.	159.
Abrahami, Lodew.	321.
Abresch, Fred. Joh.	139.
Adama, Piërius	307.
Al. Rodg. Joh.	201.
Alberthoma, Robertus	48.
Alberti, Corn.	322, 224.
— Laur.	167.
Albrinck, Gerrit	284.
Alers, Herm.	286, 304.
Althuizen, Joh.	47.
Alting, Bernard.	48.
— Menso	304.
Amshoff, Hos. Gerh. Meiling	122, 224.
— Joh. Petr.	275.
Ansingh, Borcherd	220.
Anthonii, Paul.	36.
Antonides, Joh.	180.
Appeldoorn, Joh. v.	147.
Arnhem, Melch.	113, 222.
Asschenbergh, Gerw. v.	287.
— Joh. v.	287, 266.
— Themo v.	160, 146.
Asschendorp, Steph. Herm.	107.
Asuerus, Henr.	271.
Atlas, Alex. Tjerks	99.
— Tjerk Evert	99.
Bakker, Nic.	229, 293.
Balthasars, Melch.	167.
— Dathe	106.
Banting, Rud.	62.
Barselius, Win.	198.
Beckeringh, Anth.	257.
Beekhuis, Jan	263.
Beeltsnijder, Joh.	36.
Begemann, Fred. Ad.	308.
— Jac.	109.
— Sim. Hend. Ant.	83.
— Phil. Karel	49.
Benthem, Adolph.	169.
— Gerh.	169.
— Joh.	107.
— Rutg. Ad.	224.
Berchuys, Ubbo Emm. v.	13.
Berkhout, Paulus	171.
Bernardi, Mein.	196.
Besten, Adolph. v.	215, 234.
Beveren, Joh. de	252.
— Lamb. de	150.
Biben, Jac.	204, 138.
Blaauw, Hendr.	49.
Bleeker, Kl. Jouke	300.
Bloemert, Petr.	175, 198.
Blijdenstein, Joh. Barth. á	222.
Boekeren, Rinse Koopmans v.	50.
Boelen, Herm. Lanc.	300.
Boelken, Jan Rosing	264.
Boëthius, Onias	253.
Bokelman, Henr.	215.
Bökenbergh, Joh.	245.
Bollinck, Heino	266.
— Herm.	267.

blz.

Bolt, Jac. Schainck 90, 28, 309.
— Theod. . . . . 204.
— Corn. . . . . 75.
Bonnes, Lieuwe . . . . 195.
Boon, Corn. . . . 248, 163.
Borgesius, Eltje Jac. . . 118.
— Egb. Roel. . . . . 84.
Bornberg, Jac. Jan. . . . 167.
Böttichius, Arn. . . . . 136.
— Nic. . . . . 262.
— Hendr. . . . . 70, 256.
— Henr. . . . . 46.
Bouman, Luit. . . . . 90.
Braam, Theunis . . . . 263.
Brachtesende, Herb. . . . 273.
Brands, Jan . . . . . 293.
Bredewech, Herm. . . . 296.
Bremer, Jan . . . 239, 100.
Bresser, Ant. Steph. . . . 191.
Broek, Geert Jan v. d. . 239.
Broekhoff, Jan Mejeur . 322, 220.
Broese, Bern. Joh. . 246, 27.
— Joh. Henr. . . . . 263.
Brouwer, Casp. . . 118, 72.
— Abrah. . . . . 31.
— Hendr. . . . . 199.
Brouwers, Petr. . . . . 109.
Brucherus, Joh. . . . . 69.
— Joh. Deod. . . . . 107.
Bruine, Joh. de . . . . 44.
Brumlew, Sam. . . . 8, 315.
Brun, Laur. le . . . . 170.
Buiter, Tidde . . . . . 326.
Bulouw, Jod. à . . . 3, 104.
Buning, Karst . . . . . 198.
Buning, Corn. . . . . 199.
Busch, Warm. Herm. . . 145.
Busscher, Meinh. . . . . 82.
Byler, Henr. Car. v. . 288, 70.
Bijleveldt, Petr. . . . . 47.
Calkoen, Hendr. Alb. Jac. 62, 324.
— Petr. Izaäk . . . 263, 90.

blz.

Camerlingh, Anth. . . . 257.
— Anth. Cato . . . . . 316.
— Henr. . . . . 217.
— Joh. . . . . 315, 218.
— Rudolph. . . . . 246.
Camping, Jan . . . . . 219.
Cannegieter, Joh. . . . . 177.
Chevallier, Rob. Alberth. . 258.
Christiani, Joh. . . 221, 195.
Clant, Ant. . . . . 108.
Clement, Gerh. Boud. . . 258.
Clinge, Joh. Piet. Phil. 220, 230.
Cock, Gerh. . . . . 61, 274.
— Gerh. . . . . 274.
— Meind. . . . . 306.
Cools, Aegid. . . . . 115.
Coops, Jan Harmen . . . 287.
Cornelii, Matth. . . . . 161.
Costerus, Alb. Will. . 288, 70.
— Will. . . . . 308.
Courkamp, Rembt. Tob. . 181.
Cox, Joh. Laur. Theod. . . 239.
Cranssen, Will. Hendr. Folck. 172.
Cremer, Gosw. . . . . 204.
— Jac. . . . . 256.
Croons, Mart. Steph. . 115, 81.
— Bern. . . . . 107.
Crull, Hendr. . . . 13, 182.
Cruse, Joh. . . . . 135.
Crijte, Bern. Joh. . . . . 80.
Cuperus, Joh. Sigefr. 54, 136.
Curtenius, Petr. . . . . 188.
Damsté, Joh. Jac. . . . . 200.
David, Jac. de . . . . . 137.
Dekker, Hendr. . . . . 181.
Dermout, Jac. . . . . 153.
Deutgenius, Everh. . . . 223.
Dinckgreve, Abr. v. Laer. . 309.
Doesburg, Udo v. 318, 266, 286.
Domselaar, Hugo v. . . . 292.
Donu, Joh. . . . . 161.
Doorenbos, Hieron. . . . 122.
— Jac. Mart. . . . . 73.

	blz.
Doorenbos, Jac. Mart. . .	239.
Doornbosch, Jan Piet. 275, 190	38.
Douius, Gerh.	10.
Dozij, Jaq.	268.
Driesman, Will.	277.
Duinen, Tonn. v.	230.
Duyl, Gerr. v.	191.
Dwiterus, Alb.	291.
Dijck, Duirt	131.
— Joh.	263, 57.
Ebbinge, Joh. Wilh. Everh.	240.
Eck, Ad. Will. v.	198.
Eccius, Joh.	114.
— Laur.	145.
Eerde, Gerr. Will. v. . .	316.
Egberti, Luc.	227.
Eilbragt, Jac.	218.
Ekell, Jodoc.	305.
Ekell, Theod. . . .	113, 209.
Emmen, Warner	57.
Engelberts, Matth. . . .	81.
Engels, Remko	275.
Erkenswijk, Gill. . .	246, 12.
— Jan Alb. . .	322, 219, 122.
— Jan Walr.	13.
— Joh.	171.
Essen, Ger. v.	216.
Fabricius, Alb. Conr. . .	56.
Fabricius, Bern.	56.
Fabritius, Bern.	55.
Fabritius, Lodew.	56.
Fabritius, Rud.	128.
Feisser, Joh. Elias . . .	63.
Fledderus, Ernest. .	246, 181.
— Ernest.	9, 116.
— Gerh. Luc.	228.
— Herm.	236.
— Lamb.	299.
— Lucas	229.
Fleck, Henr.	298.
Foccoma, Joh.	10.
Fockens, Lukas	219.

	blz.
Folmer, Henr. Joh. . . .	171.
Franzius, Christ.	245.
— David	175.
Franck, Henr.	292.
Francke. Jac.	292.
Franken, Joh.	256.
Frankena, Abel	233.
Frederici, Anton.	97.
— Heins.	168.
— Henr.	236.
Frima, Evert Ger. . . .	238.
Froon, Piet. Christ. . . .	300.
Frijman, Joh. . . .	107, 130.
Fijnebuik, Barend . . .	192.
Gallé, Jac. Aegid. . .	89, 224.
Genade, Egbert Godefr. .	181.
Georgii, Ger.	313.
Gerdinck, Joh.	298.
Giffen, Dav. Flud. v. . .	211.
— Omius v.	132.
Gisius, Nathan.	114.
Goeman, Mello	325.
Gomarus, Herm.	224.
Gosselaar, Hendr. Folk. .	300.
Götze, Herm.	266.
Groot, Dirk Alb. de . . .	132.
Groot, Corn. Phil. de . .	225.
— Corn. Phil. Hofstede de	173.
Grootholtman, Conr. Hendr. Em.	117.
Haart, Otto de	169.
Haas', Ger. Horr. de . . .	173.
Halbetsma, Justus . . .	229.
Hammonius, Alb.	23.
Hardeberg. Jac. . .	299, 321.
Hardeberg, Joh.	299.
Hardeberg, Alb.	210.
Hardeberg, Henr. . .	116, 161.
Hardebergh, Joh.	299.
Hardenberg, Everh. . . .	236.
Harders, Garr. Tib. . . .	284.
Harens, Haro Petr. . . .	246.
Hartman, Alb. Jan .	258, 57.

blz.

Hartman Const. . . . 288, 198.
Haselhoff, Alb. . . . . 219.
Hasselt, Sj. Folk. v. . . . 247.
Havinga, Joh. . . . . 322.
Heerspink, Folk. Herm . 72.
— Ian Herm. . 309, 230, 124.
— Joh. Bernh. Folk. 205, 58, 72.
— Joh. . . . . 29.
Hein, Cas. Albr. Will. . . 189.
— Christ. Hendr. . . . . 152.
— Georg Hendr. . . . . 152.
Hellema, Wieger . . . . . 39.
Hellinga, Sibren . . . . 83.
Helmont, Dion. v. . . . 12.
Heming, Will. . . . . 86.
Hemmes, Hemm. Wilh. 163, 28.
— Joh. . . . . 293, 274.
— Jac. Goedh. Borg. . . 39.
Hemsing, Arn. . . . . 70.
— Joh. . . . . 89.
— Wills . . . . . 130. 137.
Hendriks, Lamb. . . . . 314.
Heres, Helm. . 289, 257, 72.
Hermkhuisen, Jan Syb. v. . 117.
Hertunus, Bruno . . . . 197.
Heshusius, Joh. . . 210, 38.
Hesse, Folk. Jan . . . 64.
Heyningen, Henr. v. . . . 154.
Hilarii, Fopp. . . . 196, 234.
Hillers, Ger. Jan . . . . 27.
— Henr. . . . . 27.
Hoeks, Joh. . . . . 284.
Hoen, Theod. Adr. . . . 276.
Hoevenbergh, Rud. . . . 81.
Hoff, Joh. . . . . 243.
Hoffhuis, Joh. . . . . 245.
Hoffman, Bern. Wilh. . . 90.
— Wessel . . . . . 243.
Hofstede, Emmer. . . . . 218.
— Joh. . . . 223, 181, 138.
— Will. . . . . 37.
Hoisingh, Joh. . . . . 45.
— Lubb. . . . . 46.

blz.

Holl, Henr. Rein. de . . 193.
Holle, Bern. v. . . . . 68.
Holle, Georg. v. . . . . 105.
— Henr. v. . . . . 23.
— Joh. v. . . . . 296.
Holstein, Arn. . . . 25, 161.
Holwerda, Dom. . . . . 118.
— Jan Hendr. . . . . 16.
Homan, Jan . . . . . 205.
Hoppenbrouwer, Joh. . . 47.
Hoppers, Joh. Ad. 282, 315, 116.
Hopping, Gajus . . . . 97.
Horst, Rud. ter . . 104, 80.
Horstenius, Henr. . . . . 150.
Houten, Mar. Corn. v. . . 156.
Houwingh, Joh. . . . . 298.
Houwink, Nic. . . . . 262.
Hubert, Herm. . . . . 151.
— Herm. . . . . 204.
Hugenholtz, Fred. Will. . . 62.
— Hendr. Steph. . . . . 308.
— Hendr. Steph. Joh. . . 276.
— Joh. Bernh. Theod. . . 258.
Huguenin, Jan Thom. Herm. 247.
Huising, Hendr. . . . . 305.
Huisinghe, Ludolph. . . . 137.
Huisman, Eilard. . . 128, 314.
Huysers, Harm . . . . 199.
Ilberi, Freder. . . . 103, 87.
Ilcken, Hendr. Will. Christ. 205.
Ingen, Hendr. v. . . . . 269.
Ittersum, Herm. v. . . . 199.
Jansen, Hendr. Wilh. . . 124.
Janssonius, Herm. . . . 320.
— Joh. . . . . 26.
— Joh. . . . . 289.
— Roel. Bennink . . . . 109.
Jodoci, Henr. . . . . 235.
Johannis, Aegid. . . . . 166.
— Everh. . . . . 144.
— Herm. . . . . 202.
— Herm. . . . . 319.
— Rodg. . . . . 201.

	blz.
Johannis, Sam.	167.
— Wilh.	113, 281.
Jonquière, Corn. Lod. Bern.	193.
Kamp, Anth. Will.	155.
Kannegieter, Wess.	320.
Karsten, Joh.	293, 316.
Kaskéé, Joh.	218.
Keckius, Georg.	235.
Kemper, Robb. de	230.
Ketel, Joh.	210.
Klink, Andr.	283.
Klopmeijer, Joh.	254.
Knouwles, Nathan.	26.
Knyphuisen, Arn.	70.
— Joh.	69.
Koppius, Wibr. Joh.	28, 90.
Koning, Alex. de	153.
Kuen, Rud.	108.
— Rud.	236.
— Sebast.	9.
Kuiperi, Nic.	131.
Küller, Wilh. Just.	125.
Kuyk, Adr. Barth. v.	77.
Kuyper, Ber. Hendr. Ster.	99.
Kuyper, Hendr.	238, 219.
Laken, Abrah.	170.
Lamberg, Corn.	88.
Lamping, Car. Nic.	269.
Langen, Luk. v.	160.
Lankhorst, Alb.	299.
— Gerh.	282.
— Hendr.	282.
— Jan Reind.	292.
Lentingh, Herm.	107.
Lesturgeon, Alex. Lod.	289, 231.
Lieftinck, Franc.	322.
— Jan Wolt.	284.
Lich, Jan Meijer	322.
Linden, v. S. Ferd. Hend. v. d.	211.
Loenen, Jac. v.	322, 269.
— Joh. Bernh. v.	262.
— Luk. Lubb. v.	38.
— Win. Isaäk v.	224, 29.

	blz.
Lolcama, Wijbe	316, 139.
Los, Joh.	91.
Lubeleij, Lamb.	171.
Lulofs, Joh.	191, 182, 153.
— Petr. Hendr. Jan	100, 110.
Luin. Joh.	268.
Maagh, Alb.	289, 316.
Mantingh, Hendr.	247.
Marci, Wilh.	68.
Martini, Wich.	99, 162.
Masman, Henr. Uden	155.
Matthaeus, Christoph.	27.
Mattheus, Joh.	88.
Maurik, Joh.	218.
Mecima, Ento Herm.	28.
Mees, Petr.	306.
Meinardi, Henr.	159, 208, 233.
Mennes, Everh.	321.
Mensinga, Joh.	138.
— Joh.	139.
— Joh. Henr. Janss.	275.
— Rutg. Periz.	258.
Meranus, Joh.	201, 129.
Metzlar, Jan Jac.	49, 83.
Meulen, Petr. v. d.	203.
Meurs, Jac.	203.
— Jan	203.
— Jan Rud. Bött.	152, 192.
— Wijcher	237, 38.
Meijer, Alb. Lösing	308, 257.
— Corn.	84.
— Joh. Christ.	211.
— Henr. Lunsingh	18.
— Maurits	130.
— Rud.	130.
— Alb. Maagh.	133.
Michgorius, Joh.	255.
Middendorp, Anth.	246, 204.
— Rud.	184.
Mittropius, Conr.	305.
Mobach, Joäch.	162.
Modderman, Tonco	49.
Molanus, Joh.	254.

blz.

Montanus, Wigb. . . 280, 86.
Moock, Ant. Wilb. v. . . 259.
Muilert, Ger. . . . . 226.
Mulder, Joh. . . . . 118.
— Harm Nann. . . . . 73.
— Piet. Piet. . . . . 264.
Munckerus, Jac. . . . . 148.
— Joh. . . . . 147.
— Lubb. . . . . 210.
Mijlander, Fred. . . . . 81.
Neander, Dan. Carel . . . 197.
— Deod. Caerl. . . . . 98.
Nederbosch, Dirk Jan . 211, 190.
Nes, Alb. Lod. v. . . . 294.
Nicolai, Stefan. . . 180, 243.
Niemeijer, Harm . . . . 310.
Nierssen, Joh. . . . . 242.
Nieuwold, Fokko Louw. . 283.
Noaeus, Joh. . . . . 209.
Noo, Joh. de . . . . . 168.
Nijhoff, Coenr. Hendr. 315, 149.
Nijloë, Jac. . . . . 11.
Oever, Alb. ten . . . . 64.
Offerhaus, Joh. . . . . 324.
Oomkens, Ger. . . . . 294.
Oort, Hendr. . . . . 190.
Oortwijn, Herm. . . . . 316.
Oostbroek, Joh. v. . . . 137.
Pareau, Ant. Henr. . . . 17.
Paschen, Joh. . . . . 169.
— Joh. . . . . 299, 262.
Pauli, Godefr. . . . 208, 104.
— Barth. . . . . 222.
Pelinck, Coen. Hendr. . . 258.
— Jan . . . . 117, 83, 181.
Phileus, Sim. Joh. . . . 143.
Picardt, Joh. . . . 115, 254.
Pieters, Hendr. . . . 34, 113.
Placius, Joh. . . . . 61.
Plancius, Jac. . . . . 146.
Poelman, Hendr. . . . . 124.
Polheim, Corn. . . . . 282.
— Joh. Theod. . . 69, 146.

blz.

Pontanus, Franc. . . . . 280.
Pontanus, Henr. . . . . 148.
Pot, Mich. . . . . 237.
Pott, Henr. . . . . 237.
Pott, Rud. . . . . 282.
Prangan, Corn. . . . . 172.
Prins, Petr. Bloem. . . . 163.
Proper, Herm. . . . . 268.
Pruimers, Arn. Will. . . 229.
Rademaker, Gerr. . . 191, 139.
Raedt, Henr. Mein. 159, 208, 233.
Ram, Will. . . . . 117.
Reddinck, Judocus . . . 319.
Reddingius, Ger. Benth. . 14.
— Jod. Henr. . . . 100, 192.
— Regn. Petr. . . . . 323.
Reigersberg, Mart. Swijghuis. 110.
Reiners, Arn. . . . . 108.
— Alb. . . . . 47, 255.
— Bern. . . . . 117.
— Eilard. . . . . 267.
— Herm. . . . . 306.
— Lubb. . . . . 267.
— Petr. . . . . 255.
— Regn. . . . . 256.
Remkes, Matth. . . . . 82.
Reusnerus, Christ. . . 114, 209.
Reutherus, Henr. . . . . 146.
Rhee, Theod. v. . . 237, 211.
Ribbius, Herm. . . . . 145.
Riemsdijk, Ger. v. . . . 210.
— Ger. Alb. v. . . . . 151.
Rinteln, Korn. v. . . . 124.
Ritzema, Help. . . . . 57.
Rivière, C. J. Brutel de la 156.
Roelandts, Lieuwe . . . 135.
Roessingh, Hendr. Kar. . 63.
Rogge, Fred. Will. Osw. . 289.
Romeling, Patr. . . . . 215.
— Gerh. . . . . 236.
Roos, Bern. Georg de . . 308.
Rusius, Bern. . . . . 306.
— Henr. . . . . 24.

blz.

Rusius, Joh. . . . 273, 5, 217.
Ruthe, Will. Jan . . . . 108.
Sanders, Bar. . . . . 58.
Sandijck, Bern. . . . . 170.
Sannes, Gosw. Will. . . . 132.
Sartorius, Joh. . . . . 180.
Schacht, Nic. Aug. . . . 263.
Schadden, Joh. Herm. . . 189.
Schaick, Corn. v. . . . . 172.
Schainck, Lamb. . . 315, 161.
Scheer, Jac. v. d. . . 307, 99.
Scheltens, Will. . . . . 289.
Scholten, Herb. Corn. . . 300.
— Bernh. Wess. . . . . 76.
Schönfeld, Joh. Christ. 309, 109.
Schoonbeek, Wolter . . . 320.
Schotsman, Joh. . . . . 62.
Schreuder, Ger. . . . . 230.
Schröder, Joh. . . . 273, 35.
Schukking, Ant. . . 197, 116.
— Ant. . . . . 116, 138.
— Joh. . . . . 197.
— Lubb. . . . . 37.
— Luk. . . . . 289, 57.
— Luk. . . . . 247.
Schultz, Otto . . . . . 309.
Schultze, Joh. Bern. . . . 100.
Sel, Theod. . . . . 237.
Selbach, Joh. v. . . . . 137.
Sichterman, Gerh. . . . . 203.
Sicman, Hillebr. . . . . 10.
Sissingh, Corn. Muller . . 74.
Slomp, Luch. Will. . 239, 163.
Slot, Tijmen . . . . . 152.
Sluiter, Joh. Henr. . . . 292.
Smit, Ger. . . . . 152.
Smith, Nic. . . . . 238.
Snecanus, Theod. Theod. 160, 26.
Snethlage, Fred. . . . . 90.
— Joh. . . . . 98, 88.
— Joh. . . . . 283, 257.
— Joh. . . . . 315.
— Sam. . . . . 88.

blz.

Snethlage, Will. . . . . 283.
— Will. . . . . 315.
Soul, Isaäc du . . . . . 166.
Spandaw, Georg Jan . . . 131.
Speckman, Jac. . . . . 284.
— Petr. . . . . 49.
— Jac. Luining . . . . . 64.
Spies, Zachar. . . . . 149.
Sprungli, Alex. . . . . 267.
Staveren, Fred. Theod. v. . 255.
— Petr. v. . . . . 256.
Staverman, Alb. 237, 38, 274.
— Hendr. Jan . . . 238, 205.
— Jan Reind. . . . . 38.
— Max. Car. Did. . . . 288.
Stechman, Stephan. . . . 61.
Steenbergen, Joh. . . . . 61.
— Joh. . . . . 223.
Stegnerus, Anton. . . . . 130.
— Dieter. . . . . 130.
Stellingwerf, Abel. Joh. . 159.
Stevens, Egb. . . . . 298.
Stratingh, Joh. Jac. . . . 294.
Streso, Zach. Jac. . . . . 151.
Strombergh, Hendr. . . . 21.
Strothusius, Bernh. . . . 273.
Stuivinga, Will. Ger. . . 74.
Stulenius, Engelb. . . . 179.
Sutorius, Joh. . . . . 266.
Swarte, Gerh. Heinr. . . 190.
Swartwout, Abr. Corn. . . 203.
Swiers, Jak. Jak. . . 132, 182.
Tebbetman, Herm. . . 197, 180.
Theodori, Theod. . . 160, 26.
Thermoy, Hier. . . . . 89.
Thieme, Dirk Fries. . . . 248.
Tilekinck, Alex. . . 260, 279.
Tileking, Sam. . . . . 261.
Tiliking, Sam. . . . . 321.
Tilikingh, Alex. . . . . 262.
— Joh. . . . . 306.
Tol, Jan Christ. . . . . 156.
Tonckens, Joäch. Lunsingh, 91.

	blz.
Treccius, Herm. Arn.	253.
Tuuk, Feddo v. d.	28, 72, 182.
— Marc. v. d.	162.
Uiterwijk. Rud. van	159, 195.
Upmeijer, Herm.	48.
Veen, Alb. Jans v. d.	192.
Velsen, Jan v.	191.
Venema, Jan Corn.	238.
— Corn. Joh. Christ.	185.
Verschuir, Hender.	307.
— Jan Ernst Will.	290.
Verwer, Joh. Arn.	131.
Verwey, Wibr.	62.
Visch, Adam	247.
Visser, Eduard de	156.
Vissing, Ant. Casp.	294.
Voget, Borr. Harms	99.
Vollenhove, Joh.	227.
Vos, Lamb.	163, 139.
Voscuil, Joh.	228.
Voskuyl, Mich.	209.
Vossius, Jod.	67.
Vries, Ulric. de	27, 256.
Vriese, Flor. Casp. de	189.
Wachloo, Conr.	307.
Wall, Herm. v. d.	170.
Walle, Timann. ter	10.
Wangerpoel, Bernh. Ger.	298.
Warendorp, Henr.	108.
Wassenberg, Joh.	314, 8.
— Joh.	115.
Welveldt, Jod.	273.
Werndlij, Joh. Conr.	300.
Werumeus, Arn. Henr.	138.
Westerloo, Isaäc	288.
Weurdinge, Roel. Roel.	212.
Wildrick, Rud.	262.
Willemius, Hillebr.	113.
Willinge, Ber. Tjass.	89, 71.
Wilmers, Ernst Jak. Joh.	212.
Winandus, Henr.	136.
Wirichius, Joh.	135.
Witkop, Jac.	30.
Witsenborg, Mich.	274.
Wolff, Zach.	272.
Woude, Arent ter	204.
— Schelt. Coolh. v. d.	31, 276, 110.
Wouterus, Steph.	207.
Zoor, Joäch.	20.
Zubli, Nic. Hendr. Tatum	17.
Zuidema, Petr.	294.
Zwaag, Joäch. v. d.	199.

J. JAEGER,

KAART

VAN DE

PROVINCIE DRENTHE,

In plano . . . . . *f* 0-30.
Dezelve als REISKAART op katoen in koker . . . . . - 0-60.

J. VAN WIJK ROELANDSZOON EN J. JAEGER,

ATLAS

DER

GEHEELE AARDE.

TEN DIENSTE VAN

NEDERLANDERS,

NAAR DE LAATSTE ONTDEKKINGEN EN VORDERINGEN IN DE AARDRIJKSKUNDE BEWERKT.

BEVATTENDE IN 34 KAARTEN:

de Wereldkaart, de Werel[illegible]deelen, de Landen Europa, de Provinciën van het Koningrijk der Nederlanden en de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen.

In gr. plano . . . . . *f* 6-50.
Dezelfde Atlas in halve linnen band verguld. Gr. folio . . - 7-30.

J. JAEGER,

ATLAS

VAN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

In 13 kaarten, gr. plano . . . . . *f* 2-60.
Dezelfde Atlas in halve linnen band verguld. Gr. folio . . - 3-25.

Eene volledige Lijst der Landkaarten en Atlassen door denzelfden Uitgever is gratis *te bekomen.*

J. OOMKENS, J. Zoon, heeft mede uitgegeven:

A. WERNEKE Cz., en J. C. BRAUNS,

KADASTRALE KAART

VAN DE

PROVINCIE DRENTHE,

op eene schaal van 1 tot 50,000 ellen.

In 4 bladen, op dubbel-atlas velin papier . . . . . *f* 16-00.
Deze kaart op katoen met stokken en knoppen . . . . . - 22-00.
Dito dito gevernist . . . . . - 24-00.

J. C. BRAUNS,

KADASTRALE KAART

VAN DE

PROVINCIE DRENTHE,

OPGEMAAKT OP EENE SCHAAL VAN 1 TOT 100,000 ELLEN.

In 2 bladen, atlas-formaat . . . . . *f* 3-60.
Deze kaart op katoen met stokken en knoppen . . . . . - 5-40.
Dito dito gevernist . . . . . - 6-20.

KAART VAN DE PROVINCIE DRENTHE.

VROEGER UITGEGEVEN BIJ

D. H. van der SCHEER *te Koevorden.*

In plano . . . . . *f* 0-60.

VOOR

KERKERAADSLEDEN

Heden wordt uitgegeven
en is in alle Boekwinkels verkrijgbaar gesteld:

DE NIEUWE

KERKELIJKE REGLEMENTEN,

UITGEVAARDIGD

DOOR DE

ALGEMEENE SYNODE

DER

NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

VERZAMELD EN MET EEN

uitvoerig Register voorzien

DOOR

H. UDEN MASMAN, Jr.,

Predikant te Groningen.

Tweede Druk.

In het zakformaat der Wetboeken gedrukt, met een keurig net linnen bandje ..... *f* 1-50.

Groot was de bijval, die den eersten druk van dit werk te beurt viel, inzonderheid wegens het zoo naauwkeurig Register, dat in deze nieuwe uitgaaf 131 bladzijden beslaat, terwijl de reglementen zelf slechts 109 pagina's innemén.

Eene klagt ging evenwel tegen de eerste uitgaaf op, namelijk deze, dat het gr. 8° formaat te groot was, om mede naar de Kerkeraads-vergaderingen te nemen en als zoodanig door de **Kerkeraadsleden** te doen gebruiken. die behoefte is door deze uitgaaf voorzien.

Ten behoeve der **Kerkeraden** zelve is de gr. 8° uitgaaf meer geschikt om als legger gebruikt te worden: het getal der overgeblevene exemplaren is evenwel zeer klein en deze zullen aan den eerstvragenden worden afgeleverd.

GRONINGEN,
Julij 1861.

J. OOMKENS, J. Zoon.